ERRATA CORRIGE

In Rhetoriç. cap. 20. v. 2. quamvis *Corr.* quasvis

In Appendic. de Concione cap. 3. Pax vobis, ergo ſum. *Corr.* Pax vobis, ego ſum.

Im de Concione in genere deliberativo v. 1. de Judicio eomeratio. *Corr.* de Judicio temerario.

Im ibid. v. 9. ratio. ſuaflet. *Corr.* ratio ſuadet.

In Argumento Orat. pro Milone v. 5. faciofis. *Corr.* factiofis.

Im Ibidem v, 12. Solutus. *Corr.* Solitus.

In Synopſi vitæ M. Porcii Catonis ex Cornel. Nepot. v. 4. magraverit. *Corr.* migravreit.

Horatii Od: 1ma. v. 12. Æquora damæ. *Corr.* Æquore damæ.

RHETORICÆ CYPRIANI SOARII

è Societate JESU.

EXPLANATIO

Item

Orationes Ciceronis majores

Et ex classicis Authoribus selecta

Quæ in Gymnasiis Societatis JESU

prælegi solent

In

SCHOLA RHETORICÆ

NESVISII
Typis RADIVILIANIS *Coll: Soc: JESU.*
Annó 1764.

N O T Æ

In LIBRUM I. RHETORICÆ

CYPRYANI SOARII.

Ad Caput I. *Quid ſit Rhetorica, quod ejus Officium, & Finis.*

QUid eſt Rhetorica? ℞. Eſt ars bene dicendi, ſeu ùt Quintilianus, *graviter, & copiosè, & ornatè dicendi.* Nominis origo eſt è Græca voce; *dico*, Inde *Rhetorica*, ars loquendi, ſeu verbis optimis, ſententiíſque lectiſſimis dicendi. Differunt tamen inter se Rhetor, Orator, Declamator, quòd *Rhetor* tradat Præcepta dicendi; *Orator* ſecundùm eadem accomodatè ad perſuadendum dicat; *Declamator* ſe in iiſdem privatìm, ac velut in umbra exerceat ante, quàm se publico committat.

Quomodo orta eſt ars bene dicendi? ℞. Orta eſt, ùt artes omnes, Geometrica, Medica, Muſica &c. experiundo, & inventis nova addendo. Dixêre quidam temerè, inſulsè, quidquid in buccam veniſset, alii nativâ quadam facultate cultiùs. Fuêre qui obſervarent, & in cauſas hujus diſcriminis sedulò indagarent. Ex horum obſervationibus ars enata eſt, ſeu præcepta certa, triginta prope ſæculorum uſu comprobata, nunquam fallentia, á quibus qui receſſerit, certiſſimè aberrabit.

Quod eſt Officium, quis Finis Rhetoricæ? ℞. Officium, idémque Finis quem vocant, intrinſecus Rhetoricæ eſt, appoſitè dicere ad perſuadendum, docendo, delectando, movendo. *Docemus*, & intellectum audientium convincimus argumentis, & argumentationibus; *Delectamus* lectô, polito, & illuſtri dicendi genere; *Movemus* affectibus & amplificatione. *Finis* verò extrinſecus, nec in Oratoris poteſtate

poteſtate poſitus, eſt reâpſe perſuadere. Quare bonus, officióque probè perfunctus Orator fuerit, etſi vel Auditoris vitiô, vel aliâ causâ non perſuadeat, ut non eſt in Medico etſi optimo, ſemper curetur ut æger: & bonam domum formabit architectus, quæ nunquam habitabitur.

Ad Caput II. *De Dignitate, & Utilitate.*

AN digna eſt & utilis Eloquentia? ℞. Inter artes quibus humanæ vitæ ſocietas perficitur, ferè principatum tenet. Equidem Rebuspublicis in Regna mutatis, non eodem quo olim fuit honore, nec eodem loco videtur: reverà tamen & hodiedum, multùm in conſilio Principum; plus aliquantò in Curia; plurimùm verò in Templis poteſt, & ad ſacros juxta ac profanos honores viam præbet certiſſimam. Etſi enim in ſanctiore Regum *Conſilio*, de ſummis Reipublicæ negotiis, ſententiarum & argumentorum pondere magis, quám verborum ornatu agitur, quantum tamen facundus, nec ingenii perſpicacitate tantùm, ſed & eloquentiâ inſtructus Senator, aut Conſiliarius præſtet Sapiente quidem, ſed indiſerto, palám eſt alioquin.

An etiam in Curia utilis eſt? ℞. In Curia Forenſi, ubi de fortunis & capite civium agitur, Juriſperiti hodiedum unicè dominantur. Sit verò aliquis, qui Legum omnes apices penitiſſimè teneat, eum ego bonum quidem Legiſtam non negavero; bonum Advocatum, & Cauſidicum eſſe non concedam, niſi Oratoris item partes adjungat, hoc eſt conciliandi Judices, invidiam conciendi Adverſario, argumenta firmiſſima inveniendi; cauſæ totius momenta aptè partiendi, tacitâ amplificatione non fidem tantùm, ſed & motum excitandi, numerosè denique loquendi, vel (ubi Libellis agitur) ſcribendi artem inſuper calleat:

In Templis item floret? ℞. Hic verò regnum te-

net, idque præ antiquis Oratoribus longè illuſtrius: Religiones, Reipublicæ nempe partem alteram, moderatur, interpretatur Divina Oracula; ad omne virtutis genus, implendáque Chriſtiani hominis officia hortatur; coërcet vitiorum libertatem effrænatam; convincit refractarios; excitat languentes; admirationes, clamores, lachrymas ciet; ſic, ut ſæpe unius hominis eloquentis voce civitates integræ mutatæ in melius, ſibi de tali Oratore gratulentur.

Ad Caput III. *De materia Rhetoricæ.*

ARtes & ſcientiæ ſingulæ in certa aliqua materia verſantur, ùt Ethicæ materia ſunt mores hominum; Medicinæ, morbi & vulnera; Geometriæ puncta & lineæ; fabrilis, ferrum vel lignum; pictoriæ, colores & tela; &c. Sola Rhetorica res omnes, cùm de omnibus quæſtio inſtitui queat, pro materia habet. Nec inde ars infinita eſt, cùm ratio in materia verſandi, ſeu præcepta ſint finita. Unde intelliges, niſi Sapientem, id eſt, qui Divinarum, humanarùmque rerum ſcientiâ pectus impleverit, perfectum Oratorem eſſe poſſe neminem: qui præſtare aliquid velit, ejus ſaltem ſcientiæ, in qua præſens quæſtio verſatur, ſumma capita tenere oportere; cum Tyrone Rhetore ſatis commodè agi, ſi elocutionis aliquam facultatem obtineat, cætera á Philoſophiâ, Legum, vel Theologiæ cognitione expectanda.

Ad Caput IV. *De Quæſtione.*

QUid & quotuplex eſt Quæſtio?* ℞. Quæſtio idem eſt ac Propoſitio, ſcopus, ſeu argumentum Orationis. Duplex eſt, altera generalis, ſeu infinita, Græcè *Theſis*, quæ latiſſimè patet; ut *Scientiis eſſe ſtudendum.* Hæc cùm ad ſigulnaria perſonæ, temporis, loci, modi &c. contrahitur, finita, particularis, & græcè *Hypotheſis* vocatur, ut: Studendum eſſe Philoſophiæ. *Perſon.* Studendum eſſe Philoſophiæ Ariſtotelis. *Tempor.* Studendum triennio

vel

vel biennio. *Loci:* In Academia potiùs, quàm domi. *Modi.* Non diſputando minùs, quàm meditando.

Sic: *Pax cum hoſtibus facienda*, Facienda hoc anno: his conditionibus. *Virtus exercenda*: virtus Liberalitatis: etiam á pauperibus an exercenda? *Religioſum inſtitutum ineundum*: an S. Franciſci: ante, vel poſt Philoſophiam abſolutam. *Munitionibus providendum*: De Annona, Mariæburgo cumprimis & Cameneco. *Parentibus obtemperandum*: etiam duris, etiam á prolibus adultioribus. *Studendum Pöëticæ*: etiam vernaculæ: *Diſcendas linguas externas*; Italicam, Gallicam: puero, an adoleſcenti &c.

Ut prœterea dividitur Quœſtio, ſeu Propoſitio? ℞. Altera eſt actionis, cognitionis altera, ſeu ut Logici loquuntur, *practica, & ſpeculativa*, hoc eſt, quæ vel ad aliquid agendum refertur, vel in ſola cognitione ſiſtit. *Actionis* eſt, ſi oſtendam *v.* g. Cæſari cum Pompejo pacem ineundam: Principatum retinendum ab Auguſto: Fines Imperii ultra Euphratem eſſe non debere: Hiſtoriæ ſtudendum &c. *In re ſacra*: Honorandos parentes: non mentiendum: avaritiam refrænandam: S. Euchariſtiam frequenter ſumendam. *Cognitionis*, ut: Poetica majoris ingenii ſit, an Oratoria? Monarchia præſtet, an Ariſtocratia! An Cometæ malum indicent? Tychonis, an Copernici Syſtema præferendum? Pacis, an belli artibus majores fuerint Romani? &c. *In re ſacra*: Chriſtus an animo plura paſſus, quàm corpore? Primitiva Eccleſia ſanctior fuerit, an hodierna? Angelici Ordines an ſpecie inter ſe diverſi? An Chriſtus veniſſet, ſi Adam non peccaſſet? &c.

Qualis porrò ſit oporteat Propoſitio: nimis generalia themata Tyronum quidem exercitio permittenda, Oratorem verò non decere, in Eccleſia ad actionem dirigenda omnia; rejectis iis, quæ ad virtu-

tutis amorem, vel vitii fugam nihil conferunt, infrá dicemus, cùm de inventione agetur:

Ad Caput X. *De Exercitatione.*

QUibus ſubſidiis comparatur Eloquentia? ℞. Primò Natura. 2. Arte. 3. Exercitatione. 4. Imitatione. Quibusdam natura benignior nativam quandam, quidquid loquendum eſt, appoſitè loquendi facultatem tribuit. Seu (quod in humana ſocietate uſuvenit) conſilium petendum dandùmve; ſeu impertiendum in calamitate amico ſolatium: ſeu reprehenſio peccanti adhibenda; excitandi deſides; laudandi bene meriti; rogandi patroni; excuſatio afferenda; tractandum negotium; grates habendæ; gratulandum, urbanitatum ſtata officia præſtanda amicis; coram denique, vel per epiſtolam, quidvis peragendum ſit; hæc inquam nonnulli meliùs nati, ſcitè, cum decoro, & reapſe eloquenter peragunt. Eſt item ſua Imperatori, Principi, Patrifamilias, Mercatori, quin mendico (ùt acre eſt neceſſitatis ingenium) propria quædam eloquentia, quin detectum nuper quendam barbarum alioquin Americæ populum hac facultate præſtantem, quique omnium facundiſſimus habitus fuerit, Principem ſibi eligere ſolitum, è literis comperimus.

Quid ars Naturæ præſtat? ℞. Perficit ac limat naturæ dona; tardioribus etiam ingeniis ad inveniendum, inventa rectè efferenda viam præit; memoriam labiliorem induſtriâ excolit; ſubraucam vocem, linguæ balbutiem exercitatione corrigit: corporis totius conformationem, etſi parum digna obvenerit á natura, imitatione, ſtudióque perpolit, atque adeò pro concione dicere volenti propè neceſſaria eſt.

Quod eſt tertium Rhetoricæ Subſidium? ℞. Exercitatio, quæ tria complectitur: 1. Lectionem 2. Scriptionem, 3. Scriptorum emendationem. Aſſiduam quidem optimorum Oratorum *Lectionem* adeò neceſſa-

necessariam esse, uno consensu omnes statuunt, ut sine hac nemo profecerit unquam, vel proficere possit. Hæc, legenti, cùm seipsum persuaderi ac moveri sentit, veræ eloquentiæ imaginem, præceptaque velut in tabula expressa cum voluptate imprimit; fæcundat scriptionem, ad simile quid audendum incitat, & ad efficiendum adjuvat,

Quinam, & quomodo legendi? ℞. Ut è Demosthenis, Græcorùmque lectione ad eloquentiæ Principatum evasit Cicero, ita hic idem, in quo summa insunt omnia, unus unicus legendus erit Tyroni. Equidem Juvenibus Muretus, Perpinianus, Bencius, &c. sæpe præplacent, quos ob hodierni moris Themata intelligunt faciliùs: eorum tamen orationes, ut latinitate purissimâ se commendent, rebus tamen, argumentorum, nervis, ac contentione longe sunt infra Ciceronis majestatem. Itaque nemò sit, qui per Rhetoricæ annum præter eas, quæ in Scholâ explanantur, non insuper domi quatuor, aut quinque minimùm perlegat, penitùsque intelligere studeat.

Quomodo legendum? ℞. 1. Plurimum interest, ut ante omnia argumentum cujusvis Ciceronianæ orationis, seu status quæstionis probè intelligatur, Ad eam rem adjumenti ac lucis plurimum præbebit libellus de Historia Romana civili; ritè in suprema Gramaticæ classe perceptus, atque iterum, iterùmque relegendus. 2, Videndum, quæ sint Argumenta principalia, quæ partitio & argumentatio, quæ argumentationis amplificatio, affectus, figuræ denique illustriores, & latinitas; idque ferè ex Analysi P. Ducigne expendendum, quo nemo brevius, meliùsque hac de re scripsit.

2. *Quæ est exercitationis pars altera?* ℞. Scriptio, seu compositio frequentior. Verissimè enim clarissimus quidam Rhetoricæ Magister: *Unâ orati-*

one

one ſcribendo plus addiſci, quàm decem legendo. Et Tullius: *Sine hac exercitatione nemo unquam ad abſolutionem, perfectionémque dicendi perveniet.* Itaque nemo item ſit diſcipulorum, qui præter ea,quæ è ſcholæ præſcripto componenda ſunt, non unam ſaltem Orationem ſuo marte conficiat. Vel hæc ſola exercitatio, etſi deinde fors per omnem vitam nihil ſimile facturus ſit, Idæam tamen & ſummas Rhetoricæ lineas, utcunque infixas relinquet. Ei verò, cui (quas oportet) corporis, animique vires fuerint, quem animus altior ad conſectandam excellentis latinæ, aut vernaculæ laudem impulerit, magnopere ſuadendum, ne diem ullum ſine linearum aliquo ductu prætermittat; quin inquam unam alterámve periodum quotidie è parata ad id materia elaboret. Id, quod omnes, qui in quaque arte ad ſummum pervenerunt, ſibi faciendum putant.

Quod eſt quartum Rhetoricæ Subſidium? ℞. Emendatio; detrahimus, mutamus, vel ſi quæ primò calore effudimus, per aliquod tempus ſepoſita, reſumimus ex intervallo, & tanquam aliena legentes, damnamus, quæ placuerant, & invenimus, quæ fugerant; ac præſertim ea, quæ minus aptè locata fuerant, ad numeroſæ ac rotundæ orationis leges commutamus. Felicior fuerit, cui dux idoneus obtigerit, qui pervideat ſcriptum, indicet quid peccatum, emendandique rationem ſuggerat. Id, quod ad concionandi munus recens aggredienti imprimis optandum fuerit.

Ad Caput XI. *De Imitatione.*

QUod eſt quartum Rhetoricæ Subſidium? ℞. Lectioni *Imitatio* ſuccedat & jungatur oportet, in qua præcipuum ſtudiorum momentum ſapientes omnes collocant, quam ut compendiariam, quâ ad eloquentiam eatur, viam, miris laudibus commendant. Ex eorundem conſenſu, ut *Cicero unus legen-*

gendus, ita unus omnium *imitandus* eſt. Certè ſunt ingenia tam excellentia, ùt lectis aliquot ejusdem orationibus, etſi præceptis leviter tincti, è modulo tam perfecto ipſi ſibi artem eruant, & ad efficiendum quid ſimile aggredi audeant; Uti, qui ad Pòéticam nati ſunt, è ſola Ovidii, vel Virgilii contenta lectione Poëtæ evadunt. Tale eſt Barbarorum quorundam ad mechanica opera ingenium, qui cùm ad cætera ſupra omnem fidem hebetes ſint ac ſtupidi, ſi tamen fabrile quid, ut rotatum horologium &c, exhibeas, id imitando effingant adeò ſcitè, ut admirationi ſit Europæis.

Quæ eſt ratio imitandi? ℟. Duplex, alia verborum eſt, quæ in verbis & ſententiis vel iisdem, vel paululum immutatis ſita eſt. Sic initium Catilinariæ facile eſt vel pueris imitari: *Quousque tandem abutére peccator patientiâ Divinâ? Quamdiu hanc etiam vita tua eludet? quem ad finem se jactabit inveterata impietas? nihilne te impendentia mortis pericula, nihil inferorum pœnæ, nihil terror conſcientiæ, nihil incurſus dæmonum, nihil ſeveriſſimum Judicis tribunal? nihil hujus os, vultusque moverunt? patére tua ſcelera non ſentis &c.* Hunc in modum imitatione exprimendi erunt Loci Ciceronis illuſtriores, á Magiſtro indicandi, præſertim Perorationes, in quibus affectuum & eloquentiæ totius ſumma vis.

Quæ eſt imitatio rerum? ℟. Cùm ejus, quem imitamur, inventionem ac diſpoſitionem, argumentorum & amplificationis rationem, tranſitiones, figuras, affectus, ſtructuram denique totam in re ſimili vel diſpari exprimimus. Ad eum modum, quo Cicero Græcos; Virgilius Homerum, imitando secuti ſunt. Illam *pro Lege Manilia* imitaberis, ſi contendas fæderatæ Chriſtianorum claſſi, bellóque in Turcas ſacro Joannem Auſtriacum præficiendum. *Cati-*

linariæ

linariæ fervient in Religionum novarum, vel feditionum authores declamanti. *Pro Muræna*, an Legatio graviffima, vel Proregium munus togato potiùs ac litterato, an fagato committendum? *Pro Sylla*. Defendes nonnullos de fidelitate fufpectos, quos tamen fui mores & inftituta abfolvant. *Pro Archia*: Poëticam in Gymnafiis docendam, contrà ac alibi foleat. *Pro domo fua*: Contra hæreticos, bonorum Ecclefiafticorum templorum, Epifcopatuum raptores. *In Pifonem*: In Lutherum & ejusmodi peftifera capita, &c. Confulenda hic P. Mafenii Palæftra Oratoria, quæ fingulis Tullii orationibus imitationis materiam fubjungit.

In Oratione Sacra: imitandi erunt ii, qui Ciceronem eundem, tanquam eloquentiæ omnis regulam fibi imitandum fumpsêre, & confenfu omnium Chriftiani Cicerones habentur; ex Italis quidem alter: Paulus Segnerius: ê Gallis, Burdaluæus, nocturnâ, diurnâque manu verfandi ab iis, qui ad hoc tanti momenti munus se accingunt. Non poteft non effe bona & victrix concio, quæ ad hunc tam excellentem typum proximè acceffèrit.

Ad Caput XVI. *De Definitione.*

QUotuplex eft Definitio? ℟. Duplex. *Logica*, feu ftricta, & *Oratoria*, feu Defcriptiva. Logica rem preffè, jejunè breviter, per ftrictum, proximùmque genus, ultimam differentiam definit; idque verbis tantùm propriis, ut: *Lex*, eft recta, & à Deorum numine tracta ratio, imperans honefta, & prohibens contraria. *Gloria*, clara cum laude notitia. Amicitia. voluntas erga aliquem, bonarum rerum illius ipfius causâ, quem diligit, cum pari illius voluntate. *Civitas*, multitudo collecta, quæ confenfu legum, vitæque fit conjuncta.

Quæ eft Definitio oratoria, feu defcriptiva? ℟. Quæ liberiùs, ornatiùs, verbis pluribus, ac etiam

trans-

translatis, nec tam ſtricto genere, ac differentia rem explicat. Ut cùm Logicus diceret: *Homo eſt animal rationale*: latius explicabit Orator: *Homo eſt opus eximium à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.*

Quot modis fit oratoria Definitio? ℞. Etſi ab omnibus ferè locis Rhetoricis peti poſſit, ducitur tamen ferè 1. Ab Enumeratione. 2. Simili. 3. Cauſis. 4. Effectis. 5. Adjunctis. 6. á Negatione.

1. *Ab Enumeratione partium*, ut: Rhetorica eſt *quæ conſtat inventione, diſpoſitione, elocutione, pronunciatione;* Optimates: *ſunt Principes conſilii publici; ſunt qui eorum ſectam ſequuntur; ſunt maximorum Ordinum homines; ſunt municipales, Ruſticique Romani, ſunt Negotia gerentes &c.* Cic:

2. *A Simili*, ut: Roma *Templum Sanctitatis, gentium oraculum, caput Conſilii, ara pietatis, emporium Sapientiæ, virtutis domicilium.* Pulchritudo: *hoſtis blandus, tortor fraudulentus, dulcis raptor, laqueus pedibus, velum oculis &c.* Pecuniæ: *nervus belli, viſcera Reipub: meta deſideriorum humanorum, ambitionis alimentum, voluptatum fomes &c.* Hujus generis definitiones, niſi cautione quadam & judicio tractentur, frivolæ plerumque & inanes, nec ad probandum ſunt.

3. *A Cauſis & effectis*, ut: Sol, *qui luce diffuſa diem efficit, tempora moderatur, & calore ſuo terræ frugibus maturitatem affert.* Peccatum *eſt peſtis animi, conſcientiæ labes, vitæ pernicies, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei &c.*

4. Ab Adjunctis & Proprietatibus rei, ut: Philoſophia: *Vitæ dux, indagatrix virtutum, vitiorum expultrix, mater omnium artium, inventum Deorum.* Hiſtoria: *teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuncia vetuſtatis.* Fama. *Malum,*

tum, quo non velocius ullum, quod vires acquirit eundo, cui quot ſunt corpore plumæ, tot vigiles oculi, tot linguæ. Mors: *Somnus æternus, hominis diviſio metus divitum, portus miſerorum &c.* Canis: *Animal excubiis natum, amans Dominos & adulans, acerbum in ignotos, incredibili ad veſtigandum narium ſagacitate, ad venandum velocitate.*

5. Per negationem & affirmationem, qui definiendi modus facillimus, & pulcherrimus, & Ciceroni perquam uſitatus eſt, nempe cum prius afferetur quid res non ſit, deinde quid ſit? ita á Cic. definitur Conſulatus: *an tu Conſulatum in lictoribus, in toga, in prætexta, in faſcibus eſſe putas?* Affirmativa: *Animo Conſulem eſſe oportet, conſilio. fide, gravitate, vigilantiâ, curâ, toto denique munere Conſulatûs.* Populus Romanus: *An tu Populum Rom. ex iis conſtare putas, qui mercede conducuntur; qui vi compelluntur ad vim faciendam Magiſtratibus, ut obſideant Senatum, optent quotidie cædes, rapinas, incendia?* Affirmativa: *Ille ille populus eſt, Dominus Regum, victor atque imperator omnium gentium &c.* Ita definies militem: *Nunquam ego militem illum dixero, qui vino, rapinis, libidinibus ita inhiat, veluti ad id ſolum ſtipendio conductus ſit, ad hoſtis conſpectum trepidet, arma abijciat? Affirm. Is denique miles eſt, qui pro patria fortiter ſtat in acie, ac pro ſalute Reipub nullos labores, pericula nulla devitanda exiſtimet.* Ita definies Principem, Nobilem, Studioſum, Rhetorem, Chriſtianum, Aſylum, Concionem &c.

Ad Caput XVIII. & XIX.

De Notatione & Conjugatis.

QUid eſt Notatio? ℞. Quæ nominis etymon & originem inquirit; Grammaticis locus inſignis ad perſpiciendam genuinæ latinitatis proprietatem, ad argumentandum tamen perlevis eſt, cùm nomina

rebus

rebus temerè magis, quàm consilio indita sint, ut: á *Senibus* nomen mite *Senatus* habet, non igitur juvenes adoptandi. *Hostia* & *victima* ab hoste, & vincendo. *Tumultus*, á timendo, vel tumore est, cum ipso malo major timor si, *Augustus* ab augendo, & infinita alia, quæ in Primitivis & Derivativis ponuntur. Huc pertinent significationes Græcorum nominum, ut: *Monachus*, solitarius. *Stephanus* Corona. *Chrysogonus* auro genitus, &c. Et latina: *Vincentius*, *Barbara*, *Agnes*. *Lupus*, *Ambrosius* &c. Hebræa nomina in sacris litteris reconditum sæpe & mysticum sensum habent, ut: *Adam*. *Abraham*, *Isaac*, &c. Et ipse Servator: *Tu es Petrus*, & *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*

Quem potissimum usum habet Notatio? ℞. Ad sales tantum servit & facetias, quanquam & Epigrammata, (ut nonnunquam Martialis habet) & in stylo acuto hinc ductæ argutiæ, velut adulterinæ gemmæ minoris æstimentur. Ita Cicero Verrem hominem rapacissimum deridet: *Quam tu*, inquit, *domum*, *quod fanum adiisti*, *quod non eversum*, *atque extersum reliqueris*, Alibi eum *Everriculum* vocat. Huc quidam referunt Anagrammata, ut: *Roma*, Amor, mora. *Logica*, Caligo. *Prudentia*, tardè puni; *Ursula*. Laurus, &c. Item artificia quædam Cabalistica, infelici contagio ab infelicibus Hebræis ad nos delata, quibus se tandem occupare, & si Diis placet, etiam oblectare possint vacua ingenia, non item meliore sensu, & litteris imbuta nobilioribus.

Quid sunt Conjugata? ℞. Quæ á primitivo variè derivatâ. eique significationis affinitate, velut communi jugo, junguntur. Celebris est locus Ciceronis de Cæsare: *Cæteros quidem omnes victores bellorum Civilium jam ante æquitate & misericordiâ* viceras, *hodierna die teipsum* vicisti. *Nam cum ipsius*

pſius victoriæ *conditione* victi *omnes occidiſſemus. -- Rectè igitur unus* invictus *es, à quo ipſius* victoriæ *conditio, visque* devicta *eſt.* Item: Arma *ab aliis poſita, ab, aliis erepta ſunt. Injuſtus eſt civis, qui* armorum *periculo liberatus,* armatum *tamen retinet animum.* Item: *Rectum putabat, pro eorum* honeſtate *pugnare, propter quos ipſe* honeſtiſſimus *inter ſuos numerabatur.* Item: *Verres* bonorum *Deorum* bonitate *ſe uti velle dicebat,* intellige argenteorum, *quos rapiebat.* Item de Verre: *Non* improbus *mihi, ſed in uno homine ipſa* improbitas *extinguenda & delenda eſt.* Item: *Quis* libidinoſus & cupidus *non ſit? in quo* libido *eſt &* cupiditas. *Non* iracundus, *in quo* ira? *non* anxius, *in quo* angor? *non* timidus, *in quo* timor?

Hic item locus ad ornatum facit nonnihil, nec argumenta ſuppeditat, niſi parum firma.

Ad Caput XVII, *De Partium Diſtributione.*

Q*Uid eſt Partium Diſtributio?* ℟. Quâ totum in ſuas partes dividitur. Locus eſt omnium, ſi adjuncta fortaſſe demas, ampliſſimus ac locupletiſſimus, cùm nulla cadere in quæſtionem res poſſit, quæ non partes aliquas ſaltem morales habeat, atque adeò latiùs expandi poſſit. Variè enim dividitur *Totum,* & eſt 1. aliud integrale. 2. aliud morale. 3. aliud genericum. 4. vel ſpecificum. *Totum integrale* eſt, quod plures partes integrantes, ſeu ad integritatem rei alicujus partinentes habet, ut *Domus:* Tectum, fundamenta, parietes, &c.

Totum morale unum quidem in se eſt, & indiviſum, noſtro tamen intelligendi modo diverſas partes habet, ut *Deus:* Divinas perfectiones, omnipotentiam, bonitatem, &c. *Anima:* Memoriam, intellectum, voluntatem. Inter morales partes etiam habenda ſunt adjuncta actionum, ut expugnationis urbium, prælii, naufragii &c, de quibus ſuo loco.

To-

Totum Genericum continet ſub se partes ſpecificas, ut *Virtus:* Prudentiam, temperantiam, &c. *Totum ſpecificum*, quod ſub se continet partes numericas, ſeu ſolo numero inter se differentes, ut *Homo*: *Petrum*, *Paulum*, *Cajum*, &c. naturâ quidem convenientes, numero aliisque rebus diſpares, de quibus item capite ſequenti.

Ita Cicero poſt exilium ſibi omnia reſtituta enumerat: *Redditi mihi liberi, frater dulciſſimus; fortunæ, ac res familiaris: amicitiæ, ludi, dies feſti, bonos, dignitas &c.*

In Piſonem: Omnes te odêre. *Odit te Senatus, videre Equites non poſſunt, plebs Romana adverſatur; municipes perditum cupiunt; Italia tota execratur.*

In Verrem: Omnia ſuſtulit: *Nego in Sicilia ullum argenteum vas, Corinthinm aut Deliacum fuiſſe; nego ullam gemmam, aut quidquam ex auro & ebore factum, ſignum ullum marmoreum, eburneum, picturam ullam vel in tabulis, neque textilem fuiſſe, quin inſpexerit, quòdque placitum fuerit, abſtulerit.*

Pro Cœlio: Voluptatem omnes appetunt. *Quis eſt, qui oculis pulchritudinem aſpernetur? non odore ullo, non colore, non tactu, non ſapore capiatur? excludat auribus omnem ſuavitatem?*

Pro Lege Manilia. Imperator. *Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor hæc ineſſe oportere: Scientiam rei Militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem &c.*

Pro Cœlio: Litteræ á voluptate abſtrahunt. *Litteris dedito omittendæ ſunt omnes voluptates. relinquenda ſtudia alia, delectationes, ludus, jocus, convivia, ſermo etiam omnium familiarium deſerendus.*

Plinius de Trajano Romæ excepto: *Te parvuli velle noſcere; mirari ſenes, ægri quoque neglecto meden-*

dentium imperio ad conſpectum tui, velut ad ſalutem prorepere videres referta tecta, & laborantia, opletas undique vias, &c.

In Catilinam: Catilinæ Familiares omnes ſcelerati fuêre. *Quid ſceleris fingi poteſt, quod ille non conceperit? quis tota Italia veneficus? quis latro? quis ſicarius? quis parricida? quis teſtamentorum ſubjector? quis ganeo? quis nepos? quis adulter? quæ mulier infamis? quis corruptor juventutis? quis corruptus & perditus, qui ſe cum Catilina non familiariſſimè vixiſſe fateatur.*

Plinius. Senex vegetus. *Oculi puro lumine vigent, pedes imprimunt certa veſtigia. auditus acer, dentes candidi, vox ſonora, corpus ſolidum, & ſucci plenum, cani cum rubore diſcrepant, & cum ætate vires diſſentiunt; nec memoriæ tenacitatem ſenectus diſſolvit, nec acumen ingenii frigidus ſanguis hebetat, non contracta rugis facies, non manus tremula &c.*

Quomodo fit argumentum ab Enumeratione! ℟. 1. Affirmatis partibus omnibus, affirmatur totum, v. g. Innocens fuit ejus pueritia, caſta adoleſcentia, virilis ætas conſtans, ſenectus liberalis & placida, ergo omnis ejus vita ſanctè & præclarè tranſacta eſt.

2. Negatis omnibus partibus, negatur etiam totum. v. g. Cum in exilium ageretur Tullius, non erat in Republica Conſul, non Senatus, non conſenſus populi liberi, non mos patrius, non juris & æquitatis ratio, nulla igitur fuit civitas.

3. Præcipuè verò in amplificationibus & deſcriptionibus ſervit; ut captæ urbis apud Quintilianum: *Apparent fuſæ per domos ac templa flammæ: & ruentium tectorum fragor, & ex diverſis clamoribus unus quidam ſonus; aliorum fuga incerta; alii in extremo complexu ſuorum hærentes, & infantum, fœ-*

minarumque

minarúmque ploratus, & malo usque in illum diem fato servati senes: tum sacrorum, profanorúmque direptio, efferentium prœdas, repetentiúmque discursus, & acti ante suum quemque prœdonem catenati: & conata infantem suum retinere mater, & sicubi majus lucrum est, certamen inter victores.

Ad Caput XX. & XXI.

De Genere & Specie, seu Forma.

AN á Distributione Partium differunt? ℞. In eo, quòd illa quamvis partes integrales, morales, genericas, specificas, hi verò loci genericas tantùm, & specificas enumerent, quare à multis Rhetoribus, cùm & eadem utrinque sit argumentandi ratio, unius instar loci tractantur. Differt tamen totum integrale á generico in eo, quòd illius partibus nomen totius non competat, nec dici possit v. g. Tectum est *domus*, camera est *domus* &c Rectè autem dicatur de *metallo*, v. g. aurum est *metallum*; stannum est *metallum*; &c. Notandum item: aliud genus altero latiùs aut minus patére. Sic latissimè patet *animal*, sub quo domestica, feræ, volucres, pisces continentur; arctioribus limitibus finiri totum *Piscis:* etsi plures sub se species, ut scombrum, lucium &c. *Fera.* ut aper, leo &c. sub se contineat. Unde intelliges idem Totum superiori comparatum *speciem;* inferiori *genus* dici posse: quin ejusdem Totius partes alias genericas considerari posse, ut: *Respublica* Romana, Atheniensis, Lacedæmonia &c. vel integrantes, ut: magistratus, populus, leges, cives, milites, exteri &c. Verùm de Logicis his non curat Rhetor, sed enumerat partes, quales quales illæ demum fuerint.

Quis est frequens hujus loci usus apud Rhetores? ℞. Quando species ad genus seu hyppothesis ad thesin revocatur. Ita Cicero Archiam Poëtam laudaturus, humanitatis studia, Poëticámque magna o-

rationis parte dilaudat: *Sanctum hoc* Poëta *nomen nulla unquam barbarie violavit; Saxa & ſolitudines voci reſpondent; beſtiæ ſæpe immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt; & nos Poëtarum voce non moveamur? Homerum Colophonii civem dicunt ſuum, &c.* Idem pro Roſcio parricidii reo, multa de *parricidii* atrocitate diſſerit. Clementem extollens Cæſarem, *Clementiæ* virtutem extollit: Stoicum Catonem oppugnans, *Stoicam* ſectam lepidè inſectatur; pro Milone generatim quærit, an inſidiatorem vi repellere liceat.

Imitaberis ſi Hiſtoriam commendans, univerſim *ſcientiarum* dignitatem prædices: Ciceronis lectionem ſuadens, in *lectionem bonorum anthorum* ſpem progrediendi omnem poſitam dicas: Aleam ſtudioſo diſuadens, *ludum* omnem condemnes: ſolaturus ob mortem patris, *triſtitiæ* mala recenſeas; Palatium regium laudaturus, *Architectonicen* dilaudes: Jurandi conſuetudinem diſuadens, univerſam *pravæ conſuetudinis* vim demonſtres: libidinoſum ſenem vituperans, *libidinum* mala enumeres.

Obſervandum tamen, nè quod Tyrones ſolent, in genere diutius inhæreatur. Valde enim exerraret, qui Imperatorem v. g. Eugenium, vel Divum Aquinatem laudaturus, magnam partem orationis in laudibus ſcientiæ militaris, vel Theologicæ conſumeret. In exordiis maximè locum habet, ubi á generali aſſerto ad ſingularia laudis, ſuaſionis, accuſationis tantò commodior ſit deſcenſus.

Ad Caput XXI.

De Similitudine, & Diſſimilitudine.

QUid eſt Similitudo? ℞. Eſt rerum alioqui diſparium collatio, & aliqua in re convenientia v. g. *Avarus* & *Hydrops* res ſunt diverſiſſimæ, in eo tamen conveniunt, quòd alter pecuniis, aquis alter ſatiari nequeat. *Leo & homo iratus,* conveni-

unt

unt in furore: *Rosa & adolescens* in pulchritudine: *Umbra & gloria,* quod illa corpus, hæc virtutem fugientem sequatur, sequentem fugiat: *aurum & amicus fidelis,* quod hic in adversis, illud in igne persistat: *ager: & avarus,* quod ille cibi, hic laudis & honestatis gustum non sentit: *Orator & miles* alter aciem, argumenta alter disponit ad vincendum: *Invidia & ærugo,* hæc æs, illa pectus erodit: *Vita & vinum,* si nimis vetula sint, acescunt: *Peregrinus & imprudens,* ille in viis, hic in rebus agendis deviat: *Comitia & mare,* illa voluntatum, hoc fluctuum varietate jactatur: *Orator & canis,* dormientes iste, ille languentes cives ad sui custodiam excitat: *Lentus imber, & monitiones crebræ,* ille agros aridos, hæ juveniles animos fœcundant, & recreant: *Fax & sapientia,* illa tenebras, hæc intellectum illustrat &c.

Quomodo investiganda est Similitudo? ℟. Quærendo apud se, & expendendo, quid similis naturæ sit cum eo, quod explicandum sumitur. Ut si constantiam animi declarare velis, quæres quid resistat maximè, & veniet in mentem duritia *adamantis, rupis, incudis &c.* Si ignaviam, *cohlea, stagnum putidum, lignum cariosum &c.* Si diligentiam, *formica, bombyx, aranea &c.* Si Magistratum, *auriga, navarchus, pastor &c.* Tyronibus, scientiarum nempe adhuc vacuis haud itá prompta est similium inventio, at quò altiùs in Philosophia naturali & humana, variaque eruditione processerint, hoc fæcundiores se indies animadvertent, nihilque erit, cui è regno (ut ajunt) animali, elementari, vegetante, minerali &c. non apta aliqua similitudo occurrat. Multùm item proderit Poëtarum lectio, & quæ alibi de metaphoricis locutionibus diximus.

Quid aliud ad similitudinem refertur? ℟. Parabolæ, apologi, fabulæ, quæ latentem alioqui verita-

tem velut in imagine ac ſpeculo repræſentant, vimque ad perſuadendum ſubinde magnam habent, ut è celebri Menenii Agrippæ, & Demoſthenis Apologo conſtat. Nec pauca in ipſis ſacris litteris, maximè apud Prophetas exempla. Hieroglyphica, Emblemata, ſymbola in erudita fortaſſe Panegyri, ſeu declamatione melius, ac in gravi oratione adhibebuntur. Ut enim ingenii multùm præſeferant, ità virilis eloquentiæ vim, dignitatemque enervant penitùs, & affligunt.

An multam vim habet ſimilitudo? ℞. Omnium locorum minimam; at ad ornandum, explanandum, illuſtrandum, docilem alioquin & ſponte ſequentem multitudinem, plurimùm valet: quod rei propoſitæ imaginem velut oculis ſubijciat. At apud ſapientem, vel durum, ac renitentem Auditorem, ſimilibus minimùm efficies, ut quæ nec probent, minùs convincant; nec particulam *Ergo* quæ in reliquorum locorum argumentis adhibetur, admittat. Ejus enim locum ſupplent particulæ: *quemadmodum, ùt, non ſecùs, ac ita, ſic &c.* Interdum elegantiæ causâ planè ſilentur, ut: *Verba ligant homines, taurorum cornua funes.* Itali Concionatores florido & amœniore dicendi genere delectati, ſacras ſuas dictiones venuſtiſſimis fere ſimilibus conſeminant; Gallis, qui docere, quám delectare malunt, pugnacior, ac ſeverior prædicandi forma præplacet.

Quid eſt Diſſimilitudo? ℞. Eſt duarum rerum diſſimilium convenientia inter se, cum aliqua diverſitate expreſſa. Sic Cic Diſſimilis eſt pecuniæ debitio & gratiæ: *Nam qui pecuniam diſſolvit, ſtatim non habet id, quod reddidit: gratiam autem, & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipſo, quo refert, habet.* Idem pro Muræna, diſſimilitudinem Imperatorem inter & Juris-conſultum affert: *Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas? ille, ut*

quô

quò intendit, maturè exercitus perveniat, te Gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat; tu actionem instituis, ille aciem instruit; tu caves, nè tui consultores, ille ne urbes, aut castra capiantur; ille tenet, & scit, ùt hostium copiæ, tu ut aquæ pluviæ arceantur; ille exercitatus est in propagandis finibus, tu in regendis.

Ad Caput XXII. & XXV.

De Contrariis, & Repugnantibus.

AN magni usûs est Locus Contrariorum? ℞. Amplissimi, cùm nihil sit, quod non aliquid, aliquâ saltem ratione repugnans habeat, locosque pervagetur omnes. Affert enim & rei contrariæ definitionem, partes, simile, causas, effecta, adjuncta, comparationem, & ex iisdem fontibus laudat v. g. sobrietatem, è quibus ebrietatem reprehendit. Præterea, ut hominum, ferarumque certaminibus in amphitheatro spectandis naturâ capimur, hæc contrarium pugna mirificè oblectat audientes, secundùm tritum illud: *Contraria juxta se posita, magis elucescunt.* Ex hoc item fonte potissimùm argutæ dictionis subtilitas profluit, ut adeò locus hic & argumentum, & amplificationem insignem & ornatam conferat orationi.

Quotuplicia sunt contraria? ℞, 1. Adversa. 2, Privantia. 3. Relata. 4. Negantia; quibus adde 5, Repugnantia.

Quid sunt Adversa? ℞. Quorum unum excludit aliud, nec adeò simul in re eadem esse possunt; ut: Virtus, vitium. Calor, frigus. Mollities, durities. Sapientia, stultitia. Sanitas, morbus. Humanitas, rusticitas. Modestia, arrogantia. Docilitas, pertinacia. Pulchritudo, deformitas. Longitudo, brevitas &c.

Argumentandi ratio est: Cic: *Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur; bonitatem, si malitiam;*

gloriam,

gloriam, ſi infamiam; pudorem, ſi petulantiam; &c. Item: laudabilis frugalitas, fugiendus igitur luxus. Si malorum cauſa bellum eſt, pax erit expetenda. Diligentia opes parit, ergò ignavia egeſtatem.

Quid ſunt Privantia? ℞. Opponuntur ùt habitus, ſeu res habita, & ejus privatio. Ut vita & mors. Viſus, cœcitas. Lux, tenebræ. Divitiæ, pauperies. Auditus, & ſurditas. Capillatus, & calvus. Otium, negotium. Sapientia, inſipientia. Veſtitus, nudus. Argumentandi ratio eſt, ut: *Ultus eſt mortem patris, reddidiſſet ergo vitam, ſi potuiſſet: Si ſapientis eſt aliquando mutare conſilium, inſipientis erit, ſententiam mordicùs citra rationem tueri.* Bonum eſt patria, miſerum ergo exilium. Bonum ſunt liberi, ergo infauſta orbitas. Bonum oculorum acies, ergo miſera cœcitas &c.

Quid ſunt Relata? ℞. Quæ ita inter se referuntur, ut unum ſinè alio, nec tale nominari: nec eſſe poſſit, ut Pater, filius: dux, miles; magiſter, diſcipulus; Patronus, cliens; Conſul, cives; Rex, ſubjecti; dare, accipere; Herus, ſervus. Argumentum: *Imperatoris eſt præcipere, ergo militis obtemperare. Herus eſt, ergo liber.*

Quid ſunt Negantia? ℞. Quorum unum negat alterum, ùt: probus, non probus. Sapit, non ſapit. Vivit, non vivit. Eſt herus, non eſt herus. Sapiens, non ſapiens. Albus, non albus. Dives, non dives. Argumentum: *Doctus eſt græcè & latinè, non igitur indoctus.* Cic. *Unde hic tam pecunioſus eſt factus? an ampla hæreditas relicta? at Patris bona venierunt. Amplum patrimonium obvenit? at exhæredatus eſt.*

Quomodo variandus eſt hic Locus? ℞. 1. Cùm verba verbis opponuntur, ut Cicero. *Virtutes omnes pugnant, cum vitiis omnibus: copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita; mens ſana cum amentia*

tia; bona denique ſpes, cum rerum omnium deſperatione confligit. Idem pro Roſcio; *In urbe luxuries, --avaritia,--audacia gignuntur: vita ruſtica parſimoniæ, diligentiæ magiſtra eſt.*

2. Cùm membra membris opponuntur, ùt: in Catil. *Nullum ego in terris monſtrum fuiſſe puto, tam ex contrariis inter se naturæ ſtudiis, cupiditatibusque conflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore jucundior? quis turpioribus conjunctior? quis civis meliorum partium aliquando? quis tetrior hoſtis civitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate avarior? quis in largitione effuſior?*

3. Cùm periodi periodis opponùntur, ut: *Majores veſtri ſæpe mercatoribus injurioſiùs tractatis, bella geſſerant: Vos tot civium Roman: millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quó tandem animó eſſe debetis? Legati quòd erant ſuperbiùs appellati, Corinthum Greciæ lumen exſtinctum voluerunt illi; vos eum Regem inultum patiemini, qui Legatum conſularem omni ſupplicio excruciatum necavit &c.*

Quid ſunt Repugnantia? ℞. Quæ opponuntur quidem ſibi, non item inter ſe maximè diſtant, ut ſi dicas *Pacem eſſe*, inferes: *non igitur belli effectus eſſe, non incurſionem in fines, non vaſtitatem, rapinas &c.* Sic: magni honores ab ſuis abſenti Cælio ſunt habiti, non igitur ſuis non probatus eſt. Conſtat ſibi in periculo, non igitur meticuloſus. Liberalis in egenos, nec adeò avarus. Pudicus eſt, abeſt igitur á verborum laſcivia. Amavit patrem Roſcius, non ergo occidit.

Quomodo diſtinguuntur inter se hæ quinque Contrariorum ſpecies? ℞. Id obiter Rhetori contigiſſe ſatis fuerit, cujus eſt uti contrariis, non diſputare, cujus propaginis ſint. Igitur in *Adverſis* utrumque Contrariorum eſt aliquid, ut frigus & calor. In

Privantibus

Privantibus alterum eſt res alterum rei privatio in ſubjecto (ut ajunt) capace, ut Viſus, cæcitas. In *Relatis* utrumque eſt aliquid, vel fuit, ut Pater, Filius, etſi hic jam demortuus ſit. In *Negantibus* alterum affirmat aliquid de aliquo, alterum idem negat, ut: doctus eſt, non eſt doctus.

Ad Caput XXIII. *De Adjunctis.*

AN fertilis eſt Adjunctorum, ſeu Circumſtantiarum Locus? ℟. Locus ad unum omnes, cum ad argumentandum, tum amplificandum fæcunditate ſuperat. In hoc uno ritè enucleando, plurimum elaborandum Præceptori, plurimùm exercitandi Tyrones; ut, qui ſolutæ, & ligatæ orationis non partes modò majores, ſed Periodos propè omnes permeet. Hinc ſumma ubertas, copia, ac profluentia Orationis, amplificationis robur, Deſcriptionum, & Hypotypoſeon vivacitas enaſcitur, ut adeò veniam merear, ſi in doctrina tanti uſûs fuero prolixior; multaque ex iis, quæ in Candidato Rhetoricæ allata ſunt, huc item tranſcripſero.

Quotuplicia ſunt Adjuncta? ℟. Duplicia: *Perſonarum & rerum*; ſeu ut Grammatici: *Nominum & verborum*, vel cum Philoſophis: *Prædicati & Subjecti* In horum Adjunctis perveſtigandis meditatione, hoc eſt, collecto intra se, & ab aliis rebus abſtracto nimò opus eſt. Cogitationes omnes in rem propoſitam, ejusque partes omnes, ſinus, angulos minutim excutiendos defigentur. Quemadmodum Anatomici non ſummas tantùm humani corporis partes, ſed ſingulas, & quidem in uno oculo, membranulas omnes, retinas, nervos, fibras, humores, album, pupillam &c. magnâ curâ diſſecta inſpiciunt. Aut uti Pictores, quem pingere volunt v. g. florem, leporem &c. vel coram ſibi proponunt, vel imaginandi vi, ita ſibi repræſentant, uti ſi oculis ipſis cernerent. Quod iſti cultellis aut pennicillis, hoc oratori

ri *Imaginositatis* velut acie perspiciendum, & verborum coloribus expingendum est. Hâc imaginandi vi magis valent biliosi, ac melancholici naturâ cogitabundi; quám volatica, nimioque sanguinis fervore incensa ingenia.

De Adjunctis Personarum.

Quæ sunt adjuncta Personarum? ℞. Quoniam homo, & actiones humanæ ferè orationum omnium præcipua materia sunt, multi in his indagandis sunt Quintiliano duce Rhetoricæ Magistri. Enumerantur ab his 1. Genus. 2. Natio. 3. Patria. 4. Sexus. 5. Ætas. 6. Educatio. 7. Habitus corporis. 8. Fortuna. 9. Conditio. 10. Natura animi. 11. Victus. 12. Studia. 13. Affectus. 14. Generalia, ùt: Locus. 15. Tempus. 16. Occasio. 17. Casus. 18. Facultas. 19. Instrumentum. 20. Modus. 21. Signum. Horum postrema, Actionum potiùs sunt Adjuncta, & in Genere Judiciali magis usitata.

1. *Genus.* Plerumque enim filii Majoribus ac Parentibus similes creduntur, unde laudis vel vituperii materia fluit: ut pro Sextio. *P. Sextius natus est parente, homine & sapiente, & sancto ac severo.* Horat. *Fortes creantur fortibus, & bonis: est in juvencis; est in equis Patrum virtus; nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam.*

2. *A natione, & 3. á Patria.* Sui gentes singulas mores distinguunt. Sunt Barbaris, Romanis. Græcis sui: suæ item civitatum singulis Leges, instituta, opiniones. Quare sic fit Argumentum: Romanus est, igitur bellicosus. Græcus? ergo levis. Pænus? perfidus. Cres? mendax. Scytha? ferox Lacon? fur. Cic. *Hoc egit ante te civis Romanus nemo. Externi isti mores ad sanguinem incitare solent odium, aut levium Græcorum, aut immanium Barbarorum.*

4. *á Sexu.* Nec enim idem de viro ac de muliere vel probabile, vel laudabile. Latrocinia ferè virorum, veneficia, fæminarum ſunt; illos fortitudo, juſtitia; has pudicitia, tempèrantia commendat magis. Livius. *Virorum hoc animos vulnerare poſſet; quid mulierculárum, cenſetis? quas etiam parva movent.*

5. *Ab Ætate:* Aliud aliis annis convenit; nec idem infans, puer, adoleſcens, natu grandior, ſenex facit. Cic. *Patrem occidit Roſcius? adoleſcentulus fortè corruptus? & ab hominibus nequam inductus? Annos autem natus eſt magis quadraginta.* De ſingularum ætatum moribus vide infra ex Ariſtotele.

6. *Ab educatione & diſciplina:* Plurimùm refert, á quo, & quô quisque modô, á teneris ſit inſtitutus. Ex educationis modo, diſciplina pueritiæ, & ſodalitio multa argumenta & ſuſpiciones trahuntur. Cic. *Quid te jactas in domo P. Lentuli eſſe educatum? an verebare, ne non putaremus, naturâ te jam improbum evadere potuiſſe, niſi etiam acceſſiſſet diſciplina?*

7. *Ab habitu corporis.* Eſt is veluti ſermo quidam totius mentis, & frequenter, nec immeritò in argumentum probitatis, vel nequitiæ adducitur. Cic. in Piſon. *Nonne ipſum caput, & ſupercilia penitùs abraſa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? qui idcirco eſt ſuperciliis & capite ſemper raſis, ne ullum pilum boni viri habuiſſe videretur.* Idem: *Nec nos calor ille ſervilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt. Frons, oculi, ſupercilia, vultus denique totus homines in errorem impulit.* Martialis. *Crine ruber, niger ore, brevis pede, lumine luſcus, rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es.*

8. *A Fortuna, & 9. á Conditione.* Non idem credibile eſt in divite, ac paupere: claro & obſcuro: ru-

ſtico

ſtico & urbano: litterato & milite: inſtitutore, & famulo: nec propinquis, amicis, clientibus abundante, ac his deſtituto. Laudi item eſt, fortunam adverſam tuliſſe ſapienter, in ſecunda non fuiſſe inſolentem. Ità Cicero Chryſogoni Liberti potentiam á prædiis, domo, ſupellectile, familia, ſervis, luxuria, ſumptibus, habitu, ſuperbia & avaritia vehementer inſectatur, quibus ille in fortunas hominis ruſtici impotenter involabat. De moribus Divitum &c. infra erit dicendi locus.

10. *Ab animi natura:* Avaritia, iracundia, miſericordia, crudelitas, ſeveritas, aliaque his ſimilia afferunt frequenter, aut detrahunt fidem. Conſideratur item, an acutus, ſit & perſpicax, an hebetior? memor, an obliviaſus; comis, facetus, prudens, patiens, pudens, an contentioſus, improvidus, audax, moroſus, &c. Cic. pro Balbo; *Habetis hominem ſingulari pudore, virtute cognita, & ſpectata fide.* In Verrem: *Hominem ſinè ſpe, ſinè re, ſinè fide, ſinè fortunis, ore, lingua, manu, vita omni inquinatum, ire patiemini abſolutum?* In eundem: *Iſte ſacrorum omnium hoſtis, religionum prœdo.* In Piſonem: *Iſte gurges, atque helluo natus abdomini ſuo, non laudi, atque gloriæ.*

11. *De Victu.* 12. *De Studiis.* Quærundum, quo victu uſus ſit, parco, temperato, frugi, an luxurioſo, prodigo, delicato. Etenim ut victus, ita corpora, á quibus animi actiones pendent. Varia item ſunt hominum ſtudia, aliisque rebus ruſticus, forenſis, negotiator, miles, navigator, medicus, ſacerdos, laicus &c. ducuntur. *Cicero pro Roſcio. In hoc victu arido, in hac vita inculta & horrida gigni non ſolent maleficia.* Pro Celio: *Atque ſcitote Judices, eas cupiditates, quœ obijciuntur Cœlio, atque hœc ſtudia (litterarum) de quibus diſputo, non facilè in eodem homine eſſe.*

13. Ab

13. *Ab Affectibus:* Tales ſunt amor, odium, ira, gaudium, triſtitia, timor, &c. quæ ſuo loco explicabimus. Cic. *Vides tu illum triſtem, demiſſum? jacet, diffidit, abjicit haſtam &c.* De Aruſp. *Nihil feci iratus, nihil impotente animo, nihil non conſideratum, ac diu ante meditatum &c.*

Adjuncta, quæ Quintilianus affert cætera, Temporis, Loci, Occaſionis, Caſûs, Facultatis, Inſtrumenti, Modi, Signi, *Actionum* ſunt, non Perſonarum; ad Judiciale item genus magis, ac ad alia pertinent. In una Verrina perlecta pulcherrimè expreſſa omnia videbis. Serviunt hæc adjuncta ad deſcriptionem cujusvis perſonæ hiſtoricæ vel fabuloſæ, & imaginem civilem, ut loqui amant, deformandam. En exemplum unicum, mutatis tamen paulùm Adjunctis de M. Tullio Cicerone:

1. *Genus & parentes.* M. Tullius Cicero Patre natus & Avo itidem M. M. Tulliis, Helvia matre, genere utrinque Equeſtri. Pater infirma valetudine ferè litteris deditus, filium à teneris ad easdem adhibuit.

2. *Natio & Patria* Oriundus Arpis, quæ item C. Marii patria fuit, Volſcorum Oppido, ad Licris & Fibreni Fluv. confluentem; quod municipium Corneliæ Tribui è XXXV. fuit attributum.

3. & 4. *Sexus, Ætas.* Ab anno U. C. 648. ad annum 710. ætatem produxit, occiſus annos natus tres & ſexaginta.

5. *Educatio.* Adoleſcentiam totam in Latinis, Græciſque Litteris, eloquentiæ ac Philoſophiæ ſtudiis, pervolutandis utriuſque linguæ optimis Authoribus Romæ, Athenis, Rhodi, magiſtris uſus præſtantiſſimis ita tranſegit, ut jam tum inter æquales longè emineret, ac ſedecim annos natus Poëma ſcriberet.

6. *Habitus Corporis.* Corpus nactus par maximis

mis meditandi, dicendique laboribus, valetudinem insuper victûs moderatione tuebatur; vegetus plerumque & sanus nisi quod Rheumatis subinde, & oculorum lippitudine vexaretur.

7. *Forma.* Frons panda, vividus & acer oculus, nasus aquilinus, nec quod alii putant cicere respersus, cum hoc cognomen ut Lentulis, Fabiis &c, aliunde advenerit.

8. *Conditio, & Fortuna.* Ædilis, Prætor, Consul, Proconsul, in omnibus muniis summâ dignitate versatus, iis opibus, ut domum amplam, familiam, fundos, servitia, villas ornare posset; & quamvis exiliô magnum fortunarum naufragium fecerit, brevi se colligeret.

9, *Animi natura.* Animus liberalis, gravis, ab omni obscœnitate abhorrens, dicatior justò & in facetias pronior. Calamitatem tulisse molliùs, nec satis in proposito firmus arguitur.

10. *Victus & animi studia.* Victu usus apud amicos, & epulis eruditis magis quám splendidis. Tempus omne etiam dum rusticaretur, vel reipublicæ, vel litteris, vel amicorum periculis impendit. Eversâ libertate, animi tædium resumptâ Philosophia lenire solitus.

11. *Affectiones.* Gloriæ studium immensum, ad quod vitæ rationes omnes referebat; patriæ amor singularis; timidiorem se ipse non diffitetur, & lacrymis etiam indulgentem &c.

Adjuncta Virtutis, Vitii, & Affectionum humanarum.

Hæc equidem sufficere poterant, quia tamen ad hominis, seu personæ laudem. vel vituperationem ex Adjunctis nullum latiùs patet, quám *Animi natura*, *Virtus* nempe vel *vitium*, ac *affectiones* cæteræ, hæc præ cæteris curâ majore perquirenda sunt. Etsi verò eadem sint, cum effectis virtutis

cujusli-

cujuslibet, vitii, vel affectûs, Tyroni nihilominus ſingulares quidam Loci, ac indicationes ad horum inveſtigationem ſuggerendæ videntur. Virtutum porrò effecta, partes, actus (de quibus libri pleni ſunt) vel internis animi, vel externis corporis ſenſibus perficiuntur. Perquirendum erit igitur, quid quævis virtus, vitium, affectus efficiat.

1. In *memoria*, quarum rerum recordationem moveat. 2. In *intellectu*, quibus rationibus agatur. 3. In *Voluntate*, quas motiones excitet. 4. In *oculis*, fronte, ut se prodat. 5. In *Lingua*, in quos ſermones erumpat. 6. In *Auditu*, quibus de rebus audire amet. 7. *Manibus*, pedibus, geſtu, toto corporis habitu. 8. *Tempus* quando. 9. *Locus* ubi. Id quod exempla meliùs docebunt.

Virtus. Liberalitas, ſeu homo liberalis. 1. In *memoria:* non obliviſcitur miſerorum. 2. *Intellectu:* altè ſibi impreſſum habet, hanc eſſe DEI & naturæ legem, ut qui abundant, egentioribus tribuant. 3. *Voluntate,* aliena calamitate non minùs indolet ac de ſua: animo ſimul ad opitulandum magno, nec opibus ſuis affixo. 4. *Fronte* exporrecta, oculo benigno egentes velut ad petendum invitat, petentésque accipit. 5. *Lingua,* ſermonum lenitate ſumma, nec tam promiſſis, quám rebus ſolatur mœrentes. 6. Supplicum quiritationibus adeò non fatigatur, ut ad fiduciam animet timidos. 7. *Manibus:* promptis ſemper ad largiendum manibus. 8. *Tempus:* non moratur dando, ut conduplicet beneficium. 9. Ingenuis egenis privatim; mendicabulis ad fores in templo, compitis munificè largitur.

Pudicitia. Seu homo pudicus. 1. Nè cogitationem quidem vel imaginem minùs decentem admittit in animum. 2. Perſuaſum habet penitùs, verecundiam virtutis ac honeſtatis cuſtodem eſſe certiſſimam.

tiſſimam. 3. Abhorret ab omni licentia, ac hominum liberiorum familiaritate. 4. Ingenuâ modeſtiâ oculos à promiſcuo obtutu abſtinet; nullum hic ſignum, picturamve minùs decentem videas. 5. Nullum ex eo verbum pretextatum minusve decorum audias. 6. Quin obſcœna loquentes reprehendit acriter, atque á conſortio ſuo arcet. 7. Nihil ejus manibus purius & continentius. 8. A prima puerili inſtitutione ad hanc ætatem invariatâ verecundiâ. 9. Domi ſuis, foris alienis, perfectæ pudicitiæ exemplum.

Vitium. Faſtus. ſeu homo faſtuoſus. 1. Se ipſo plenus, in se unum defixus, grandem ſibi de se imaginem effingit. 2. Unum se præſtare omnibus exiſtimans. 2. Coli ab omnibus, primo ſibi loco decedi velut jure poſtulat. Elato ſupercilio, fronte in neſcio quam majeſtatem contractâ. 5. De ſuis opibus & ornamentis concionalem in modum magnificè prædicat. 6. Nec ullis modulis, quám de ſuis laudibus afficitur ſuavius. 7. Grandire greſſum amat, geſtùque toto aliorum contemptum ſpirat. 8. --- 9. In circulis ac cœtibus apud notos ignotóſque Thraſo ineptus ſe venditat.

Pigritia: Seu homo piger. 1. Præ torpore vix ſui conſcius, certè officii oblitus. 2. Nec apud ſe reputans, bovem ad aratrum, hominem natum ad laborem, 3. Summam felicitatis in ſomno ſcilicet ac ceſſatione collocat. 4. Connivet oculis ut nunquam non ſemiſopitum crederes. 5. Balbutiente lingva verba velut guttatim eluctatur. 6. In ultimo conclavi, quo ſtrepitu nullô excitatur, abditus deſidet. 7. Pendulis aut in tergum rejectis manibus nihil metuens magis, ac ut ne quid operis contingat. 8. Dies annosque nihil agendo ſtipes inutilis comburit. 9. In ſchola deſes &c.

Aſſectus. Ira, seu homo iratus. 1. Sui impos,

ac

ac veluti de ſtatu mentis dejectus. 2. Vel levem injuriam graviorem putat, ac ut condonari poſſit. 3. Ulciſcendi cupiditate quantus eſt, exardeſcit. 4. Oculorum fulgur animi incendium denotat: Frons torva, minax vultus. 5. Sermo præruptus in vociferationes, maledicta, minas effuſus. 6. Nihil ad aures pacatum admittit. 7. Correptis armis, greſſu incitatô ad ultionem properans. 8. In dies ferocior.

Timor. Vel homo timidus. 1. Obverſante malorum aliàs perpeſſorum memoria; 2. Ratusque pericula graviora, ac è quibus emergere liceat; 3. Angitur intimis animis, triſtique intemperie jactatur. 4. Inſomnes noctes agit, interdiu pallet gelido ſudore frontem nubilus. 5. Intercluſa voce ac tremula, dimidiata verba molitur. 6. Vana ſolatia amicorum aſpernatus, in ſolitudinem se condit. 7. Jactans ad cœlum manus, nec ullo loco diu conſiſtens. 8. — 9. Nuſpiam se tutum ſatis exiſtimat.

De adjunctis Perſonarum aliarum.

Cùm in quæſtionem præter *Hominem* ac humana, res ac ſubſtantiæ cæteræ non minus ac perſonæ in quæſtionem cadere poſſint, ut cœleſtia, elementaria, aërea, terrea, aquea, ignea, ac nominatim animalia, arbores, plantæ, foſſilia, artefacta, Loci item proprii deſignandi ſunt, è quibus horum adjuncta facilè erui poſſint.

Adjuncta Animalium.

Animalium alia ſunt domeſtica, ſylveſtria, ferocia, repentia, inſecta, *Aves*, oſcines, rapaces, altiles, eſcariæ. *Piſces* ac teſtacea. Inter quorum Adjuncta primò veniunt partes enumerandæ, ac præterea conſiderari poſſunt.

1. *Quantitas*, ſeu corporis moles.
2. *Qualitas* ſeu proprietas, indoles &c.

3. Vox

3. *Vox*, præterquam in piscibus.
4. *Color.* —
5. *Celeritas*, aut tarditas.
6. *Vires*, aut infirmitas.
7. *Pabulum.*
8. *Usus* escarius, vel medicus.
9. *Locus*, quo degere amant.

Agnus, Animal domesticum, ac cicur. Primo: Tres ferè palmos altum. Secundo: Naturâ timidissimum & stupidum adeò, ut in adagium cesserit. 3. Balatum pro voce edit. 4. Vellere plerumque candido, fusco aliás aut vario. 5. Minimè velox, nec diuturni cursûs. 6. Imbelle & infirmum, nec se vel dentibus, vel unguibus, ut animalia cætera á lupis tueri potens. 7. Brevi gramine, ut in ericetis ac demessorum agrorum stipulis impendio brevi victitat. 8. Caro pro ætatis ac pabuli ratione tenera & delicati succi. 9. Gregatim agunt, hyemem in caulis exigunt.

Corvus. Avis è rapacium genere. 1. Notæ magnitudinis. 2. Callidus admodùm, furax & annosus. 3. Garrulus & crocitatu suo molestus. 4. Colore tam atro, ut hic Corvinus dicatur. 5. Volatu gravi, incerto, brevi 6. Unguibus & rostro cuivis hosti par. 7. Morticinis ferè alitur, quæ sagacissimè odoratur. 8. Pennæ ad clavicymbalum usum habent. 9. Agros recens subactos obvolat ad prædam, & loca remota.

Lucius. Piscis è genere rapacium. 1. Corpore tenui magis quàm adipato, subinde in viginti & ampliùs librarum molem excrescens. 2. Minorum piscium tyrannus, ac terror, ingluvie insatiabili. 3. Colore subalbido, squammis minùtim confertis, varius ac maculosus. 4. Rapido natatu. 5. Dentibus ac mandibulis acutissimis, valido caudæ inflictu obvia sternit. 6. Spoliis ferè vivit. 7. Caro

compacta, candida, optimi ſucci, ac ſaporis. 8. Fluviatili ac rigidâ, quám vivariorum aquà magis gaudet &c.

De Adjunctis Arborum.

Præter partes arboris, ut ſunt radix, fibræ, truncus, cortex, lignum, medulla, ſeu pulpa, humor, ſeu lacryma, ramus, frondes, vertex, conſiderari item poſſunt Adjuncta, ut:

1. *Quantitas*, Proceritas &c.
2. *Qualitas*, ſeu Ligni proprietates.
3. *Solum*, quo lætius provenit.
4. *Fructus*, & ejus partes.
5. *Sapor*, & uſus fructuum.
6. *Ætas*, *Firmitas*. &c.

Nux, E fructiferarum genere. 1. Proceritate paucis arborum decedit, ſimul se pandit latiſſimè. 2. Ligno præduro, ad fabrilia opera expetito, in aquis propè in lapidem dureſcente. 3. Paſſim nec pingui ſolùm, ſed etiam aridiore ſolo ſine multa cultura provenit. 4. Nucleum fert viridi putamine, hiſtricis inſtar aculeis horrente, tum ligneo cortice concluſum. 5. Secundam facit, ac forte primam ruſticorum menſam, è qua item oleum exprimunt. 6. Sæcularis ferè eſt arbor, & ventorum victrix.

Abies. Ex umbriferarum genere. 1. Trunco rectiſſimo in altitudinem quatuor, etiam quinque orgyarum effertur. 2. Ligno molliore, ac ſtriis pro annorum, queis crevit, numeris diſtincto. 3. Montoſis ac ſabuloſis locis gaudet. 4. Reſinam largiter exſudat, & Dactylum ligneum profert. 5. Non ſinè nucleolis minutis, avium ſylveſtrium pabulo. 6. Navibus fabricandis, domuum contignationibus idonea.

De Adjunctis Plantarum.

Plantarum aliæ ſunt alimoniæ *Frumentariæ*, ut triticum, oryza &c. Quædam *Legumina*, ut: Cicer.

cer. &c. *Herbæ* hortenſes, ſylveſtres, medicæ. *Flores* denique, Roſa. Harum partes ſunt: radix, vel bulbus, ſcapus ſeu caulis, genicula, apex &c. Adjuncta cætera.

1. *Figura*, quæ partibus continetur.
2. *Qualitas*, ſeu proprietas.
3. *Odor*, in Floribus & Herbis.
4. *Color*, cumprimis in floribus.
5. *Uſus*, edulis vel medicus.
6. *Solum*, & culturæ genus.

Triticum, Plantarum utiliſſima. 1. Erecto ad libellam culmo, pro ſoli ingenio altiore, vel breviore, in ſpicam ariſtarum vallo munitam definit. 2. Princeps frumentorum; granum fert denſum, grave, molâ frangendum in farinam. 4. Cùm in herba eſt, herbidi; aurei coloris cum maturuit. 5. Quo principe alimentorum genere hominum vitam ſuſtentari voluit naturæ author. 6. Pro culturæ modo in nigra ac pingui terra fertilitate majore ſuccreſcit.

Tulipa, Flos pervenuſtus. 1. Tenui ac palmari ferè caudice in calicem quinque aut plurium etiam, ſi transplantetur foliorum aſſurgit. 2, Non aliud hortorum ornamentum pulchrius, involvunt ſe cadente Sole folia, pandunt oriente, 3. Nullo equidem vel tenui, nec amœno odore. 4. Sed colorum varietate & elegantia admirabili; bulbo ſcilicet, diverſis ſuccis imbuto. 5. Quam porrò oculis blandiuntur, tam nullius, quòd ſciam, uſûs ſunt. 6. Hortulani operam diligentem ac peritiam deſiderant, & breviſſimi ævi ſunt, ac verni tantùm temporis.

De Adjunctis Foſſilium.

Inter Foſſilia primo loco ſunt *Metalla*, tum Succi, tum lapides varii generis, quorum Adjuncta expendi poſſunt.

1. *Ubi*, proveniat.

2. *Quantitas*, seu Proprietas.
3. *Pondus.*
4. *Color.*
5. *Pretium*, ac usus.
6. *Usus*, varius.

Aurum, Metallorum Princeps. 1. In montibus altissimis iisque ferè sterilibus, effossis altissimè cavernis ingenti labore & periculo eruitur. 2. Longè purissimùm, nec rubiginem contrahit, nec igne minuitur. 3. Colore solari. 4. Si obryzum sit, Metallorum gravissimum. 5. Meta omnium desideriorum humanorum, cùm in auro sint omnia. 6. Intexitur vestibus, aris illinitur. Regum Palatia exornat.

Adamas, Lapidum pretiosorum princeps. 1. In quibusdam Indiæ regnis, ac Europæ partibus è cautibus effoditur. 2. Indomabili duritie. 3. Si in æquangulos arte scindatur, splendoris admirabilis. 4. Mirum quod pretium lapillo sæpe minutissimo indiderit hominum stultitia. 6. Mulierum nobilium inaures, regiarum coronarum decus &c.

De Adjunctis Actionum.

Actionum, seu *Verborum* Adjuncta haud paulò majorem ubertatem præstant orationi, quám satis prolixè hactenus pertractata Personarum seu Nominum Adjuncta; quæ si Tyro per multam exercitationem sibi item familiaria reddiderit, haud magna opera magnam sibi ad amplificandum facultatem subnasci lætus experietur. Continentur vulgari natóque versiculô: *Quis, quid, ubi quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?*

Prima quæstio *Quis?* Definitionem, partes, maximè Adjuncta Personæ, de qua quæstio est, indagat, satisque á nobis hactenus est explicata. *Quid?* Actionem ipsam examinat, quæque eam antecedant, comitentur, consequantur, de quibus nunc jam agimus

mus. In his duabus etsi summa amplificationis sistit, percurrendæ tamen sunt & reliquæ.

Ubi? seu locus; an publicus, secretus, Sacer, profanus, opportunus, remotus, propinquus &c. Ita Hannibal apud Livium suis animos facit, quippe qui á tergo Alpibus, utroque latere duobus maribus clausi, nullum haberent victi effugium. Et Cic. pro Milone. *Videamus nunc id, quod caput est, locus ad insidias, ille ipse, ubi congressi sunt, utri fuerit ad insidias aptior? &c.*

Quibus auxiliis? Quibus adjumentis, instrumentis, facultate &c. ut spiculum in corpore occisi repertum. Sic Cicero pro eodem Milone: *Erat Clodius cum servis robustis, Milo cum mulierum comitatu, ille in equo, hic in Rheda &c. Quid minùs promptum ad pugnam, cum penula irretitus, Rheda impeditus, uxore penè constrictus esset? &c.*

Cur? Causam finalem indicat, seu quô consiliô? quâ ratione & impulsu actio suscepta, cui bono fuerit? Hôc Argumentô probat Cicero, à Clodio structas esse Miloni insidias: *Hoc interfecto assequebatur Clodius, non modò ut Prætor esset, & his Consulibus Prætor esset, quibus conniventibus sperasset, se posse Rempubl. eludere in cogitatis suis furoribus &c.*

Quomodo? Modum notat actionis, an clam, palam, vi, persuasione, inscitia, casu, necessitate, iracundè, celeriter, á volente, vel invito. Sic Cic. probat legem de suo exilio esse irritam, quia per vim latam: quòd lapidatio, hominum conscriptio, comportatio armorum in ædem Castoris vim indicent.

Quomodo? seu tempus, an die festo, pro-festo, quo anno, mense, die, hora, manè, meridie, serò, noctu, olim, nuper? hyeme, vere, æstate? Pro Mil. *Cujus testimonió Clodius eadem horá Romæ fuerit, & Interamnæ &c.*

En

En exemplum in hac propoſitione: *Hiſtoricæ Rudimenta Juvenibus diligenter ſunt diſcenda.*

Quis? Hiſtoriæ antiquæ, novæ; ſacræ, profanæ; Perſicæ, Græcæ, Romanæ, bellicæ, civilis, Imperatoriæ Rudimenta, ſex libellis pro totidem Claſſibus contenta. *Quid?* diſcenda ſunt; coſideranda utilitas, & momentum rei, aviditate quadam exhaurienda, memoriæ cùm cætera, tum Epochæ altiſſimè deſigendæ. *Ubi?* In Scholis magna attentione excipienda, domi ſedulò recolenda. *Quibus auxiliis?* Magiſtri ductu, comparatis libris, Chartis Geographicis, è quibus ea percipiantur pleniùs, quæ hic ſtrictim tanguntur. *Cur?* Quæ in juventute diſcuntur, velut in theſaurum memoriæ inferuntur; jactiſque his fundamentis volupe erit, per omnem vitam in omne Hiſtoriarum genus effundi. *Quomodo?* Inſtitutis Academiis, conferendo cum æquali, lecta themati inſerendo. *Quando?* omnibus tempuſculorum ſegmentis in hoc ſtudium conjectis.

En aliud: *Divitum omnes ſunt amici.*

Quis? Omnes ejuſdem & altioris conditionis homines, Divitum, *quis?* eorum, qui pecuniis, reditibus, potentiâ cæteris eminent. *Quid?* eos colunt, primas deferunt, gratiam prenſant, limina obſident &c. *Ubi?* prætereuntibus in compitis, templiſque aſſurgunt, de via decedunt. *Quibus auxiliis?* aſſentando, blandiendo, laudibus per se, per alios, miſſis etiam xeniis in horum amicitiam adrepere ſtudent.

Cur? quia ab opulentis nemo non ſperat, pauperum contrá amicitia ſterilis eſt. *Quomodo?* ſimulatione magis, quám ex animi ſententia. Defluant opes, defluent amici. *Quando?* qui hodie mos eſt, fuit ab origine rerum, eritque.

Quid in quæſtione Quid *maximè obſervandum ſit.*

Cicero in Topicis: *Admonet hic Adjunctorum Locus,*

cus, ut quæratur, quid ante rem? *quid* cum re? *quid* poſt rem *evenerit?* Ejus exemplum addit: Ante rem *enim quæretur, quæ talia ſunt: ut apparatus colloquia, locus, conſtitutum convivium.* Cum re: *pecudum, hominumque ſtrepitus, corporum umbræ, & ſi quid eſt hujusmodi.* Poſt rem: *rubor, pallor, titubatio, & ſi quæ alia ſigna perturbationis & conſcientiæ: præterea reſtinctus ignis, gladius cruentus, cæteráque, quæ ſuſpicionem movere poſſunt.* Hæc ille. Operæ eſt, doctrinam non levis momenti pluribus exemplis, meliori in lumine collocare, idque in verbis nudis, & ab omni perſona ac aliorum Nominum conjunctione abſtractis v. g.

Ambulavi. Ante rem. Studendo, ſedendóque feſſus decorè me conveſtio, ac ſcipione arrepto, *cum re:* extra muros penes amniculum lento paſſu cum amico obambulo, *poſt rem:* fatigatione per modicam quietem è membris expulsâ, alacriorem me ad ſtudendum ſentio.

Amo. Ante rem. Video rem pulchram, & ejus cupiditate incendor. *Cum re.* Animo ſum inquieto, & unicè in rem deſideratam defixo. *Poſt rem:* vel gaudeo de obtenta, vel de elapſa mœreo.

Doceo. Ante rem: Tradenda diſcipulis meditor apud me & apparo. *Cum re:* Verba primùm, tum ſententias & artem omnem authoris enucleatè expono. *Poſt rem:* repeto & experior, an attentâ aure excepta ſint ſingula.

Lego. Ante rem. Sepono cætera, & librum arripio. *Cum re.* Oculis, animóque intento, aliàs etiam clarâ voce percurro capita Authoris aliquot. *Poſt rem:* Lecta apud me revolvo.

Aro. Ante rem: Boves jungo, & in agrum educo. *Cum re.* Terram vomere proſcindo, æquales liras duco. *Poſt rem.* Mollem terram, ſeminique recipiendo idoneam habeo.

Ædifico. *Ante rem:* Fabricæ modulum defigno, ligna, cœmenta, lapides congero. *Cum re:* Muros in altum educo, tectum impono. *Poſt rem:* Structam jam domum adorno & habito.

Cado. *Ante rem:* Steti, venit debilitas, vel in obicem illatus fum. *Cum re.* Fallente genu, nec retinere me potens, humi provolvor. *Poſt rem:* Erigo me in pedes, vel adminiculum dant alii.

Quæro. *Ante.* Rem perdidi, vel fepofui. *Cum re:* Perfcrutor omnia, loca omnia excutio. *Poſt rem:* gaudeo de reperta, vel de reperienda defpero.

Medeor. *Ante rem:* Morbi aut vulneris ftatum indago. *Cum re:* Catapotium præbeo, vel emplaſtrum impono. *Poſt rem:* lenitur morbus, vulnus coit.

Fleo. *Ante rem.* Incidit in oculos, animùmque imago rei admodùm triftis. *Cum re:* exiftit dolor, is in fufpiria, denique in lacrymas eliquatur. *Poſt rem:* Facie contractâ in locum me folitarium abdo.

Miror. *Ante rem:* Offert se res vifu nova, vel auditu. *Cum re:* oculos diduco, rem penitiùs infpicio, ftupeo, vel in rifum folvor. *Poſt rem:* Rem mirabilem aliis enarro.

Evigilo. *Ante rem:* Confopitus jacui. *Cum re:* Meâpte vel alieno monitu fomnum excutio. *Poſt rem:* Promptè me ftrato levo, & amicio.

Indulgeo. *Ante rem:* Veniam rogor á confitente erratum, & fupplice. *Cum re:* Nihil tergiverfans, nec finè opportunis monitis petito affentior. *Poſt rem:* Grates ab hilari petitore recipio.

Emo. *Ante rem:* Nummis bene oneratus in forum rerum venalium me confero. *Cum re:* Infpicio curatè merces, liceor, pacifcor de pretio. *Poſt rem:* perfolvo, emptáque domum refero.

Doleo. *Ante rem:* Dejecti & calamitofi hominis miferatione tangor. *Cum re:* Verba adhibeo lenia, malum

malum elevo, ſpem meliorum facio. *Poſt rem:* Minuo triſtitiam miſero vel eximo.

Jam ſi abſtracto verbo & Adjunctis quæſtioni *quid?* reſpondentibus, Nominis item, Loci, Temporis, Cauſæ &c. Adjuncta addideris, facilè intelliges, quàm nullo negotio non dicam Periodus, aut Periodi membra ſingula amplificari, ſed res quælibet deſcribi ampliter, gráphicéque exprimi queat, v. g. *Lapitharum convivium. Therſites ab Achille cæſus. Ajax furens. Hecuba Polymneſtori oculos effodiens. Aſtyanax turri præceps. Æneas Anchiſen è flammis efferens. &c.*

Ad Caput XXIV.

De Antecedentibus, & Conſequentibus.

AN differt hic Locus ab Adjunctis? ℞. Non admodùm, cùm ad amplificandum adhibetur. Si Argumentum fiat, itá inter se cohæreant oportet, ut ex eo, quod alterum præceſſerit, neceſſario vel probabiliter conſequatur alterum, & è converſo; ut: *Fructus ſunt, igitur flores fuére. Mortuus eſt, quare vixit. Natus, quare morietur. Plexus eſt ab æquo Judice, ergo de crimine convictus. Saltat, non videtur ſobrius. Neglector eſt & ſqualidus, vix erit compoſitus animus. Luna pallet, pluet. Mercurius intumeſcit, erit ſerenum. Liqueſcunt nives, increſcent fluvii. Arteria variat, latet morbus. Villarum culmina fumant, veſper eſt, coquunt villicæ. Bubo ferale occinit, mortem præcinit. Plurimi riſûs eſt, mirùm, ni ſtultus. Malè loquitur de aliis, malè audiet.* E quibus colliges, quædam Antecedentium certum argumentum præbere, alia probabile duntaxat. Itá ab antecedentibus probabiles facit Clodii inſidias Cicero: 1. Juvit Competitores Milonis, ne Conſul fieret se prætore. 2. Profeſſus eſt palám, ſe eum occidere velle. 3. Cæpit occaſionem itineris cum multo comitatu ſervorum. 4. Locum pugnæ elegit aptum, á tergo aggreſſus eſt Milonem, ergo inſidias ſtruxit.

Ad Caput XXVI. *De Causis.*

QUotuplices sunt causæ? ℞. Quatuor causarum generibus, ex Aristotele ac Cicerone, recentiores quidam addunt *Causam Moralem*, vel *Exemplarem*.

Quid est causa materialis? ℞. Est ipsa materia, ex qua aliquid fit, ut Marmor Statuæ, Argentum Pateræ, Tigna & Imbrices Tecti; Lana aut Sericum Panni; Pannus Vestimenti; Argilla Fornacis; Tela & colores Picturæ; Abies Navigii; Æs Campanæ; Cannabis Rudentis; Linum Telæ; Tela papyri &c. Ita Cicero sydera commendat á materia: *Atque hác mundi divinitate perspectâ, tribuenda est sydoribus eadem divinitas, quæ ex purissima, nobilissimaque ætheris parte gignuntur, neque ulla prætereà admista sunt natura, soláque sunt calida & pellucida.*

Quid est causa efficiens? ℞. A qua aliquid efficitur, & est alia *procreans*, ut Deus Mundi, Parentes prolium, artifex artefacti, alia *conservans*, ut Lex Civitatem, Vigiliæ securitatem, sobrietas valetudinem &c. *Impellens* seu moralis, quod enim per alium quis facit, per se ipsum fecisse dicendus est. Ita causa moralis est homicidii, qui suadet, vel jubet: victoriæ, qui gubernat animatque militem, etsi ipse non pugnet: qui excubias agit, ut alii tutò furentur. Cicero de Senectute: *Caret epulis, extructisque mensis, & frequentibus poculis, caret ergo, vinolentiâ, cruditate, & insomniâ.*

Quid est causa formalis? ℞. Per quam res ab aliis rebus distinguitur. Ut animus est forma hominis, quia per hunc ab rebus aliis omnibus differt. Alia est *naturalis* rerum corporearum, ut terræ, ignis, lapidis, floris, nivis, equi, canis &c. *Artificialis* altera, quæ in certa figura externa posita est, ut Domus, navis, scyphi, gladii, statuæ, cibi, vestis, &c. Cicero: *Si considerare velimus, quæ sit in hominis*

minis

minis animo excellentia & dignitas, intelligemus, quàm turpe ſit diffluere mollitie & delicatè ac molliter vivere, quàmque honeſtum ſit, parcè, ſeverè, ſobriè.

Quid eſt cauſa finalis? ℞. Cujus gratiâ & intuitu aliquid fit, ut Domûs finis eſt habitatio; belli pax; medicinæ ſanitas; mercaturæ quæſtus; pœnæ emendatio; ſervitutis aulicæ, favor Principis; operarum, merces; armorum, defenſio; ſolitudinis, animi collectio; Hominis, æternùm beata vita &c. Cicero: *Quæ cauſa juſtior eſt belli gerendi, quàm ſervitutis depulſio?* Item: *Si pace volumus frui, bellum gerere dum eſt.* Item de viro Politico: *Ut gubernatori curſus ſecundus; Medico ſalus, Imperatori victoria: ſic huic Moderatori Reipubl. beata civium vita propoſita eſſe debet.*

Ex his quatuor cauſis petuntur Adjuncta rerum artefactarum, ut Templi Jeroſolymitani *efficiens* eſt Salomon & Artifices peritiſſimi. *Materialis* vis auri, argenti, æris immenſa; ligna cedrina, lapides pretioſi &c. *Formalis*, ipſa templi pulchritudo & ſtructura admiranda ex ipſius DEI typo deſumpta. *Finalis* Summi numinis cultus. *Moralis*, David, qui filio hanc ædificationem commendârat.

Calx. *Materia:* Certum ſilicum genus, *Efficiens* á Calcario in fornace vehementiſſimo igne excoctum, *Forma*, cui ſi aquam ſuperfundas, effervеſcit, bullit, in pollinem candidiſſimum ſolvitur, *Finis:* Hic arenæ permiſtus glutinis inſtar murorum lapides inter ſe continet.

Pileus. *Effic.* Pileatoris opus. *Materia*, è ſubacta & coctili lana, ſeu Caſtorum pilis, *Formal.* In cylindrum formis indita cogitur, lato circum margine, zonâ vinctus elegante, aſſuto ad reflexam auriculam torulo. *Finis:* ad ſolem, pluviamque defendendam.

Cerevifia. *Effic.* á Zytopæo. *Materia* è ma-

ceratis

ceratis frumenti vel hordei granis, ac in polentam, seu farinam crassiorem commolitis, admisto certo lupulorum dimenso, fervente aqua excoquitur. *Form.* Potus aliás diluto, fusco aliàs colore· *Finis:* Frigidioribus regionibus pro vino est.

Ad Caput XXVII. *De Effectis.*

QUot *sunt Effecta?* ℟. Quot causæ, quibus respondent, & quia causis notiora, Orationibus etiam usitatiora sunt. Scientiarum, quin & virtutum ac vitiorum effecta, ferè pro earundem partibus usurpantur, ut in exemplis infrâ patebit.

Ab effectis causæ *materialis* tale fit argumentum: corruptioni fumus obnoxii, igitur ex corpore componimur, *Formalis:* Cic. *Mentem hominis, quamvis eam non vides, tamen ùt Deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum & inventione, & celeritate motûs, omnique inventione virtutis, vim divinæ mentis agnoscito.*

Efficientis effecta, ut Voluptatis, Cicero: *Ab hac Patriæ proditiones, Rerumpublicarum eversiones, cum hostibus clandestina colloquia nascuntur; nullum scelus, nullum magnum facinus est, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret, adulterium verò & omne flagitium, nullis aliis illecebris excitatur, nisi voluptate &c.* Et in Verrem: *Agunt eum præcipitem pœnæ Civium Romanorum, quos partim securi percussit. --- Rapiunt eum ad supplicium Dii patrii, quos iste --- cærimoniæ verò religionesque omnium sacrorum, fanorumque violatæ --- consistere ejus animum sinè furore atque amentia non sinunt.*

Finalis. Effecta sunt, ut: Cæsar delectus habet, legiones conscribit, Duces convocat, igitur bellum parat. Litteris, vel armis impensè studet, ergo gloriam sectatur, vel fortunas commodiores. Cic. *Quid est igitur propositum Optimatibus, quid intueri, quò cursum dirigere debent? id quod est præstantissimum,*

maxime-

maximeque optabile omnibus cum dignitate otium.

Eloquentiæ Effecta: Tenet ſuſpenſos hominum cœtus dicendo, mentes allicit: obnitentes etiam voluntates impellit, Senatum regit, in Eccleſiis dominatur, religiones moderatur &c.

Ebrietatis: Lumen rationis extinguit, ingenii aciem obtundit, viſcera erodit, belluis ſimiles reddit, linguam impedit &c.

Ad Caput XXVIII. *De Comparatione.*

QUotuplex eſt Comparatio? ℞. Triplex; Majorum, Minorum, Parium. Comparatio á Majori eſt: ſi id, quod magis vero ſimile eſt, verum tamen non ſit, inferamus, id quoque quod minus veroſimile eſt, in eadem re verum non eſſe' ut: Non timet armatum, non igitur timebit inermem. Parentem ſuum non fert, nec igitur Præceptorem feret. Duo exercitus reſiſtendo non fuêre, non erit unicus. Hector fortiſſimus Trojam defendere non potuit, nec poterit ergo effœminatus Paris. Otomanica arma Poloniam perdomare nunquam potuêre, nec poterunt Tartarica. Cic. *Ego á juventute in forenſibus cauſis exercitatus hanc cauſam ſuſcipere vix audeo, & tu novus homo & imperitus audeas?* Item: *Dum Conſul eram & cum imperio, Regem me non dicebas, cur privatum me regnare criminaris?* Item: *Non eſt quœſitum de nece clariſſimorum virorum, Africani -- nec igitur de nece Clodii inquirendum.* Item: *Præter Clodium nemo rem ullam è bonis Ciceronis vel concupivit, vel attigit, non igitur credendum, Deos immortales ejus domum concupiviſſe.* Item; *Jupiter ipſe in regendo orbe terrarum ſubinde tamen fallitur, quid mirum, ſi Sylla in illa mole rerum agendarum animadvertere non potuit?* Adverte in hoc argumentandi modo, niſi Figurâ miſceatur, Propoſitionem utramque ferè eſſe negantem.

Quomodo argumentamur á minori ad majus? ℞.

Si id quod minùs verosimile est, verum tamen sit, inferamus etiam id, quod magis verosimile est, vel probabile, in eadem re verum esse; ut: Vicit Gigantem, vincet & Pygmæum. Vetus Orator timet in principio dicendi, quidni novitius Tyro? Judæi mendicos suos alunt, alant & Christiani. Opifices aurorâ ad opus surgunt, tu literarum studiose stertes? Verbera tulisti fortiter, feres & verba. Domi alienæ tam petulans est, an suæ modestus erit? Inimicis opem non denegat, amicis etiam præsto erit. Deorum iræ placabiles sunt, quare & Cæsaris. Orationem scribit ornatam, scribet & Epistolam. Pallas potuit exurere classem Argivam, Juno Jovis uxor & soror Trojanos debellare non possit? Cic. *Nostri ob mercatores injuriosiùs tractatos --bella gesserunt, vos ob 80. millia Civium Rom. occisa bellum non geretis?* In hoc argumento Propositio utraque, seu Protasis & Apodosis plerumque affirmans est.

Quomodo fit argumentum á Pari? ℟. Quando unum verosimile ex altero æquè verosimili infertur, ut: Parricida culeo insutus mergitur, igitur & qui matrem occidit. Frater tuus doctrinâ & virtute excellit, idem conare. Licuit Hortensio defendere Syllam, licebit & Ciceroni. Galli nobiles exteras regiones non pervagantur, ecquid Germani? *Cic.* Novo civi civitas adimi potest, ut ii contendunt, igitur & patriciis & civibus antiquissimis. Potuerunt hi & hæ, & tu non Augustine?

An magni usûs est hic Locus? Magnam habet probándi vim, nec amplificandi minorem, & rudiores præsertim animos permovendi. Ad Comparationem item refertur exemplum, non minoris ad persuadendum roboris, & eodem modo tractandum. Certè oratio nulla, nulla ferè Concio, quæ non exempli aliquid, vel Comparationis pro firmamento habeat, aut ornamento. Hunc locum tam validum, tam illustrem

scitissimè

scitissimè tractabit, orationemque splendidè fœcundabit is, cui sacræ & profanæ Historiæ plurimùm fuerit. Quæ una ratio ad diligentissimum Historiæ studium magno Tyronibus incitamento esse deberet. Paradigmatum abunde in Candidato Rhetoricæ allatum est.

Ad Caput XXIX. & XXX.

De sex locis extrinsecis.

QUot sunt Loci extrinseci? Secundùm Quintilianum sex: Leges, seu Præjudicia: Fama: Tabulæ: Jusjurandum: Tormenta: Testes. Etsi porrò Judiciale genus, cui ùnicè serviunt, ab Oratoribus aliò demigravit, paucis tamen contingendi sunt.

Quid sunt Præjudicia? ℞. Cùm in eadem vel propè eadem causa, aliquando vel ab iisdem, vel aliis judicibus ita judicatum fuerit, ut: *Cic: Octavius Confidius, Claudius, M. Basilius viri integerrimi ac Judices Oppianicum non absolvêre, nec igitur á vobis absolvendus est.* Infirmantur Præjudicia, si ostendatur, vel corruptos fuisse Judices, vel causam præsentem longè dissimilem esse.

Quid sunt Leges? ℞. Romanæ, municipales, sacræ profanæ, in quibus accumulandis adeò multi sunt forenses nostri, & Advocati, ut in hoc telo spem victoriæ omnem collocare videantur; Cic. *Lex est: siquis hominem malo dolò morti duit, Parricida esto.* Tueberis te in legem, si 1. vel antiquatam esse dicas. 2. vel legem aliam contrariam opponas, 3. vel longè aliter intelligendam, vel 4, majoris boni causâ ab ea recedi posse contendas.

Quid est fama, seu Rumores? ℞. Est testimonium multitudinis, vel vox communis populi, nullo certo authore orta, cuique magna est authoritas, nisi malitia irrepserit, vel nimia credulitas. Alioquin ex his duobus capitibus infirmatur. Sæpe enim rumoribus ejusmodi malignitas initium dedit, incrementum credulitas,

dulitas, quod nulli non etiam innocentiſſimo poteſt accidere, fraude inimicorum falſa vulgantium. Cic. *At fuit fama? quotus quisque iſtam effugere poteſt, in tam maledica civitate?*

3. *Quid ſunt Tabulæ?* ℞. Scripturæ publicæ vel privatæ, ut: Teſtamenta, Chirographa, Contractus, Codicilli, quæ hodie ferè inſtrumenta vocamus. Argumentum fit ejusmodi: *Cic.* Teſtamento legitimo inſtitutus eſt hæres, hæreditatem igitur adire poteſt. *Item:* Ad navem publicam ædificandam nihil de ſuo expendit Verres, quia de hoc expenſo nihil ullis in Tabulis exſtat.

4. *Quid ſunt Tormenta?* ℞. Confeſſio cruciatibus expreſſa; incertum argumentum, namque ut ille ait: *Mentietur, qui ferre poterit, mentietur, qui ferre non poterit.*

5. *Quid eſt jusjurandum?* ℞. Affirmatio religioſa quâ aliquid teſte DEO aſſeritur, & vel hoſti ſervandum eſt. Spectanda tamen jurantis probitas, vel improbitas. Etenim ad alia grandia ſcelera audax, ne ad perjurium quidem timidus erit.

6. *Quid ſunt teſtes?* ℞. Quorum teſtimonio fides habebitur eò major: 1. Si fuerint oculati. 2. Jurati. 3. Viri probi & ſpectatæ integritatis. 4. Si illuſtres ac dignitate conſpicui. 5. Nullo ſuo emolumento, vel odio impulſi.

Horum exempla Locorum non deſiderabit is, qui Verrinæ accuſationis librum accuratè pervolverit.

Ad Caput XXXI.

De Uſu, & utilitate locorum.

QUæ eſt horum locorum utilitas? ℞. Notæ ſunt, & indicationes, unde aurum effodiendum, hoc eſt probabilia argumenta ad quamvis quæſtionem eruenda ſint, ſic ut nihil effugere poſſit, quod in rem faciat, dum cura & cogitatio adhibeatur. Id ut in uſum deducas, ſtatuetur primùm Quæſtio ſeu Propoſitio

positio ejusmodi, cujus notitiam aliquam & lucem habeat Tyro, ut sunt materiæ morales, & universales magis, quám ad certas circumstantias contractæ.

Circumferes deinde cogitationem per locos omnes, quæ sit rei propositæ natura? quæ partes? cui similis? cui opposita? quæ ejus causæ, adjuncta, comparatio, exempla. Si unus locus nihil suggesserit; eo præterito ad alium transibis. In diverso namque themate alius Locus alio fertilior est, & ad rem accomodatior. Probè autem monet Author noster levia & inania ferè rejicienda, Tyroni tamen exercitationis causa omnes erunt ad unum excutiendi. Sit ergo Propositio: *Nulla salus bello, pacem deposcimus omnes:*

Definitio: Bellum velut forum quoddam est Principum, quo non equidem Legum contentione, vel argumentorum, sed ferro & igni de controversiis obortis disceptant inter se, deque illatis, quas putant, injuriis, ipsi sui Judices illato vicissim omni injuriarum genere satisdationem sibi conficiunt. Quid autem miseriùs, ac causam non tam ratione & æquitate, quod hominum esset, quám violentiâ ac robore, quod belluarum, agere?

Distributio Partium: Igitur Actores armati, *terrá* comparant exercitus, delectibus exhauriunt oppida, legionibus campos inundant, tumultu, ac vociferatione omnia perstrepunt. *Mari* sumptibus immanibus immanis molis navigia edificantur; Legionariis, Classiariis, annonâ, tormentis armantur; concurrunt inimicæ classes, & alterno sanguine maria inficiunt. In tanta perturbatione quî salus consistat & felicitas? *Reges* ipsi ob incertam aleam multâ insomniâ jactantur; *Nobilitas* gloriæ studiô ad certam propè mortem convolat: *Populo* denique luendum & exedendum est, quod intrivêre, ac peccârunt Reges.

A Simili. Quemadmodum è contrariorum conflictione humorum, dum frigida pugnant calidis,humentia ſiccis, tempeſtas denique exiſtit & fulmen, quod ingenti fragore excuſſum, perniciem quaquá fertur, infert inevitabilem: Ita hæc Regum diſſidia bellum denique, partum infeliciſſimum progenerant, quo non unuſquiſpiam, ut grandine pars aliqua agrorum, ſed populi ac regna integra omni calamitatum genere affliguntur.

A Contrariis. Pace verò & beatâ illâ populorum concordiâ quid exoptatius, ſalubrius? quod majus DEI donum? quid aureæ, de qua in fabulis eſt, ætati ſimiliùs? Regni ſui opibus quieti perfruuntur Reges, vigent commercia, & è mercatura opulentia; ſua vis eſt Legibus? ſua Religionibus majeſtas, civibus ſecuritas, contentius excoluntur artes, lætius effloreſcunt literæ &c.

Ab adjunctis, antecedentibus, conſequentibus. Gliſcentes controverſiæ antequam in plenum incendium erumpant, mittuntur Legationes ſumptuoſæ: repetuntur injuriâ ablata; intercedunt fœderatorum officia; queis fruſtra conſumptis conquiritur tributis graviſſimis belli nervus; fervent armorum officinæ; è ruſticorum horreis frumenta, è patrum manibus filii in caſtra abripiuntur, &c.

A Cauſis. Ad fucum plebi faciendum æquitas obtenditur, reâpſe ambitio ferè bellicum canit, illa in perniciem humani generis nata furia; nec unquam deſunt, qui ad proferendos Imperii fines, ad ſectandam nominis immortalitatem ardentes alioqui Regum animos ampliùs inflamment peſtilentes Conſiliarii, &c.

Ab Effectis. Itur igitur ad expeditionem, diverſis ab exercitibus conculcantur ſata; demetitur ſeges immatura, latè excinduntur arbores fructiferæ; regiones uberrimæ in deſertum rediguntur; ardent

villæ;

villæ; capti abiguntur; Urbes cum Templis incendio ſacrilego hauriuntur; conſeritur acies, multa innocentiſſimorum hominum millia ſuis cadaveribus implent campos: utra pars vincat, ſtupra, rapinæ, omne crudelitatis genus, &c.

A Comparatione. Certè ſi vir ſapiens forenſes turbas & Advocatorum contentiones omni ope ſibi devitandas exiſtimat, ſi parte fortunarum carere malit, quám in hæc ſe faſtidia induere? an non Regibus, populi nempe Patribus & Paſtoribus experiunda potiùs ſint omnia, quám se ſuósque in mala tam atrocia agant præcipites?

Ad hunc modum unâ ac alterâ exercitatione experietur Tyro v. g. *Multa bona continet ſilentium. Bona educatio dimidium vitæ. Artes omnes docuit neceſſitas. Malefacta mendacio celare neminem ingenuum decet, &c.*

Ad Caput XXXIII. *De Amplificatione.*

QUid eſt amplificatio? ℟. Eſt Rhetoris opus princeps, ipsa Rhetoricæ anima, ut optimus habendus ſit orator, qui hac amplificandi arte cæteros omnes antecelluerit. Argumentum loci indicant, ſuppeditant cæteræ ſcientiæ; at nuda, ſtrictáque Enthymemata, etſi firmiſſima, parùm effecerint, niſi omni oratorio ornatu conveſtita, ad imperitæ multitudinis captum in pleno lumine collocentur. Itaque multùm intereſt planè intelligere, quid notionis huic *Amplificationis* Nomini ſubſit, & quî á dilatatione verboſa differat. Dilatatio majorem, amplificatio ampliorem facit orationem; illa numerô opplet aures, hæc pondere verborum ferit animos; illa tumida, inflata, elumbis extendit; hæc pinguis, nervoſa, pugnax intendit & graviorem reddit dictionem. Inde intelliges quo ſenſu accipienda ſit Tullii Definitio: *Eſt gravior affirmatio*, non latior, aut fuſior, *quæ motu animorum*, non Verborum diluvio,

conciliat in dicendo fidem per argumenta ita expensa, evolutáque, ut vel hebetiorem auditorem planè edoceat, & ad aſſenſum permoveat.

Quotuplex eſt Amplificatio? ℞. Duplex: *Verborum, & Rerum.* De illa libro tertio, de ornatu Verborum commodior erit agendi locus, id ſolum animadvertas velim, cùm unum ſæpe Verbum vim amplitudinem, & efficaciam majorem præ alio verbo habeat, nequaquam idem eſſe dilatare, ac amplificare. Dividitur item in amplificationem, quæ fit primô per congeriem. 2. per incrementum.

Quæ eſt amplificatio per congeriem, & qui ejus fontes? ℞. Fontes omninò iidem ſunt, qui argumentorum, nempe enumerati hactenus Loci Rhetcrici. Hoc ſolùm diſcrimine, quòd non unum v. g. Definitionem, Simile, &c. ſed plura ſimul congeſta (unde congeriei nomen) ſtipatáque efferat; quæ veluti denſata in unam metam tela impreſſionem longè majorem, quám ſingula faciunt. Fit igitur primò per congeriem, ſeu frequentationem Definitionum. 2. Plurimarum Partium. 3. Adjunctorum. 4. Cauſarum & effectorum. 5. Contrariorum & Diſſimilium. 6. Similium, exemplorum, comparationum. 7. Synonimorum. 8. Figurarum.

Ad Caput XXXIV.

De Amplificatione á Definitionibus onglobatis.

QUid eſt amplificatio á Definitionibus conglobatis? ℞. In qua variæ ejuſdem rei Definitionis afferuntur. Hujus & aliorum locorum exempla luculentiſſima habes in vehementiſſima illa in Piſonem oratione, in qua pugnatricis illius ac veræ amplificationis ſpeciem ſi uſpiam, pulcherrimè expreſſam videbis & admiraberis, quam adeò curatè legendam, relegendámque ſuadeo. Vide hominis pulchras Definitiones: *Ego iſtius pecudis, aut putidæ carnis conſilió uti volebam? Ego ab hoc ejecto cadavere quid-*

piam

piam opis exſpectabam, quam iu hoc animali reperire non poſſem? qui tanquam truncus, & ſtipes ſi ſtetiſſet modò, potuiſſet ſuſtinere titulnm Consulatûs &c. Item: *O tenebræ! ó ſordes! ó paterni generis oblite, materni vix memor &c.* Item: *Miſerum me! qui dum hac mecum peſte atque labe confero.* Item: *Templum illud te Conſule conſtituebatur arx civium perditorum, receptaculum veterum Catilinæ militum, caſtellum forenſis latrocinii, buſtum legum omnium ac religionum.* Pro Mil. *Curia templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici, caput urbis, ara ſociorum, portus omnium gentium, ſedes ab omni populo Romano conceſſa uni ordini.* En ſex Definitiones Curiæ

Quæ eſt Partium congeries? ℟. Ut in eadem Piſoniana: *Non commemoro rapinas, non exactas in provincia pecunias, non captas, non imperatas; non neces ſociorum, non cædem hoſtium, non perfidiam, non immanitatem, non ſcelera prædico.* Ibidem: *Id me delectat, quòd de vobis Senatus, haud ſecus ac de hoſtibus teterrimis opinatur: quòd Equites Romani, quòd cæteri ordines, quòd cuncta civitas odit; quòd nemo civis vos oculis non fugiat, auribus reſpuat, animo aſpernetur, recordatione denique ipsâ veſtri Conſulatûs perhorreſcat.* Ibidem: *Quem socii, quem fœderati, quem liberi populi, quem ſtipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem univerſa civitas, quem Legati, quem Tribuni, quem reliqui milites omni cruciatu digniſſimum putant.*

Quæ eſt Adjunctorum, Antecedentium & Conſequentium frequentatio? ℟. Itn in eadem deſperati hominis Adjuncta quám vivaciſſimè adumbrata habes: *Videre te cupiebam abjectum, contemptum, deſpectum á cæteris, á te ipſo etiam deſperatum & relictum, circumſpectantem omnia, quidquid increpuiſſet pertimeſcentem, adulantem omnibus, talem te videre volui,*

vidi.

vidi. Ibidem luxuriosum convivium describit: *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, nihil præter libidines sumptuosum. Toreuma nullum, maximi calices, & hi quidem Placentini; extructa mensa non conchyliis & piscibus, sed multa carne subrancidâ; servi sordidati ministrant, nonnulli etiam senes; Idem coquus, idem atriensis; pistor nullus, nulla cella, panis & vinum á propola, atque de cuppa &c.*

Quid est Contrariorum & Dissimilium frequentatio, & conflictio? ℞. Nobilissimæ orationis pars magna in hac conflictione versatur, qua suam Consulatûs petitionem, in eodem gesta, ab exilio reditum, cum ejus petitione, rebus in Provincia gestis, Reditu Romam occulto confert: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: mihi Populus R. novo homini honores omnes detulit: homini, non generi; moribus, non Majoribus; virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati; tu Consul es renunciatus, impeditis Reipublicæ temporibus, diffidentibus Consulibus; me cuncta Italia, me omnes Ordines, me universa civitas non prius tabellâ, quàm voce priorem Consulem renuntiavit.* De suo & illius Consulatu Contraposita. *Ego Kalendis Januar. Senatum legis agrariæ metu liberavi; Ego in C. Rabirio perduellionis reo Senatûs authoritatem sustinui, & contra invidiam defendi; Ego L. Catilinam cædem Senatûs, interitum urbis molientem egredi ex urbe jussi &c. Aude nunc ó furia! de tuo dicere, cujus fuit initium Ludi Compitalitii restitutio &c.* De utriusque Romam reditu lectu dignissima ex ipso fonte petas licet.

Quid est congeries effectorum & causarum? ℞. Est in qua multæ unius rei causæ & effectus conglobantur. Sic Cicero causam perditi Exercitûs in Gabini scelera refert: *A te Jovis Velsuri templum sanctissi-*

ſanctiſſimum direptum eſt: tua ſcelera Dii immortales in noſtros milites expiârunt; qui cùm in uno genere morbi affligerentur, neque ſe recreare quiſpiam poſſet, qui ſemel incidiſſet, dubitabat nemo, quin violati hoſpites, Legati necati, pacati ac ſocii nefarie bello laceſſiti, fame vexati, efficerent hanc tantam vaſtitatem. Sic belli ac irritatis ſociis illati effecta recenſet: *Vectigalia noſtra perturbârunt, urbes cœperunt, vaſtârunt agros, ſocios noſtros in ſervitutem abduxerunt, familias arripuerunt-pecus abegerunt.* Conſequentia & effecta exilii ſui deinceps recenſet: *Tu luctum ſenatûs, deſiderium equeſtris ordinis, tu ſqualorem Italiæ, tu Curiæ taciturnitatem annuam, tu ſilentium perpetuum judicii & fori, tu cætera illa in maledicto pones? &c.*

Quid eſt ſimilium, vel exemplorum congeries? ℞. Tali exemplorum frequentatione Cicero per Ironiam Piſonis ſapientiam explodit, negantis se triumphi cupidum: *P. Servili, Q Metelle, C. Curio, P. Affricane cur non audiſtis hunc tam doctum hominem priùs? ó ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Catalinos, Scipiones, Metellos, Maximos? O amentem Paulum Æmilium, Ruſticum Marium, nullius conſilii ambos horum Conſulum Patres, qui triumphârint &c.* Inſtat deinde: *L. Craſſus homo ſapientiſſimus ſpiculis propè ſcrutatus eſt Alpes, ut ubi hoſtis non erat, triumphi cauſam aliquam quœreret: eadem cupiditate C. Cotta nullo certo hoſte flagravit.*

Quid eſt congeries Synonimorum? ℞. Cùm plura ejuſdem verbi vel etiam ſententiæ, idem vel propè idem ſignificantia afferuntur, quæ coacervatio ſæpe acriorem facit ac vehementem orationem, ut ibidem: *Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate ac mente deturbat: hœ ſunt impiorum furiæ, hœ flammœ, hœ faces.* Ibidem: *Me Cn. Pompejus multis obſiſtentibus ejus erga me*

ſtudii

ſtudii & amoris, ſemper dilexit, ſemper ſuâ conjunctione digniſſimum judicavit, ſemper non modò incolumem me, ſed etiam ampliſſimum, atque ornatiſſimum voluit eſſe.

Quid eſt amplificatio per figuras? ℞. Quando eorum quos hactenus recenſuimus Locorum conglobatio, per illuſtriores figuras inſuper extollitur & acuitur, ut ſunt Apoſtrophe, Exclamatio, Proſopopæja &c. Exempla paſſim ſunt obvia, atque de his ſuo loco.

Quid eſt Amplificatio per Incrementum? ℞. Cùm per gradus creſcit oratio, & ad ſummum pervenit: ſeu cùm in uno argumento exponendo ita elaborat orator, velut ſi præterea nihil ſupereſſet: poſt autem ad aliud longè gravius progreditur; eoque probato tandem ab ultimum firmiſſimúmque deſcendit, ut in Romana acie Principes haſtati, haſtatos Triarii, fortiſſimum militum genus excipiebant. *Cic. Facinus eſt* vincire *civem Romanum; ſcelus* verberare; *prope parricidium* necare; *quid dicam* in crucem tollere? *Nihil addi poſſe videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatem.*

Hoc amplificandi genus ſi non partes ſolùm, ſed orationis totius corpus & ſtructuram pervadet, ad movendum longè eſt validiſſimum, & inter præcipua Rhetoricæ artificia; Sacrorum Oratorum Principibus Segnerio ac Burdaluæo perfamiliare.

Sic: Si hæc fertis judices, fiet ut non modò *clam*, verùm hic *in foro*, etiam *ante tribunal*, etiam *ante pedes* veſtros cædes fiant. Non decet mentiri *puerum* minùs *virum ac Nobilem*, minimè omnium *Regem*. Quiſpiam de ſuo Rege magnificè: Magnus *pace*, major *bellô Religione* maximus. Vicit Pyratas Pompejus; vicit unâ æſtate, ita vicit, ut ſe deinceps colligere nunquam poſſent. Fregit juratam fidem, fregit ipſâ quâ juraverat, die. Non contuli-

ſtis

ſtis auxilia ad vincendos Turcas; ne vinceremus, bellô nos è fœdere & á tergo impetiſtis: Viros clariſſimos interfecit Nero, quid? ipſum Præceptorem; quid? ipſam matrem. Mediâ Pace invaſit urbem, 2. deditam pactis, contra datam fidem diripuit, 3. totam cum templis antiquiſſimis incendio delevit, 4. ipſa mortuorum oſſa effodit, 5. Rudera murorum operibus exſcidit. Turpe fuiſſet Antonio tantum vini ingeſſiſſe, ut vomeret poſtridie, 2. nec id domi, ſed in cœtu Populi Rom, 3. & negotium publicum gerens, 4. & Magiſter Equitum.

Ad Caput XXXIII. *De Affectibus.*

AN Oratori neceſſaria eſt hæc de affectibus doctrina? ℞. Quám maximè. Eſt enim hæc Inventionis pars præſtantiſſima, quæ animi affectus, motuſque regat. Nam cùm in hoc conſiſtat eloquentiæ laus & triumphus, ut in animos dominetur, atque idcirco Regina flexanima vocetur á Cicerone, nunquam imperitus & ſiccus orator cœtus hominum tenebit, nec vim afferet animis, qui non iſtam tractandorum affectuum artem noverit. Cùm verò multiplices ſint ejusmodi motiones, aliæque in aliis concionibus excitandæ, peculiares quoque Loci commonſtrandi ſunt, è quibus ſingulæ moveri poſſint & acui.

Quid eſt Affectus? vel ut vulgò loquuntur *Paſſio?* ℞. Eſt motus animi ex apprehenſione boni, vel mali exortus. *Vel,* eſt quidam animi impetus, vel æſtus, quo impellimur vehementius ad aliquid appetendum, vel averſandum. Hanc doctrinam, quam in ſuis Rhetoricis omninò exhauſiſſe videtur Ariſtoteles, paucis Soarius, nos aliquantò pluribus proſequemur.

Quotuplex eſt Affectus? ℞. Vehementes ſunt quidam, lenes alii, placide nempe animum afficientes. Plures quidam, pauciores alii numerant. Præcipui

ſunt: Amor, deſiderium, odium, fuga, ira, manſuetudo, triſtitia, commiſeratio, indignatio, invidia, ſpes, confidentia, deſperatio, timor, gaudium, æmulatio, pudor.

Amor, Odium.

Quid eſt Amor? ℞. Quo alicui bene volumus, non noſtri, ſed ipſius gratiâ. Differt ab amicitia, quæ mutuum amorem poſtulat, quòd verus amor etiam ejus ſit, qui non redamatur.

Quibus è fontibus excitari poteſt Affectus amoris? ℞. Movent ad amandum hominem. 1. *Clara virtus & excellens*, fortitudo in agendis & ferendis; incorrupta juſtitia; magnificè aut piè pro ſalute communi geſta, ſapientia ſingularis, & animi magnitudo. 2. *Beneficentia & liberalitas* facilè tribuentis & magna, & libenter, & opportunè; qui gratuletur de noſtris bonis, doleat de malis perinde ac ſuis; amet amicos noſtros, averſetur adverſarios; nec pecuniæ, ſuive emolumenti ſit cupidus. 3. *Innocentia*, á quo nemo ſibi malum metuat; qui tardus ſit ad iram, eamque facilè placabilem; malefacta & injuriam oblivisci amet; nemini maledicat, ac de abſentibus & mortuis honorificè meminerit. 4. *Modeſtia*, qui procul omni faſtu, patulus omnibus, facilisque, nihil ſimulatè agat, dicatque; minimè contentioſus & pervicax, in loquendo verecundus, à libidinibus continens. 5. *Jucunditas*, & in conſuetudine quotidiana amœnitas, forma venuſta, vox dulcis, cultus quidam in veſtitu, & in omni vita nihil affectata, mundities; talem qui viderint, omnes ament, neceſſe eſt.

Quid ſunt fontes odii? ℞. Ex iis, quæ his contraria ſunt, patebunt, nempe ſi in aliquo ſit. 1. *Improbitas* inſignis, deſidia, ſtultitia, religionum contemptus. 2. *Sordes*, rapacitas, avaritia. 3. *Crudelitas*: animi ferocia, maledicentia, libidines effrænatæ;

natæ; 4. *Arrogantia*, contemptus aliorum, elatio animi. 5. *Barbaries*, frontis rusticitas, squalor, &c.

Ubi hic Affectus excitandus est? ℞. In exornativo genere præprimis, ac Panegyricis, de Divorum Cælitum, Ducum, & magnorum virorum laudibus. *Desiderii* affectum, cum toto deliberativo genere continetur, nec ab Aristotele tractetur, prætermisimus?

Ira, Mansuetudo.

Quid est ira? ℞. Appetitus ultionis ex apprehensione ac dolore injusti contemptûs nostri, vel nostrorum ortus, Differt ab odio, quod est ira inveterata.

Quid sunt fontes iræ? ℞. Videndum quinam sint, & quas ob causas maximè irascamur, hoc est, quibus nos contemptui esse existimemus. Sunt autem 1. *Derisores*, contumeliosi, subsannatores, maledici, qui neminem non contemnere videntur. 2. Qui *injuriam vel damnum* inferunt, non ut inde commodi quid capiant, sed nobis ægrè faciant. 3. Qui *studia*, quibus ducimur, ut Philosophiam proscindunt, præsertim si ipsi artium, quas contemnunt, prorsus imperiti sint. 4. *Amici* etiam magis quàm inimici, quia durius est ab his vilipendi.

5. Et minoribus irascimur promptius, quàm majoribus. Quare Regum iræ gravissimæ sunt. 6. Et iis, quibus in amoribus & existimatione esse cupimus, vel quos ob sapientiam æstimamus. A talibus enim sperni plurimùm dolet. 7. Et iis, qui adversæ nostræ fortunæ mala videntes & scientes scire ac videre dissimulant, nec compatiuntur, nec juvant, præsertim si alios juvare sint soliti. 8. Et iis, qui erga alios liberales, erga nos contracti sunt, quos nempe indignos censeant. 9. Addit Aristoteles: iis, quorum nomina ex oblivione ignoramus; proficiscitur enim oblivio è negligentia, hæc è vilipensione.

Dicet

Dicet igitur Orator, tales esse eos, quibus auditorum iram concire voluerit.

Quid est mansuetudo? ℞. Iræ depressio vel sedatio; eadem cum elementia. Sedatur porrò, cùm opinionem deponimus, nos ab iis contemptos fuisse. Tales verò habentur. 1. Qui non tam voluntate, quám perperam vel necessitate aliquâ nobis obsuêre. 2. qui perperam á se actum consitentur ingenuè & dolent. 3. qui animos jam demissos, nihil insolens præferunt, minores se agnoscunt, nec adeò contemptores. 4. Viri alioquin boni, á contumeliis ac malignitate alieni; denique ab eorum moribus remoti, quibus ferè nos irasci meminimus.

Commiseratio.

Quid est commiseratio? ℞. Dolor conceptus ex malis alterius indigna patientis, quibus se quoque aut suos affici posse cognoscit. Quare ad commiserationem facillimè commoventur senes, prudentes nimirum & malorum experti: Docti, mali gravitatem meliùs ponderantes: Humilis conditionis homines similibus malis propiores, magisque expositi: ii, quibus mater, pater, agnati, clientes: quibus ejusmodi mala evenire possunt.

Quæ mala maximè commiserationem movent? ℞. 1. Quæ corpori inimica, dolorem afferunt, ut sunt vulnera, mutilatio, senectus deserta, morbi, fames, paupertas, mors. 2. Quæ á *fortuna*, ut è florente delapsum in miseram; nullos habere amicos; inimicis uti domesticis; decidisse in delirium, amentiam, hebetem esse ingenió, mancum, imbecillem, enervi corpore, deformem; inde malum accepisse, unde bonum sperabatur; immeritò infamiam pati.

Quos cœteris commiseratione digniores censemus? ℞. 1. Nobis cognitos, propinquos, æquales ætate, moribus, dignitate, conditione, qui admonent scilicet, iisdem malis nos tangi posse. 2. Quos coram

ram in oculis habemus, vel nec tempore longiùs, nec loco distantes. Præterita namque ante plura sæcula, vel futura non perinde, ùt præsentia feriunt animos. Quare longè remota mala, orationis vivacitate repræsentanda sunt. 3. Eos, qui hæc corporis, animive adversa fortiter tolerant, quò pertinent dicta morientûm, 4. Maxime eos, qui virtute excellunt, malisque ejusmodi immeritò conflictantur.

Ubi hic affectus opportunè excitatur? ℟. Cùm de cruciatibus Servatoris, de operibua misericordiæ cùm corporalibus, tum spiritualibus, de pœnis purgantium flammarum pro concione agitur.

Indignatio.

Quid est indignatio? ℟. Dolor de secunda fortuna illius, qui eâ indignus judicatur; vel de malis á deteriore meliore illatis. Quo pacto ab invidia, commiseratione, ira, differat, non curat Rhetor, & è definitionibus intelligi potest.

Quinam ad indignationem proniores sunt? ℟. 1. Qui sibi probi, ac virtute præditi videntur, quorum est odisse, quod injustum videtur. 2. Ambitiosi, qui id sibi appetunt, deberíque putant, quòd indignus alter consecutus est. 3. Qui se rebus, quæ immerentibus obtigêre, dignos putant. Quare serviles & humiles animi ad indignationem minùs proclives sunt, gnari scilicet, nihil sibi deberi.

Quibus indignamur faciliùs? ℟. Iis, qui cùm nullius virtutis aut meriti sint, felices nihilominus præ cæteris mortalibus, opibus, potentia, clientelis, Principis gratia affluunt, quibus tamen bonis bonos beari unicè conveniret. 2. Magis autem iis, qui nuper admodùm & fortuito divitias sunt confecuti, quàm iis, qui Majorum hæreditate opulenti sunt facti; illi enim rem quodammodo alienam, certè indebitam possidere videntur. 3. Iis, qui cùm pe-

rinde

inde flagitiosi sint, ac felices, hâc suâ fortunâ insuper insolentiores, bonos, sed tenuiores aspernantur, insultant, supercilia attollunt, &c.

Ubi huic affectui locus? ℞. Rarior in sacris dictionibus. Cicero in Judiciali genere indignationem ciet pro Roscio in Chrysogonum libertum prædivitem; pro Quintio in Nævium &c.

Invidia.

Quid est invidia? ℞. Animi dolor de bono, quod alteri, genere, ætate, conditione propè simili obtigit; non equidem quòd illo bono frui ipse cuperet, sed quòd id ab altero haberi nollet, eò quôd inde suam dignitatem minui existimet.

Quinam procliviores sunt ad invidendum? ℞. Qui præ cæteris clari, è rebus gestis gloriam consecuti, ac vel sapientiæ existimatione, vel armorum scientiâ præstantes habentur. Hi cùm alios item magna feliciter moliri, & inclarescere vident, uruntur scilicet, animóque perturbantur, velut suis luminibus præstrueretur; aut sibi detraheretur, quod aliis accrescit.

Quibus invidemus? ℞. 1. Qui propinqui sunt loco, tempore, rebus secundis. Iis, qui ante mille annos fuêre, vel in media Affrica habitant, nemo invidet, 2. Iis, qui de honore & fortunis inter se prope æquales contendunt, unde figulus figulo, mercatori mercator invidet. 3. Qui sine labore, & compendio obtinent, quod nos serò nec sine magno impendio consecuti sumus. 4. Iis, qui id habent, quod & nos possedimus, & possidere jam non possumus, ut senes invident juvenibus, debiles robustis, &c.

Æmulatio.

Quid est Æmulatio? ℞. Dolor de bonis, & fortunis alterius, non quòd eum carere vellemus, sed quia iis nos destitui ægrè ferimus. Vel est appe-

titus æquandi alterius ornamenta, ut: virtutem,gloriam, opes, doctrinam, &c. Itaque æmulatio nonnisi proborum est, ad eadem bona bonis artibus consequenda semet incitantium: Invidia contrá improborum, in horum consecutione alios præpedire studentium.

Qui ducuntur œmulatione? Egregiâ indole juvenes, & excelsiore mente nobiles. 2. Qui talibus animi dotibus instructos se arbitrantur, quibus ea obtineri posse confidunt, quæ admirantur in aliis, ut principatum, honorem, divitias. 3. Qui clarissimis familiis progeniti ad superanda majorum suorum decora, civium vel æqualium laudibus ad ardua tentanda incalescunt.

Quos autem œmulari solemus? ℞. 1. Quorum laudes ab Historicis ac Poëtis decantantur magnificè. 2. Qui litterarum aut armorum commendatione in eam conditionem evecti sunt, ut quamplurimis benefacere possint. 3. Quos á nobis æquari posse confidimus. Contra his destitutos, & quantumvis fortunatos aut magnos, nisi honestate item præcellant, contemptim negligimus.

Quis huic affectui locus est? ℞. In suasoriis ac hortatoriis, ubi plurimùm valent exempla ac comparationes, præsertim in laudationibus Sanctorum, exceptis iis, quæ in multis miranda sunt potiùs, quám imitanda.

Timor.

Quid est Timor? ℞. Perturbatio animi orta ex apprehensione gravis mali, periculi, damni, vel interitûs. Eò major est, quò propinquius creditur malum, & velut Hannibal ad portas. Nec enim remota solicitudinem creant, ne mors quidem malorum ultimum; quam uti certam scimus, ita longè abesse plerique putamus. Contrá ad ostenta & omina, quæ videmus, vel audimus, ùt instantium calamita-

tum

tum ſigna, trepidamus. Inter timenda porrò, *Homines*, vel *Res* ſunt terrificæ, & perniciem afferre natæ.

Quos Homines timemus? ℞. Qui averſi á nobis, vel injuriâ affecti, creduntur velle nocere, & poſſe. 2. Judex, & Magiſtratus injuſtus aut præceps, á quo nec voluntas malefaciendi, nec facultas unquam abeſt. 3. Conſcii, ſociique facinorum, in quorum manu noſtra fama & ſalus eſt. 4. Quibus malum dedimus, ſemper enim palám, vel ex inſidiis intenti ſunt in occaſionem vindicandi. 5. Competitores inter ac rivales ejuſdem rei, quæ non niſi uni obtingere poteſt, perpetuum eſt diſſidium, metúsque mutuus. 6. Qui timentur á majoribus, formidandi magis ſunt minoribus. 7. Inimici taciti, pallidi, diſſimulatores magis, quám in dicendo liberi, vel in iram præcipites, vel pingues. Inter *Res* timendas, terroris habent plurimùm, quæ corrigi nullo pacto poſſunt. 2. Contra quæ vel nemo, vel perægrè auxilium ferre poſſit. 3. Quæ in aliis ſpectata commiſerationem excitant.

Ubi movendus eſt hic affectus? ℞. Cùm de profundis judiciorum divinorum, peccati fæditate, pœnis æternis ac temporalibus ſermo fuerit.

Spes & Confidentia.

Quid eſt Spes? ℞. Appetitus vel opinio boni ardui & propinqui, quod tamen labore obtineri queat. Audacia verò vel *Confidentia* eſt ſpes firma obtinendi deſiderata ob perſuaſionem quòd ea, quæ abſint, vel non ſint, vel longè abſint.

Quœnam ſperamus? ℞. Quæ vel noſtra contentione ac operâ, vel alieno certo ac valido auxilio conſequi nos poſſe confidimus. 2. Si vel nullum habeamus illius boni, vel debilem, vel amicum competitorem. 3. Si multa nobis proſperè, nunquam aut raro ſiniſtri quid acciderit, ut mare non

timent

timent nec hoſtem, qui ſæpiùs è tempeſtate, vel prælio ſalv rediêre. 4. Quibus favent oracula, vel oſtenta alia, è quibus se Deo curæ eſſe conjiciant. 5. Sperant Item, qui se à viribus ſatis in omnia obſtacula comparatos credunt, ut in bello, cui argenti, veterani milites, fidorum ſociorum, munitionum, paratûs bellici abundè ſit.

Ubi locus eſt ſpei injiciendæ? ℟. Cùm pœnitentibus ad fiduciam obtinendæ veniæ, deſperatis vitæ æternæ, in publicis ſeu privatis calamitatibus divini auxilii, timidis victoriæ &c. ſpes facienda eſt.

Verecundia.

Quid eſt Verecundia, ſeu Pudor? ℟. Animi perturbatio ex malis, quæ infamiam generant, ſeu præterita ſint, ſeu præſentia, ſeu futura. Videndum igitur primo, de quibus rebus magis verecundemur, deinde coram quibus.

Ad quæ magis verecundamur? ℟. Ruborem quidem vitia omnia incutiunt, magis tamen ea, quæ infamiam majorem generant; ut ſunt ea, quæ animum vilem, vel malignum arguunt, ſi in apertum producantur. Ut ſunt primo: abjectis armis fugiſſe è prælio. 2. Ab hominibus ſordidis malo dolo quæſtum ſordidum captâſſe. 3. Petiiſſe mutuum animo non reddendi, vel abnegâſſe depoſitum. 4. Adulari humiliter divitibus. 5. Rebus alienis gloriari, & ut propriis ſe efferre. 6. Defugere laborem, quem ſenes tamen & illuſtri loco nati non detrectent. 7. Carere ornamentis, quibus alii conditione æquales floreant. 8. Mentiri, quod animi vani & puſilli eſt. 9. In fœda libidine, vel furto deprehendi. 10. Ebrioſum eſſe vel haberi.

Coram quibus verecundamur? ℟. Primo: Quos admiramur, & quorum auxilio egemus. 2. Quibuscum aſſiduo verſamur, quorûmque ſocietatem deſugere non poſſumus; vetere enim proverbio: *Pu-*

dor in oculis reſidet. 3. Quorum honeſtas, morum gravitas, dignitas longè á turpibus ejusmodi abhorret. 4. Qui errorem non facilè condonant. 5. Coram loquacibus & malignis blateronibus, qui quod ſciunt, latè different. 6. Apud quos diu in optima exiſtimatione fuimus.

Ubi ſervit hic affectus? ℞. Cum vitia ejusmodi turpia inſectabimur, & generatim ad invectivas in genere ſuaſorio vel judiciali.

Ne affectuum ſingulis nonnulla è Cicerone exempla ſubijcerem pro more, argumenti vaſtitas, inſtituti opuſculi brevitati minime commenſa obſiſtit. Hæc qui deſideraverit, Analyſin Ducygnianam, ſi ad manum fuerit, conſulat, cujus index pulcherrimus ùt ad affectus, itá ad cætera Rhetoricæ præcepta, exempla è Ciceronis orationibus plurima ſubminiſtrat.

De Moribus.

Quomodo intelligendi ſunt Ariſtoteles & ex eo Cicero, quando de Oratione Morata præcipiunt? ℞. Morata oratio dicitur, quæ se moribus audientium accomodat; ut enim aliter morati ſunt nobiles, divites, ſenes, juvenes, viri, fœminæ, Romani, Athenienſes, ita aliter, alitérque ad alios dicendum; ad eorum mores flectenda oratio; aliíque affectus movendi erunt. Nec adeo abs re fuerit, quæ de moribus acutiſſime habet idem Ariſtoteles Compendio adſcribere.

Quinam ſunt mores juvenum? ℞. Quæ cupiunt; ardenter cupiunt: in voluptatem maximè proclives: in cupiditatibus ſuis mutabiles faſtidiunt hodie, quod heri efflictim deſideraverant: promptæ ac vehementis, ſed placabilis iracundiæ: præcellentiæ ac victoriæ ſtudioſiores, quàm pecuniæ, nempe nullam adhuc inopiam experti: ſimplices plerúmque, & procul artificio aperti: creduli, quia nondum decepti: con-

fidentes ſunt & multùm ſperant, ſanguinis æſtu fervidi, ùt ebrii vino: ùt ſperare, itá decipi faciles; nec in periculis cordati admodum: verecundi ſunt, eáque ſolùm pro inhoneſtis habent, quæ ab inſtitutoribus, legibùsque vetari, ac puniri, vel vituperari audiêre: ſodalitio gaudent, & æqualium convictu, ludis, riſu, dicacitate: alienis malis facilè moventur, ad amicitiam tamen ob inſtabilitatem minimè idonei: nuſquam medium tenent, nimis amant, nimis odêre, nec aliud minùs capiunt, ac illud Sapientis: *Ne quid Nimis.*

Qui ſunt mores Senum? ℟. Omnino juvenilibus oppoſiti: cùm diu vixerint, ſuiſque erroribus & aliena fraude lapſi ſint ſæpius, cautiores ſunt, & diffidentes: nihil planè affirmant, ſed diffidentium inſtar addito *fortaſſe*: malitioſi, in deteriorem partem ſuſpicaces: longâ experientia docti lentè credunt: amant frigidè ut odio habituri, odêre ut amaturi: animo puſilli præter vitæ neceſſaria nîl magnoperè appetunt: Illiberales contra ac præparci, experti ſcilicet, quantâ operâ res conficiatur, quámque facilè dilabatur: frigidi, ac inde timidi: amatores vitæ, præſertim ſenio extremo: de rebus omnibus quæruli, ſpernunt præſentia, laudatores temporis acti: lucrum magis, quám voluptatem ſectantur: ne id ex humanitate, ut juvenes, ſed imbecillitate.

Qui ſunt mores mediæ ætatis? ℟. Inter utramque ætatem, mediocritatem tenent, nec timidi, nec confidentiores, nec prodigi, nec parci, ſed rebus ſuis intenti: non niſi ratione minùs creduli: fortes, nec minùs modeſti, pericula nec appetunt, nec fugiunt.

Qui ſunt mores Nobilium? ℟. Cùm nobilitas nihil aliud ſit, quám *honor cum ſanguine veniens á majoribus*, ac nemo non bonis ſuis acceſſionem aliquam facere geſtiat, honoris ante omnia ſunt cupidi: quanquam multi degeneres ſint, ignavi, nec ambitio-

 bitio-

bitione ducantur, generosæ quidem sed effœtæ stirpis surculi.

Qui sunt mores divitum? ℞. Naturâ contumeliosi sunt & arrogantes, ut qui in nummis sibi habere videantur omnia, nec amicorum egere: delicati sunt & fastidiosi ostentatores, non ignari, multos á se sperare, ipsosque admirari: Principatu se dignos & Magistratibus reputant: longê pejores se dignos & mili nuper evasêre, & impotentissimi sun.

Qui sunt mores potentûm? ℞. Ob authoritatem, qua valent, multùm cùm divitibus conveniunt honoris tamen inde fiunt cupidiores, quod rebus magnis intenti, leviora studia negligunt: magnitudinem temperant modestiâ; quòque majores sunt, hoc faciliores accessus: in fortunis suis confidunt, ut erga Deum tamen religiosi sint, á quo hæc donantur.

Quid in tractatione Affectuum observandum.

Quid in tractandis Affectibus observandum? ℞. 1. Spectandi sunt mores audientium eoque impellendi, quo suâpte pendent, ut juvenes ad iram, ad misericordiam senes; viri maturi doctíque, uti & agrestes ac stupidi leniores affectus vix persentiscunt, indignationis tamen & tristitiæ flammam aliquando concipiunt. 2. Ipse ardeat oportet orator, si ardorem suum Auditorio afflare velit. Videatur dicere ex animi sententia, alioquin exclamationes, obtestationes, &c. omnes, scenicum quid habebunt; sonabunt, nec penetrabunt.

3. Ne unquam in affectum graviorem assurgas, nisi assumpto ritè amplificato, ritéque probato. Perducto ad assensum intellectu, haud difficilis sequetur voluntas. Nec longè aut violenter accersatur affectus; ex re ipsa velut naturâ enascatur, nihil enim ejus vim omnem elidit certiùs, quám artis ostentatio; nec justô diutiùs protrahatur, sed brevior sit potiùs, ne vim sibi intentari animadvertat, aut fatigetur Auditor. 4. Post

4. Poſt orationis, pluribus partibus conſtantis membra ſingula, brevis aliqua recapitulatio, leniorque affectus dextrè ſubjungi poterit. In Peroratione verò arietes omnes admovendi, omne artificium erit expromendum. Utile fuerit Perorationes Ciceronis omnes attentè perlegere, utque se in partes omnes verſet, roget, lachrymetur, miſericordiam Deûm, hominúmque imploret, jucundè obſervare.

Ad Caput XLII.

De Inventione & ſingularibus Locis Generis demonſtrativi.

Cur prœter Locos omnibus communes, Loci ſingulares pro tribus cauſarum generibus traduntur? ℞. Etſi ſingulares hos communes illi reipſâ contineant, è quibus omnis in cujusvis generis orationem manat inventio, ad minuendum tamen diſcentium laborem, & inventionem promptiorem, ſeorſim de ſingulis præcepta tradidêre veteres, atque de Judiciali imprimis, quot tum florebat maximè, hodie á Roſtris ad forum tranſlatum eſt.

Cur de Exornativo multùm item egêre Eloquentiœ Magiſtri? ℞. Quia nullum genus orationis aut ad dicendum uberius, aut hodie frequentius, quám quo clari homines laudantur, ac improbi vituperantur; in quo adeò qui verſari velit, multam ſibi cognitionem cauſarum, effectorum, adjunctorum virtutis & vitii comparet oportet.

Quœnam laudari ſolent? ℞. Præter hominem, præcipuam nempe laudis materiam, alia item animata, ſeu inanimata aſſumuntur; ut Regiones, Urbes; Palatia, Animalia, Plantæ &c. Quin nonnulli vel academicæ exercitationis, vel oſtentationis causâ, etiam ſtultitiæ, peſtilentiæ, & rerum abſurdiorum Encomium adornârunt.

Homines verò laudantur á bonis *internis & externis*, interna conſiſtunt in virtute, quæ duplex eſt: Cognitionis

Cognitionis ſeu *Intellectionis*, & Actionis ſeu *voluntatis*. Externa bona ſunt alia *fortunæ*, alia *corporis*. Conſiderari item poteſt, quid homini acciderit *ante vitam*, *in vita*, *poſt mortem*, de quibus paucula tangenda.

Quæ ſunt virtutes Intellectionis? ℞. Memoriæ bonitas ac tanacitas ad ſeram ætatem, linguarum doctarum, vel exoticarum cognitio; indoles excelſa, vivida; ad res magnas nata; litteraria ſtudia, eloquentia nativa, & ante perpolita, patrii ſermonis elegantia; Philoſophiæ, Logicæ naturalis, moralis, mathematicæ, &c. rerum divinarum & humanarum ſcientia. Si Theologus, Jurisconſultus, Medicus laudandus eſt, harum facultatum partes erunt excutiendæ; ſapientum de eo teſtimonia; libri editi, nova inventa &c. Huc pertinet *Prudentia*, ſeu rerum expetendarum, vel fugiendarum ſcientia, in conſilio capiendo ſagacitas & providentia, in exequendo induſtria, in accipiendo docilitas.

Quænam ſunt virtutes actionis, ſeu voluntatis? ℞. Prima eſt *Temperantia*, quæ eſt rationis in libidinem, alióſque pravos motus firma & moderata dominatio, ad quam referuntur: in vitæ cultu, veſtitu, habitatione, ſervitio modeſtia; frugalitas citra ſordes; in cibo, potúque ſobrietas; erga omne miſerorum genus liberalitas; in benemeritos munificentia; pudicitia, morum caſtimonia, manſueta comitas &c,

Quæ eſt fortitudo? ℞. Conſiderata periculorum ſuſceptio; animi excelſitas, nihil humile molientis, nihil arduum formidantis: intrepidus, & ſibi in diſcrimine præſens animus; rerum futilium gratioſa deſpicientia; æmulatio heroica; invicta laborum & dolorum perpeſſio; vitam ſuam ſine ſuo privato emolumento saluti patriæ poſthabuiſſe &c.

Quæ eſt juſtitia? ℞. Quæ in hominum ſocietate tuenda, & ſuum cuique tribuendo verſatur, cujus

partes

partes ſunt: erga Deum, divináque non fucata religio; charitas & merita de patria; pietas in parentes, ſanguine junctos, clientes; obſervantia ſuperiorum, & obedientia erga ſubjectos; in jure dicundo integritas; moderata ſeveritas erga pervicaces; legum accurata cuſtodia; erga æquales popularitas, animi demiſſio, humanitas.

Harum, aliarúmque virtutum ſingulas actiones, officia, gradus, præter Ethicos aſcetici item libri deſcribunt, qui oratori ſacro magno ſubſidio eſſe poſſunt.

Quæ ſunt bona corporis, vel fortunæ? ℞. Talia ſunt: formæ venuſtas ſeu dignitas, nempe elegantis animi imago, vires, & robur corporis ad res magnas pro Deo ſeu patria gerendas; longævitas, & viridis ſenectus, &c. quorum ſi aliqua defuêre, virtute expleta fuiſſe dicatur. *Fortunæ*: divitiæ vel á majoribus, vel induſtriâ propriâ acquiſitæ; Honores & Magiſtratus geſti, gratia apud ſummos, infimóſque; potentia, numeroſæ clientelæ; multi & præclari filii; amici plurimi; fama & exiſtimatio etiam ad exteros diffuſa; conſtans & nuſquam turbata felicitas, &c. quæ etſi hominem meliorem non reddant, ſæpe tamen pro juſto virtutis præmio habentur.

Quid ante vitam extolli poteſt? ℞. *Patria*, illuſtrium virorum & ingeniorum fertilis, optima Reipublicæ forma, ac cælum ſalubre, &c. *Parentes*: á quorum virtute nihil degeneravit, quibus etiam honori fuit. *Nobilitas* antiqua, multis imaginibus clara, fortunis ſplendida. *Natales*, hora, menſis, dies, præcedentia ſomnia, vaticinia, oſtenta. *Educatio* á bonis inter bonos, á ſolicitis parentibus, inſtitutoribus optimis; infantiæ item ſi quæ ſunt memorabilia.

Quid in vita? ℞. Ea ſuprá recenſita ſunt. Equidem Plinius totam ferè Trajani vitam, & ejus exemplo

plo veteres Panegyristæ complexi sunt, nec tamen Panegyris in librum abeat, vel historiam. Sed una quæpiam virtus vel factum illustrius deligendum, & idoneâ amplificatione exornandum videtur, ut infra de sacro Panegyrico exponemus.

Quid post vitam? ℞. Quo morbo confectus, quî comparatus, qua fronte mortem exceperit; quæ fuerint morientis suprema dicta; luctus bonorum, desiderium sui relictum; decreti honores, funeris pompa, monumentum splendidius, statuis, arísque adornatum. Atque hæc sunt, quæ in homine laudari, aut si contraria insint, vituperari quoque possint.

Ad Caput XLIX. *De laude Urbium.*

E Quibus Locis laudantur Urbes? ℞. His laudi sunt: cælum temperatum, purum, salubre: soli circumjacentis ubertas, & frugum copia: situs, naturâ, vel circumductis operibus, ac firmô præsidiô munitus: magni fluminis opportunitas, atque mercatura opulenta; frequentia civium, exterorum confluxus: conventus & consilia publica; vicorum amplitudo, turrium multiplicitas: domorum sublimitas ac splendor; Basilicæ, fora, Curiæ, Xysti, armamentaria, xenodochia ad magnificentiam omnia: cives naturâ solertes, artium periti, hospitales, quorum multi bello vel litteris illustres. Præterea antiquitas, origo memorabilis, Conditoris claritudo.

In *Regione* laudanda se itidem offerunt: Regiminis forma, finium amplitudo, flumina pisculenta, & navigationi commoda, urbium multitudo ac dignitas; armentorum, segetum, arborum fœcunditas; montes vel sylvæ insignes: portus commodi; metallorum sectura: indigenarum nativa ad artes habilitas; merces domesticæ & extraneæ.

Ad

Ad Caput L.

De Inventione peculiari in genere deliberativo.

ESine hodie locus aliquis generi deliberativo extra Ecclesiam? ℞. Est aliquis, quamtumvis rarior, nec ut illa Ciceronis, vel Demosthenis ætate. Aristoteles deliberationes & consulationes omnes ad quinque capita refert. 1. De vectigalibus, ac reditibus. 2. De bello, pace, fœderibus. 3. De munitionibus, præsidiisque limitum, ac annona. 4. De iis, quæ inferuntur, & efferuntur, hoc est, de Commerciis. 5. De legum latione. Hæc omnia hodie in sanctiore Principum consilio inter paucos tractantur. Quin & apud liberos populos, ut Venetos, Batavos, Helvetos, Polonos, Britannos, &c. etsi patentior longè est eloquentiæ campus; de summis tamen Reipublicæ negotiis, non tam á populo, quám delectis paucis Senatoribus deliberatur; inter sapientes autem sapiens est, nec ad popularis orationis formam oratio. Hodiernæ igitur suasiones ferè umbratiles, & Declamationes sunt.

Quinam sunt suasorii generis loci proprii? ℞. Quinque. Primò: *A possibili.* 2. *A facili.* 3. Ab *honesto.* 4. Ab *Utili*, quò pertinet. 5. *Jucundum.* Et subinde. 6. *Necessarium.* Vel è contrariis capitibus, cùm est dissuadendum aliquid. His utemur in suasione, hortatione, conciliatione, concitatione, commendatione, petitione, seu oratione, seu epistolâ fiant.

Quid est possibile? ℞. Id, quod in Deliberatione primùm quæritur, nam si quid fieri non potest, omnis consulatio tollitur, etiamsi honestum & utile sit. Ostendendum igitur, difficultates omnes, propriis vel alienis viribus superari posse. Itá Scipio apud Livium de transferendo in Africam bello agens, primùm demonstrat: posse Annibalem vinci in Africa: deinde quâ id dignitate populi Rom. & famâ; denique quâ utilitate futurum sit:

Quid

Quid est facile? ℞. Quod fine magno labore, fumptu, moleftia, vel periculo, & brevi tempore fieri poteft; quæ maximo funt ad perfuadendum momento. Fruftra enim fuadetur, quod vix, aut ægrè admodùm effici poffe creditur. Itá Cicero docet facilè vinci poffe Catilinam, collatis ejus & Reipublicæ viribus.

Quid est honestum? ℞. Quod detractá omni utilitate per feipfum laudabile eft, & expetendum; ùt eft laus, gloria, honor, admiratio, Hiftoriarum monumenta, nominis immortalitas, quæ animos optimè inftitutos maximè incitant. Afferentur item his contraria; ùt deducus & infamia ad feram pofteritatem. Ita cuidam fuadebis, ut exemplo M. Attilii Reguli malit ad mortem & vincula reverti, quám fidem vel hoftibus fallere. Cicero probat fufcipiendum bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quám Populo Romano Mithridates inufferat. Negat alibi mittendos ad Antonium Legatos, quod id turpe, & majeftate Senatûs indignum fit.

Quid est utile? ℞. Quod propter commodum expetitur, five adjunctam habeat honeftatem, ùt honor &c. five non habeat, ùt divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulfio, imperii prolatio, & fecuritas, &c. In difuafione funt contraria, objiciendo metum damnorum, ùt leviffimus quisque naturaliter magis ducitur malorum timore, quám fpe bonorum. Pulchrum eft exemplum in oratione Catilinæ ad fuos conjuratos: *Nobis est domi inopia, foris æs alienum; mala res, fpes longè afperior. Denique quid habeamus reliqui præter miferam animam? Quin igitur expergifcimini? En illa, quám fæpe optáftis libertas, præterea divitiæ, decus, gloria in oculis fita funt. Fortuna ea omnia victoribus vobis præmia pofuit.*

Quid est jucundum? ℞. Quod honeftam habet animi

nimi vel corporis voluptatem, ùt tranquillitas, indulgentia. Jucundum á *juvando* dicitur, quòd alterutrum juvet. Hinc illud Tullii. *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis á te provisum esse intellexero, magnam te ex eo & perpetuam voluptatem esse capturum.* Potest tamen & ad utilium classem accenseri.

Quid est necessarium? ℞. Quod nî fiat, non malum aliquod, sed pernicies ipsa & interitus instet: vel est id, sinè quo res *nec esse* possit, unde nomen traxit. Compendiosa hæc est segnibus persuadendi ratio. Ita Cic. *Agitur enim, non quâ conditione victuri, sed an victuri simus, aut cum supplicio ignominiáque perituri.* Suam sibi necem hic vaticinatus est Orator, paulò post ab Antonio proscriptus, & cæsus.

Quidam hoc loco multa ex Aristotele *de majore*, vel *minore bono* afferunt scitu ultissima, & magni cùm ad probandum, tum amplificandum usûs, quæ tamen pluribus prosequi per libelli brevitatem non licet. Cætera, quæ peculiariter in suasione observanda, quid spectandum in iis, quibus suadetur, ac in eo, qui suadet. *Vid. apud Soarium c. 25. 55. 56.*

NOTÆ
In LIBRUM II. RHETORICÆ
CYPRIANI SOARII
Ad Caput primum. *De Dispositione.*

QUid est Dispositio? ℞. Rerum inventarum in ordinem distributio. Quemadmodum enim in campo solers aciei structura ad victoriam; in corpore humano, membrorum conformatio; in ædificio, lapidum & cæmenti compositio idonea ad commoditatem; ita argumentorum inventorum collocatio apta, ad robur & venustatem orationis plurimùm confert. Firma argumenta conquirere, amplificare, & verbo-

verborum ornatu convestire, ingenii est; aptè verò disponere, judicii & prudentiæ. Nec aliud imperitiæ insignis certius est argumentum, quàm cùm incondita, & perturbata oratio non cohæret sibi, multa repetit, multa transilit, nihil ùt primum sit, nihil secundum, & ùt ajunt: *scopæ dissolutæ.*

In quo sita est dispositio? ℞. Quando negotii quid nobis pertractandum, vel ab alio quid petendum est, naturâ duce, *primò* præmittimus aliquid, quô benevolentiam nobis conciliemus; *tum* exponimus breviter negotium, cujus causâ venimus; *deinde* momenta causæ ac rationes afferimus ad id, quod contendimus; *denique* instamus, precamur, promittimus, ut assensum extorqueamus. Quare ùt naturalis, sic artificialis Dispositionis partes sunt quatuor: 1. Exordium. 2. Narratio. 3. Confirmatio. 4. Peroratio. Plures alii statuunt, sed quæ ad quatuor istas meliùs reducuntur, nempe: Exordium. 2. Propositio, & Partitio. 3. Confirmatio & Confutatio. 4. Peroratio. Prima, & postrema valent ad motus lenes, seu vehementes excitandos; reliquæ ad fidem faciendam.

Quis est ordo argumentorum? ℞. Principio locatur firmum quid, ne si leviculum quid prodiret, nihil deinceps attentione magnopere dignum habituram orationem ominetur Auditor; ultimum firmissimum esse convenit, ut tantò altiùs hæreat animo mox discessuri; simùlque ad effectus in Peroratione movendos viam sternat. Mediocria in mediam turmam conjiciantur. Primis, ultimísque conferta, vim aliquam obtinent, quæ singula ac seperata infirmiora fuissent. Quænam autem argumenta firmitate sint majore, prudens orator, qui hæc ponderaverit magis, quàm numeraverit, seipso discernet. Quòd si tota oratio per incrementum se diffundat, alius ordo erit tenendus, ùt alioquin patet.

Ad Caput II. *De Exordio.*

QUid est exordium? ℞. Ingressus in orationem, quô auditoris animus disponitur, ut cognoscat, qua de re dicturi sumus, & benevolè velit attendere. Aliud est *legitimum*, aliud vehemens & ex *abrupto*, quô sine prævia auditoris præparatione, per vehementem aliquem affectum ad rem ipsam aggreditur. Celebre est illud Tullii: *Quousque abutêre patientiâ nostrâ Catilina? &c.* Et C. Mutii Scævolæ, Porsenam apud Livium alloquentis: *Romanus sum civis, C. Mutium vocant. Hostis hostem occidere volui: nec ad mortem minùs animi est, quàm ad audendum fuit.* Veturia ad Coriolanum filium sinè ambagibus abruptè: *Sine, priusquam amplexum accipio, sciam an ad hostem, an filium venerim?* Manlius ad seditiosos concitandos: *Quousque tandem ignorabitis vires nostras? quas natura nè belluas quidem ignorare voluit?* Valerius Corvinus militem ad strenuè pugnandum adhortans, itá orditur: *Facta mea, non dicta vos milites sequi volo, &c.*

Quod est exordium legitimum? ℞. Hujus triplex est officium. 1. Reddere auditorem benevolum. 2. attentum. 3. Docilem.

Quomodo reddendus est benevolus? ℞. Primò: *á persona oratoris*, cùm suum de auditorum commodis studium, merita, amorem, vel reverentiam officiosè commemorat, ac ingenuam quandam modestiam, pudorem, probitatem, candorem ore ipso præfert. Deprimere se, infantiam suam, & ingenii tenuitatem, argumenti majestati imparem excusare, solitum est Tyrunculorum exordium; in viro nisi rei magnitudo aliud postulet, probari non potest. Universim cum in principio, tum decursu orationis nihil aut minimùm de se prædicabit orator prudens, illudque tritum diligenter observabit: *Nec te laudâris, nec vituperaveris ipse.* In judiciis tamen res

ipſa fert, ut de se loquendum ſit. Ita Cicero pro Archia gratum ſuum erga Magiſtrum animum commemorat: *Pro Archia Poëta adductus ſum Judices officio:* Suam Modeſtiam de legibus agrariis: *De meipſo vereor, ne arrogantis ſit apud vos dicere.* Suam amicitiam pro Rabirio: *Me cum amicitiæ vetuſtas, tum dignitas hominis, tum vitæ meæ perpetua conſuetudo ad C. Rabirium defendendum hortata eſt.*

2. *A Perſona Auditorum?* Si modeſtè, tectéque laudentur ab ea præſertim, quæ in rem noſtram eſt, virtute v. g. á benignitate pro reo. Cicero pro Marcello dicturus orditur ab extollenda Cæſaris clementia. Pro Milone Pompeij æquitatem; pro Q. Roſcio Aquilii Prætoris fidem commendat. In Judiciis olim etiam 3. *á perſona clientis,* ſeu rei benevolentia captabatur, ejus inopiam, deſertionem ab amicis, injurias toleratas exagerando, vel inimicorum potentiam, Judicum ſuſpectam integritatem invidiosè traducendo. Exempla habes in quovis Ciceroniano pro reis exordio.

Quomodo conciliatur attentio? ℞. 1. Petendo apertè, ut ſtudiosè attendere velint. Ut pro Roſcio *Obſecro vos Judices attentè, bonaque cum venia verba mea audiatis.* Pro Milone: *Adeſte animis Judices, nam ſi unquam de fortibus viris poteſtas vobis judicandi fuit, &c.* Subinde etiam ſub ipſo orationis curſu; cum auditor principio alacer, & erectus, langueſcere, aurésque fatigatæ peregrinari incipiunt, repetenda eſt attentio. Pro Cluen. *Vos quæſo, ut adhuc attente me audiſtis, item quæ ſunt reliqua, audiatis.*

2. *Promittendo,* nos dicturos de rebus minimè vulgaribus, ſed magnis, utilibus, & jucundis auditu, ut pro Rabirio. *Sic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam,*

ad

ad populum Romanum esse delatam. 2. Pollicendo brevitatem, quæ una est fovendæ attentionis ratio certissima, si reâpse pollicitis stetur.

Quomodo paratur docilitas Auditoris? ℞. 1. Si breviter, dilucidè, simpliciterque proponas, qua de re sit dicendum; hoc est, si propositio sit talis, qualem infra describemus. Pro Manil. *Dicendum est enim de Cn. Pompeij* eximia, singularique virtute. 2. Si totam orationem in duo vel tria summùm capita perspicuè partiaris, de quo item mox. Philipp. 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest,* quæ tria dum explico, peto, ut quâ soletis benignitate me audiatis.

Ad Caput III.

De variis causarum Generibus.

AN eadem est ubique exordiendi ratio? ℞. Ut varium est causarum genus, ita erunt exordia. Aliud *honestum* est, *dubium*, vel *humile*, absurdum & incredibile, vel cujus *opinione contraria* imbuti sint Auditores; vel *admirabile.*

In causis honestis ut exordiendum est? In his de benevolentia captanda minimè laborandum; concionatoribus maximè, cùm nempe ab eodem, & propè ad eosdem, & quot hebdomadis, & rebus omnium honestissimis, virtutis amore, vitiorum fugâ, Evangelicâ doctrinâ dicitur; quid verò hujus loco præstandum sit, infra reperies.

Quòd si materia fuerit *humilis & incredibilis*, præmunitione aliqua & artificio, vel ironia prævertendum erit tædio. Ut si ad Senatum referas de cloacis purgandis, de tribus capellis, de calceorum modo, &c. Velut magna quædam ingenia ad eloquentiæ jactationem in absurdis se, & incredibilibus thematis exercuêre, ut cùm Lucianus asinum, Erasmus stultitiam, quidam podagram, Polycrates mures, Majoragius lutum, Calcagninus pulicem, Dousa

umbram,

umbram, Heinſius pediculum, Scaliger anſerem, Paſſeratus ipſum nihil dilaudârunt.

Si *dubia & anceps* ſit cauſa confidentiæ ac ſecuritatis oſtentationem deſiderat, ut pro Ligario: *Habes igitur Tubero, quod maximè accuſatori exoptandum eſt, confitentem reum.* Et pro Rabirio: *Nihil me iſte clamor commovet.* Si opinione contraria teneatur Auditor, ea præjudicia erunt evellenda, ut pro Milone magnam exordii partem facit locus communis: *non omnem homicidam damnandum.*

Ad Caput IV.

Cujuſmodi Exordia eſſe debeant?

QUæ ſunt virtutes exordii? ℞. 1. Si accuratum. 2. Inſtructum ſententiis & aptum verbis. 3. Cauſæ proprium. Erit autem 1. *accuratum*, ſi curà aliquanto majore quàm cæteræ partes elaborabitur, ut ſtatim permulceat, alliciátque Auditorem, qui contra terrebitur, ſi fluitans, malè cohærens, & velut temerè effuſum, nihilque meditatum fuerit.

2. *Inſtructum ſententiis*, hoc eſt, ſenſibus minimè trivialibus, & dignitatem habentibus contextum: *Verbis aptum*, politis, ac bene rotundatis periodis ſuave, & quod periti ſolent architecti, *veſtibula, aditúsque ſint illuſtres*, ùt monet Tullius, nè incultis ingreſſus nihil boni portendat ingredienti. Ut enim optimè notavit Fabius: peſſimus ſanè videretur Gubernator ille, qui è portu ſolvens ſtatim navem ad ſcopulos allideret. Vitandus tandem & ſcopulus alter, nè nimis artificioſum, diligens, comptum, pictùmque ſit, quod orationi fidem adimit, ac juvenilem quandam oſtentationem ſpirat, præſertim ſi fatigatione ſubeunte, cætera nequaquam eadem curâ ac labore perpoliuntur, atque adeò *deſinit in piſcem deformem mulier formoſa ſupernè.*

3. Sit *cauſæ proprium*, seu, ùt ajunt, è causæ viſceri-

viſceribus eductum, cui nempe opponitur *ſeparatum*' *& commune*, quod nunc exequemur.

Ad Caput V. *De Vitiis Exordii.*

QUot *ſunt Exordii vitia?* ℟. Septem vulgo enumerantur: vulgare, commune, commutabile, longum, ſeparatum, tranſlatum, contra præcepta.

Quod eſt vulgare exordium? ℟. Eſt, quod nihil ferè addendo vel demendo in plures cauſas poteſt accommodari, ut idem ephippium pluribus equis. Talia ſunt: ut qui in panegyrico genere generatim á laude virtutis inciperet; aut in judiciali: cuique ſuum tribuendum. Vel qui cauſæ gravitatem ſuámque ingenii debilitatem excusaret, vel vulgari illa prætenitionis figurâ uteretur: Dicant aliqui hunc ſanctum *ſolem*, alii *aquilam*, nonnulli cedrum, &c ego verò avem paradiſiacam, &c. Vel qui in funerali, in mortis ſævitiam inveheretur. &c. Hæc enim, & ejuſmodi in quoquo orationis laudatoriæ, ſuaſoriæ &c. genere commodè adhiberi poterunt, ùt caput ſtatuæ exemptile ad quemlibet truncum aptari.

Quid eſt commune? ℟. Quod nulla re commutata, etiam in contraria quæſtione adhiberi poteſt. Ut ſi pro Roſcio dicturus unicè Aquilii Judicis æquitatem perſpectam extolleres; nam eodem item accuſator uti poterit. Aut ſi exponas *impertitis á Deo corporis animîque donis non eſſe abutendum*, ex eodem capite laudabis, his benè, & vituperabis malè uſum. Huic affine eſt *commutabile*, quod paucis mutatis ex parte contraria dici poteſt, ut ſi pacem ſuaſurus dicas: *omnium conſiliorum regulam eſſe debere civium felicitatem*, leviter flectes, & bellum item ſuadebis.

Quod exordium longum? ℟. Vitium eſt ſanè pervulgatum, in ſolennioribus præſertim panegyricis, tam Auditori odioſum, quam Oratori parum honorificum. Quis enim neſcit, imperitum vulgus nec

ratiocinari asſuetum, rerum quantumvis optimarum auditione facillime fatigari, horrere Concionatores ultra horam prolixos, hoc prolixiores autem ominaturos, quò productius fuerit exordium. Quod ſi confirmationis partes moderatæ brevitatis ſequentur, exiſtimabunt Oratorem artis vel ignarum, vel neglectorem, ut qui homulo Polymphemi caput appingat, vel caſæ auguſtæ ingens atrium præſtruat. Præſtabit adeò brevem eſſe, ſpiritûsque, vocem, & cætera, nihil debilitata ad confirmationem integra ſervare.

Quod eſt ſeparatum. ℞. Quod cum cauſa, ejúſque partibus nihil omninò cohæret. Sic ut non niſi violentè propoſitioni aptetur. Ut ſi quis in feſto S. Joſephi cum illo ridiculè ordiretur: S. Joſephus fuit fâber, fabricavit ergo etiam ſedes confeſſionales; quare de confeſſione dicam; vel defundu controverſo acturus inciperet ab Adamo: vel diſſidentes inter se conciliaturus de Algebra diſputaret: vel vitæ ruſticæ commoda prædicaturus, de Typographiæ utilitatibus præfaretur, cujus beneficio Ciceronis & Varronis ea de re ſcripta ad nos devenêre.

Quod eſt tranſlatum? ℞. Quod aliud efficit, ac cauſæ genus poſtulat, ut quod in benevolentia concilianda totùm verſaretur, cùm attentio magis eſſet movenda, aut contra. *Contra præcepta eſt*, quod nec benevolum, nec attentum, nec docilem reddit, nec verbis aptum eſt, nec ſententiis.

Ad hæc tot vitia evitanda Author eſt Cicero, & multorum uſus eſt, ut ne ante perfectam jam Orationem de exordio cogitetur; ut prævifis cæteris hoc aptiùs connecti cum propoſitione queat; nam ſi primò id evincere velis, nullum niſi exile, nugátorium, aut vulgare occurret.

Ad

Ad Caput VI. & VII.
De Exordio, vel Exordiorum fontibus in Exornatione & Deliberatione.

ECquid Judiciale Genus prætermittis? ℟. Ut veteribus id primò, itá nobis poſtremo loco eſt, neque niſi in declamatione progymnaſtica uſum habet, ut cum in Cainum, in Iſraëlitas vitulum adorantes, in matrem ſuppoſititiam coram Salomone actio inſtituitur: aut Maria Scotorum Regina, Jonathas paulum mellis deguſtans, &c. defenditur. Declamatori ejuſmodi exordium præbebit Quintilianus, ſi laudibus conciliarit Judicem; leniter allegârit pro reo illuſtri ejus dignitatem; pro plebejo juſtitiam, pro infelice miſericordiam, ſeveritatem pro læſis, ſi removeat metum, animet ad æquitatem, &c.

Qui ſunt fontes exordiorum in laudando & ſuadendo? ℟. Sunt iidem, è quibus argumenta & amplificationes petuntur, loci intrinſeci cauſæ, quæ tractatur, eique adeò cohærentes. Præcipui ſunt 1. á *genere & forma.* 2. á *contrario.* 3. ab *adjunctis* Exordiri item licebit á *ſententia* quadam inſigni, quæ in partem utramvis trahi poſſit. Ab *Exemplo* hiſtorico, vel *eruditione* aliqua ſacra vel profana.

Quale eſt exordium á genere? ℟. Cùm hypotheſis revocatur ad theſim, ut ſi de virtute, vel alia re ſingulari conſtabit dictio, ejus univerſale pro exordio aſſumetur. Ita laudaturus Virgilium Homeri imitatorem, univerſim probæ imitationis utilitates recenſebit. Suaſurus moderandum conviviorum luxum, de parſimoniæ frugalis emolumentis: Theologiam Scoti, de Studii Theologici eminentia: Belgradum muniendum: de belli curis pacis tempore non ommittendis; Livii lectionem de Hiſtoriæ dignitate: Hannibali ne Capuæ hybernet, de voluptatum malis.

Obſervandum tamen diligenter, ne genus aliquod

generálissimum, seu latissimè patens etiam pro exordio assumatur, ut *virtutem colendam, fugiendum vitium, &c.* Vulgare foret hoc, & commune, & commutabile, & vitiosum exordium, cùm eodem ad omnem morum doctrinam quám latè patet, nullâ re immutatâ uti possis. Non idem est in genere subalterno, ut si virtutis cujuspiam singularis actum singularem commendes, ritè incipies à laude *charitatis* Christianæ, atque inde ad hypothesim de *docendis* errantibus descendes.

Quomodo exordium ducitur ab adjunctis? ℞. Vix ulla est Ciceronis oratio, quâ non á sua persona exordiatur, vel in Judicum aut auditorum laudes excurrat, vel *temporis* occasionem sequatur, vel á *loco*, cæterisque circumstantiis materiam desumat, ut pro Dejotaro loci augustias, pro Cælio temporis insolentiam, pro Milone novam rationem judiciorum, &c. Idem in Academicis exercitationibus, publicis solennitatibus, eucharisticis, gratulatoriis, epiniciis, &c. quæ seipsis adjuncta ejusmodi trahunt, imitari licebit.

Quale est exordium á contrario? ℞, Hæc exordiendi ratio presertim in suasoriis longè pulcherrima est, eadémque facillima, cùm nempè Orator dubitare assimulat, utri è duabus sententiis assentiatur. Sic Alexander suis patriæ, reditusque desiderium excussurus: *minimè,* inquit, *mirum est, vobis desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere. Ego quoque ad parentem, sororemque, vel renitentibus vobis erumperem, nisi &c.* Hoc concedentis instar præfatus, in confirmatione causas effert continuandi belli, inque Indias ultimas importandi. Probaturus *bellicam laudem litterariæ postponendam,* dicet multos veterum & recentiorum in ea opinione fuisse, ut ab armis plus utilitatum, quám litteris in Rempublicam fluere crederent: *Cœdant arma togœ.* Cicero

librum

librum de Inventione problematica ejuſmodi quæſtione auſpicatur: *Sæpe & multum hoc mecum cogitavi, bonine, aut mali plus attulerit civitatibus eloquentia?* Deinde argumentis in utramque partem allatis, eligit primam, valdeque confirmat. Sic Camillus adhortans cives, ne Vejos è Roma combuſta demigrent, agnoſcit calamitatem, penuriam, ædificandi difficultatem, Vejorum integræ urbis commoditatem &c. tum verò longè firmiora ſententiæ adverſæ momenta profert.

Hi tres exordiendi modi, nempe ex ipſis cauſæ viſceribus depromptì, uſitatiores fuêre antiquis quàm recentioribus: quibus venuſtius videtur, lectâ aliquâ ſententiâ, exemplò, apophtegmate, ſimili á re naturali petito, adagio non inſulſo, aut alia quavis conditione oblectare, ac benevolum, attentùmque ad cætera reddere auditorem. Hæc in Academicis, ac Panegyricis placere poſſunt haud dubiè, & in ſacris nec parcè ab Italis uſurpantur; ita tamen tractanda ſunt, ut non ad oblectationem modò, ſed & fidem faciendam, viam aperiant.

Ut exordimur á ſententia ſeu effato illuſtri? ℟. Itá Catilina ſuos ad bellum adhortans incipit: *Compertum habeo milites*: verba virtutem non addere, &c. Et Minutius magiſter equitum ſervatus á Fabio: *Sæpe ego audivi, eum primum eſſe virum, qui ipſe conſulat, quid in rem ſit, ſecundum, qui bene monenti obediat: qui nec ipſe conſulere, nec alteri parere ſcit, extremi ingenii eſſe.* Item Cæſar pro Catilina orans: *Omnes homines, qui de rebus dubiis conſultant, ab odio, amentia, ira, atque miſericordia vacuos eſſe decet.*

Ut ab exemplo? hiſtoria, vel fabula? ℟. Diſſuaſurus choreas incipies á Domitiano Imperatore, qui Cæcilium Senatorem ſaltâſſe deprehenſum Senatu ejecit. Pro juſtitia quam vocant diſtributiva acturus, Caligulam adduces, qui equum ſuum Conſulem renun-

renunciari juſſit. Phaëtontis vel Arachnes fabula ſerviet in ſuperbiam dicturo. Sic Menenius ab ventris & cæterorum membrorum diſcordia fabuloſa orſus eſt. Atque hic fons tam inexhauſtus eſt, ac ipſa hiſtoria.

Ut ab eruditione? ℟. Sic maledicentiam inſectaturus afferes aphoriſmum Hipocratis: *Lingua atra malum.* Conſtantiam ſuaſurus *Chamœleontis* indolem expones. De proprietatibus animalis Americani *Pigritia* dicti contra pigros præfaberis, &c. Quidam ab Hieroglyphico, ſymbolo, ænigmate occipiunt, iiſque ſe ingenioſos putant, non item graviorum Oratorum exemplis tuebuntur.

Quando amplificandum eſt exordium? ℟. Propoſitioni genericæ, vel contrariæ, ſententiæ, exemplo, &c. rationem aliquam excogitabis, eámque brevi argumentatione deduces. Cæterum verborum amplificationi magis ſtudendum, cùm Oratorii numeri ſuavitas & periodorum venuſtas accuratum alioqui, & amplum faciat, exordium. Leniores item & quaſi inchoati affectus inſpergendi, quales in omnibus Ciceronis exordiis reperies.

Ad. Caput VIII. & IX.
De Narratione.

QUid eſt Narratio? ℟. Quam hodierni Juriſperiti *Speciem facti* nominant, atque in judiciis unicè locum habet. In hac, quoniam ad univerſæ cauſæ evictionem plurimùm ſitum eſt, plurima præcepta Ariſtoteles, Cicero, Quintilianus tradidêre, quæ noſtris item Advocatis magno uſui eſſe poſſint. Cæterum quoniam Rhetori jam nullus eſt in foro locus, nec exornativum ac deliberativum genus narratione indiget, & de hac alioquin jam in Progymnaſmatis Candidati actum fuit, ſuperſedebo penitus, repetam nihilominus paucis, quæ de ejus virtutibus, *brevitate, perſpicuitate, probabilitate, ſuavitate*

Suarius

Soarius tradit, ac non in oratione ſolum, ſed & con- ſuetudine quotidiana, cùm narrandum eſt quidpiam, decorem habent.

1. *Brevis* erit narratio, ſi ommittantur adjuncta non neceſſaria, digreſſiones inutiles, circumlocutiones ſuperfluæ. 2. Semel res dicatur, neque nimis minutim, minus ut ab ovo repetatur, quo nihil odioſius.

2. *Perſpicua* erit, ſi verbis uſitatis & propriis fiat, ordo temporis, & rei geſtæ ſeries ſervetur, ſenſus & periodi ſint breves, nec circumductæ, nec multa parentheſi vel relativis interſtinctæ, nec interruptè narretur.

3. *Probabilis* erit, ſi res nitatur authoritate viri fide digni; ſimpliciter & ſinè fuco narretur; adjuncta perſonarum, loci, temporis ſint ejuſmodì, ut ſuapté veriſimilitudinem pariant.

4. *Suavis* erit, ſi verbis utamur nitidis & elegantibus, inprimiſque figura hypotipoſis. Alias admirationis, Dialogiſmi, exclamationis, metûs, doloris,nec eodem tenore, ſed ſtylo jam prolixiore, jam breviore. Inſpice libellum: *Narrationes Ciceronis,* præcipuè è Verrinis ſumptas, quibus ad idæam juſtæ narrationis effingendam nihil abſolutius.

Quia verò hodie in locum narrationis *propoſitio*, ejúſque *diviſio* ſucceſſit, quâ quid, quoque ordine dicendum ſit exponitur, de his aliquantò pluribus erit agendum.

De Propoſitione Orationis.

QUid eſt Propoſitio Orationis? ℟. Brevis & aperta explicatio ſtatûs quæſtionis, ſeu argumentum, ſeu thema orationis, quæ ſtatim exordio ſubnectitur. In hac obſervanda ſunt: 1. ut ſit vera, 2. non nimis generalis, 3. perſpicua, 4. una, 5. conveniens Oratori. 6. nova.

1. *Vera debet eſſe Propoſitio?* ℟. Non ementita, pa-

ta, paradoxa, ſed quam ipſe Orator ſibi veram eſſe perſuadeat. Abſurdum thema foret, ſi contenderes: Muretum Ciceroni præferendum: Venetiarum Rempublicam Republicâ Platonicâ melius conſtitutam: peccata omnia eſſe æqualia: unum libellum pluris eſſe magnis Bibliothecis: Sciviſſe quidquid ab homine ſciri poteſt: S, Joſephum ſupparem toti SSS.Trinitati: afflictationes corporis ſpontaneas dulciores eſſe gaudiis Paradiſi: Religioſum quempiam Ordinem non minus ordinatum ac Angelicam Hierarchiam &c. ſi quæ ſunt ejuſmodi abhorrentia.

Ne ſit nimis generalis. Id enim ne in exordio quidem tolerandum eſt, quantò minus placiturus eſt, qui tota oratione non aliud agat, ac: *virtutem eſſe perſequendam: Procurandam Civibus felicitatem: Bonas artes excolendas.* Quis generatim urbibus, avibus, piſcibus &c. panegyricum ſtruxit? Igitur in laudatione non tota Herois vita, quod Hiſtorici eſſet, aſſumenda erit: & in ſuaſione una aliqua virtutis ſpecies, aut hujus pars inculcanda; quin quò magis ad ſingularia deſcenderit, hoc ingenii, artis, & quod caput eſt utilitatis majoris erit oratio.

3. *Sit perſpicua,* adeo, ut non intelligi non poſſit. Fieri enim poteſt, ut quod diu apud te meditatus ſis, tibi non perinde, ùt audienti, obſcurius videatur: vitanda idcirco ſuperflua Synonima, ne prolixitas ipſa obſcuritatem pariat.

4. *Simplex & una,* ne ex una duæ evadant orationes. Erit ſimplex ſententia: Monarchia optimum gubernationis genus: Imperio in jura Sacerdotii involandum non eſt: Equeſtris ordinis eſt caſtra ſequi: Etiam egenis liberalitatis virtutem exercere datur. Non ſervant hanc unitatem orationes problematicæ, in quarum confirmatione, ex æquo partis utriuſque momenta traduntur, ac demum ſub perorationem alterutri acceditur: ùt: An Monarchia Ariſtocratiæ præhaben-

habenda? Parentibus plus honoris habendum sit, an bonis institutoribus? An maritimæ urbes præstent mediterraneis? In Gymnasio plus discatur, an domi privatim? Typographiæ, an pulverum pyriorum inventio Germaniæ sit honestior? Fœdius ab hac simplicitate deviant, qui á proposito aberrantes, extra rem multa afferunt, &, ut dicitur, extra oleas evagantur: de eleemosyna promittunt, & de Missæ utilitatibus admiscent multa; sobrietatem commendant, & á cursu abrepti in avaritiam debacchantur. Inscitæ ejusmodi exerrationes, quas utinam raró audire esset, magnam artis imperitiam notant, & steriles ferè reddunt dictiones.

5. Sit *conveniens* Oratori, Auditori, loco, tempori. Orator ebriositatis vitio notatus, sobrietatem vix persuaserit; nec continentiam ab libidinibus infamis, nec munificentiam notæ avaritiæ Euclio. Aliud item thema virum ætate ac dignitate gravem, aliud ex adolescentia vix egressum decebit. *Auditor* agrestis non intelliget subtiliora Theologiæ explicantem, & ridebit, de vestium luxu, spectaculorum noxa, ambitionis malis declamitantem. Nec æquis auribus accipiêre, si apud Helvetos de Monarchiæ bono, vel in Paschate de cruciatibus Domini disputes.

6. Sit *nova*, ùt ex trita ac vulgari quandam novitatis speciem induat, & attentiorem reddat auditorem. Cavebis tamen, ne dum nova quæruntur, in ridicula, obscura, ac inania delabaris. Novitatis porrò conciliandæ variæ sunt rationes: Ut si 1. propositionem absolutam problematicè efferas; v. g. loco: *Ambitio est Rebuspubl. perniciosa;* quæres: *an plura commoda vel incommoda Rebuspublicis afferat ambitio?* Ita tamen, ut pars problematis altera vel exordium faciat, vel confutationem. Item: *An Augustus magis amaverit cives, an cives Augustum?* 2. Elegantior est comparativa, quám absoluta. Ut

pro;

pro: *mali ſunt aliquando utiles virtuti*, dices: *Virtus plura debet improbis, quam probis.* 3. Si conſletur ex contrariis, ut loco: *mors miſeris eſt minùs dura, quam felicibus*, dices: *felicitatis genus eſſe, infelicem mori.* Sic loco: *homo ſibi ipſe ſuorum malorum author eſt*, dices: *nemo læditur, niſi á ſe ipſo.*

De Partitione.

QUid eſt Partitio? ℞. Eſt partium orationis, ordine collocata enumeratio; de qua Græci ac Latini eloquentiæ præceptores multa egregiè præcepêre, quàm ſuis ipſi orationibus expreſsêre, etſi tectam adeò partitionem ſæpius habeant, ut niſi adhibita ſingulari attentione animadverti vix poſſit. Apertè dividit Cicero pro *Quintio*: 1. Cauſa non fuit, cur Nævius á prætore poſtularet, ut bona Quintii poſſideret. 2. Ex edicto Prætoris poſſidere non potuit. 3. Non poſſedit. *Pro Sex. Roſcio Amerino*: 1. Roſcius non habuit cauſam occidendi patrem; 2. Nec facultatem. *Pro lege Manilia.* 1. Bellum in Aſia gerendum, quia 1. ex genere ſuo grave & neceſſarium; 2. magnitudine periculoſum. Præficiendus Pompejus, quia in eo ſunt imperatoriæ virtutes: 1. Scientia rei militaris; 2. Virtus; 3. Authoritas; 4. Felicitas. Philippica pacem cum Antonio diſsuadens: Pacem nolo. 1. Quia turpis eſt; 2. Periculoſa eſt; 3. Fieri non poteſt. *Pro Murœna*: Intelligo tres eſſe accuſationis partes, unam 1. in reprehenſione vitæ; 2. alteram in contentione dignitatis; 3. tertiam in criminibus ambitûs eſſe verſatam. *Agraria ſecunda* Lex Agraria tollenda, 1. Quia iniqua & noxia; 2. Inutilis. *Pro Rabirio*: 1. Rabirius non occidit Saturninum; 2. Arma contra eundem jure ſumpſit. *Pro Archia*: 1. Nihil obſtat Archiæ, quo minus ſit civis; 2. etiamſi non eſſet, aſciſcendus fuit. Similem orationum omnium diſtributionem

nem (ita partitionem appellat Ducygne) habes in ejuſdem laudatiſſima Analyſi.

An in omni oratione partitione utendum ſit? ℞. Si Cicero, Demoſthenes, aliíque rarius apertâ illâ & expreſsâ utuntur, egêre de reorum cauſis, aut Reipublicæ negotiis admodum variis & involutis, quæ ſæpe narrationibus interjectis ac digreſſionibus ab æquali curſu avertunt. At in hodiernis ſeu Academicis, ſeu ſacris orationibus haudquaquam omittenda videtur, propter inſignia ejus commoda, quia 1. lumen præfert *Auditori*, ut intelligat, quid & quo ordine dicendum ſit; adjuvat memoriam, ut facilè reminiſcatur, quid primum, quid ſecundum fuerit; levat faſtidium, & recreat animum admonitione ſingularum partium, quemadmodum viatorem reficiunt ſpatia, certis lapidibus & intervallis diſtincta. *Oratori* verò ſervit ad moderandam ſingularum partium molem, omnia ad unum finem referenda, evitandas faſtidioſas iterationes, certóſque ſibi figendos terminos, quos ultra citraque exire non liceat, memoriam denique affirmandam. Mirum autem quam hæc partitio, ſummis, mediis, imis placeat, ut huic aſſueti, vix alium, ſolutiùs nec eodem ordine dicentem ferant.

Quot ſunt partitionis membra? ℞. Mos hodiernorum obtinuit, ut ferè duobus membris aut tribus finiatur, quod intra tempus ad dicendum, conceſſum commodè pertractare queant. Quintilianus tamen ait: illos non probaverim, qui partitionem vetant ultra tres partes extendere. *Hoc enim numero velut lege non eſt alliganda, cum cauſa plures poſſit deſiderare.* Cæterum Quintilianus de cauſis judicialibus loquitur, quarum alia á noſtris ratio eſt.

Quæ ſunt leges bonæ partitionis? ℞. 1. Sit plena; & fidelis, membris inter ſe aliquam relationem habentibus vel oppoſitis; 3. plana; 4. perſpicua; 5. ordinata.

Quæ est plena partitio? ℞. Quæ capitalium argumentorum in confirmatione afferendorum nullum prætermittat, sed simul omnia sub unum conspectum ponat. *Fidelis* sit præterea, ne harum quas pollicita est partium, ullam omittat, aut alio ordine collocet. Si amplior opinione materia, quæ intra horam exhauriri nequeat, se obtulerit, membrum alterum vel supprimendum erit, vel differendum.

2. *Membra habeat inter se relata vel opposita,* non equidem ut antithesin contineant, sed ne unum membrum in alio includatur. Sic vitiosa esset divisio: *In Pompejo fuit scientia rei militaris,* 2. *peritia castra metandi;* 3. *virtus &c.* Peritia castra metandi, scientiâ militari continetur; uti & ista: dicam *primò de ejus fortitudine, secundò de mortis contemptu,* qui est actus fortitudinis. 2. Neque divisionis nomen meretur, si disparata tractes, dicasque agam primo loco *de damno pravæ societatis, deinde de eloquentiæ studio,* quibus inter se, nisi remotè admodum, nihil commune est. Melior illa, etsi fortasse nimis generalis: *Dicam 1, de causis;* 2. *damnis;* 3. *remedio iræ.* Talis enim divisio libri potius foret, quám horariæ concionis. 3. Relationem verò inter se habebunt membra, si v. g. sint effectus ejusdem causæ, vel ejusdem totius partes, vel relata propriè dicta, ut *Magister discipulus, dare, accipere &c.* id quod ex iis, quæ subjiciam, exemplis magis elucescet.

3. *Plana* sit, naturalis, obvia, minimè contorta, aut quæ ingenii plus habeat, quám ingenuæ simplicisque veritatis. Studiosè exquisita Antitheta scholam sapiunt, & artem; offuscant, quam illustrare debebant orationem. Nempe quidquid ad naturam accedit proximè, decoris habet plurimum. Quid simplicius ac: 1. Amicitia, vel pares reperit; 2. vel facit? Studendum Historiæ, quia 1. delectat, 2. docet.

cet. Calumniantibus facilè credere. 1. vel improbi ingenii eſt, 2. vel puerilis. Homo per omnia felix, nam 1. opes poſſider, 2. & mentem. Linguæ impera, nam 1. multos pœnituit locutos fuiſſe, 2 neminem tacuiſſe.

4. *Perſpicua ſit & brevis*, verbis propriis & maximè ſignificantibus, nec multo ſynonimorum circumductu, ne quod claritatis ac facilioris intellectionis causâ inventum eſt, obſcurum fiat. Quamquam ſacri Oratores nonnulli partitionis argumentum aliis aliiſque formulis ita exponunt, nihil ut lædatur perſpicuitas.

5. *Sit ordinata*: ita ut præmittantur ea, quibus præmiſſis cætera faciliùs intelligi poſſunt. Quando per *Incrementum* ſtruitur oratio, ùt ſtruitur elegantiſſimè, conſtat alioquin, primum firma, firmiora ſecundum, firmiſſima poſtremum facere partitionis membrum: ut *pax cum Antonio turpis eſt*, apud cordatos & arrogantes Romanos multum valet argumentum ab honeſto: *periculoſa eſt*, ab utili aliquantò validiùs percellit: *fieri non poteſt*, deliberationem omnem ſimpliciter abrumpit. In eundem modum: *Roſcius non habuit cauſam occidendi patrem*, multùm probat: *non habuit facultatem*, planè convincit.

E quibus fontibus petenda eſt juſta partitio? ℞. Ut idoneo aliquo nexu cohæreant inter se partitionis membra, ſinguli ferè loci Rhetorici ſervient. Ut 1. A *definitione illuſtri*: Hiſtoria eſt. 1. Lux veritatis colluſtrando intellectui. 2. Magiſtra vitæ dirigendis vitæ actionibus. *Item*. Cave C. Octavi dedere Antonio Ciceronem. 1. Patrem Patriæ. 2. Patrem, quem vocabas tuum. Sigiſmundus Rex 1. ſuorum amor; 2. hoſtium terror: *Item*: Philoſophia 1. indagatrix virtutum; 2. expultrix vitiorum.

Ab Enumeratione partium, ut: belli tam gravis tam diutini onus jam non ferunt opulenti ac nobiles

les; 2. ſuccumbunt cives; 3. ad incitas rediguntur agreſtes. *Item:* Diſciplinam militarem reſtituit 1. otium exercitatione diſcuſſit, 2. Rapacitatem ſubvecto largiter commeatu repreſſit; 3. Pervicaciam ſeveritate fregit. *Item:* Auguſtus Senatui, 2. populo, 3. militi ex æquo charus.

A Cauſis: Templum auguſtum 1. á materia, 2, ab arte, 3. Religionum cultu. *Item.* Non eſt bellum, quia 1. nec ſubeſt cauſa, 2. nec adſunt vires. *Item* In Belgrado expugnando multum potuit, 1. Fortitudo Ducis, 2, nonnihil felicitas, 3. plurimùm prudentia Eugenii. *Item:* inclinat in lapſum Reſpublica, quia labat 1. antiquum religionis ſtudium, 2. Juſtitia in tribunalibus; 3. clementia in populum.

Ab Effectis: Curſitatio per exteras Provincias exturbat ex animis 1. nativam probitatem, 2. è corpore valetudinem, 3. è loculis argentum. *Item:* qui laudant ingenia Novatorum 1. fallunt ſeipſos, 2. Rempublicam in periculum conjiciunt. *Item:* Bella & diſſidia litteraria 1. plures litteratos procreant, 2. litteris ipſis novas acceſſiones faciunt. *Item:* Concordia Chriſtianorum Principum 1. felicem faceret Europam. 2. Turcis liberaret Aſiam. *Item:* Magna pars vitæ elabitur nihil agentibus, 2. major aliud agentibus.

A Contrariis & Relatis. Filii ſæpe officio deſunt erga parentes, 2. ſæpius parentes erga filios. *Item:* in natali magni Principis gratulor Patri filium natum, 2. Regno Patrem. *Item:* Multum Auſtriæ debet Religio orthodoxa, 2. plus Religioni Auſtria. *Item:* Eminuit adoleſcens inter condiſcipulos, 2. vir inter Doctores. *Item:* Si ſteterit Carthago, nihil oberit Romæ, 2. multùm etiam proderit.

Ab Adjunctis Temporis. Ingratus perdit beneficia, quæ accepit; 2. nulla accipit in præſenti; 3. non accipiet. *Item:* Conſiliarius ſapiens 1. in judican-

candis æſtimandisque præſentibus Imperii negotiis, 2. perſpicax & cautus in providendis futuris. *Loci:* Eloquentia victrix in Eccleſia, 2. in Curia. *Item:* Princeps domi amatus, 2. foris formidatus. *Ætatis:* Labor honeſtus juventutem, 2. nec minus ſenectutem decet. *Item:* Mandacium indecorum viro, 2. magis Chriſtiano. 3. magis Sacerdoti. *Item:* Therſites noſter corpore deformis, animo longe turpior. *Proprietatibus:* Palatium nulli cedit nec firmitate, 2. nec magnificentiâ, 3. nec venuſtate.

Ab Antecedentibus, Conſequentibus. Ituri in prælium majores veſtros cogitate, 2. & poſteros. *Item:* Ut ne te efferas, reminiſcere quid fueris antequam naſcerêre, 2. quid futurus ſis. *Item:* Exponam ut se habuerint bonæ litteræ ante inventam Typographiam, 2. poſt inventam. *Item:* Virtute ſuperavit majores, 2. vix ſuperabitur â poſteris.

A Comparatione. Major Auguſto, 2. Trajano melior. *Item:* Pace magnus, 2. bello major, 3. Religione maximus. *Item:* Imperator Carolo M. non minor, 2. par Ottoni M. *Item:* Nemo inde á Cæsare vel Ducum, aut plures retulit in campo victorias, aut grandiores.

An alii item ſunt fontes aptæ Partitionis? ℟. Præter Locos ſunt item argumentationes aliquæ, è quibus ſuapte fluit, ut ab *Enthymemate:* Ut mundus conſilio aliquo regitur, ergo 2. ab æterna illa mente & providentia, quem Deum vocamus. *A Dilemmate:* Cicero mortem contemnendam probat; ſi enim, ut quidam, cum vita ſenſus reſtinguuntur, fugiendum non eſt, carere ſenſu; 2. ſi immortalis eſt animus, optandum meliore ſenſu vigere. *A Sorite:* Idem de affectibus moderandis: Qualiter Affectus quis, talis eſt homo; 2. qualis homo, talis ratio & ſermo; orationi facta vitaque eſt ſimillima. *Item:* voluptas egeſtatem, 2. egeſtas rapinas & omne ſcelus parit.

Ad

Ad Caput X. *De Confirmatione.*

QUid est Confirmatio? ℞. Est ipsum corpus orationis, in quo argumenta, eorùmque amplificationes ad fidem faciendam reponuntur, unde & ab Aristotele *Fides* appellatur. Ejus pars est *Confutatio*, quâ objecta ab adversario, vel quæ obijci possent, rationes diluuntur, aut negando, aut redarguendo, aut elevando. Hæc in Judiciali genere raro omitti poterit, ne in suasorio quidem facilè omittenda est, præsertim sacro, inque thematis vel dogmatis sensui admodum repugnantibus, ubi ita stabilienda singula, ut effugium omne præcludatur: luce veritatis Evangelicæ perstricta convincatur humana ratio; & vel elabi volentes, quasi reti conclusi teneantur.

De Confirmatione ac Confutatione, de statu, ejusque generibus, de Ratione, Firmamento, Indicatione multa è veteribus congessit Suarius, quœ Jurisconsulto ac forensi neutiquam negligenda, & legenda ab Rhetore, qui in criminali vel civili causa declamando se exercere voluerit Pluribus immorari non est operæ, & utilioribus servandum breve alioquin scholasticæ institutionis tempus.

Ad Caput XVI. *De Argumentatione.*

QUid est Argumentatio? ℞. Est artificiosa argumenti explicatio. Namque eruta è locis, & in partitione recensita argumenta, ex se imbecilla sunt, & exilia, nisi accedat argumentatio, quæ est nervus orationis, & in eo distinguitur ab argumento, quod hæc *modus* seu ratio sit, illud explicandi; argumentum verò *materia* sit argumentationis.

Quot sunt argumentationum species? ℞. Ratiocinatio sive Syllogismus, 2. Enthymema; 3. Epichérema; 4. Collectio, 5. Sorites, 6. Dilemma, 7. Inductio, 8. Exemplum.

Ca

Caput XVII.

De Ratiocinatione, & Syllogiſmo.

QUid eſt Syllogiſmus? ℞. Argumentatio perfectiſſima conſtans tribus partibus: Propoſitione, Aſſumptione, Complexione, quas Dialectici *Majorem*, *Minorem*, *& Conſequentiam* vocant, quo loquendi modo etiam ſubinde deinceps utemur. Ratio porrò conficiendi Syllogiſmi in eo eſt, ut Hypotheſin ad Theſin reducas, atque alterutra generica ſit, additis vocibus partitivis, *Omnis, nullus, quandocunque, ubicunque &.* ſaltem ſubintellectis. Erit hæc pars una: deinde id, de quo ſermo eſt, ſub eo genere contineri; denique quod generi, hoc etiam ſingulari convenire dices, quæ erit pars ſecunda, & tertia, v. g. Prôpoſitio ſit: *Omne quod nocet, fugiendum,* ſubjice Generi particularem thematis, vel ſubjecti, *ſed voluptas nocet:* è Generali & particulari exiſtet complexio, ſeu Conſequentiâ: *Ergo Voluptas eſt fugienda.* Item: Nemo magis liber eſt, ac is, cui licet vivere, ùt vult; atqui mihi licet vivere, ùt volo; ergo liber ſum. Atque hic Syllogiſmus Philoſophicus eſt, magis quám Oratorius.

Quid eſt Syllogiſmus Oratorius? ℞. Qui præter tres illas, duabus inſuper partibus conſtet, nempe Probatione Majoris, & Probatione Minoris, itaque quinque-partitus eſt. Ut in ſuperiore exemplo: *Quidquid nocet fugiendum.* Probabis ex eo, quia nocere dicuntur illa, quæ dolorem vel interitum afferunt, & à quibus ipſa bruta naturâ abhorrent. Minorem, ſeu quod voluptas noceat, probabis, *quia corpori morbos, animo dolorem, fortunis jacturam affert.* Talis eſt illa Ciceronis ratiocinatio: Quod conſiliô, & providentiâ regitur, optimè regitur. *Prob. Major. Exercitus enim, cui præpoſitus eſt ſapientiſſimus Imperator, commodè regitur.* Mundus autem conſiliô, & ſapientia regitur. *Prob. min. Nam & Si-*

gnorum obitus, & ortus: qui definitum quendam ordinem servant, & annuæ quædam commutationes ad utilitatem rerum omnium sunt accommodatæ, sapientissimum aliquod numen esse ostendunt, á quo reguntur: Providentiâ igitur mundus optimè administratur.

Sit: thema: Æneidem Virgilii etsi non elaboratam, nequaquam tamen (quod ille jusserat) cremandam. *Argumentum*, quia qualis qualis est, magnam Romano nomini gloriam afferet; *Major*: Nequaquam abolendum est, è quo Romano nomini gloriæ aliquid accedet: *Prob. Maj. Hanc enim charitatem Patriæ boni omnes cives debemus, ut non modò vitam, & salutem, ejus salute posteriora ducamus, sed & de gloria augenda velut de re nostra pugnemus.* Minor: Æneis autem imperfecta perhonorifica erit nomini Romano. *Prob. Min. Tanti enim ingenii, ac sapientiæ opus est, ut Homericæ Odyssèæ solùm prope mille annos concedat, & gloriari possit Roma, Græciam á se, ùt armis, ita ingenio victam. Igitur ignibus nequaquam abolenda est.*

Thema. Ciceroni in Castra Pompeji eundem non est. *Argumentum.* Præstat, ut Pacificatoris, & Sequestri partes sustineat. *Major.* Cujusvis boni civis est, si efficere se aliquid posse speret, potiùs pacem inter dissidentes pro virili procurare, quám se in partes dare; *Prob. Maj. Bella enim civilia, utram in partem abeat victoria, malorum extremum sunt & patriæ certissima pernicies. Minor*, Cicero verò, & bonus civis est, & ad pacem efficere aliquid potest. *Prob. Min. Quis autem Patriæ amantior Tullio, quám vel capitis sui periculo oppressa Catilinaria conjuratione ab interitu servavit: aut quis Pompejo simul & Cæsari, vel charior, vel minùs suspectus? quis eloquentiâ, vel authoritate majori Sequestrum aget?* Igitur nec in Pompeij castra, nec in alterius partes eundum.

The-

Thema) Cavendum eſt á relapſu in peccatum. *Argumentum.* Peccatum relapſi majus eſt, quám lapſi. *Major.* A majori peccato magis cavendum. *Prob. Major. Cui nempe & majores á DEO vindice pœnæ conſtitutæ, & major rectæ rationis, aut Divinæ legis contemptus ineſt. Minor.* Sed gravius eſt relapſi peccatum, quám lapſi. *Prob. Min. Nam ſæpe primò ex inconſiderantia labimur; at ſi recidamus, vel malitiá ſit, vel præſidentiá de venia mox impetranda; certè magná adversùs DEUM ingratitudine: quæ longè graviora ſunt:* Igitur valdè cavendum nè vetera peccata novis angeamus, ſed ita ſurgamus á primo, ut non relabamur in ſecundum.

Semperne quinque-partitus erit Syllogiſmus Oratorius? ℞. Nequaquam. Si enim Major, aut Minor alioquin non probabilis tantùm, ſed certa, perſpicua; & propè evidens ſit, quadripartitus erit, aut tripartitus, ſi utraque. Quid enim rem nemini dubiam, omnibùſque certam firmare inſuper, lucemque luci affundere velis? Ita in propoſitis Exemplis Probatione minimè egent generales illæ: *Quidquid nocet, fugiendum. Non abolendum, quod Romæ gloriæ ſit, &c.*

Quid aliud in Syllogiſmo obſervandum? ℞. Syllogiſmo cuilibet ineſſe argumentum á Genere, præter Argumentum è quoque alio loco ductum. 2. Perinde fore ſeu univerſalis in majore, vel minore ponatur; 3. Nequaquam tam ſiccè & jejunè tractandum Syllogiſmum, ut Logici ſolent, & niſi amplificatio accedat, ſine robore in concione fore.

Ad Caput XIX. & XXII.

De Enthymemate, & Epicheremate.

QUid *eſt Enthymema?* ℞. Syllogiſmus imperfectus, duabus tantùm partibus conſtans, quarum prior, *Antecedens,* altera *Concluſiio* dicitur. Omittitur autem pars Generalis, utpote notior nec pro-

bationis egens, fubinde & particularis. Ut: omnes artes funt expetendæ, igitur & Rhetorica. Vel Rhetorica eft ars, igitur expetenda. Eundem in modum è fuperioribus Syllogifmis Enthymemata facies: Mundus rectiffimè gubernatur, ergo á DEO. Nocet voluptas, ergo fugienda. Æneis honorifica erit Romanis, igitur fervanda. Cicero Pacificatoris partes meliùs egerit, ergo in caftra non eundum. Graviora funt relapforum peccata, igitur magis cavenda.

Quis ufus eft Enthymematum? ℞. Rhetori crebrior, quám Philofopho; partim ut artificium occultet, quod agnitum orationis robur infringit; quâ causâ etiam Syllogifmi partes ad varietatem transponi folent; partim ut ne Tyronum more in locos communes evagetur Orator; probet, quod nemo negat, & velut candelam accendat in meridie; validiùs item penetrant, punctímque, ùt ajunt, & cæfim feriunt ejufmodi frequentata Enthymemata; quò tectiora verò fint, ferè per figuram aliquam efferuntur, ùt: *Pacem vult Antonius? arma ponat.* Arma non ponit, ergo pacem non vult. Item: *A quo tandem M. Cato Confulem æquiùs eft defendi, ac á Confule?* q. d. Conful fum, quare æquum eft, ut Murenam item confulem defendam.

Quid eft Epicherema? ℞. Enthymemate contractior & unicâ propofitione conftans argumentatio, quâ tamen reliquæ fyllogifmi partes fubintelliguntur; ut: *Sine caufa fervus Dominum accufet?* Æquivalet huic Syllogifmo: Sine caufa fervus Dominum accufare non debet, quia naturæ fervitutis repugnat: fed hic fervus eft Titii, quia pretiô ab eo emptus, ergo fine caufa Titium accufare non debet. Ita Syllogifmum contineret: *An unicus nobis Pacis author relictus Cicero in caftris Pompeij cernatur? Æneis opus Romæ tam gloriofum crematur?*

Ad

Ad Caput XX.

De Inductione.

QUid *est Inductio?* ℞. Argumentatio, in qua ex multis singularibus non dubiis infertur aliquid ipsis simile; Ut: Navigaturus navem quærit non coloribus illitam vel aurô, sed firmam, & velocem: In gladio aciem spectas, non vaginam gemmeam; Regulam, non quám pulchra sit, sed quâm recta quæris; Itaque & hominem intueberis, non quám dives, sed quám bonus sit. *Item:* Quis optimus arborum fructus, nisi qui dulcissimus? Qod astrum primum, nisi quod clarissimum? Quænam summa pulchritudo, nisi in qua lineamenta omnia perfecto ordine consentiant? Quænam igitur præstantissima virtutum, nisi prudentia, cujus fructus optimi, fulgor eximius, ordo perfectus. Hoc argumentandi genus, quia Socrati familiare, Socraticum dictum fuit.

Quotupliciter sit Inductio? ℞. Ab enumeratione partium specificarum; ùt: *Vir est insigni modestia, humanitate singulari, nec vulgari prudentia, ergo virtute prœditus.* Verùm hæc ratio nihil á loco differt.

2. A Congerie similium, ùt: putent aquæ, nî moveantur; Aër deses, fit pestilens; rubigine eroditur ferrum, nî exerceantur, æs ærugine; senticeta fiunt agri inarata, ergo otium non erit sine vitio. *Item:* Faciem, manùsque abluis, & perpurgas studiosè, cinnos concinnas, vestem componis, domo sordes everris, equum ipsum ornatum cupis, & animum partem tui optimam incultum finis? *Item:* Surgit è thalamo suo aurora; aves læto cantu novam lucem salutant; fabri primo diluculo incudem fatigant, & tu bonarum literarum studiose quando evigilabis?

3. A Comparatis, seu exemplis pluribus: Ovidius. Si felix fuisset Troja, quis Hectorem nôsset? Si nulla tempestas, quis Typhin? Si nulli morbi, quis Machaonem?

chaonem? Igitur duris è rebus venit gloria. Pulcherrima autem eſt illa Ciceronis Inductio: *Quibus gradibus Romulus aſcendit in cœlum? quibus Numa Pompilius? puto rebus geſtis, & virtutibus. Quid Bruto præter officium in Patriam propoſitum fuit? Quid C. Mutium ad cædem Perſonæ incitavit? Quæ res Horatium Coclitem in ponte animavit? Quæ vis Patrem Decium, quæ filium devovit orco? Quid continentia C. Fabricii, quid tenuitas victûs M. Curii ſectabatur? quid duo Scipiones, & horum ætati interjectus Cato? An horum quiſquam ſibi in vita quidquam expetendum cogitabat, niſi quod laudabile, & præclarum videretur.*

Quid eſt Exemplum? ℞. Inductio imperfecta, quâ ab uno pari ad aliud ſimile fit argumentum, & vix differt á loco comparationis v. g. M. Horatius cùm manu ſua ſororem interfectam fateretur, Populi Romani judiciô abſolutus eſt, ergo non omnis capitalis eſt, qui á ſe hominem occiſum fateatur. Differt ab Enthymematè, quòd in hoc ſemper aliquid genericum ponatur, vel intelligatur.

Ad Caput XXIII.

De Sorite.

QUid eſt Sorites? ℞. A Græco *Cumulus, Acervus,* quaſi Acervalis argumentatio, quâ ex multis propoſitionibus, quarum una ducatur ex altera, aliquid infertur. Ut Cicero. *Si prætor pecuniam dedit, ùt eſt ſcriptum, á Quæſtore numeravit; Quæſtor á publica menſa; publica menſa ex Vectigali, & tributo: ergo ſi prætor pecuniam dedit, ex vectigali dedit.* Item: *Affricano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria æmulos comparavit, igitur Affricano induſtria &c.* In eundem modum argumentabere: Ciceroni labor Eloquentiam, Eloquentia habilitatem, habilitas æſtimationem & amorem, æſtimatio Conſularem dignitatem peperit, ergo labor Tullium Con-

ſulem

ſulem fecit. Tale eſt illud Filii Themiſtoclis: Quod mihi placet, placet & matri; quod matri, probatur & Themiſtocli Patri; quod Themiſtocli, videtur & Athenienſibus. Sic item dices: frequens in graviora peccata relapſus conſuetudinem, conſuetudo neceſſitatem, neceſſitas remedii diſperationem inducit, ergo frequens relapſus ſpem ſalutis abrumpit.

In captioſo hoc & fallaci argumentandi genere, quo Zeno Stoicorum Princeps uti amabat, attendendum ad ſingula membra, uno enim gradu fallente, gradatio tota perturbatur. Ut eſt vulgare illud: Bibliopola habet multos libros, eóſque ſæpe evolvit; qui hos ſæpe evolvit, multùm ſtudet; qui multum ſtudet, evadit doctus, ergo Bibliopola evadit doctus. Fallit prima propoſitio, quæ verbum *evolvo* pro *lego ſciendi causâ* accipit. Huic geminum eſt: Qui bene bibit, bene dormit, qui bene dormit, non peccat, qui non peccat venit ad Cœlum, ergo qui bene bibit, venit ad Cœlum.

Ad Caput XXIV. *De Dilemmate.*

QUid eſt Dilemma? ℞. Latinè utrinque captio, eſt argumentatio conſtans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adverſarium capiunt, unde cornutus Syllogiſmus appellatur, cujus alterum Cornu ſi effugeris, in alterum incurres. Sic probabis dolorem æquè ferendum: *Levis eſt dolor, vel vehemens: Si levis, tolerabilis eſt, ſi vehemens, haud erit diutius.* Cicero Legatos ad Antonium mittendos diſuadens: *Legatos mittitis, an ut deprecentur, an ut imperent? ſi deprecentur, contemnet: ſi imperabunt, non audientur.* Idem in Piſonem: *Triumphi, vel prœdæ cupiditas te ad Provinciæ petitionem rapiebat: non triumphi, ùt tute profiteris, igitur prœdæ.* Idem in Philippicis. *Interfectores Cæſaris vel ſunt Patriæ Liberatores, vel parricidæ: Si liberatores, ſtultè arguor á te ſocius eorum fuiſſe; ſi parricidæ, cur á te honoris causâ nominantur?* Pro

Roſcio: vel per ſe, vel per alios occidit Patrem: non per ſe, quia cùm occideretur, Romæ non fuit: non per alios, quorum proferri nullus poteſt. Ita Tertullianus contra edictum Trojani, prohibentis inquiri in Chriſtianos, at ſi deferantur, necari jubentis: *Vel impii ſunt Chriſtiani, vel non: ſi impii, conquirendi ſunt, & necandi, ſin minùs, nec cùm deferuntur, puniendi ſunt, quòd Chriſtiani ſint.* Qui differt pœnitere, vel putat ſibi fore tempus & gratiam pœnitendi, vel non: ſi putat, impius eſt, ſi non, amens.

Quomodo ſolvi poteſt Dilemmà? ℞. Si verum ſit, ſolvi nequit; ſi falſum, diluitur, vel negando, vel retorquendo: vel diſtinguendo. Ita dilemma illud Ciceronis; *Si placabiles ſunt iræ, ſumma levitas; ſi inexorabiles, ſumma acerbitas;* infirmari poteſt dicendo; *Si oblatâ honeſtâ parcendi occaſione placabiles ſunt, ſumma lenitas potiùs erit, quam levitas: ſi inexorabiles, juſtâque de cauſa ſuſceptæ, & confirmatæ, ſumma juſtitia.* Memoriam meretur celebre illud Evathli, qui cum Protagora Eloquentiæ Magiſtro magnam pecuniæ ſummam pactus fuerat, ſi primâ quam acturus erat causâ, victor evaſerit. Jam Rhetoricæ præceptis plenè inſtitutus, negat pactam mercedem: Cauſam intentat Protagoras Magiſter: *Debes*, inquit, *mercedem, ſi enim vicerò, debes ùt condemnatus: ſi viceris, debes è pacto.* Retorſit vafer diſcipulis: *Nihil habebis*, ait, *ſi enim vicero, è Judicum ſententia nihil debeo; causâ ſi cecidero, nihil debeo.* Ajunt Sapientiſſimos alioquin Areopagitas ita confuſos, ut lis in hanc diem pendeat.

De Collectione.

QUid eſt Collectio? ℞. Nihil equidem hujus Soarius meminit; meminêre Præceptores recentiores plerique, & magni usûs eſt, & parùm differt á Syllogiſmo quinquepartito: Eſt enim argumentatio quinque item Partibus conſtans; 1. *Propoſitione,*

quæ

quæ minus nota eſt, ſeu major ſit, ſeu minor. 2. Propoſitionis *Ratione*. 3. Rationis *Confirmatione*. 4. Confirmationis *Exornatione*, ſeu Amplificatione. 5. *Concluſione*, quæ cum Propoſitione eadem eſt. Exemplum afferunt è Catilinaria ſecunda, & tertia, quarum utraque, quanta eſt, tali Collectione finitur. Secunda propoſitio eſt, 1. Utile eſt, Catilinam cum ſuis urbe ceſſiſſe. 2. Ratio: Quia intra urbem horum inſidiæ magis timendæ erant. 3. Confirmatio rationis: Nimis enim audaces, callidi, flagitioſi, vix ut ab iis ſatis caveri poſſet. 4. Exornatio, ſeu amplificatio Confirmationis: Colluvies illa foris non ſubſiſtet contra legionum robur, Conſulis vigilantiam, Deorum auſpicia. Complexio: ergo bene actum, quod urbe exceſſerint.

Catalinariæ tertiæ. 1. *Propoſitio*: Hic dies, quo oppreſſa eſt conjuratio, ſupplicatione Deorum eſt celebrandus. *Ratio*: Quia Cicero hodie Rempublicam prope deletam conſervavit. 3. *Confirmatio* Rationis: Nam conjurationem tectiſſimam manifeſtis indiciis deprehendit. 4. *Exornatio* Confirmationis: idque brevi tempore, ſine internecione civium, togatus Conſul. 5. *Complexio*, hic ergo dies ſupplicatione celebrandus eſt.

Turpis eſt maledicentia de abſentibus: *Ratio*, quia charitatem, primam Chriſtianorum tantopere commendatam virtutem graviter lædit. *Confirmatio*, Namque & offendiculum offert præſentibus; & abſentem, de quo maledicitur, ad vindictam incitat. *Exornatio*, qui rem abſenti malô dolô eripit, graviter lædit, at longè acerbioris ſenſûs eſt famæ imminutio. *Complexio*; ergo turpis eſt maledicentia.

Propoſitio. Nullum vitiorum impuritate periculoſius, *Ratio*, quia in hoc pendemus naturaliter, & hoſtem, incitatoremque domeſticum intra nos alimus. *Confirmatio*, Alitur is á nobis victu delicatô, molli-

tie

tie vestium, libris, picturis parùm pudicis, passim ob oculos versantibus, consuetudine inverecundorum. *Exornatio:* Hic hostis nullas inducias præbet, diebus, noctibus insidiatur, nullum hinc effugium. *Complexio,* Ergo vitiorum omnium periculosissima est impuritas.

De Transitione.

QUid est transitio? ℞. Est nexus quidam orationis, quo fit, ut apte inter se copulatæ illius partes concinnè cohæreant, & unum quasi corpus efficiant. Alia est perfecta, quâ breviter monemus, & quid dictum sit, & dicendum restet; ùt pro Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Alia imperfecta qua alterum tantùm exprimitur. Ut: *Age jam illa videamus, quœ consecuta sunt.* Petuntur Transitiones plerumque ex aliqua figurarum, certa tamen præcepta dari nequeunt. A lectione Authorum, & suo cujùsque ingenio pendet, Argumentationes, seu partes orationis appositè inter se conjungere. Illa nimis scholam olent, & jejuna sunt: *Videte hujus mei asserti rationem firmissimam &c. Quœ est hujus rei causa? respondet S. Augustinus &c. Dicet aliquis &c. Cui respondeo &c. Rem probo sic, &c.*

Igitur sollicitè curanda est apte Transitio? ℞. Quoniam hæc incipientibus sæpe molestiam facessit, & sinè hac parùm consistit, ùt murus sinè calce, venusta alioquin oratio. Ejus, ùt cæterorum omnium mirus est ertifex Cicero, ex quo excerptas ejusmodi Transitionum Formulas adjecisse juverit.

Breviores sunt: His adde. Huc accedit, quod. Eodem pertinet. Jam verò quid dicam? Age verò explicemus nunc. His simillimum est. Postularet hic locus, ut dicerem. Restat, ut dicam. Nunc verò superest. Ex quo debet intelligi. Quid? quod & illud sit. Omitto domesticas tuas sordes. Jam illud

lud quid attinet commemorare? Ita eſt, quemadmodum dixi &c.

Satis multa de genere belli, nunc de Imperatore deligendo dicendum videtur.

Hactenùs de turpitudine; dicam deinceps, quod propoſui de periculo.

Uni criminationi reſpondi, venio nunc ad alteram.

Sed nimis multa de nugis, ad majora veniamus.

Verùm ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.

Sed hæc vetera, illud recens: *C*æſarem meô conſiliô interfectum.

Sed nè ex multis aliquid tranſiliat oratio, ad lupercalia veniamus.

Jam pondus rei, gravitatémque cognoſcite.

Sed jam ſatis multa de cauſa: quid reſtat, niſi ut orem vos, & obteſter.

Quæſturâ illius demonſtratâ, reliqua attendite.

Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur.

Atque ut faciliùs intelligere poſſitis, quid factum ſit, ab initio rem, quemadmodum geſta ſit, vobis exponam.

Sed hæc omittamus, loquamur potiùs de levitate hominis.

Id quò faciliùs facere poſſitis, dabo operam, ut á principio res, quemadmodum geſta ſit, cognoſcatis.

Sed finis ſit, neque enim præ lachrymis jam loqui poſſum.

Sed quomodo emerſiſſe jam è vadis; ſcopulíſque prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus curſus oſtenditur.

Plura de hoc dixi, quám conſtitueram, cætera videamus.

Ad

Ad ejus tribunatum, qui ad ſe ſe jam dubium me vocat, gradum facimus.

Atque hæc oblectationis; illa neceſſitatis.

Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ de dignitate dicerem, ſupereſt ut.

Quibus rebus expoſitis ſatis docuiſſe videor, quæ ſit animi præſtantia.

Sed quid ego longinqua commemoro?

Sed quid ego his argumentis utor, velut res obſcura foret, ac dubia.

Magna ſunt hæc, imò maxima. Jam verò quantò majus videbitur.

Multa hujuſmodi proferre poſſem, ſed ad alia eundum eſt.

Nolo in hac re multus videri.

Sed quid ego hæc tam levia recordor?

Itaque fateamur neceſſe eſt, nihil difficilius eſſe.

Quid loquar, quanta voluptas Hiſtoriam comitetur.

Jam verò illa notiora ſunt, quám ut inhæream, illud obſcurius.

Vereor, ut quod dicam, perinde intelligi poſſit, atque ipſe cogitans ſentio.

Sinite me illa minora, & quotidiana prætermittere.

Illud etſi ad exitum feſtinet oratio, prætermittere nullô modô poſſum.

De turpidine ſatis dictum eſt, deinceps ad periculum tranſeamus.

Quod ad turpitudinem hactenus, nunc reliqua pertexamus.

Tempus eſt ad cæteras partes orationis proficiſci; deinceps igitur.

De ſtatutis diebus dixi, nunc de Annalibus dicam.

Hæc de hero, quod ſequitur, de pecore.

De

De multitudine quoniam quod ſatis eſt, admonui, de obſcuritate pauca dicam.

Hactenus de principio, quod ſequitur de monſtro.

Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis nunquam intermiſit ſtudia doctrinæ.

Utinam verò mihi ſatis eſſet ad dicendum, vel facultatis, vel temporis.

Hic hic Auditores animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.

Sed hæc utcunque ferenda: illud verò quis ferat?

Audiſtis graviſſima, audite nunc graviora.

Sed hæc privatim, nunc quæ publice geſta ſunt, videamus.

Verùm hæc miſſa facio, illud quám.

Nihil jam dico de iſto ſcelere.

Poſtularet hic locus, ut dicerem de.

Ad Caput XXVI.

Quomodo Oratoriæ Argumentationes ſunt tractandæ.

QUomodo tractandæ ſunt Argumentationes? R. Niſi varientur, tædium afferunt Auditori. Varietatem autem afferunt. 1. Si non eædem ſemper, út continentes Syllogiſmi, perpetua Enthymemata &c. aſſumantur; ſed jam Dilemmate, deinceps collectione &c. pugnetur.

2. Jam Major primùm, aliás minor aſſumatur. 3. Alias una pars omnino omittatur. Ut complexio, vel Conſequentia, quæ ſæpe poſt plures argumentationes rejicitur. 4. Si varietur amplificatio, alióque, & aliô ornatu excolantur Enthymemata. Ad quod maximè ſerviunt Figuræ. 5. Cùm orator, quod ſimpliciter affirmari poſſet, imperantis, optantis, dubitantis, communicantis, interrogantis, alloquentis, exclamantis more exponit.

Ut variari poteſt eadem argumentatio? ℞. Id in exemplo diſcas velim. *Propoſitio*; Præceptores laude afficiendi ſunt. *Argumentum* ab Effectis: quia de Republica bene merentur. *Argumentatio* per ſyllogiſmum Qui de republica bene merentur, laude efficiendi ſunt. hujuſmodi ſunt Præceptores, ergo laude afficiendi ſunt. Mutari poteſt hic Syllogiſmus in quinquepartitum: *Major:* Laudandi ſunt, qui de republica bene merentur, *Prob.* Quia laus eſt prœmium virtutis, ſoletque honeſtis viris tribui propter merita, in cives, patriam, & omne hominum genus. *Minor:* Præceptores bene merentur. *Prob.* Quia teſte Tullio nullum munus reipublicæ majus, meliùsque afferre poſſumus, quám ſi doceamus, & erudiamus juventutem, iis præſertim moribus, atque temporibus, quibus ita prolapſa eſt, ut omni ope coercenda, & refrænanda ſit, *Concluſio:* Quis igitur dubitet, Præceptores omni laude, ac præconiô dignos?

Per *Enthymema.* Præceptores bene merentur de republica, ergo laudandi.

Idem per Collectionem. Propoſitio: Præceptores ſunt laude afficiendi. *Probatio, ſeu Ratio:* quia docendo de Republica bene merentur: *Confirmatio:* Quid enim hoc munere docendi Reipubl. ſalubrius ac utilius? *Exornatio:* alii armis, alii togâ, ſcriptiſque Reipublicæ ſtudeant, nos præceptis juventutem imbuamus, ex cujus recta inſtitutione omnis imperatorum, togatorum, Scriptorùmque induſtria ac virtus emanat. *Complexio:* Igitur Præceptores laudem merentur.

Per Soriten: Si quid laudis, ac virtutis habet puer, debet id Præceptori, illud autem adoleſcens pueritiæ bene inſtitutæ; vir adoleſcentiæ, virili ætati ſenectus, ſenectuti Reſpublica adſcribat, cujus hæc authoritate nititur, & ſapientiâ: ergo ſi quid laudis; virtutis,

virtutis, confilii refidet in Republicâ, id peritis, ac fedulis inftitutoribus acceptum referat oportet.

Per Dilemma: Traditi Præceptoribus pueri, vel proderunt olim Reipubl. vel ignaviâ vanefcent: fi proderunt, Præceptorum opera laudabitur; fi noxii erunt, & ignavi, vituperandi quidem ifti optimorum Præceptorum neglectores, non inde minoris funt habendi illi, fi officiô functi fuerint fuô.

Per Epicherema: Præceptores docendo bene de Republica merentes, laudem non commereantur?

Per Inductionem. A pluribus exemplis: Socrates, Plato, Ariftoteles, Quintilianus, aliique fingulis ætatibus clariffimi viri magno in pretio fuêre, quòd in Gymnafiis ac Lycæis juventutem formarent, Ergo. *A Similibus:* Laudantur hortulani, qui germina, ac plantas fcitiffimè educant; Laniftæ aut Choragi, qui ad gladiatoriam, aut faltatoriam majore fuos induftria inftituunt; quin armentorum Paftores, fi hinnulos, pullófque follicitè ad maturitatem procurent: & Præceptores bonarum artium minùs in honore fint?

Ad Caput XXVII.
De Perroratione.

QUid *eft Peroratio?* ℞. Artificiofus terminus, vel exitus orationis, in quo id, quod tota oratione agebat orator, majore vehementia evincere, & obtinere contendit. In poftrema igitur hac parte vis omnis ac nervi eloquentiæ exerendi, nempe á qua unicè pendet victoria. Quare graviter errant *Primo:* ii, qui diutino componendi labore defeffi, poftquam & eleganter exorfi, & aliquanto orationis curfu feliciter provecti utcunque fuêre, relanguefcunt, ac veluti deftitutæ vento naves prope in portu adhærent; quando contra æftimatores boni, non aliunde meliùs, ac ex Peroratione de oratoris præftantia judicant. Item ii, qui in Confirmatione nihil mode-

rantur

rantur ſibi, & vociferando itá ſe exhauriunt, ut ad extremum, ubi ſummâ & ſpirituum, & vocis contentione utendum eſſet, irraucefcant, & ægrè intelligantur. Nota tamen, præter extremam hanc, cuilibet orationis, ſeu Partionis membro tectam aliquam Perorationem ſubijci poſſe; id quod ad ejus partis argumenta, auditorum memoriæ magis imprimenda, multum conferet.

Quæ ſunt Perorationis partes, ſeu officia? ℟. 1. Enumeratio argumentorum Confirmationis, ſeu recapitulatio, quæ Græcis Anacephaleoſis dicitur. 2. Affectus, cujus locus proprius, Peroratio eſt.

Quid obſervandum in Anacephalæoſi? ℟. Repetuntur argumenta præcipua, & validiſſima, quæque audientium animis maximè infixa velis. Si omnia repetas, nova erit oratio. Imitandi pictores, qui grandes tabulas artificio in tabellam exiguam contrahunt. Nec levis artis eſt, diffusam orationem in compendium redigere tam aptum, ut qui ſub initium Perorationis intervenerit, nihil eorum ignoret, quæ per decurſum dicta fuerint. 2. Nè crambe repetita deſipiat, repetenda erunt, aliis verborum & figurarum coloribus, itá tamen, ut ne juſto prolixior fiat Peroratio. Ne exempla deſideres, Ciceronis Perorationes omnes legito, earumque vim, ardorem, impreſſionem miraberis. Unicam affero Manilianam, in qua Partitionis primum membrum ita concludit: Quare videte num dubitandum vobis ſit, omni ſtudiò in id bellum incumbere, in quo 1. *Gloria nominis veſtri*; 2. *Salus ſociorum*. 3. *Vectigalia maxima*. 4. *Fortunæ plurimorum civium* cùm Republica defendentur. Rurſus in extrema oratione: Quare cum bellum ita *neceſſarium* ſit, ut negligi non poſſit. 2. Ita *magnum*, ut accuratiſſimè ſit adminiſtrandum, & cùm Imperatorem ei præficere poſſitis, in quo ſit eximia *belli ſcientia*. 2. *Singularis virtus*. 3. Clariſ-

ſima

ſima *authoritas* 4. Egregia *Fortuna,* dubitatis Quirites, quin hoc tantum boni, quod a Diis immortalibus oblatum & datum eſt, in Rempubl. conſervandam, & amplificandam conferatis? En brevem, ſuccoſamque totius Manilianæ epitomen.

Quod eſt alterum Perorationis officium? ℞. Affectus, quorum hic propria ſedes eſt. Pro vario dicendi genere, commovendi ſunt varii: in Panegyrico: amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ; in Deliberativo: timoris, confidentiæ, ſpei, deſiderii, diligenterque expendendum, quisnam themati maximè conveniat, locique, de quibus ſupra egimus, conſulendi. Etſi vero jam convicto argumentis intellectu facile voluntas in omnem, quò velis, partem flectatur, ardeat tamen ipſe, ardoremque voce, vultùque ipſo præſeferat orator, ut incendat. Hac item parte ſummus fuit Cicero, clangore & lamentatione forum perorando implere ſolitus, ut adeò de ſe ipſo prædicet: *Quid ego de miſerationibus loquar? quibus eò ſum uſus pluribus, quod etiam, ſi de eadem cauſa plures dicebamus, Perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingeniô, ſed dolore aſſequebar.*

NOTÆ
In LIBRUM *III.* RHETORICÆ
CYPRIANI SOARII
De ELOCUTIONE.

Ad Caput I. II. III. IV. *De Elocutione.*

QUid eſt Elocutio? ℞. Idoneorum verborum, & ſententiarum ad res inventas accomodatio. Differt ab eloquentia, ùt pars á toto; illa enim ars eſt ad perſuadendum aptè dicendi. Naturâ quidem prius eſt invenire eloquenda, quám inventa eloqui, plerique tamen Præceptores hanc cæteris præmittendam exiſtimârunt: & uſus obtinuit, ut jam in Huma-

nitatis ſchola tradatur, ut Tyroni præ reliquis facilior. Namque, ùt Cicero ait: *Inventio, & Diſpoſitio prudentis hominis ſunt*, & reliquis ſcientiis materiam Rhetori miniſtrantibus exculti: *Elocutio verò Oratoris eſt*, & uno Rhetoricæ artis beneficiô obtinetur. *Si* Tyroni *Rerum* adhucdum rudi condenda oratio injungatur, magiſtri erit, cauſæ firmamenta & ſumma capita ſuggererè; ejus verò labor in eo præcipuè verſabitur, ut amplificationem, rerum & ſententiarum ornamenta ex artis præſcripto de ſuo conferat.

Quomodo comparatur Elocutio? In hac *omne ſtudium, exercitationem, immitationem*, quin *omnem ætatem ponendam* è Cicerone Quintilianus præcipit. Studium certè, & contentionem deſiderat hoc majorem, quò eſt laborioſior, cùm partes orationis omnes pervadat, nec levis operæ, aut negligentis hominis ſit, verba ſingula ad nitorem aliquem, ad ſuum Periodos ſingulas numerum, ſententias figurarum ornamentis perpolire; quem laborem niſi Tyro ſuperet, vir non aggredietur. Quantumvis enim non omnia perinde pićturata eſſe deceat, incomptum tamen aut neglećtum nihil relinqui oportet, quod nec tædii levis, nec operæ eſt.

Frequenti igitur exercitatione opus ſit? ℞. Si in ulla Rhetoricæ parte, hic certè. Etſi enim orationes Tullii legeris omnes, & relegeris; argumenta ſapienter inveneris; graviter eadem amplificaveris; cùm tamen ad ſcribendum te accinxeris, ſenties adhærere ſtylum, nec verba promptè ſequi, & aliud eſſe ſapienter cogitare, ac ſapienter cogitata ordinatè eloqui; quæ difficultas ſolò uſu, ac exercitatione minuetur. Itaque, quod & principio monui, qui in latina, aut vernacula eloquentia excellere volt erit, diem nullum ſinè aliqua ſcriptione abire ſinet, ſcriptionem verò perpetua optimorum authorum lećtione fœcundabit,

An

An etiam vernaculæ Elocutioni ſtudendum? ℞. Itali, Gallique jam in ſcholis ejus aliquid occipiunt. Germanis non eadem cura, ut qui in emolienda latinitate ſibi negotii ſatis eſſe putent. Quos tamen ad ſacram olim cathedram rapit animus, his opera danda eſt, ut iis legendis, qui Germanicæ elegantiæ Principes habentur, ipſis initiis aſueſcant. Tales ſunt *Opitii Argenis, Seleni Guſtavi Arminius &c.* aliique quamplurimi ſoluto ac ligato ſtylo, qui ſordibus vacent, nè ejus, qui linguam ornare volet, mores inquinent.

Quot ſunt elocutionis partes? ℞. *Latinitas, Perſpicuitas, Ornatus, Suavitas.* Latinitas, & Perſpicuitas, Grammaticæ opus ſunt, *Ornatus* in Tropis & Figuris, *Suavitas* in oratorio numero eſt.

Quid de Latinitate ais? ℞. Ejus infima dos eſt, nè ſit ſolœca; altera, nè trivialis; denique nè eàdem; nullâque verborum in eadem re varietate. Atque de his latini ſermonis virtutibus, proprietate, elegantia, copia, quæ totius elocutionis veluti fundus ſunt, & ſolum, ſatis diligenter actum eſt in Syntaxi *ornata*: qua in doctrina, qui egregiè exercitatus fuerit, nè is facultatem maximam ad Rhetoricam attulerit, dimidiúmque laboris antè exhauſerit.

Verùm quia hanc Grammaticæ partem vel negligunt, vel nè contingunt quidem multi; quin vix emendatè, aut ſine ſolœciſmo vel barbariſmo conſtruere ſciunt, nedum ut ex authorum lectione latinitatis aliquid traxerint: evenit, ut miſeris magiſtris ſæpe in Grammaticæ ſcholam vertenda ſit Rhetorica; nec tam eloqui, quam loqui doceri debeant; imperiti verò ejuſmodi adoleſcentes, ùt venerant, rudes exeant è ſchola, nec ex hoc foro, ad quod ſine peculio adierant, quidquam aufferant. His multum fuerit, ſi amplificandi rationem utcunque perceperint, ut in vernacula ſaltem aliquid olim preſtare poſſint.

 Ad

Ad Caput V. *De Verbis Simplicibus.*

QUis Ornatus ſpectandus eſt in ſingulis Verbis? ℞. Ornatiora verba ſunt: 1. Quæ conſonantiora, 2. Quæ grandiora. 3. Quæ nitidiora,

Quæ verba ſunt conſonantiora? Quæ è vocalibus, & conſonantibus magis ſonantibus conſtant. Inter vocales ſonantiſſimæ ſunt a. e. o. Melius itaque dicetur *procreare*, quam gignere: *honorare*, quámcolere: *concertare*, quám confligere, *moderatio*, q. modeſtia, *quanquam*, q. licèt, &c. I. Hinnitum refert, nec Muſicis amatur, malímque dicere *indagavi*, quám inquiſivi: *Mirabiles* quám miri: *accuratus*, q. diligens, &c. U. ululat; & ſonantius eſt *monumentum*, quam ſepulchrum; *parietem*, q. murum, *plaga*, quamvulnus, &c.

Conſonantium aliæ ſpiritu & labiis formantur, ùt: P. B. F. M. Aliæ linguâ, ùt: R. S. T. D. Aliæ gutture, ùt C. durum, Q. H. *Suaves* porrò ac *ſonoræ* habentur; L. P. T. *Suaves* ſed *minùs ſonoræ* B. F. M. N. V. C. molle. Fortes, ſed parum ſuaves Q. S. C. durum: L. omnium eſt *molliſſima*, diminutivis & nutriculis apta. *Aſperæ* R. X. H. Iſthæc ut in ſpeciem levia. nec tamen inutilia inſinuâſſe ſaltem, & legiſſe juverit.

Quæ ſunt veeba grandiora? ℞. Ea, quæ ſunt ſignificantiora. 2. Superlativa. 3. Longiora, *Significantiora*, ùt: non furorem dixero, ſed *raptorem*, non adulterum; ſed *expugnatorem pudicitiæ;* non ſacrilegum, ſed *hoſtem Religionum & ſacrorum;* non ſicarium, ſed crudeliſſimum *carnificem civium*. Item: Polluerat ſtupro *ſanctiſſimas religiones*; ſenatus Decreta *ſanctiſſima perfregerat*. Idem præſtant Adjecta, ſeu Epitheta illuſtria, uti longè grandius erit: *Incredibilis*, ac prope *divina* togati Conſulis virtus, ac induſtria ſingularis, fortiſſimum, ac *crudeliſſimum* civem Catilinam ex urbe expulit: quam ſi humilius

diceres: Ciceronis induſtria Catilinam urbe expulit. Item: Domuiſti gentes numero *innumerabiles*, locis infinitas, virtute *invictas*.

Superlativa item granditatem addunt, ut: hic locus ad dicendum *ornatiſſimus*, ad agendum ampliſſimus; Item: pœnæ de civium conſceleratiſſimis ſumptæ. *Item* uno tempore vita C. Rabirii hominis *miſerrimi*, *atque innocentiſſimi* & ſalus Reipublicæ veſtris ſuffragiis permittitur. *Item* ille se legatum Imperatoribus *clariſſimis*, exercitibus *ornatiſſimis*, Provinciis *graviſſimis*, dignum ſuis majoribus præſtitit. Tertiæ Catilinariæ Periodus prima vide quàm gradibus verbis conſtet: *Rempublicam Quirites, vitámque omnium veſtrum, bona, fortunas, coniuges liberosq; veſtros, atque hoc domicilium clariſſimi Imperii, fortunatiſſimam pulcherrimámque Urbem hodierna die Deorum immortalium ſummo erga vos amore, laboribus, conſiliis, periculiſque meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus interitûs ereptam, & vobis conſervatam, atque reſtitutam videtis. Synonimia* item illuſtria non amplificant modò ſed & ornant; ùt: Erat id temporis *clariſſimus, ac fortiſſimus Conſul Lentulus inimicus Clodio, ultor ſceleris illius, propugnator ſenatûs, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſensûs, reſtitutor ſalutis meæ.* Item. Tandem aliquando Catilinam, *furentem audaciâ, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, ex urbe vel ejecimus, &c. Item:* quid enim Tubero tuus ille diſtrictus in acie Pharſalica *gladius* agebat? cujus latus *mucro* ille petebat? quis ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? Quid cupiebas? quid *optabas*: Quàm multa ſunt idem ſignificantia? *gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, petebat, cupiebat, optabat.*

Longiora item grandius ſonant, *ùt: Clementia*,

quàm

quàm lenitas. *Detrimentum*, q. damnum. *Occultare*, q. tegere. *Candidus*. q. albus, &c. Et composita præ simplicibus, ùt: *Deservio* pro servio. *Procurare* q. curare. *Perplaceo* q, placeo. *Peracutus*, pro acutus. Cavendum tamen, ne dum passim ac sine discrimine grandimus gressum, tumescat magis, quám crescat oratio. Vir gravis in re gravi, nonnisi judicio utitur superlativis, quæ Tyroni promiscua sunt.

Quæ verba sunt nitidiora? ℟. Quæ è litteris suaviùs sonantibus constant: quædam naturâ honestiora sunt, ùt: *Bos* quam vacca; *cloaca* quám latrina. Quæ verò sine honoris præfatione nominare non licet, in oratione locum non habent. De novatis, inusitatis &c. vide Soarium, & ornatam Syntaxim.

Ad Caput VIII. *De Tropis.*

QUid est Tropus? ℟. Latinè *Versio*, est Nominis aut verbi á propria significatione in alienam cum virtute, seu elègantia translatio. Quanquam quæ est latinæ linguæ egéstas, quam plurima sunt translata, quæ propria quodammodo usu quotidiano videri possint, ùt *incendi irâ* pro commoveri, &c. Duplices sunt Tropi: verborum & sententiarum. *Verborum* septem, Metaphora, Synecdoche, Motonymia, Antonomasia, Onomatopœja, Catachresis, Metalepsis. *Sententiarum* Quinque: Allegoria, Ironia, Periphrasis, Hyperbaton, Hyperbole, Quidam Metalepsin, Hyperbaton, numero Troporum excludunt, quòd nihil vertant: utrum sit, ad Elocutionem nihil facit.

Ad Caput IX. *De Metaphora,*

QUid est Metaphora? ℟. Est translatio Nominis ab una re, cui proprium est, ad rem aliam similem. Ut cùm nomen *Vulpes*, bestiæ proprium, adhibetur ad significandum hominem fraudulentum, vel *leo* pro irato; *aries* pro hebete: *tygris* pro crudeli; *Agnus* pro mansueto: *Asinus* pro pigro &c.

Hæc

Hæc primò adhibita eſt neceſſitatis cauſa, ùt cum hominem *durum*, aſperum, ſcabrum, impolitum, hiſpidum, &c. aut contra *mollem*, *tenerum*, *enervem*, *luxatum* animum dìcimus, quia hujus affectionis in latina vix aliud nomen ſuppetit, ut (quod jamjam) qui latinæ ſinus omnes excuſſerit, haud paulò plura aliena, quàm propria vocabula reperiat. Quid enim *abducere*, *abſtrahere*, *avellere* animum aliò, *abire* á cæptis, *frangi*, *dilaniari*, *diſcerpi* dolore; *æſtuare*, *ardere*, *incendi*, *deflagrare* amore; fortunis *exui*, *everti*, *nudari*, *orbari*, *guſtavit*, *leviter tinctus* eſt Philoſophià, pro diſcere incœpit; *diſſuere*, *abrumpere*, *diſcindere amicitiam*, pro: amicus eſſe deſiit. Percurre Phraſeologiam totam, ac Florem latinitatis, & obſerves velim, paucas eſſe voces Nominum vel Verborum, quæ non tranſlatum aliquem uſum vel dicendi genus habeant.

An ſignificantior item eſt vox tranſlata? ℞. Certè. Majorem namque ſignificationem habet: *labi errore*, quàm errare: *inflammari cupiditate*, quàm cupere; *contabeſcere mœrore*, quàm mærere; *advolare*, pro approperare; *elimare librum*, pro emendare; *lenis clivus*, pro modico; *ſerena* frons, pro exporrecta; ingenium habere *in numerato*, pro: promptum; *lumen* ingenii, pro acumine; *flumen eloquentiæ*, pro diſerto; *Columna* Reipublicæ, *propugnaculum* libertatis, pro fideli, ac forti Senatore &c. Sic quidquid in quoquo genere optimum eſt, vulgo *florem* dicimus, ut ætatis, conſilii, ſenatûs, ſcholæ &c. Has verò tranſlationes, vulgò *Phraſium*, vel elegantiarum nomine donamus.

Cur ita oblectat Metaphora? ℞. Ob ſimilitudinem, quæ rem aliquam non ùt ipſa eſt tantum, ſed velut in ſpeculo, alienis tamen coloribus expreſſam longè vivaciùs repræſentat, cùm una in voce duas intelligamus. Sic cùm hominem conſilii ambiguum *flu-*

ctuare

ctuare dicimus, non illum duntaxat animi jam amplectentis, jam alternis fugientis motum, ſed & maritimorum fluctuum aliás altè tumentium, aliás dehiſcentium ſpeciem effingimus, alterúmque in altero meliùs agnoſcimus. Atque hæc cauſa eſt, quòd Metaphoræ Poëtarum, delectando ſcilicet prodeſſe volentium, veluti pr prius fundus ſint, hic exultent liberè, hic ingenii ſui pes oſtentent ambitiosè, nec multa carmina hoc condimento non aſperſa adnumerent.

An & Oratori libertas eſt eadem, & Metaphorarum frequentia? ℞. Minimè. Huic enim latinè, propriè, perſpicuè; variè, nec trivialiter eloqui ſatis eſt venuſtum. Qui in Poëticam illam meſſem involârit, alienóque cultu compſerit ſe, non minùs ridiculum faciet, ac ſi vir graviſſimus ac Senatorius juvenili, ac propè fæmineo habitu publicum ſe dederit. Certè jam juveni mihi diſplicuit prima illa Oratoris tum celeberrimi Periodus: *Neſcio, quo novercantis fortunæ ſydere afflatum me dicam Auditores;* Quid enim illa noverca, ſydus, afflatus, ſibi vult? Longè infra profani, nedum ſacri pulpiti gravitatem ſunt hæ deliciæ. Dicendum eſt ad perſuadendum, non cantandum. Enata eſt hæc Eloquentiæ corruptela ex ignoratione veræ larinitatis, ac genuinæ maſculæque elegantiæ; quibus deſtituti ad adulterinas has gemmas nempe parabiliores, & paſſim obvias digreſsi ſunt. Iis ergo utatur licet Orator, quas uſu jam receptas, & veluti civitate donatas prope jam metaphoræ nomen exuiſſe meminimus. Quod ſi excitandi Auditoris causâ liberiùs quid dicendum fuerit, id timidè dicetur, nec ſine præfatione aliqua *ut ita dicam: ſi fas eſt dicere; ut cum Poëtis loquar,* &c. Vel adhibitis particulis ſimilitudinis, *quaſi, quodammodo, inſtar, non ſecùs, perinde, ac, &c.*

An exaruit jam hæc Metaphoriſtarum ſecta? ℞.

Id

Id quidem optandum foret; ut enim sapientiore jam palato sint homines, sunt tamen qui præbellos se & peringeniosos putant, cùm Patrono gratulaturi, seu Calendas Januarias, seu Nominis diem faustum precaturi, non rosas tantùm & lilia, sed Phœbum, Phosphorum, Irides, sydereas faces, Musas, Metempsychoses, Nestores &c. plenis modiis effundunt. Quin ipsi Concionatorii, ac Precatorii libri, quam absurdis in ipsa fronte titulis horrent: *Paradisus Evangelica, Gazophylacium, Clavis Cœli, Phœnix, mons myrrhæ, Cornu, Veredarium, Horologium, &c.* Id est: *Conciones in singulas anni Dominicas.* Ejusmodi amœnitates meritò ridentur in exterorum Satyris. Compta est Rhetorica, sed ornatu honestæ matronæ, quæque sine metaphoricis his fucis seipsâ placere possit. Severiores Concionatores etiam in similibus afferendis præparci sunt.

Unde ducitur Metaphora? ℞. Ex eodem fonte, quo similitudo, nempe á re qualibet animata, non animata, á Divinis, cœlestibus, meteoris, elementaribus, lapidibus, metallis, plantis, animalibus, artefactis, humanis. Unde intelliges ei, qui è Philosophorum, Poëtarum, Historiarum lectione varia eruditione pectus impleverit, promptam affore ad rem quamvis vel metaphoram, vel quod præstat, similitudinem.

Quæ Metaphoræ sunt vitiosæ? ℞. 1. Ab re quapiam humiliore, abjecta, & sordida ductæ, ùt: *Saxeæ mundi verrucæ* pro rupibus. Jupiter hyberna nive *conspuit* Alpes. Nec illa Tertulliani probatur, qua diluvium *generale mundi lixivium* vocavit. Ita si Consulem dicas *aurigam* civitatis; Mare *offam Neptuni*; lætitiæ butyrum; Ingenii *vomerem*, Concionatorem *Sistrum Divini Spiritûs.*

2. *Longè á re, audienti incognita petitæ, ùt Syrtis,* charybdis Patrimonii; notior enim foret *vorago.*

Sic

Sic ruri cavebis hominem instabilem *Vertumnum*, vel puellam lascivam *Sirenem*, vel garrulum *Architæ crepitaculum* dicere. Nisi explices, non intelligêre.

3. *Nimium dissimiles*, ùt: *ingentes cœli fornices*, sphæricum cœlum cum fornice arcuata nihil habet similitudinis. Tales erunt: Corpus, animæ *vagina*. Peroratio, *cauda* orationis: Danubius exundans, *Hydropicus*; culti mores, *arati*, *occati*, *&c.*

4. *Si immodica & Poëtica*, ùt: *Meditantia* cædem arma: volucres pennis *remigantes*; Aquilo Thyrhenum *equitans*. Et illud Mecœnatis: Quid purius amne, silvisque ripâ *comantibus*? vide ut alveum lintribus *arent* &c. Hæc sunt vulgaria Metaphoræ vitia; vitiosissima verò erit, si perfrequens, & in quamvis ferè Periodum intrusa fuerit.

Ad Caput XI. *De Synedoche.*

QUid *est Synedoche?* ℞. Seu *intellectio* fit, cùm intelligitur *pars pro toto*, ùt: *mucro* pro gladio: *tectum* pro domo: *vela* pro navibus; *axis* pro curru; *anima* pro homine; *hôra* pro tempore.

2. *Vel ex toto pars*, ùt: Fontémque ignémque ferebat; *Homo* sepultus &c. Apud Oratores paucas hujus generis Synecdochas reperies.

3. *Vel ex uno plures*, ùt: *Hostis* habet muros; *Romanus* prælio victor; *Phryx* plagis fit melior; *civis* tumultuator; *culmus* flavescit; *gutta* cavat lapidem; *miles* trepidat &c.

4, *Vel unus ex pluribus*. ùt: Aliquid visi *sumus*. Adigit per *pectora* ferrum. *Nos* DEI gratiâ. Ite *vos*, pro tu.

5. *Ex genere Species*; ùt: *Sabellicus* pro quovis sue. *Umber* pro quovis cane venatico. *Irus* pro paupere. *Cato* pro austero; qui *Curios* simulant, pro frugalibus.

6. *Vel ex specie genus*, ùt: pro Aquila *ales*; pro paricida *interjector*.

7. Ex

7. *Ex materia res*, ùt: *ferrum* pro armis; *æs* pro tuba; *argentum* pro nummis: *buxus* pro fiſtula; *pinus* pro navi; ſub *pellibus* hyemat, pro tentoriis.

8. *Vel ex antecedente Conſequens*, ùt: aratra de jugo ſuſpenſa referunt juvenci, pro *veſpere*. Jam Hirundo redierat, *ver erat*. Nulla jam arboribus folia, *autumnus*. Hujus item tropi in oratoria minimus eſt, vel vitioſus uſus.

Ad Caput XII. *De Metonymia*.

QUid eſt Metonymia? ℞. Idem ac *Transnominatio*. Tropus eſt, in quo 1. vel cauſa pro effectu ſumitur; ùt: *Platonem* legi, pro Platonis libro; Bacchus amat colles: pro *vitis*; agnovit manum ſuam, *ſcripturam*: bilem mihi movit, *iram*: ſudore ſuo vixit, *labore partis*. Linguam hominis vereor, *maledicentiam*; mortem bibit, *venenum*.

2. *Vel effectus pro cauſa*, ùt: Scelus comprehenſum, *ſceleratus*; licentia, ſeditio compreſſa, *ſeditioſi*; victoria naturâ inſolens, *victor*; corrugat frontem, *ægrè fert*; Æſopus meæ deliciæ, mihi *delicias faciens*.

3. *Continens pro contento*, ùt *Urbs* bene morata, pro civibus; *Sæculum* felix; *Cœlum* favebit: pro cœleſtibus. *Roma* jubet, Romani. *Italia* teſtis eſt, Itali. Quid in divitum menſis *Sylvæ*, & *maria*, piſces ac feræ. *Vina* coronant ſcyphos, Lugent *municipia*, municipes, &c.

4. *Poſſeſſor pro re poſſeſſa*, ùt: ardet *Ucalegon*, Ucalegontis domus. *Hannibal* ad portas, Hannibalis milites, Ad *te* ibam, ad tuam domum. Amici *eum* devorârunt, ejus fortunas. Pro *aris* & *focis*, civibus.

5. *Signum pro re ſignificata*, ùt: *toga* pro pace; *Sagum* pro bello, *Faſces* pro Consulatu; *Laurea* pro victoria; *Claves* quærit, pro Magiſtratu; Inimica capiti *Lilia*, Gallia; *Biceps Aquila*, diviſum imperium.

Ad

Ad Caput XIII. *De Antonomasia.*

QUid *est Antonomasia?* ℞. Idem quod pronominatio; Tropus est, in quo pro vero nomine rei significatæ ponitur aliquid rei per excellentiam conveniens, ùt: *Eversor Carthaginis*, Scipio. *Orator* vel *Romanæ eloquentiæ Princeps*, Cicero. *Philosophus*, Aristoteles, *Monstrorum domitor*, Hercules: *Romani conditor Imperii*, Augustus; *Europæ, Asiæq; fax* Helena; *Urbs*, Roma; *Crudelis* Felix Sylla; *Romæ terror* Hannibal, *Urbs æmula Romæ*, Carthago: *Facetiarum pater*, Plautus; *Princeps Apostolorum*, S. Petrus; *Christi Vicarius*, Papa, *Regius Vates*, David; *Lumen Africæ*, Augustinus; Antonomastica item sunt Epitheta quædam personis propria, ùt: *Rex Catholicus* Hispaniæ, *Christianissimus* Franciæ: *Apostolicus* Ungariæ. *Lacteus Historicus*, Livius; *Doctor melleus*, Bernardus: *Angelicus*, S. Thomas: *Subtilis*, Scotus; *Seraphicus*, Bonaventura, cæterum an Tropi nomen mereatur Antonomasia, & ùt ab aliis differat, Logici disceptent, Rhetoris nihil interest.

Ad Caput XIV. *De Onomatopœja.*

QUid *est Onomatopœja?* ℞. Fictio nominis, imitantis sonum rei naturalis; Græcis pro virtute est, Latinis vix toleratur, & inter barbarismos relegatur; ùt si dicas Nestorem *trisæclem*, *Senem*, vel templi fugam, legirupam, mendaci-loquum, crumenisecam &c. quorum plaustra apud Plautum & Comicos, nempe ad risum captandum invenies. Linguæ tamen inventores plurima sonum imitantia invexêre; ùt: sibilius, susurrus, ronchus, ructus, ejulo, fremo, frendeo, strepo, cachinnor, &c. Tales sunt animalium voces, ut: rugitus, hinnitus, boatus, balatus, mugitus, barritus, latratus, grunnitus, vagitus, murmur, clangor, crocitatio, tinnitus, bombilatio, &c. *In vernacula* nostra Germanica Onomatopœja non

secùs

ſecùs ac in Græca pro ſingulari ornamento ſermonis habetur. Uti radicum multitudine, Derivatorum, ac Compoſitorum ubertate admiranda, non Græcam tantùm, ſed omnes orbis linguas (ſi Arabicam fortaſſe excipias) longè ſuperat; ita minimè decebit, incipientem Eccleſiaſten è Schotelii Grammatica ejus ſibi facultatem aliquam comparare. Judicio tamen opus; & diſcrimine, ne nova ejuſmodi derivata aut compoſita crebriùs aut liberiùs adhibita affectationis ſuſpicionem ingerant, aut prudentiæ exiſtimationem adimant Oratori, ut qui in re omnium graviſſima, neſcio quô verbulorum lenociniô, vel oblectare velit auditorem, vel ſemet venditare.

Ad Caput XIV. & XV.

De Catachreſi & Metalepſi.

QUid eſt Catachreſis? ℞. *Abuſio*, quâ verbô ſimili, vel propinquo utimur pro certo & proprio. Ut vires hominis *breves*, pro exiguæ. *Longum* conſilium, longè proſpiciens. *Gravis* oratio, ſenſata; Equum *ædificant*, fabricant. *Perlegere* picturam, perſpicere. Ridendum ſe *propinat*, offert. Auribus *haurire*, vel oculis, pro percipere. *Devorabit* eos ignis, pro conſumet. *Virgo* vir, caſtus. *Mollis* oratio, lenis. Res magni *ponderis*, momenti, &c. Infinitæ ſunt ejuſmodi Catachreticæ locutiones, quibus perinde, ut familiaribus Metaphoris, penuriam ſuam ſupplet Latina.

Quid eſt Metalepſis? ℞. *Tranſumptio*, quâ ex una voce gradatim ad aliud intelligendum acceditur. Tropus adeò levis (ſi Tropus eſt) ut unicum è Pöéta exemplum vulgò aggeratur: *Poſt aliquot mea regna videns, mirabor ariſtas.* Ex ariſtis ſpicas, ex his ſegetes, & annos intelligimus. Quamquam nonnulli de hujus carminis ſententia diſputent.

De

De Tropis Sententiarum.

Ad Caput XVII. *De Allegoria.*

QUæ *sunt figuræ Sententiarum?* ℞. Quidam nullum agnoſcunt Tropum in ſententiis; Allegoriam eſſe Metaphoram continuatam; Ironiæ inter figuras locum eſſe; Periphraſim amplificationem ab Adjunctis; Hyperbaton, Collocationis & Numeri virtutem; Hyperbolen comparationem audaciorem eſſe. Hujus quidquid ſit, Soarii, quoſque ille ſectatus eſt plurimos, veſtigiis inſiſtemus.

Quid eſt Allegoria? ℞. *Inverſio*, ſeu Metaphora continuata. Illa fit verbô unô, ut cum hominem innocentem *ovem* dicimus; cui ſi plura de lana, balatu, fugacitate, luporum inſidiis &c. adjunxeris, in Allegoriam migrabit. Elegans eſt illa Ciceronis de Comitiorum alternis: *Quod fretum, quem Euripum, tot motus, támque varias habere creditis agitationes commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æſtus habet ratio Comitiorum?* Obſerva in eadem Allegoria illuſtre exemplum copioſæ Synonymiæ: *fretum, Euripum, agitationes, motus, fluctus perturbatio, æſtus.* Eandem á mari Allegoriam pleniorem habet in Piſonem: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernaſſem, ſalvámque in portu collocaſſem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſpexi animô procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi, ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.* Talis & illa eſt pro Quintio querentis, ſibi ad defenſionem tempus eripi: *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cùm etiam telum adverſarius nullum jecerit, illis autem id tempus impugnandi detur, cùm & vitandi illorum impetus poteſtas adempta nobis erit, & ſi qua in re, quod parati ſunt facere,*

rere, falſum crimen, quaſi venenatum telum jecerint, medicinæ faciendæ locus non erit. Breviores ſunt illæ: *Virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus, quæ nunquam dimoveri loco, nunquam vi labefactari poteſt.* Item: *Tardi ingenii eſt, rivulos conſectari, fontes rerum non videre.*

An frequens eſt Allegoriæ uſus? ℞. Breves & opportunè adhibitæ, commendationem merentur; longiores quales in allatis exemplis, apud Ciceronem, & ejus ſequaces, rariſſimæ ſunt; qui eaſdem per totam orationem circumducunt, ſine ullo veterum exemplo faciunt; nec ab ingenio ſe commendant id quod Soarius annotavit: *Allegoria parvis quoque ingeniis, & quotidiano ſermoni ſæpiſſimè ſervit.* An enim acuti Oratoris eſt, nihil ſimpliciter dicere, nihil non coloratum, & Allegoriarum integumentis involutum? hoc eſt in magna rerum jejunitate, pigmentis ſe efferre.

Poëtis contra in hos campos exſpatiandi ſumma poteſtas. Cuipiam Rhetorices Præceptori non ignobili, Virgilianæ Eclogæ omnes Allegoricæ videntur. In prima ſub perſona Tytiri & Meliboei amicos *Sapientem* & *Stultum de vita beata diſputantes intelligit.* In ſecunda ſub ſchemate Corydonis Alexin amantis, *animam* & *corpus* deſignari putat. In tertia, Damætam eſſe *Carnem*, Menalcam *Spiritum*, Palæmonem *Rationem*. In quarta laudes venturi mox Meſſiæ cantari. In octava Damon, *Dæmones* repræſentat cælo expulſos, Alpheſibœus verò *beatos Spiritus.* Ego ut rem quamlibet rei cuilibet, aliqua ſaltem ratione ſimilem, ac quidlibet ad quodlibet trahi poſſe concedam, an hæc tamen fuerit Maronis ſententia, nolo mei judicii eſſe.

Quid vitandum in Allegoria? ℞. Ne aliò, quàm cæperit, translationis genere finiat, nec dicatur: Hoſtilis invidiæ incendiò deflagravi, iiſque demum fluctibus

ctibus planè demersus sum, pro *flammis absumptus.*

Ad Caput XVIII. usque ad XXII.

De Ironia, Periphrasi, Hyperbato, & Hyperbole.

QUid est Ironia? ℞. Idem ac *Illusio*, vel *Irrisio* est, quæ non aliud tantum verbis, sed plane contrarium ostendit, quod tamen vel è pronunciatione vel voce ac gestu, vel rei naturâ cognosci potest. Ut; *En scitum hominem, & urbanum, delicias meras, & leporem*, de rustico & importuno. *O virum strenuum! ó columen exercitûs nostri, quem nullus unquam hostis viderit &c.* de timido, ac fugaci. *Quid hoc homine sanctius? quid diligentius?* Cicero de Verre. *Integritas, credo, te tua purgavit, pudor eripuit, vita anteacta servavit.* Idem de impudentissimo Clodio. Ironiâ usus est Elias in pugna illa adversus falsos Baalis sacerdotes: *Illudebat illis dicens: Clamate voce majori---forsitan loquitur, aut in diversorio, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur.* Quin DEUS ipse: *Ecce Adam, quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum & malum.*

Quid est Periphrasis? ℞. *Circumlocutio*, qua pluribus verbis dicitur, quod paucioribus poterat; ut: *Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris incipit, & dono Divûm gratissima serpit, & jam summa procul villarum culmina fumant, majoresque cadunt de montibus umbræ.* pro *Vespere.* Tropus hic Poëtis familiarior, qui descriptionibus gaudent, mirúmque quá Periphraseon varietate Solem orientem, medium, cadentem, noctem, ver, &c. Homerus, Virgilius, cæteríque describant; quod Oratori magno vitio verteretur. Nihil enim inani sermocinatione, quam Perisiologiam vocant, odiosius.

Quid est Hyperbaton? ℞. *Transgressio*, quæ Numeri vel Consonantiæ causâ naturalem verborum ordinem perturbat. Ut cùm præpositio, vel conjun-

ctio

ctio poſtponitur: *Hæc cùm noſtris in ædibus dixiſſet.* Ad conciliandum orationi numerum perpetuus eſt & neceſſarius hujus trajectionis uſus; quæ adeò inter elegantias Collocationis meliùs relegaretur.

Quid eſt Hyperbole? ℞. Superjectio rem ultra verum extollens, vel minuens, ut: Homo plumâ levior, Apolline formoſior. Sidera feriebat clamor. Plura bella geſſit Pompejus, quám cæteri legerunt. Fluctus ſydera lambens, poſt imum revolutus in orcum. Ultra Sauromatas fugere hinc lubet. Hominis adumbratio. Mons carneus. Oceanus tot res tam citò abſorbere non potuiſſet, ac hujus ingluvies &c. In his tamen modus tenendus, ſempérque cogitandum Oratori: se pro roſtris dicere, Poëtam in ſcena canere.

Ad Caput XXIII.

De Figuris.

QUid eſt Figura? ℞. Confirmatio quædam verborum & ſententiarum, á communi loquendi ratione remota, differtque á Tropo, quod propriis verbis uti poſſit, non item Tropus. Quanquam ſi translatis utâre, in eadem ſententia & Tropus erit, & Figura. Sic vulgaris eſſet ſermo, ſi dicas: *Nolo hic morari; fruſtra tempus tero, aliorum ludibriis expoſitus hæreo.* Figuratus erit, ſi per Repetitionem & Interrogationem dicas: *Quid hic morer? quid fruſtra tempus teram? quid aliorum ludibriis expoſitus hæream?*

Quotuplices ſunt Figuræ? ℞. Duplices, *Verborum* & *Sententiarum* in hoc diverſæ, quòd in iis, ſi verba mutâris, figura tollitur; in his verò permanet, quibuſcunque verbis utaris, v. g. *interroges, exclames, alloquaris* &c, Figuræ porro Verborum item triplicis generis ſunt, nam quædam fiunt *Adjectione*, dum aliquid vulgari modo loquendi additur v. g. ejuſdem vocis repetitione. 2. *Detractione*, cum a-

liquid præter communis locutionis usum omittitur. 3. *Similitudine* vocum.

Figuræ per *Adjectionem* sunt novem: Repetitio, Conversio, Complexio, Conduplicatio, Traductio, Polyptoton, Synonymia, Polysindeton & Gradatio.

Per Detractionem quinque: Synecdoche, Dissolutio, Adjunctio, Disjunctio, Synœciosis.

Per Similitudinem vocum Octo: Annominatio, similiter cadens; similiter desinens, Compar, Anthytheton, Commutatio, Correctio, Dubitatio.

Ad Caput XXVI.

De Figuris Verborum, quæ fiunt per Adjectionem.

REpetitio est Figura, quâ ab eadem voce sæpiùs inchoatur oratio, ut in Catilinam: Nihil *te nocturnum præsidium palatii?* nihil *consensus bonorum omnium?* nihil *horum ora, vultúsque moverunt?* Non *feram*, non *patiar:* non *sinam*. Quintilianus: Quid hæc *maturitas tanta?* quid hæc *festinatio?* quid hæc *amentia vult?* non *vim*, non *scelus*, non *latrocinium?* *&c.* Pro Manilia: Agitur *populi R. gloria*, agitur *salus sociorum &c.* Cicero: quid tam populare, *quàm Pax*---quid tam populare, *quàm libertas*---quid tam populare, *quàm otium?* Duplex Repetitio est pro Roscio: Accusant ii; qui *in fortunas ejus invaserunt;* causam dicit is, cui *præter calamitatem nihil relinquunt:* Accusant ii, *quibus occidi patrem Roscium bonum fuit;* causam dicit is, *cui ad ductum, egestatem etiam summam intulit:* Accusant ii &c. Isthac Figurâ acrior fit, seu ad laudandum, seu vituperandum oratio.

Conversio est Figura Repetitioni opposita, quæ sæpius in idem vocabulum desinit: ùt: *Doletis tres exercitus Romanos interfectos? interfecit* Antonius. *Desideratis clarissimos Viros? eos quoque vobis eripuit* Antonius, *Authoritas hujus ordinis afflicta est?*

est? *Afflixit* Antonius. Pro Milone: *Quis eos postulavit?* Appius. *Quis produxit?* Appius. *Unde?* ab Appio. Ad Herennium: *Populus Rom. Pœnos justitiâ* vicit: *armis* vicit; *liberalitate* vicit. Idem: *concordia de civitate* sublata est; *fides* sublata est; *amicitia* sublata est. In Vatinium: *audire à te cupio, quare cùm ego legem ex Senatûs-Consulto* tulerim, *sine vi* tulerim; *salvis auspiciis* tulerim; *salvâ lege Ælia, & Fusiâ* tulerim; *tu eam esse legem non putes?*

Complexio est Figura, quæ Repetitionem simul & Conversionem complectitur, hoc est eadem voce incipit, & desinit, ut pro lege Agraria; Quis *legem tulit?* Rullus. Quis *majorem partem populi suffragiis privavit?* Rullus. Quis *Comitiis præfuit?* Rullus. Ad Herennium: *Qui fœdera rupêre?* Carthaginenses. *Qui crudele bellum in Italiâ gessere?* Carthaginenses. Qui sibi *ignosci postulant?* Carthaginenses. Ibidem: Quem *Senatus* damnârit; quem *Populus Rom.* damnârit: Quem *omnium existimatio* damnârit, *eum vos absolvetis?*

Conduplicatio Figura est, quæ idem verbum, vel in principio orationis. Ut: Vivis, & vivis *non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam* In Catilinam: Excitate, excitate *eum, si potestis, ab inferis.* Vel in medio, ùt: *Etiam audes in horum conspectum venire* patriæ proditor? proditor, inquam, patriæ in horum conspectum audes venire? Vel in fine, ùt: Vidimus *tuam victoriam prœliorum exitu terminatam; gladium vaginâ vacuum in urbe non* vidimus. Pro Sextio: Ademit *Albino Soceri nomen mors filiæ; sed charitatem illius necessitudinis & benevolentiam non* ademit. Philippica. 2. Sustulit *illum diem fortuna populi Rom. num etiam tuum de auspiciis judicium, interitus Cæsaris* sustulit?

Traductio est variata Casibus, Generibus, Modis, Temporibus ejusdem vocis repetitio, ùt: *Eum tu* ho-

minem *appellas, qui ſi fuiſſet* homo, *nunquam tam crudeliter vitam hominis petiiſſet. At erat* inimicus? *ergo* inimicum *ſic ulciſci voluit, ut ipſe ſibi reperiretur* inimicus? Ad Herennium: Divitias *ſine* divitum *eſſe: tu verò virtutem præſer* divitiis. *Nam ſi voles* divitias cum virtute *comparare, vix ſatis idoneæ tibi* divitiæ *videbuntur, quæ* virtutis *pediſequæ ſint.*

Synonymia eſt verborum propè idem ſignificantium coacervatio, ùt: Perge *quò cœpiſti Catilina, patent portæ,* Proficiſcere. Ibidem: *Abiit, exceſſit, erupit, evaſit.* Philippica 2. *Tu illam domum ingredi auſus es? illud ſanctiſſimum limen intrare? Tu illarum ædium Diis Penatibus os illud importuniſſimum oſtendere?* In Piſonem: *Tuus ille vultus, quibus erat ignotus* decepit, fefellit, induxit. Pro Milone: *An verò ſoli ignoràtis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis rumore verſantur?* In Catilinaria: *Nam totius urbis templis, delubris, tectis, ac mœnibus ſubjectos propè jam ignes, circumdatóſque reſtrinximus; gladios in Rempublicam diſtrictos retudimus, mucronéſque eorum à jugulis veſtris rejecimus.*

Polyſindeton eſt Figura Conjunctionibus abundans, ùt: Et *juſtitiâ,* & *temperantiâ,* & *liberalitate,* & *cæterarum virtutum laude floruit.* Tales Conjunctiones ſunt: *&, que, nec, neque, vel, aut, tum, partim, quà, ſeu, ſive,* In Verrem: Neque *privati,* neque publici, neque *profani,* neque *ſacri quidquam reliquit in Sicilia.*

Gradatio eſt Figura, quæ non prius ad conſequens verbum deſcendit, quàm aliquod præcedens repetat, & per illud, quaſi per gradum procedat. Ut: *In urbe* luxuries *creatur,* ex luxuria avaritia *exiſtat neceſſe eſt,* ex avaritia *erumpat* audacia, ex audacia

ſcelera

ſcelera omnia ac maleficia gignuntur. Pro Milone: *Neque verò se* populo *ſolùm, ſed & Senatui, nec* Senatui *modò, ſed* publicis præſidiis, *neque his ſolùm, ſed etiam* Pompeij poteſtati *ſe permiſit.* Pro Quintio: *Si quid debuiſſet Quintius, petiſſet ſtatim; ſi non ſtatim, paulò quidem poſt; ſi non paulò, at aliquando; ſex quidem illis menſibus profectò.*

Quid in his Figuris obſervandum? ℞. Ne ſæpiùs adhibeantur: præſertim illæ, quæ frequentiore usu viluêre; nec per vim intrudantur. Harum enim pleræque affectatam habent, & nimis apertam artem, nec á magnis Scriptoribus uſurpantur, niſi è re ipſa velut nativo ſolo effloreſcant.

Ad Caput XXVII.

De Figuris Verborum, quæ fiunt per Detractionem.

SYnecdoche vel *Diſſolutio*, eſt Figura, quâ demptis Conjunctionibus plura diſſolutè dicuntur, & opponitur Polyſindeto. Ut: *Ejus virtuti, fidei, felicitati commendata eſt Gallia.* Pro Archia: *Hœc ſtudia adoleſcentiam alunt; ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium prœbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.* Item: *Frons oculi, vultus, &c.* In affectibus acrimoniam habet.

Adjunctio eſt Figura, quâ ad unum verbum primo, aut poſtremo loco poſitum, plura inciſa referuntur, quorum quodlibet id deſideraret, ſi ſolum poſitum eſſet, ut: Non eum avaritia ab inſtituto curſu ad prædam aliquam *revocavit*, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem; non denique labor ipſe ad quietem. In quovis inciſo intelligitur: *revocavit.* Pro Marcello: *Nihil ſibi ex iſta laude Centurio, nihil Præfectus, nihil turma decerpit.* Ad Brutum: *Quid tam commune, quàm ſpiritus vivis? terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis.* -

Disjunctio. Figura eſt Adjunctioni oppoſita, in qua ſingulis brevibus ſententiis, ſingula verba ſubijciuntur; cum unico omnia includi poſſent. Ut pro Archia: *Nullo unquam tempore me à ſtudiis aut commodum, aut otium* abſtraxit; *aut voluptas* avocavit, *vel denique ſomnus* retardavit. Sic: *Populus R, Numantiam* delevit, *Carthaginem* ſuſtulit, *Corinthum ſolo æquavit. Homerum Colophonii civem* dicunt *ſuum, Chii ſuum* vendicant, *Salaminii* repetunt, *Smyrnæi ſuum eſſe* confirmant. *Neque verò Marius triumphum* detrectavit, *nec Pompejus* aſpernatus eſt, *nec Æmilius* rejecit.

Synecdoche quatenus Figura eſt, idem eſt, ac reticentia unius verbi, quod ex aliis facile intelligitur. Haud multùm abeſt ab Ecclipſi Syntactica., Ut: Vix domo exceſſerat, mœrere ſervi, lugere filii, &c. Intellig. *cæpère*: Sed vos qui tandem? Intell. *eſtis*? Item: Tantam rem tam negligenter agere? ſubintell. *deceat*? Tu id mihi oggerere? Intell. *audes*?

Synœcioſis eſt Figura, quæ duas res inter ſe diverſas conjungit unico verbo, quod in altero, ubideeſt, vel æquivalens ſubauditur, ùt: *Tam deeſt avaro, quod habet, quàm quod non habet.* Subintell. *ipſi deeſt.* Item: *Non poſſum tecum vivere, nec ſine te.* Item: *Nunquam minus otioſus fuit, ac cum otioſus.* Item: *Tantum tibi prodeſt tempus, quod vixiſti, quàm quod non vixiſti.*

Ad Caput XXVIII.

De Figuris Verborum per Similitudinem.

PAronomaſia, feu *Annominatio* eſt Figura, quâ paululùm immutata verba, & deflexa in oratione ponuntur. Fit autem 1. vel adjectione litterarum, vel ſyllabàrum. Ut in calamitoſa *fama*, quaſi in aliqua perniicioſa *flamma*. *Mero,* non *Homero* dat operam. *Ni te moveant* verba, verbera expecta. *Non* libris, *ſed* liberis *ſtudet.* 2. Detractione, ùt: Non

Non exigo, ut *immoriare* legationi, ſed *immorare*. More *facit*; *non* amore. Sacerdotium *petit?* *imò* otium. Caulæ *aptior, quám* aulæ. Helena *innuptis* juncta *nuptiis*. Innumeri numeri *cum Plauto mortui*. 3. Commutatione, ùt. *Reprimendus* eſt, non *opprimendus*. Non *emiſſus* ex urbe, ſed *immiſſus* in urbem. Tarda *gratia ingrata* eſt. De hujus *urbis*, atque adeò *orbis exitio* cogitat. Non tam *Prætor* quám *prædo* Siciliæ. *A raſtris* ad *caſtra*. *Divus* fit, dummodò ne *vivus*. Hos Judices magis *fames* commovet, quám *fama*. Ejus magiſter ex *Oratore Arator* factus eſt. Non modò *vincere*, ſed *vincire* oportet. 4. Tranſpoſitione litterarum, ùt: *Parvo* eſt animo, ne dicam *pravo*. *Roma* votorùm tuorum *mora*. *Vanus* magìs quám *navus*. Non ero *laudator*, ne ſim *adulator*. Huc pertinent Anagrammata, quæ multis in deliciis ſunt. Cæterùm hâc figurâ graviſſimi Oratores rariſſimè, leviſſimi intemperantiſſimè utuntur; curti ingenii argumentum eſt, his ludis oblectare, aut placere velle.

Similiter cadens eſt Figura, quâ vel Nomina in eoſdem caſus, vel verba in eadem tempora in principio, fine, vel medio cadunt, ùt: *Quantâ* innocentiâ *debent eſſe Imperatores? quanta omnibus in rebus* temperantiâ? *quantô* ingeniô? *quantâ* humanitate? Viden quinque Ablativos. Pro Archia: *Hunc ego non* diligam, *non* admirer, *non* defendendum *putem?* In Rullum: Contemni *populi Rom. majeſtatem*, vexari *Rempublicam*, deludi *vos metipſos patiemini?* Item: *Solicita civitas* ſuſpicione, *ſuſpenſa* metu *perturbata* veſtris concionibus, &c. Pro Marcello: *cum bis, nec* contentionum magnitudine, *nec* numerô præliorum, *nec* varietate regionum, *nec* celeritate *conficiendi*, nec diſſimilitudine *bellorum* poſſe conferri.

Similiter deſinens eſt Figura, in qua plura membra

bra deſinunt in Verba, Nomina, vel Adverbia ſimilem exitum ultimarum ſyllabarum habentia, ût: *Cum ejus ſemper voluntatibus non modò cives aſſenſerint. ſocii* obtemperârint; *hoſtes* obedierint, *ſed etiam venti,tempeſtatéſque* obſecundârint, *&c.* Quo in exemplo Synonimiæ, ſimiliter cadentis, & deſinentis figuras junctas habes. Item *Non eſt ejuſdem, facere* fortiter, *& vivere* turpiter. Habet hæc Figura aliquid Rhytmo affine.

Compar, ſeu Iſocolon eſt Figura, quâ orationis membra ſingula pari fere ſyllabarum numero conſtant,ût? *Tantum bellum Pompejus extrema hyeme apparavit, ineunte verè ſuſcepit; media æſtate confecit.* Item: *Cum triſtibus ſeverè, cum remiſſis jucundè, cum ſenibus graviter; cum juventute comiter, cum facinoroſis audacter.* Item: *Hoc ſentire prudentiæ eſt, facere fortitudinis; & ſentire & facere, perfectæ, cumulatæque virtutis.* Pro Sylla: *Qui Conſul inſidias Reipublicæ conſiliô inveſtigâſſet, veritate aperuiſſet, magnitudine animi vindicâſſet.*

Contrapoſitum, vel Anthitheton eſt Figura, quá ſingula ſingulis contraponuntur, ùt: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Item: cedam armatis inermis, innocens nocentibus, privatus furibundo magiſtratui. Catilin. *Ex hac parte pugnat pudor, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc honeſtas, illinc turpitudo, hinc continentia, illinc libido; denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia; cum temeritate, cum vitiis omnibus; poſtremò copia cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes, cum omnium rerum deſperatione confligit.*

Illuſtris eſt hæc Figura, ſi ſuaptè & è re nata proveniat, nec ſtudio accerſita appareat. Præmorſos ungues & juventutem indicat, ſi quarta quavis Perio-

do redeant anthitheta. Quo eſt acrior, hoc temperantius eſt tractanda.

Commutatio eſt figura, quâ duæ ſententiæ inter se diſcrepantes, ita efferuntur, ut á priore poſterior, priori contraria naſcatur, ùt: *Non vivo, ut edam, ſed ut vivam, edo.* Pro Cluentio: *Cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores ſolent eſſe, hic propter pecuniam amittere liberos jucundum eſſe duxit.* Item: *Quis arbitraretur tantum bellum, aut ab omnibus Imperatoribus uno anno. aut omnibus annis ab uno confici poſſe?* item; has partes æquiores exiſtimo, non quia iis me addixi, ſed addixi, quia æquiores cenſeo. *Item:* Rectè quidam dixit, magiſtratum eſſe legem loquentem, legem verò magiſtratum mutum. *Item:* Cum non fiant, quæ volumus, velimus quæ fiant. *Item:* Amato, ut odio habiturus; oderis ut amaturus. *Item:* Ut & ſine invidia culpa plectatur, & ſine culpa invidia puniatur. *Item:* Vivit Chriſtianus ut aliquando moriturus, moritur, ut ſemper victurus. *Item:* Mali ad hoc utuntur DEO, ut fruantur mundo; boni ad hoc utuntur Mundo, ut fruantur DEO.

De Correctione, & Dubitatione in Figuris Sententiarum agetur.

Ad Caput XXX.
De Figuris Sententiarum.

QUot ſunt Figuræ Sententiarum? ℞. Soarius viginti quinque ſtatuit, quanquam alii plures, pauciores alii afferunt. Harum aliæ ad docendum, aliæ ad movendum, aliæ ad delectandum magis valent. Sunt autem: Interrogatio, Reſponſio, Subjectio, Occupatio, Correctio, Dubitatio, Communicatio, Proſopopœja, Apoſtrophe, Hypotypoſis, Apoſiopeſis, Ethopœja, Emphaſis, Suſtentatio, Prætermiſſio, Licentia, Conceſſio, Interruptio, Ironia, Diſtributio, Permiſſio, Deprecatio, Execratio, Epiphonema, Exclamatio.

Inter-

Interrogatio eſt Figura, quâ Orator non ſciſcitandi causâ, ùt fit in ſermone vulgari, ſed alterius rei gratiâ se, Adverſarium, Auditores interrogat, ad aliquem motum excitandum. Fit variis modis: 1. vehementius inſtando: *Quouſque abutere Catilina patientiù noſtra? Quamdiu nos etiam furor iſte tuus eludet?* Haud dubiè vehementiùs eſt, quám ſi dixiſset: *Diu jam patientiâ noſtra abuſus es &c.* 2. Interrogando aliquid, quod negari non poteſt. Ut ibidem: *Quoties tibi jam ex manibus exorta eſt ſica iſta?* 3. Vel cum reſpondere difficile eſt, ùt: *Stipulatus es? ubi? quo tempore? quo præſente?* 4. Ad ciendam miſerationem ùt pro Milone: *Ubi nunc Senatus eſt, quem ſecuti ſumus? ubi Equites Rom. illi, illi inquam tui? ubi ſtudia municipiorum? ubi voces Italiæ? ubi tua M, Tullii vox & defenſio? mihine illa ſoli nihil poteſt opitulari?* 5. Indignationem item exprimit, ùt: *Quid primum querar? aut unde potiſſimum exordiar? aut quod, aut á quibus auxilium petam?* 6. Se ipſum, vel alios alloquendo, ùt: *Quid agam Judices? quò occaſationis meæ rationem conferam? quò me vertam?* Nulla Figurarum Ciceroni ac Oratoribus hâc frequentior eſt, vel minus affectationis habet.

Reſponſio non eſt Figura Interrogationi oppoſita, ſed quâ unum interroganti, aliud, quod utilius ſit reſpondetur, ad rem augendam, vel minuendam, Ut: *An ab eo vapulâſti? & innocens quidem. An hominem occidit? latronem & hoſtem patriæ. Obsecundavit monenti? conviciis. & tantum non pugnis impetiit. Laudem eâ re te meriturum credebas? verberibus digna erat. Exhæredare filium volebat? ornatiſſimum cupiebat. Ego á te ſalutem vel auxilium ſperem? Ne reſtem quidem, quò me ſuſpendam.*

Subjectio Figura eſt, quâ Orator vel interrogat ſeipſum, & reſpondet ſibi: vel alium, cujus reſponso

non

non expectato aliquid de suo addit ùt: *Quid putem? contemptúmne me? Non video, nec in vita, nec in gratia &c. quid despicere possit. An in Senatu mihi facillimè detrahi posse credidit? qui ordo mihi, &c. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est &c.* De Haruspicum Responsis: *Tu meam domum religiosam facere potuisti? quâ mente? quâ invaseras. Quâ manu? quâ disturbaveras. Quâ voce? quâ incendi jusseras. Quâ lege? quam in illa tua importunitate tumet scripseras,* Pro Roscio: *Quæ tanta fuêre vitia in filio unico, ut patri displiceret? At perspicuum est, nullum fuisse. Pater igitur amens, qui sine causa odisset, quem procreârat? At is quidem omnium fuit constantissimus.* Nervosa est Figura, ad urgendum, suadendum, vel dissuadendum.

Anteoccupatio seu Prolepsis, vel Præsumptio est figura, quâ Orator id occupat, seu dicendo prævenit, quod objici posse prævidet. Ut: *Quid agam Judices? ad omnes enim meos impetus quasi murus quidam boni Imperatoris nomen apponetur. Video, ubi se jactaturus sit Hortensius; belli pericula, penuriam bonorum Imperatorum commemorabit, verùm &c,* Inde diluit hoc argumentum, quod Verri Judices conciliare poterat. *Item:* Pro Quintio: *Non id dico C. Aquili, quò mihi in dubium veniat fides tua, & Constantia, quid ergo est? magnitudo periculi &c.* Pro Roscio, *Credo ego vos mirari Judices, quod cum tot summi Oratores &c.* In Verrina: *Si quis vestrum fortè miratur, me, qui tot annis in causis ita versatus sum, ut defenderim multos, læserim neminem, &c.* Pro Cælio: *Dicet aliquis: hæc est igitur tua disciplina? sic instituis adolescentes? &c.* Uti frequens est, & in singulis ferè principalibus argumentis hæc figura, ita aliis atque aliis coloribus verborum & formulis tegenda est, ùt sunt Tullianæ variæ:

riæ: *Forſitan quæretis. Forte dicet quis. Etiam dicere audebis. Ac etiam ſunt, qui dicant. Sed quæ exaudio, diſſimulare non poſſum. At ne quis á nobis. Reprehendo igitur? minimè verò. Neque enim. Non dubito, cogitaturos quoſdam. Jamne quis hæreat, id addo &c.*

Correctio eſt Figura, quæ dictam jam ſententiam, vel verbum, alio magis idoneo corrigit. Ut: *Qui ſummis opibus Nœvium* defendunt, *ſi id eſt* defendere, *cupiditati alterius obtemperare.* Pro Dejotaro: *Quis Dejotaro conſideratior, quis* prudentior? *quamquam hoc loco non tam ingenio & prudentia, quàm fide & religione defendendum putem.* Item: *Ego ſemper omni* officio, *vel* pietate *potiùs patrem colui.* Item: *Stuporem* hominis, *ne dicam* pecudis *attendite.* Item: *Quæ in hac* domo *convivia? ſi* domus *hæc habenda eſt potius, quam officina vitiorum, diverſorium flagitiorum omnium?* Item: Civis *hic, ſi* civis *dici meretur?* Item: Conſul, *patriæ proditorem meliùs nominâſſem.* Philippica 3. *C. Cæſar adoleſcens firmiſſimum exercitum veteranorum militum comparavit, patrimonium ſuum* effudit, *quanquam non ſumus uſi eô verbô, quô decuit: non enim* effudit, *ſed in ſalute Reipub.* collocavit. *Item: Tu exercitationis cauſa in villa* declamaſti. *Quamquam tu quidem, ut familiariſſimi tui dictitant, vini exhalandi, non ingenii exercitandi causâ* declamitas.

Dubitatio eſt Figura, quâ Orator quærit, quid potiſſimùm è pluribus dicat, agatve: & ſingula quodammodo refellit, ùt: *Quid agam Judices? ſi taceo, me reum exiſtimabitis; ſi loquor, mendacem.* Pro Quintio: *Si cauſa á te per ſummam fraudem acta eſt, quo te nomine appellem? Improbum? at etſi &c. num malitioſum? non negas: fraudulentum? id arrogas tibi, & præclarum putas; audacem, cupidum, perfidioſum? vulgaria hæc & obſoleta ſunt.* Item:

Amo-

Amorem quidam studium; alii morbum, nonnulli insaniam vocant, ego quo nomine appellem, nescio. Nam &. In Verrem: *Ad quem confugient socii, si vos deseritis? Ad Senatum venient ii, qui de Verre supplicium sumant? Non est usitatum. Ad populum Rom. confugient? facilis est causa populi.* Scipio apud Livium: *Quo vos nomine appellem? Cives? qui á patria vestra descivistis. An milites? qui imperium, auspiciùmque abnuistis. Sacratos? qui religionem rupistis. Hostes? corpora, ora, vestitum civium agnosco: facta, dicta, consilia hostium video.* Illustris est locus in Verrem: *Unum hoc crimen est & pecuniarum captarum, nam &c. Est peculatûs quia — Est majestatis, quòd — Est sceleris, etenim — Est crudelitatis, quòd — Illud verò quid sit, jam nequeo dicere; quo nomine appellem, nescio.*

Communicatio Est Figura, quâ vel Auditores, vel adversarios ipsos consulimus, ùt: *Nunc ego Judices vos consulo, quid mihi faciendum putetis?* Item: *Tu denique Labiene quid faceres? tali in re, ac tempore.* Pro Quintio: *Quæro abs te C. Aquili, L. Lucullé &c.* Pro Cæcinna: *Quæro abs te, si te hodie armati redeuntem tuæ domûs aditu prohiberent, quid acturus sis?* Sic: quod si ipsi vos in hoc pulpitum conscenderetis, dicendúmque esset, an is quæstus hominem Christianum deceat? an non, quod jam nunc dixi, doceretis?

Prosopopœja est personæ loquentis ficta inductio, quæ etiam mortuis, urbibus, artibus, rebúsque inanimatis tribui potest. Insignis omnino est, & ad persuadendum, & movendos odii, miserationis, doloris &c. affectus prævalida Figura. Illustris est locus Ciceronis, Romam loquentem introducentis: *Patria quodammodo sic agit, & loquitur tecum Catilina nullam jam tot annos facinus, nisi per te; nullum flagitium sine te; multorum civium neces &c,*

Et

Et in Verrem: *Sicilia tota ſi una voce loqueretur, hoc diceret: Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum, meis in urbibus, ſedibus, delubris fuit, id tu mihi C. Verres eripuiſti, atque abſtuliſti.* Et pro Milone: *Me quidem exanimant voces illæ Milonis: Valeant, inquit, valeant cives mei, ſint incolumes, ſtet hæc urbs præclara, patriáque mihi chariſſima.* In Philippica 2. *Quid ſi nunc ille Brutus reviviſcat, & hic ante pedes veſtros adſit, non hâc uteretur oratione? Ego Reges ejeci, vos Tyrannos introducitis. Ego libertatem, quæ non erat, peperi; vos partam ſervare non vultis: Ego capitis mei periculò patriam liberavi; vos liberi ſine periculo eſſe non vultis.* In Catilinam. *Si mecum patria, ſi cuncta Italia, ſi omnis Reſpub. loqueretur: M. Tulli quid agis? tune eum, quem hoſtem comperiſti, quem &c.* Pro Cælio: *Exiſtat igitur ex iſta Appiorum familia Cæcus ille, qui profectò ſi extiterit, ſic aget, & ſic loquetur: Mulier quid tibi cum Cœlio? quid cum homine adoleſcente? quid cum homine alieno? cur tam familiaris huic fuiſti?* Huc pertinet Dialogiſmus, quo duo inter se colloquentes fiunt, cujus exemplum afferre longum ſit.

Apoſtrophe, ſeu Converſio orationis ad aliquem Deum, hominem, réſque etiam inanimatas, quas ut perſonas alloquimur. Ita Cicero mortuos in acie milites compellat: *Vos, vos inquam, appello fortiſſimi Viri, qui pro Repub. ſanguinem fudiſtis, vos Centuriones, vóſque milites &c.* In Catilinam: *Tu tu Jupiter, qui iiſdem, quibus hœc Urbs auſpiciis, á Romulo es conſtitutus &c. quem Statorem hujus Urbis, atque Imperii verè nominamus.* Pro domo ſua: *O Catule, Patremne appellem, an filium? &c.* Pro Balbo: *O Nationes, urbes, populi, Reges, Tetrarchæ teſtes Cn. Pompeij non ſolùm virtutis in bello, ſed etiam religionis in pace! vos denique mutæ regiones*

im

imploro, & sola terrarum ultimarum: vos maria, portus, insulæ, littoráque; quæ est enim ora, quæ sedes, quis locus, in quo non exstent, hujus cùm fortitudinis, tum humanitatis impressa vestigia. Pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli, atque luci, vos inquam imploro, atque obtestor, vósque Albanorum obrutæ aræ! &c.* In Verrem: *Si hæc non ad cives Romanos, si non ad homines, verùm ad bestias, aut in aliqua desertissima solitudine ad saxa & scopulos conqueri, & deplorare vellem, tamen omnia muta, atque inanimata tantâ, tamque indigna rerum atrocitate commoverentur.* Pro Ligario: *Quid enim tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat Tubero? &c.*

Hypotyposis est rerum gestarum talis descriptio, ut non tam audiri, quám oculis cerni videantur. Usurpatur ad delectandum, motúsque iræ, odii, miserationis &c. excitandos. Plurimùm autem in narrationibus servit, & in Poëtarum descriptionibus summum sunt. Certè Ovidianæ Metamorphoses: Homericæ, ac Virgilianæ pugnæ, tempestates, aliæque descriptiones, vel Pictoribus pro modulo esse possint: Verrinæ, Catilinariæ, Philippicæ, verbô omnes Tullii orationes vivacissimarum Hypotyposeon plenæ sunt: Paucas subijcio: In Verrem: *Procedit iste repentè è prætorio, inflammatus scelere, furore, crudelitate in Forum venit. Navrchos vocari jubet, qui nihil metuerent, statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibúsque inijci catenas imperat; implorare illi fidem populi Romani, & cur id faceret, rogare, &c.* Ibidem: *Hæc cùm maximè loqueretur, sex lictores circumstant validissimi, & ad pulsandos, verberandosque homines exercitatissimi; cædunt acerrimè virgis; denique proximus lictor Sestius converso bacillo oculos misero tundere vehementissimè cæpit. Itaque illi, cùm sanguis os, oculosque*

com-

complesset, concidit; cùm illi nihilominus jacenti latera tunderentur, ut aliquando spondere se diceret &c. Philip, 2. *Vehebatur in essedo Tribunus plebis. Lictores laureati antecedebant; inter quos apertâ lecticâ Mima portabatur, quàm ex oppidis municipiales, homines honesti necessariò obviam prodeuntes, non noto illo & Mimico nomine, sed Volumniam consalutabant, Sequebantur rhedam cum lenonibus comites nequissimi; rejecta matre amitam impuri filii tanquam nurum sequebantur.* Ibidem: *Personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri cum meritoriis, scorta inter matres familias versabantur.* Philip. II. *Ponite vobis ante oculos miseram quidem illam, & flebilem speciem, nocturnum impetum in Urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in domum Trebonii, cùm miser ille priùs latronum gladios videret, quam quæ res esset, cognovisset, &c.*

Nec solùm quæ facta sunt, sed & quæ futura fuissent, aut erunt, ita describi possunt, ùt cùm Cicero depingit, quid Catilinâ victore consecuturum fuisset. *Videor mihi hanc Urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitò unô incendio concidentem, cerno animô sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in vestra cæde bacchantis &c.* Ad acuendam hanc figuram plurimùm valet imaginandi vis acris, quæ eas præsertim partes: Antecedentia, Consequentia, Adjuncta imprimat, & quæ rem vivaciùs, & sæpe uno in Epitheto, velut sublimioris coloris strictûrâ repræsentant; quam in rem Poëtarum lectio ingenium excitat, quin & pictorum tabulas inspexisse juvat. &c.

Aposiopesis seu Reticentia, vel interruptio est, cùm ad affectum iræ exprimendum, abrupto sermone sen-

ne ſententiæ partem ſupprimimus, ùt: *Quos ego, ſed motos* præſtat componere fluctus. Item: *Eſt hæc quidem timoris cauſa*, ſed ſtomachari deſinamus. Ad Herennium: *Tu iſta audes dicere, qui nuper alienæ domi*. Non audeo dicere; *ne dum te dignum dixero, me indignum quid dicam*. Item: *Mihi tecum certatio non eſt, quod populus Romanus*. Nolo dicere, ne arrogans videar. *Te autem ignominiâ dignum ſæpè judicavit*. Item: *morem geſſeris, præmium feres*, ſin. *Sed non erò hodie aſperior*. Pro Cælio: *Nihil eſt, quod in ejuſmodi mulierem cadere non videatur. Perſpicitis animis jam dudum, quid velim*, aut potiùs, quid nolim dicere.

Emphaſis eſt Figura, qua plus ſignificat Orator, quàm dicat, ùt: *Jacuitque per antrum immenſum*. Illud *Per* corporis molem immanem ſignificat. Sic: Matho Lecticâ vehebatur *plenâ ipſo*, id eſt pinguiſſimo. Curtius: *Hæc dies Imperium, quò nullum majus vidit ætas, aut conſtituet, aut finiet*. Cæſar: *Et tu Fili mi Brute!* Huc referri poſſent omnia Epicheremata, nempe totum Syllogiſmum ſignificantia, ùt: *Servus Dominum accuſet?* Item: Tun' in patris conſpectu loqui tam inverecundè? *Item* Tuimet tam negligens, aliena curabis? *Item:* Unius adulteræ cauſâ Europa deflagret, & Aſia?

Suſtentatio eſt Figura, qua diu ſuſpenduntur Auditorum animi, ac deinde inopinatum quid ſubjungitur, ùt in Verrem: *Ergo ejus juſſu omnes iſti comprehenſi. Quid deinde, quid cenſetis? furtum fortaſſe, aut prædam expectatis aliquam* (tùm multis interjectis) *Etiamnum expectare videmini Judices: expectate facinus, quàm vultis, improbum; vincam tamen expectationem omnium;* (tandem cùm diu ſuſpendiſſet, animos, ſubijcit) *quod multò improbius eſt, illi nomine conjurationis damnati, ad ſupplicium traducti, ad palum alligati, repentè multis hominum milli-*

millibus inſpectantibus occiſi ſunt. In Verrem: *Cognitio rem adſcribit Sthenio. Quem? Cognatum aliquem, aut propinquum?* Non. *Thermitanum aliquem honeſtum hominem: ac Nobilem?* Ne id quidem. *At Siculum, in quo aliquis ſplendor, dignitáſque eſſet?* Minimè. *Quem igitur* Civem Romanum. *Cui hoc probari poſſit?* In eundem; *Captum Archi pyratam Syracuſanorum cuſtodiæ tutiſſimæ non audet committere. Amandat hominem; quò? Lylibœum fortaſſe? --minimè Judices. Panormum igitur?—Ne Panormum quidem.* Quid igitur? quid putatis? *Ad homines à pyratarum metu & ſuſpicione remotos.*

Præteritio, vel Prætermiſſio fit, cùm profitemur, nos non ſcire, aut nolle dicere, quod tum maximè dicimus. Uſus hujus Figuræ multus eſt in thematis admodùm fertilibus, ubi ſingula amplificari nequeunt; Item in Tranſitionibus, objurgationibus, exaggerandis rebus, &c. Ut in Rullum: *Non flagitium unius jacturæ, atque damni. Prætermitto illa, quæ nemo eſt, quin graviſſimè, & veriſſimè conqueri poſſit. Non dico &c. Ommitto hanc omnem orationem, & concioni reſervo. De periculo ſalutis & libertatis loquor. De Provinciis Conſ. multa, quæ ſæpe audiſtis, animiſque tenetis, prætermitto. Nihil de hac urbana, quam ille præſens in oculis veſtris defixit, audacia loquor. Nihil de ſuperbia; nihil de contumacia; nihil de crudelitate diſputo. Lateant libidines ejus tenebricoſæ, quas fronte, & ſupercilio, non pudore & temperantia contegebat. De Provincia quod agitur, id diſputo.* In Verrem: *Itaque primum actum iſtius vitæ turpiſſimum & flagitioſiſſimum prætermittam. Nihil á me de pueritiæ ſuæ flagitiis audiet, nihil de impura illa adoleſcentia ſua,-- Omne illud tempus, quod fuit, antequam ad Rempublicam acceſſit, habeat per me ſolutum ac liberum. Sileatur de nocturnis ejus Bacchationibus, ac vigiliis lenonum,*

lenonum, ac aleatorum nulla mentio fiat; damna, dedecora, quæ res patris, ejus ætas pertulit, prætereantur. Lucretur indicia veteris infamiæ, patiatur ejus vita reliqua, &c.

Sunt autem è Tullio formulæ, quibus hæc Figura exponi ſolet: Prætereo. Non dico. Non commemoro. Non hic profero. Non audietis á me. Non attingam. Sinite me hoc loco præterire. Poſſem multa dicere. Sentio mihi eſſe moderandum. Jam orationi meæ fugiendam ſatietatem aurium veſtrarum. Non verſabor in uno genere. Hic nolite expectare ùt. Sed quid ea commemoro? Nunc agam modicè, nec longiùs progrediar. &c.

Licentia eſt quædam orationis libertas, & fiducia, animi ſenſa liberiùs explicans. In Judiciali genere alias uſurpatur maximè. Ut pro Sylla: *Attende jam Torquate, quam ego non defugiam auctoritatem Conſulatus tui. Maxima voce, ut omnes audire poſſint, dico, ſemperque dicam, adeſte omnes animis, qui adeſtis corporibus, erigite mentes, aureſque veſtras, & me de invidioſis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. Ego Conſul cùm &c.* In Rullum: *Erráſtis Rulle vehementer, qui ſperáſtis vos contra Conſulem, veritate non oſtentatione, popularem poſſe in evertenda Republica populares exiſtimari. Laceſſo vos, in concionem voco, Populo Romano diſceptatore uti volo.*

Pro Domo ſua! *Quare Rempublicam, diſrumpatur licet furia iſta,* (Clodius) *atque audiat hæc ex me, quoniam laceſſivit, bis ſervavi; & cum Conſul togatus armatos vici, & cum privatus armatis ceſſi.* Philip. 10. *Poſtremò (erumpat enim aliquando vera & me digna vox) ſi veteranorum militum juſſis hic ordo gubernatur, omniáque ad eorum voluntatem, dicta, factaque referuntur, optanda mors eſt, quæ*

civibus Romanis semper fuit servitute potior.

Concessio est, quâ Orator causæ fiduciâ, aliquid etiam iniquum pati, vel adversario concedere videtur. Ut pro Roscio: *Esto parricidii causam proferre non potes, tametsi statim vicisse debeo, tamen de jure meo decedam, & tibi, quod quod in alia causa non concederem, in hac re concedam, fretus hujus innocentiâ. Non quæro abs te, quare patrem Sext. Roscius occiderit, quæro quomodo occiderit, &c.* Pro Flacco: *Hoc dico de toto genere Græcorum. Tribuo illis litteras, do multarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam, denique si quæ alia sunt, non repugno. At testimoniorum religionem & fidem, nunquam ista natio coluit, totiùsque hujus rei, quæ sit vis, quæ auctoritas, quod pondus, ignorant.* In Verrem: *Verùm esto, eripe hæreditatem propinquis, da Palæstritis, prædare in bonis alienis nomine civitatis, verte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum; num etiam bonis exui Heraclium oportuit?* Formulæ Concedentis sunt: Esto. Verùm fac. Verùm esto. Patior non moleste. Ut tibi concedam. Sed jerit ad bellum. Sit ita sanè. Do hoc tibi & concedo. Non repugnabo, &c.

Permissio á Concessione hoc solùm differt, quòd illa factum aliquod, dictúmque concedat, hæc Causæ totius Judicium alterius voluntati permittat. Ut: *Sed ego jam Judices summum, legitimum causæ meæ jus omitto, vobis quod æquissimum videatur, ut constituatis, permitto; non enim vereor, quin etiamsi novum vobis sit instituendum, libenter id, quod postulo propter utilitatem communis consuetudinis sequamini.* In Verrem: *Verùm esto, alio loco de Aratorum injuriis videro. Nunc quod mihi abs te datur, accipio, eos tibi esse, ut dicis, ob Decumas inimicissimos. Non quæro jure, an injuriâ sint inimici, quid*

ergo

ergo sibi illæ statuæ Equestres inauratæ volunt? quarum cuidam inscriptum: Aratores dediſſe. *Si honoris causâ dederunt, inimici non sunt; si metu coacti dederunt, confiteare necesse est, te pecuniam statuarum nomine per vim, metúmque coëgisse.*

Parenthesis, ſeu interruptio, eſt brevis declinatio á Propoſito; ſi enim longior ſit, *Digressio* dicetur, de qua alibi. Frequentiores vitandæ ſunt; arguunt enim inſcitiam, rem quamvis nec læsâ perſpicuitate ſuo loco collocare ignorantis. Exemplum eſto: *Videte Judices, qualem* (nolo enim graviore appellatione uti) *accusatorem in medium adduxerit.* Philip. 1. *Hanc tu potuisti Dolabella* (magno loquor cum dolore) *hanc tu inquam æquô animô potuisti tantam dignitatem deponere?* In Verrem: *sed video, quid agat* (neque enim agit occultiſſimè) *proponit inania mihi nobilitatis, hoc est arrogantium hominum nomina.* Philip. 2. *At etiam ausus es* (quid eſt autem, quod tu non audeas) *Clivum Capitolinum dicere, me Consule, plenum servorum armatorum fuisse,* Ibidem: *O miserum! sive illa tibi nota non sunt,* (nihil enim boni noſtri) *sive sunt, si apud tales viros tam impudenter mentiare.*

Ironia eſt fictio totius voluntatis, quâ ſentitur aliud, & innuitur, quám dicatur; nec á Tropo differt, niſi quòd illo longior eſt. Ut in Verrem: *Non possum dissimulare Judices, timeo ne C. Verres propter hanc virtutem eximiam in re militari, omnia quæ fecit, impunè fecerit: venit enim mihi in mentem &c.* Ibidem: *Habetis hominis consilia, diligentiam, vigilantiam, custodiam, defensionémque Provinciæ Siciliæ. Summa illuc pertinet, ut sciatis, cùm plura sint genera Imperatorum, ex quo genere iste sit. Ne diutiùs in tanta penuria virorum fortium talem Imperatorem ignorare possitis, non ad Q. Maximi sapientiam, neque ad illius superioris Africani in re*

gerenda

gerenda celeritatem, neque ad hujus qui postea fuit, singulare consilium, neque ad Pauli rationem ac disciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, sed ad aliud genus Imperatorum esse referendum, sanéque diligenter retinendum, & conservandum, quæso cognoscite.

Distributio, est Figura, quâ aliqnid in partes suas distribuitur, quarum unicuique ratio deinde sua subjungitur, & valet plurimùm in Amplificationibus, Divisionibus, ac Subdivisionibus, partium Enumerationibus. In Pisonem: Age! Senatus odit te. *afflictorem, & proditorem non modò dignitatis, & auctoritatis, sed omnino ordinis, ac nominis sui:* Videre Equites Romani non possunt: *quo ex ordine Vir præstantissimus Lælius te Consule relegatus:* plebs Romana perditum cupit; *in cujus tu infamiam ea, quæ per latrones, & per servos de me egeras contulisti:* Execratur italia tota, *cujus idem tu superbissimè decreta, & preces repudiásti.* Illustrior est hæc Figura, si ipsi addatur tertia pars è membris distributionis, & ejus ratione, eruta, ut pro Roscio: *Tres sunt res, quæ hoc tempore obstant Sex. Roscio:* crimen adversariorum, & audacia, & potentia. Criminis confictionem *accusator Eruccius suscepit:* audaciæ partes *Roscii poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest*, potentiâ *pugnat. De his omnibus rebus me dicere oportere intelligo, sed non eódem modó de omnibus, ideo quòd prima illa res ad officium meum pertinet, duas autem reliquas vobis populus Rom. imposuit. Ego* crimen *oportet diluam; vos &* audaciæ *resistere, & hominum pecuniosam atque intolerandam* potentiam *primo quoque tempore extinguere, atque opprimere debetis.* Pro Cælio: *Videmus hæc tria in rerum natura fuisse, ut aut cum Saturnino esset; aut cum bonis; aut lateret. Latere mortis instar erat turpissimæ; cum*

Satur-

Saturnino facinoris ac sceleris; virtus, honestas, pudor cum Consulibus esse cogebat. Celeberrima est illa Ciceronis Distributio: *Quid tam communè, quàm spiritus vivis? terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis? ita vivunt, dum possunt* (culeò ob parricidium insuti) *ut ducere animam de cœlo non queant; ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangat; ita jactantur fluctibus, ut non alluantur: ita postremò eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquiescant.*

Deprecatio, seu obsecratio, obtestatio, est figura, quâ opem alicujus vehementer impioramus. Ut pro Dejotaro: *Quamobrem hôc nos plurimùm metu,* |*C. Cæsar per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residere in te partem ullam iracundiæ suspicentur; per dextram te istam oro, quam Regi Dejotaro, hospes hospiti, istam inquam non tam in bellis, atque in prœliis, quàm in promissis ac fide firmiorem.* Pro Milone: *Quid restat nisi ut orem obtesterque vos Judices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo Viro, quam ipse non implorat, ego autem repugnante hoc & imploro, & posco. Nolite &c.* Pro Rabirio: *Quæ cùm ita sint, primùm ab Jove Opt. Maximo, cæterisque Diis, Deabúsque immortalibus pacem, ac veniam peto, precorque ab iis, ut hodiernum diem, & ad hujus salutem conservandam. & ad Rempublicam restituendam illuxisse patiantur. Deinde vos Quirites, quorum potestas maxima, ad Deorum immortalium Numen accedit, adhibeatis in hominis miserrimi fortunis misericordiam, in Reipublicæ salute sapientiam, quam soletis.* Ejusmodi Deprecationum exempla sunt quam plurima in Perorationibus pro Muræna, Rabirio, Cœlio, Cluentio, Dejotaro, &c.

Execratio est, quâ malum alicui imprecamur. Ut Cicero pro Dejotaro: *Dii te perduint fugitive! ita*

non modò nequam & improbus, sed fatuus & amens es, Philip. 6. *Igitur est Patronus Antonius? malam quidem illi pestem, clamori enim vestro assentior non modò hic latro, quem clientem habere nemo velit.* Philip. 13. *Quin tu abis in malam pestem, malùmque cruciatum? ad te quisquam veniat?* Hæc Figura apud Oratores rarior est, & in sacro pulpito locum non habet.

Epiphonema est rei narratæ, vel probatæ summa acclamatio, ùt: *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.* Pro Milone: *Facere probus adolescens periculosè, quam perpeti turpiter maluit.* Pro sextio: *Hoc sentire prudentiæ, facere perfectæ, cumulatæque virtutis.* In Verrem: *Peccandi consuetudo, quantam habet jucunditatem in improbis, & audacibus, cùm pœna abfuit & licentia consecuta est.* In Pisonem loquèns de militibus, qui non invento, quem interficere volebant Pisone, ipsius statuam comminuerant acclamat: *Sic odium, quod in ipsum attulerant, in ejus imaginem & simulacrum profudêre.*

Exclamatio est Figura, quæ alicujus compellatione post rem satis probatam, amplificatam, aut narratam affectum doloris, admirationis, indignationis, miserationis &c. significat; nec adeò quám hic affectus crebrior esse debet. Ut: *O tempora! ô mores! Consul hoc videt, hic tamen vivit:* Pro Ligario! *O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, litteris, monumentisque decorandam!* Pro Cælio: *Prô Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reservatis?* Pro Sylla: *O miserum, & infelicem illum diem, quo Consul omnibus Centuriis P. Sylla renunciatus est! ô falsam spem! &c.* Item: *O pestis! ô labes! ô tenebræ! ô lutum! ô sordes! ô portentum in ultimas terras deportandum!* Pro Cluentio: *O mulieris scelus incredibile, &*

præ-

præter hanc unam in omni vita inauditum! ô libidinem effrœnatam & indomitam! ô audaciam singularem!

Ethopœja eſt expreſſio, ſeu imitatio vitæ ac morum alicujus; in eo diverſa ab Hypotypoſi, quòd illa res omnes, hæc mores præcipuè ſtudeat effingere. Inter primas Hiſtorici dotes cenſetur, cujus eſt, ſolerter habitum, affectiones, oblectationes, amicitias, propenſiones, corporis animique bona, vel mala indagare, & oratione depingere. Et exſtant Theophraſti characteres, quibus avarum, faſtuoſum, ſuperſtitioſum lepidè adumbrat. Saluſtius in deſcribendo Catilina, Jugurtha, moribuſque ſuæ ætatis plurimùm excelluit, ùt in Agrariis: *Jam deſignatus Conſul alio vultu, alio vocis ſono, alio inceſſu eſſe meditabatur, veſtitu obſoletiore, corpore inculto ac horrido, capillatior quàm ante, barbaque majore, ut oculis & aſpectu denunciaret vim tribunitiam, & minitari Reipubl. videretur.* Poſt reditum: *Primò proceſſit.* (Gabinius) *quâ authoritate vir? vini, ſomni plenus, madenti coma, compoſito capillitio, gravibus oculis, fluentibus buccis, preſſa voce, & temulenta &c.* In Piſonem: *Alter unguentis affluens, calamiſtratâ comâ contemnebat Equites Romanos, venditabat ſe operis. Alter ô Dii boni! quàm teter incedebat? quàm truculentus? quàm terribili aſpectu? unum aliquem te ex barbaris illis, exemplum Imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen Reipubl. diceres intueri.*

Ad Caput XXIX.

Quid in Figurarum tractatioe avendum ſit.

QUid in Figu rarum tractation bſervandum cenſes, cavendumve? ℞. 1. Etiam graviſſimum, & velut Conſulare dicendi genus ſpectantes, ut pauciores ſint, nudos tamen, atque ſine omni figurarum ornatu horridos ne in pulpito quidem incede-

re

re decet. Non autem de Verborum figuris hic sermo est, quæ suâpte, nec accersitæ se offerunt, sed de illustrioribus sententiarum luminibus. Quin adeò post inventam argumentationem & amplificationem, illicò circumspiciendum, quâ vel quibus figuris extollendæ partes præcipuæ.

2. *Ne sint frequentes,* si enim justò plures, & picturata, nitentiaque fuerint omnia, studium & ars tralucebit, *nec vincet, penetrabitque oratio, in qua verba laudantur.* Juvenile quiddam, & diligentiæ plus, quàm judicii spirabit. Et observatum est á quodam: è Ciceronis orationibus nullam tot figuris illustratam, ac pro Quintio, nempe quæ ejus prima fuerit.

3. *Ne sint ejusdem generis.* Ut fit, cùm alter antithetis delectatur maximè; alter perpetuis Hypotyposibus efflorescit; Exclamationem Exclamationi jungit alter, &c. id quod fastidium generat.

4. *Ex re nata* veniant, & in ipsa materia tam naturaliter consistant, ut cùm adsint, videantur non posse abesse, atque ita rebus attentum Auditorem quodammodo fallant occultâ delectatione, ut ne advertat quidem ornatûs causâ quidquam dici. Ubi contra acutum auditorem minimè fallet, siquid studiô obtrusum, ac extra rem audierit.

5. Ubi plurimum fuerit rerum pondus, graviores figuræ magis decebunt. At in re humili vulgari, parùm sensata, admodum figuratus non minùs ridiculè faciet, ut qui gestum, habitûmque quæreret sinè corpore, aut coloribus nitidissimis chaos quoddam membrorum deformaret in tabella.

6. Materiæ, quæ tractantur, sint accommodatæ. Sic alteri affectui altera erit aptior, & si docendum sit, Antithesis, Sustentatio, Communicatio, Correctio, Dubitatio valebit: si delectandum, Hypotyposis, Ethopœja, Apostrophe, Prosopopœja; si movendum: Exclamatio, Obsecratio, Præteritio, &c. Ad

Ad Caput XXXII.

De Collocatione, & Ordine Verborum.

AN non satis ornata est oratio, si probè latina, perspicua, Tropis & Figuris illustrata sit? ℞. *Suavitas* item accedat oportet, quæ Elocutionis pars est tertia. Suavitas hæc in eo sita est, ut cohærentes inter se, leniter, & æquabiliter fluentes, & audienti jucundæ, nec ad pronunciandum asperæ, & dicentis spiritui commensæ sint cum membris Periodi Hanc Elocutionis partem qui negligi posse putaverit, qui nulla ejus ratione habita, perturbatè, hiulcè fortuitò collocàrit verba, etsi Enthymematis pugnet validissimè, gravissimè amplificet, omni Figurarum varietate expoliat, insipidam tamen & insuavem producet orationem optimæ formæ puellæ similem, sed cultu neglecto & squallenti.

Quomodo concilianda est orationi suavitas? ℞. Certo verborum ordine. 2. Aptâ eorundem inter se juncturâ. 3. Numero.

Quis in verborum Collocatione observandus est ordo? ℞. 1. Ut priùs locentur, quæ naturâ priora sunt, ùt: *diem & noctem meditatur,* pro noctem & diem. Sic ineptum esset: *Laudatus est ab omnibus, bravium retulit, præclarè in stadio cucurrit.* Primum esse debebat: *præclarè in Stadio cucurrit,* tum reliqua. Sic vitiosum est illud Terentii: *Valet, & vivit.* Ineptum: *glacidrant flumina, gelu sævum inciderat.* Sic præposterè dixeris: *Provectus est in altum, navem conscendit, commeatum intulit.*

2. Præponuntur, quæ dignitate cætera antecedunt, ùt: *Consules, Senatus, Tribuni plebis, populus omnis dicenti assensêre.* Item: *Imperatores, Reges, magni Principes; opulentæ civitates sacris bellis se authoravêre.* Quanquam ab imo item incipi possit, dum reliquus ordo servetur, ùt si dicam: *opulente Urbes &c.*

3. Partes toti præponendæ ſunt. ùt: *Tu iſtis faucibus iſtis lateribus, iſta totius corporis gladiatoria firmitate &c.* Si *á toto corpore* cæptum eſſet, haud ritè ad fauces, & latera deſcenderetur. *Sic:* Homo inſigni temperantia, fortitudine, *omni denique virtute* ornatus. *Sic:* Te juvenes velle noſcere, ſenes in occurſum venire, *omnis* denique *ætas* redeunti obviare. Sic: gladiis, telis, facibus, *omni armorum genere* in nos invaſit.

4. In augendo leviſſima, in minuendo graviſſima præponuntur, Ita; *ſacrilego fur, & latroni petulans* malè poſtponeretur. Ut in illo facinus eſt 1. *vincire* civem Romanum. 2. ſcelus *verberare.* 3. parricidium *necare.* 4. quid autem *in cruce necare?* Sic de impio filio: *nihil colit* patrem; jubenti *contumax,* eſt; monentem onerat *maledictis*; minatur se manus allaturum. *Item:* Ejus ſemper voluntatibus non modò *cives* affensêre, *ſocii* obtemperavêre: *hoſtes* obediêre; ſed etiam *venti tempeſtatéſque* obſecundârunt. *Minuendo* converſus ordo tenetur. Ut vicit autem? ne certavit quidem, nec vidit hoſtem, & ut ne videret in latebram se abdidit. *Item:* Aureum nummum non habet, nec florenum quidem; ne obolum, quo funem emat.

5. E Soarii ſenteniia verbô ſenſum claudere, longè optimum eſt. Et verò longè etiam uſitatiſſimum. Ut in Verrem: *M. Cato ſapiens cellam penuariam Reipubl. noſtræ, nutricem plebis Romanæ* Siciliam nominavit. At ſi aſperum erit, decori potiùs ratio habenda eſt. Ut in eadem: Cum omnium Provinciarum rationem diligenter habere debetis Judices, tum præcipuè Siciliæ, *plurimis, juſtiſſimisque de cauſis.* Poſtrema hæc poſtpoſuit Cicero ùt tranſitionem cum cauſis enumerandis cohærentem.

Ad Caput XXXIII.

De Junctura Verborum.

QUid est *Junctura verborum?* R. Est, quâ extremæ syllabæ vocis antecedentis cum prima sequentis ita sociantur, ut ne aspere concurrant, ac pronunciationem vel impediant, vel durionem reddant. Asperam porro orationem faciunt. 1. Si consonans asperior, quales sunt a. x. r. m. t. vocem priorem finiat, & incipiat sequentem. *Ut:* Ars studiorum. Pes stabilis. Multos solœcismos. Rex Xerxes. Celer rivus. Noster ruit. Saluber ros. Semper rodit. Decimum milliare. Longum murum. Diem malum. Clam mandat. Asper etiam concursus esset in medio verbo, ùt: *ejusdem est improbos probare, & probos improbare.* Durum est illud *pro* toties repetitum.

2. Asperat etiam, & hiulcam reddit orationem vocalium concursus, præsertim earundem. Ut: *Viro optimo obtemperare sensu humanitatis. Tu ille homo officiosus sis? Ea assignant. Tu unà absuisti. Longè elatior. Malè exceptas: Ibi itur. Mihi insultas. Phyllida amo. Ante alias Arma allata Æneæ. Ita ut. Quasi indicaret &c.*

3. Si eadem syllaba sit ultima, & seqrentis prima, ùt: *Ænigma magnum. Vici cives. Homo modestus. Nolo loqui. Conficere residuum. Magnam ambitionem. Amor oritur. Fulgur urit. Cæca caligo. Tenax axis. Ad adjectum. Per personam. Tentat attingere. Junctura rara. Micans ansa.*

4. Crebritas similiter desinentium aures lædit, ùt: *O fortunatam natam me Consule Romam. Res invisæ mihi sunt visæ. Callidæ amatrices, noxiæ adjutrices, veræ præstigiatrices, & insidiatrices fuére. Plorantes, lachrymantes, Deos incusantes. Dii laboriosos, rerum suarum curiosos, non item desidiosos adjuvant.*

5. Ejus-

5. Ejuſdem vocalis in conſequentibus se vocibus repetitio crebrior ingrata eſt, ùt: *Orto bello illo, tam nocivo tam incommodo, tampernicioſo ac odioſo, quot homines honorum, bonorumque omnium jacturam fecêre.* En in paucis vocibus undeviginti O.

6. Monoſyllaba plura conſequentia, ùt: *Hac in re nil me juvat. Hic ſta, & da, quod vis.* 7. Multæ voces ab eadem ſyllaba, vel littera incipientes, quale eſt notum illud Ennii: *O Tite tute Tati, tibi tanta Tyranne tuliſti!*

Quomodo evitari poſſunt aſperitates ejuſmodi? ℞. Perfacilè; tranſponendo voces, vocalium, aut conſonantium concurſu aſperas. Vel 2. His interjciendo aliquid. Vel 3. Per Enallagen, caſum, tempus, genus, numerum &c. vel verbum ipſum ſubſtituto æquivalente mutando. Sic loco *Celer rivus*, tranſpones: Rivus celer: vel interpones: Rivus admodum celer. Vel mutando celerrimus rivus. Locò longum murum, pones murum prælongum, vel longum parietem, &c: Loco *Viro optimo*, optimo viro, virorum optimo, viro ſi quiſquam optimo, viro reverá optimo. Locò: *conficere reſiduum*, Reſiduum conficere, conficere laborem reſiduum &c. Qui á teneris ad hæc minuta animum advertere, curamque aliquam adhibere cœperit, ſuâpte deinceps, ac ſinè labore, probè collocatam, junctamque orationem efficiet.

Quid præterea in Junctura evitandum? ℞. Ea Collocatio, quæ perſpicuitatem lædere poſſit. Ut 8. Si Adjectivum ita locetur, ut cuinam è duobus Subſtantivis reſpondeat, ambiguum ſit. Ut: *Juvenibus laboribus deditis ſcientia venit*, dic: Juvenibus labori deditis: vel Juveni laboribus dedito &c. *Coluber immanis molis corporis*, dic: immani mole. *Rem per negligentiam perditam reſtituit.* dic: rem negligentiâ perditam. 9. Obſcuritatem item

parit,

parit, verbum nimis trajectum, vel alio verbo infcitè conjunctum. Ut: *ignoras quo te juvandi, etsi nihil tibi adstringar, studio tenear.* Dic: etsi tibi nihil adstringar, quo tamen adjuvandi tui studio tenear, ignoras. Sic: *Ecquid fato nescio cui, ea, quæ á DEO venire intelligunt, assignant?* Loco inepti hujus *intelligunt, assignant,* dices: Ecquid ea, quæ ab uno DEO venire satis intelligunt, commentitio nescio cui fato tribuunt? Vel: *Quid juvat; bonis, quæ brevi debebis amittere, inhiare?* dic: bonis inhiare, quæ &c.

Quid prœterea in hac Junctura observandum? ℞. Alterum ut hæc de Junctura & ordine cura *nec nulla* sit: *nec nimia.* Certè in principio diligentiam maximam desiderat, nec abs re fuerit, si Tyro exercitationis causâ unum, alterùmve thema, vel epistolam conscripserit tam nitidè ut omnis consonantium, vocalium, aut syllabarum earundem concursus evitetur eâ propè sollicitudine, quâ Poëtæ comptiores ab elisionibus sibi cavent, is operosus erit initio, & propè puerilis, styli tamen exercitatio efficiet, ut paulò post ne sentiat quidem, se hac in re nequidquam elaborare. Neque tamen sit *nimia,* præsertim in affectibus, ubi neglectus quidam etiam decorem habet, ostenditque rebus intentum oratorem nequaquam auribus servire. Tale est illud Ciceronis pro Marcello: Dolebam enim--nec fas esse ducebam, versari me in vestro veteri curriculo, illo æmulo, atque imitatore stud*iorum*, lab*orum*, me*orum*, quasi quodam socio, & comite distractum.

Recolendæ hic erunt Elegantiæ Collocationis, á Sylvio ac Buchlero congestæ, quarum specimen aliquod habes in Ornata Syntaxi, fol. 34. & 68.

Ad

Ad Caput XXXIV. Usque ad LI.

De Numero Oratorio.

QUid est Numerus Oratorius? ℟. Tertia, eaque potissima suavitatis conciliatrix, quam Græci Rythmum vocant, non equidem ut carminis instar dimensa sit, aut pedum quantitate adstringatur Oratio. Soluta est, & dicitur, non tamen dissoluta, exundans, fluctuans, quæ nullo ordine vel mensurâ ut quidquid in linguam se, aut calamum obtulerit, incompositè efferat. Est igitur Numerus Oratorius concinnitas quædam, & moderatio Periodorum ac membrorum, quæ & dicentis spiritui contemperata sit, & sinè offensione, jucunda ad aures accidat.

Quis Numerorum inventor est? ℟. Græci, delicatô nempe palatô homines hanc artem ùt invenêre, ita ad summum perduxêre. Ferociores Romani quadringentis primùm post annis politiùs aliquantò, comptiùsque dicere cœperunt, etsi prioribus sæculis haud defuêre sensati ac insignes Oratores. Tullius, ut in cæteris partibus, ita hic omnino Princeps, & in rotundissimis numeris omnino inimitabilis est. Quin Græcorum exemplo hac de re præceptiones plurimas tradidit, quas ita diligenter exscripsit Suarius, ut tertii de Elocutione libri partem tertiam faciant.

Magni igitur momenti videtur hæc doctrina? ℟. Est tanti quidem, ut satis commendari nunquam, nec perfectus Orator sine hoc Numerorum ornatu esse possit. Animadversum est nihilominus á veteranis Magistris, Tyrones ad eam rem parum animi ostendere; horrere cùm de pedibus, non secus ac in Poëtica mentionem fieri audiunt; nec eam curam suæ ætatis, aut operæ esse existiment. Igitur eximendus error noxius, stimulique erunt admovendi, ne pulcherrimum hoc orationis veluti complementum in postremis habeant, quod *dignitatis* quidem habeat plurimùm, nec minus facilitatis. *Quæ*

Quæ autem numerosæ orationis dignitas? ℞. Incredibile quantum squalleat, quám inamœna sit auditu Dictio, sparsis nullâ curâ verbis hians alibi & abrupta: redundans, & effusa alibi: scabra passim & inæqualis. Rem, ac argumenta, quin verba eadem coërceto, modum tibi, numerumque ipse describito, rescinde superflua, expleto hiatus, modulatiores redde Periodos, nitebit, quod horrebat suaviter afficiet, quod aures vix ferebant, alia â se, nec ab eadem manu videbitur oratio. Tolle Ciceroni modulatissimos illos numeros, nec jam Cicero erit. Indignum itaque, si prudens Tyro, postquam in cæteris partibus operosè elaboravit, minimum, quod superest laboris defugiat, & imperfectis supremis lineis manum de tabula retrahat.

An facilis item est Numerorum doctrina? ℞. Facilior, ac vulgò putetur. Nec enim Syllabarum numero, aut quantitati studendum putidè. Totum in eo est, ut paucula præcepta ritè percipiat, ac inter scribendum animum ad eadem reflectat. Comparabitur porrò hæc facultas, si 1. numerosas aliquot, & volubiles Ciceronis Periodos, non attentè modò legas, sed clara item voce pronuncies; v. g. *Nulla est tanta vis; tantaque copia, quæ non ferro, aut viribus debilitari frangique possit.* Si dissolvas hos Numeros, venustas omnis funditus perit: Nulla tanta vis est, & tanta copia, quæ non possit debilitari, frangique ferrô, aut viribus. Quid suavius illâ alterâ? *Te miror Antoni, quorum facta imiteris, eorum exitus non perhorrescere.* Quid hispidius, si itá colloces: Miror te Antoni non perhorrescere exitus eorum, quorum facta imiteris. Itá Cicero *Pompejum, sicut aliquem non ex hac Urbe missum, sed veluti de cœlo lapsum intuetur.* Quantò ingratiùs sonabit, si dicas: Pompejum non intuetur, sicut aliquem ex Urbe hac missum, sed veluti delapsum

pſum de cœlo. Si vel aliquot Periodos ejuſmodi ſolutis compagibus turbâris, turbatas cum Tulliana ſuavitate computâris, ſuapte tibi Numeroſum aliquid adhærebit.

2. Accedit, quòd tot ſint Rhetoricæ. ac Syntacticæ Figuræ, ut ſententia quævis quantumcunque agreſtis, nullô negotio perpoliri, variari, & velut cera mollis in omnem formam deflecti, nec tam ad oculorum, quam aurium voluptatem torqueri poſſit ab eo, qui nec maximo adhibito labore dignum quid ac nitidum producere velit.

3. Sola Ciceronis conſiderata lectio vel aliud agenti numeroſum quid aſpirabit. Ut enim ille de ſuis, quos ad imitandum legebat, Græcis: *Quemadmodum qui in ſole ambulant, ſenſim colorantur, ita cùm iſtos libros* (præcipuè numeroſiſſimi Iſocratis) *lego, ſentio orationem meam, quaſi illorum coloribus niteſcere.* Quemadmodum item Muſici laborioſè primum artis præcepta condiſcunt, poſtquam uſus acceſſit, ſine cogitatione, ac cura, celeritate ſumma, vel voce vel fidibus concinunt, ita Numerorum cognitione ſemel imbuto inter ſcribendum verba numerosè cadentia, nec vocata, nec ſtudio accerſita affluent.

Regulæ aliquot, quibus Numeroſa reddi poſſit Periodus.

QUid obſervandum præcipis ad conciliandum Orationi Numerum? ℟. Numeroſa erit. 1. Si Periodicè dicatur. 2. Membratim tamen per intervalla. 3. Si cùm Periodi, tum membra brevibus, longiſque ſyllabis. 4. Longioribus item & brevioribus vocibus miſceantur. 5. Finis Periodi, ſeu clauſula aptè cadat. 6. Figuræ intercedant ſuapte numerſæ.

1. An numeroſam orationem faciunt Periodi? ℟. Periodus (de qua in Candidato Rhetoricæ ſatis leges)

leges) naturâ suâ numerum habet, non equidem, quòd arithmeticè syllabas adnumeret, quod carminis est, sed certâ quâdam membrorum dimensione, & incisorum aptâ dispositione, veluti harmoniam aliquam efficere. Id verò ut consequatur *primò*: Consulendæ sunt audientium aures, ut ne longitudine membrorum, vel stipatis incisis aut fatigentur admodùm, aut dum ad ultima venitur, priorum oblivisantur. *Deinde* spiritus & anima dicentis ne longiùs excurrat, quam vires, & pronunciationis, ac animæ colligendæ ratio postulat, cùm vox nisi absolutâ Periodô perfectè cadere, & paulisper conquiescere nequeat.

Cicero, aliique *Inciso* octo, vel decem Syllabas, ut hemistichio; *Membro* octodecim vel viginti syllabas, nempe ferè Hexametri tempus: *Periodo* verò quatuor ferè Hexametrorum quantitatem tribuunt. Qua tamen in mensura admodùm religiosum, anxiúmve esse, ineptum foret. Aurium, & vocis judicio standum est.

2, *An membratim item dicendum?* ℟. Periodico dicendi genere utendum est, præsertim in Laudatorio Genere, quod ad delectationem comparatum est; item in exordiis, narrationibus, & amplificationibus gravioribus. Cæterum, quòd in Ciceronis orationibus animadvertas, Confirmationis corpus, partim membratico, partim Periodico dicendi genere constat. Non probantur autem perpetuæ periodi, partim quòd satietatem afferant, partim quòd vel ab imperitis ars cognoscitur, atque inde gravitas orationi, fidesque decedit,

3. *Breves Syllabæ longis miscendæ sunt?* ℟. Longæ, brevésque ita inter se temperandæ, ut nec brevium numero incitatior, celeriorque fluat, nec longarum multitudine retardetur oratio. Utrasque permistas habes in illo Tulliano: *Domuisti gentes im-*

manitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abnndantes. Longæ ſunt 22. breves 17. Pro Manilia: *Fuit enim ſummis quibuſdam viris, quædam ad amplitudinem & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna.*

4. *Voces item breviores interſtinguendæ ſunt longioribus?* ℞. Si longiores frequenter, affectionem ſpirat, ut illud inflati Poëtæ: *Magnanimam Æacidem, formidandámque Tonantis progeniem &c.* Miſtum illud eſt: *Luctantes ventos, tempeſtatésque ſonoras.* Elegantiùs Cicero: *Quod nomen igitur unquam in orbe terrarum clariùs fuit, cujus res geſtæ huic comparandæ?* En duarum, trium, quatuor ſyllabarum voces; longiores tamen non in clauſula modò, ſed & contextu Periodi plus dignitatis habent. Ut pro Fontejo: *Nolite pati Judices. aras Deorum immortalium, Veſtæque matris quotidianis Virginis lamentationibus, de veſtro judicio commoveri.* Et in Catilinaria: *id eſt initum conſilium, ut interfectis omnibus nemo ad deplorandum quidem populi Romani nomen & ad lamentandam tantam Imperii calamitatem relinqueretur.* En diſſyllabas 4; triſyllabas 6. quadriſyllabas ſex, quinque ſyllabarum duas voces.

5. *Quæ debet eſſe Periodi clauſula?* ℞. Etſi per totum orationis ambitum tenendi ſunt Numeri, Clauſulæ tamen Periodorum præ cæteris diligentia majore curandæ ſunt, quod aures ſemper extremum expectent, in eoque acquieſcant. Quo verò Pede claudantur melius, multa ex Ariſtotele, ac Cicerone congerit Soarius, quæ legiſſe juverit, illud extra controverſiam eſt, Periodum voce longiore, triſyllabâ aut quadriſyllabâ terminari meliùs, ſi penultimam item longam habeat, quàm brevem: meliuſque cadet in *contendit, cadebat, ætates,* quam: *diſputat, cecidit, tempora.* Sonantiores item ſunt: *contendebat,*

repu-

repugnare, lœtabundi, Alexander, quâm: *contenderat, lœtissimi, resistere, Alexius &c.*

Cicero Choræum duplicem, seu Dichoræum -*v*-*v* ùt: *alligare,* sic deamavit, ut in exordiis, ac laudationibus maximè non alium adhibeat frequentius. Ut *Patris dictum sapiens temeritas filii comprobavit.* Quâ clausulâ tam numerosâ auditâ clamorem plaudentis turbæ sublatum ipse refert. Juvat è Manilianæ Exordio clausulas propè omnes enotare *Prohibuerunt. Transmittendum putavi. Consecutus. Censuerunt: Deesse potest. Quœrendus. Arbitratur. Detulerunt. Neminem. Considerate dicendum. Consulendum. Versari. Revocavit. Comparâsset. Simulasset. Gerebamus. Dimicaretis. Videantur. Videatur. Putetis. Non tulerunt. Negligatis. Non posse. Arbitrantur. Retardatos. Commendetis.* Hic observes velim *primò*: Periodos omnes ferè trisyllabis, aut quadrisyllabis penultimâ longâ terminari. 2. Viginti sex Dichoræos, aut Dichoræis æquivalentes, esse omnino septemdecim.

Nonnulli è SS. Ecclesiæ Patribus Numerorum admodum fuêre studiosi; multi similiter desinentibus, Isocolis alii plus indulgent; singularis est D. Leonis M. Numerus, quo Periodi partem priorem, seu Protasin ferè brevibus, extremum longis pedibus concludit, & metricum nescio quid modulatum habet. Exemplum esto è Sermone de SS. Petro & Paulo: Unius fidei pietas exigit, ut quod pro salute universorum *recolitur,* communibus ubique gaudiis *celebretur.*

Verumtamen hodierna festivitas, præter illam reverentiam, quam toto orbe *promeruit,* speciali & propriâ nostræ Urbis exultatione est *veneranda.*

Ut ubi præcipuorum Apostolorum glorificatus est *exitus,* ibi in die Martyrii Eorum *lætitiæ* sit *Principatus.*

Isti

Iſti enim ſunt Viri, per quos tibi Evangelium Roma *reſplenduit*, & quæ magiſtra eras erroris, facta es diſcipula *veritatis*.

6. *Quæ Figuræ ſuapte ſunt Numeroſæ?* ℞. Diſtributionis, qualis eſt pro Roſcio ſimiliter deſinente mixta: Eſt enim Judices hæc non *ſcripta*, ſed *lata* Lex, quam non *didicimus*, *accepimus*, *legimus*, verùm ex natura ipſa *arripuimus*, *hauſimus*, *expreſſimus:* ad quam non *docti*, ſed *facti*, non *inſtituti*, ſed *imbuti* ſumus. Antitheſis, ùt in Verrem pulcherrima. *Conferte hanc pacem cum illo bello, hujus Prætoris adventum cum illius Imperatoris victoria; hujus cohortem impuram cui illius exercitu invicto, hujus libidines cum illius continentia: ab illo qui cœpit conditas, ab hoc qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Concinnitatem item habent Traductio, Compar, ſimiliter cadens &c.

Ad Caput LI.

De Tribus dicendi Generibus.

QUæ ais dicendi Genera? ℞. Uti Oratori de rebus omnibus, ſummis, mediis, imis, Divinis, humanis; naturalibus differendum eſt, ita de ſe perſpicuum eſt, accommodandam rebus quas tractat orationem, nec eâdem ubique vel argumentorum pugnacitate, vel amplificationis granditate, vel effectuum vehementia, vel Figurarum ac Numerorum cultu utendum, aliterque aliis in thematis verſandum. Hanc dicendi rationem, pro quæſtionum varietate variam, *Stylum* vulgò vocant, ſeu *Characterem*, ſeu ſcribendi formam.

Quotuplex eſt Stylus? ℞. Ut tria ſtatuuntur cauſarum genera, *parvæ*, *graves*, *modicæ*, ſeu mediæ, ita triplex eſt Stylus, ſeu dicendi character. 1. *Humilis*, 2. *Sublimis*. 3. *Temperatus Humilem*, ſubtilem item vocant, acutum ac tennem: *Sublimem* vehementem, copioſum, gravem: *Temperatum* lenem, ſuavem.

ſuavem. Humili utimur, cùm docere: ſublimi cùm movere, temperato cùm delectare volumus. In quo porrò hæc Characterum diverſitas ſita ſit, quóque loco quilibet adhibendus, non ignorari oportet á Tyrone.

Quid eſt Stylus humilis? ℞. Qui ad quotidiani ſermonis rationem proximè quidem accedit, verborum tamen proprietatem, puritatémque curat, nec á Phraſibus, Tropis, Figuris abhorret, quibus etiam in vulgari conſuetudine locus eſt. Cæterùm amplificationes graviores, vel affectus, vel Numeros accuratiores haudquaquam admittit. Docentis eſt, & acutè probantis quâ causâ etiam ſubtilis dicitur, *Tenuis* verò, quia docenti non aliud propoſitum, ac intelligi.

Ubinam uſurpatur Stylus humilis? ℞. Cicero in cauſis humilibus nec magni momenti, ùt pro Quintio, Flacco, Plantio utitur. Item in Epiſtolis, ſi paucas excipias, de rebus gravioribus propè ad oratoriam granditatem elatas. Præteréa in Dogmaticis, Philoſophicis nempe Operibus, de officiis, amicitia &c. Submiſſo hoc dicendi genere Commentatorios ſuos conſcripſit Cæſar minimè politos aut meditatos, ac fortaſſe Cornelius Nepos.

Adhibendus autem eſt in Epiſtolis, quæ prudentiæ plus quám eloquentiæ deſiderant, ac ſubinde ipſo neglectu ſe commendant. 2. In Concionibus ruralibus Catecheticis, ac expoſitione Doctrinæ Chriſtianæ, in quibus comptum incedere velle quám indecorum foret? Utendum dictione quám maximè populari, ac tantum non triviali, ut rudes homines, ac pueri ipſi ſuum idioma agnoſcant. 3. In Concionibus item: quibus Myſterium aliquod Fidei obſcurius: è Theologiæ fontibus, ùt de SS. Trinitate, de Gratia, de Cauſis Incarnationis &c. ad vulgi captum explicandum eſt. 4. In Aſceticis Scriptis, á

quibus

quibus omnis pompa removenda. 5. In Confirmationis partibus, quibus docetur maximè, 6. In Narrationibus veris, aut fabulosis &c.

Qualis est Stylus sublimis? ℞. Grandis, regius, vehemens, incitatus, dominans, qui præter argumentationem invictam, amplificationibus grandescit; Figuris illustribus, amorem, odium, miserationem, iram, &c. flexilibus animis inserit, per crebra incisa mordet, pungit; modò perstringit, aliás in sensus irrepit: novas opiniones ingenerat, insitas evellit, torrentis instar rapidus fertur; defunctos á mortuis excitat, patriam loquentem inducit, ad Deos, Deasque vertitur, tonat (quod de Pericle dicebatur) fulminat, permiscet omnia.

Quando locus est huic Stylo? ℞. Inter Ciceronianas sublimissimæ, & omni oratorio apparatu armatæ sunt; ideoque lectu omnium dignissimæ; Philippica secunda; pro Milone, Verrina ultima, Catilinaria prima & ultima, pro Domo sua, in Pisonem, pro Rabirio, pro Sext. Roscio. Locum item habet in Deliberativo Genere, quo de gravissimis Reipublicæ negotiis ageretur. Item in Perorationibus, quibus præcipuè Motus spectatur. Tales quoque sunt orationes militares Ducum apud Historicos, etsi succinctæ, & abruptæ.

Sacris in Concionibus haud dubiè Eloquentiæ vis omnis, & acrimonia expromenda, graviter, sublimiter, ardenter dicendum, præsertim cùm de vitiis jam inolitis evellendis, agitur, aut de veritatibus Evangelicis durioribus, de relapsu vitando, occasionum fuga, condonandis injuriis, de Christianæ charitatis Officiis, carne edomanda, &c. quibus in thematis frustra victoriam speret, nisi Rhetor bonus, etsi alioqui ab omni sacra scientia quàm præclarissimè instructus fuerit. Nec usquam quám in pulpito, positæ in Rhetorica perdiscenda operæ præstantiores fructus, aut suaviores leguntur. Qua-

Qualis est Stylus Temperatus, seu Mediocris? ℞. Humilem inter & sublimem medius; isto demissior, illo paulò elatior; qui ornatus plurimum, minus vehementiæ habeat; amplificatione valeat imprimis, & Numeroso dicendi Genere; Figurarum parcior sit, nisi quæ ad delectandum, quám pugnandum magis faciant; nec nisi leniores quospiam affectus contineat; verbô nervorum minimùm, suavitatis plurimùm & ornamentorum habet.

Ubinam Temperato Stylo locus? ℞. Cicero ubicunque in laudatorium Genus excurrit, hoc utitur, ùt pro lege Manilia & Marcello, quibus nihil expolitius est, vel suavius. Tales item sunt in Domo Cæsaris ac privatim, nempe ad Sapientes dictæ orationes, ut pro Dejotaro & Ligario. Pro Murærna item & Archia Poëta. Servit porro in orationibus Academicis, Panegyricis, Eucharisticis, Funeralibus &c. Et quidquid ad Panegyricum genus refertur; nec minus in Ecclesia in Festis Virginis, Cælitum Divorum, Patrocinii, Dedicationis &c.

Præter hos dicendi characteres sunt & alii, non tam á thematis; quám Elocutionis diversitate appellati, quorum usitatiores sunt 1. *Concisus.* 2. *Argutus,* 3. *Allegoricus.*

Qualis est Stylus Concisus? ℞. Periodico seu circumscripto oppositus, cum plurima membratim dicuntur; & membra multis Incisus conferta sunt. Concisi hujus & abrupti styli exemplum est Sallustius in sua quá Historia, quá orationibus; Seneca item, cujus sententiæ ut dignissimæ, lapides sunt sine cæmento. Tacitus quoque nullâ Numeri curâ brevis est & vibratus, & cogitanda relinquit plura quám dicat. Hunc sectatus est Justus Lipsius, ejusque imitatores infelices nonnulli. Commendatur item in Epistola ad Familiares, ùt Cicero ad Tyronem suum: *Vide, quanta in te sit suavitas. Duas*

horas

horas Thyræi fuimus. Xenomanes hospes tam te diligit, quàm si vixerit tecum. Is omnia pollicitus est quæ tibi essent opus. Mihi placebat, ut te Leucadem deportares, ubi te plane confirmares. Videbis quid Curio, quid Medico placeat, Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio habeo. Nihil illo potest fieri humanius, nihil nostri amantius. Ei te totum trade. Malo te paulo post valentem, quam statim imbecillum videre. Cura igitur nihil aliud, nisi ut valeas. Cœtera ego curabo. Nullum hic ambitum videas, effusa & soluta omnia.

Quis est Stylus argutus? ℟. Eorum, qui ingeniosis argutiis Periodos omnes inferciunt, nihil simplex aut non acumine aliquo splendens proferunt, quodque pro condimento esse debebat, pro alimento adhibent; id vero consequuntur, ut sui quidem admirationem aliquam excitent, cæterùm non modo non persuadeant, aut moveant, sed nec delectent quidem, quin Auditorem vel arguta illa non satis assequentem vel tot acuminum mole fessum delassent. Hujus Generis Princeps est Plinius in suo Trajani Panegyrico, illúmque passibus non æquis secuti,Cæsarum reliquorum Panegyristæ. In hanc sectam adscribi possunt Cæsarum reliquorum Panegyristæ. In hanc sectam adscribi possunt Concionatores, quos *Conceptibus Scripturistis* delectari alibi diximus. Utriusque exempla afferre longum foret.

Quis est Stylus Allegoricus? ℟. Qui hodie nullô veterum exemplo nimiùm Sacris in Panegyricis invaluit, Divosque ascitâ Solis, Aquilæ, &c. imagine dilaudat. Quæ laudandi ratio minorem fortè de Sancto existimationem ingenerat, ac si ejus acta simpliter enarrares; quámque juvenum, & amplificandi arte destitutorum esse, & scholam olere alibi diximus.

Quæ sunt alia Styli vitia? ℟. *Tumidus*, seu inflatus;

flatus, rerum nempe vacuus & ſententiarum, verbis grandibus, & levioribus figuris ineptè luxurians. *Juvenilis & Frigidus*, qui ornamenta quædam puerilia, lepores inſulſos, alluſiones frivolas, deſcriptiunculas affectatas, Metaphoras, & crepundia, quæ vel Poëtam dedeceant, plenis modiis admetitur: diminutiva cumulat &c. *Antiquus*, qui & verbis antiquatis, & Eruditionibus undecunque corraſis ineptit. *Siccus, & Scholaſticus*, qui vel Rhetoricæ Præceptis arctè nimium ſe adſtringit, vel in Argumentationibus, Diviſionibus, Subdiviſionibus ſcholaſticum in mortem tenuis eſt & exilis. *Miſcellaneus*, qui modò ſublimis, modò humilis, floridus incultus, Conciſus, Periodicus, verbo nullus eſt. *Pedeſter*, humi repens, nec ſententiis argutus, elocutione incultus, jejunus, exſuccus, audientem tædio enecet.

Ad Caput LII.

De MEMORIA.

QUid eſt Memoria? ℞, Ut eſt Eloquentiæ pars definitur á Cicerone: *Firma rerum ac Verborum recordatio*. Naturalis alia eſt, alia artificialis; de qua antequam dicamus, videndum, an Sacro Oratori (nam in Academicas orationes, quæ rariores ſunt, fere temporis abundè ſuppetit) cui quolibet octiduo, unius horæ dictio memoriæ mandanda eſt, partes duntaxat majores, & minores, 2. An de ſenſu ad ſenſum, 3. An omnino omnia ad verbum ediſcenda ſint.

Quid de partibus majoribus & minoribus? ℞. *Majores* nempe ipſa Partitionis, ſeu Diviſionis diu meditatæ membra, præſertim ſi per Incrementum fiat, memoriâ elabi vix poſſunt. *Minores*; nempe argumentationes, & argumentorum amplificationes illuſtriores, ſi ſingulæ ſinguli s in ſcribendo Paragraphis ſecntue;r Paragraphi verò adjectis in margine

Notu-

Notulis, aut vocibus notentur (de quo infra) haud magnâ molestiâ addiscentur. Qui relegerit aliquoties, & verborum copiâ non destituetur Orator, sui utcunque securus, pulpitum inibit.

An satis est summas partes memoriâ comprehendisse, cætera eventui, & ingenii felicitati permitti possunt? ℟. Nequaquam. De Periodo saltem ad Periodum, seu sensu ad sensum discendum erit. Secùs enim fieri nequit, quin confuso ordine, posteriora prius dicantur, addantur superflua, necessaria omittantur, oratio venustatem suam omnem perdat.

Ad verbum igitur discendum erit? ℟. Italis, Gallis, Hispanis, quibus non eadem ùt nobis Concionum crebritas, temporísque ad apparandas abundè conceditur, de eo ne dubitare quidem in mentem venit. Ni enim ad verbum teneas omnia, Collocatio, Figuræ, Tropi verborum, ac præsertim admirabilis illa Numeri, & Elocutionis totius venustas defluant omnino necesse est. Arduus sanè ac puerilis Viro labor est, verbula singula memoriæ defigere, & ad hoc fastidium quot hebdómadis alligari. Verum qui hoc tædio victus, summas tantùm partes velit ediscere, nec boni Concionatoris famam (quam non quærit) assequetur unquam, nec quos oportet animorum motus concitabit. Par autem est, & charitatis & officii ratio exigere videtur, ut unus pro tanta multitudine, quæ frangendum panem expectat, nonnihil molestiæ sibi imponat, quæ tamen usu ipso, ac Exercitatione levior semper fiet.

Sed dicentis libertatem impedit hæc verbulorum servitus? ℟. Ita quidem causantur nonnulli, putantque qui ita se verbis alliget, tacita quadam sollicitudine, ac trepidatione fixum, déque memoria sollicitum unicè, minimam de voce, gestu, oculo, & actione reliqua curam habiturum; quin se periculo expositurum,

positurum, ne verbulo uno fallente hæreat in medio, scriptúmque inspicere cogatur. Verùm agenti, quòd suum est, nec cæleste auxilium deerit, ac superatâ primâ difficultate succrescente verborum copiâ, cognitâ Auditorum humanitate, augebitur fiducia, cum nempe fallente licet hac diligentiæ veluti tabulâ in alteram ingenii desilire promptum sit. Quin è converso, qui exantlato hoc labore memoriam securam præstiterit, haud paulò liberior erit ad vocem & actionem moderandam, ac qui ex tempore dicere solitus, nunquam non de rebus dicendis sollicitus esse debeat. Singulari curâ sacræ Scripturæ, Sanctorumque Patrum textus, omissis tamen odiosis citationibus ediscendæ sunt, quod in nostra methodo facile; quâ desumpta inde argumenta seu Enthymemata latè amplificantur, verba ipsa paucis & strictim afferuntur; haud paulò operosior erat eorum labor, quorum Concio ferè tota, perpetua erat sententiarum catena.

Ad Caput LIV.

De Artificio, vel potiùs Adjumentis Memoriæ.

QUodnam est Artificium Memoriæ? ℞. De hoc multa Suarius è Quintiliano. Ejus artis fundamenta sunt. 1. *Loci, & Imagines.* 2. *Locorum & imaginum certus quidam ordo.* 3. *Usus ipse suus è Locis singulis imagines repetendi.* Ad eam doctrinam cognoscendam duarum hebdomadum spatium, ac deinde sex mensium exercitationem assiduam desiderant artis hujus Magistri. Quo labore devorato promittunt omnino mirandum fore, ut tam copiosè, tam celeriter occurrant memorandorum figuræ, quám facilè dum aliquid scribis, Alphabeticæ litteræ subveniunt; plus discatur unâ horâ quàm ab artis imperito quatuor; Dictata etiam triginta nominum millia exiguo interposito spatio eodem ordine de memoria reddi possint &c. Exempla

pla eorum, qui prodigiosâ ejuſmodi memoria valuerint, afferunt nonnulla, ac propè fidem ſuperantia. De re tota nolim eſſe meum judicium, ùt libet, ſentiat quiſque. Ego verò nullum novi, qui hac arte ſe magnopere adjutum diceret, nec ex innumeris per tot ſæcula defuturi fuiſſent, qui tantum bonum tantillo labore captarent & ipſi, & cùm aliis communicarent. Ejus igitur in locum vulgares certæque induſtriæ adhibendæ erunt, quales ſunt. 1. Scribere ad verbum. 2. Ediscere per partes, 3. Loco idoneo. 4. Oportuno tempore, 5. Animo á curis libero. 6. Multa exercitatione. 7. Notis quibuſdam.

1. *An ad verbum ſcribenda eſt Concio?* ℟. Scriptio, localis quædam memoria eſt. Nec DEO, nec cordatis hominibus probari poſſit eorum ignavia, qui ſumma tantum capita, & ſententiolas aliquod in ſchedam conijciunt. Non eſt res tam levis, ſacra oratio, ùt quiſquam vel exercitatiſſimus, vel de ingenio ſuo, vel divino auxilio ita præſidat, quin meditatò & ad verbum omnia conſcribat, mutet, addat, detrahat, expoliat. Quidquid temerè effunditur, ſatis digeſtum, ornatum, aut ordinatum eſſe nequit. Extemporalem Rhetorem ego nunquam audivero, quin apud me cogitem, quid me tuis malè concoctis divexas? ſi bona ſunt, quæ fortuitò dicis, quantò meliora futura erant, quæ prævia meditatione, ſcriptione, ſcriptionis emendatione dicturus fueras.

2. *An per partes diſcendum?* ℟. Juvabit quidem primùm, ſemel ac forte iterum totam perlegiſſe; partes deinde & ſectiones ſingulæ ſingillatim ac per intervalla ita diſcendæ erunt, ut dum ulterius progrederis, priora repetas. Præ cæteris partibus, exordii & Perorationis ipſa verba memoranda ſunt: Exordii quidem, cum licèt ultimò componantur, præ-

cipuè tamen *accuratum, acutum, instructum sententiis, aptum verbis* esse debeat; Perorationis, quod in hac vis omnis Eloquentiæ promenda, & spes victoriæ sita sit; sæpe autem usuveniat, ut prioribus ediscendis lassatus orator, postrema hæc negligentiùs tractet.

3. *Qualis ad ediscendum locus aptior?* ℞. Remotior á strepitu, solitarius, ab interventoribus liber. 2. Ubi ne oculis quidem aliò evagandi occasio sit. 3. Ubi commodè obambulari possit, ad mensam enim sedendo non ita promptè discitur, tædiùmque citiùs obrepit. 4. Si fieri possit, ubi clarâ voce, vel saltem admodum articulatâ uti queas, quod ad Numerum servandum, vocis ac gestûs moderationem haud parum confert.

Quodnam tempus videtur opportunius? ℞. Omnium consensu illud est, quod somnum præcedit, & nox consequitur. Quod enim decubituri attentè legimus, & relegimus, per quietem, sive ob remissionem laboris, sivè quamcunque ob causam velut concoquitur, & maturescit. Quare & Scholaribus suademus, ut ante somnum lectionum pensum curatè percurrant, & experrecti perdiscant. Nullum verò importunius pomeridiano, nisi tribus á prandio horis. Ante enim spiritus digestioni servientes perturbat.

5. *Quæ impedimenta sunt removenda?* ℞. Curæ mordaces, & negotia seponenda sunt omnino. 2. Uti & ira, mœror, aliæque animi perturbationes, & quidquid vel cerebellum vaporibus offuscare, aut animum aliò abripere possit.

6, *Quid exercitatio præstat?* ℞. Nulla firmandæ memoriæ industria certior est, ac Miloniana illa, qui primò vitulum, denique taurum manu libera sustinuit. Quantumcunque dura memoria, mollescet exercitatione quotidianâ, & si per temporis inter-

vallum

vallum aliquod, trium v. g. verſuum ex Epiſtolis Divi Pauli, pro diurno injunxeris, validior evadet indies ad onus penſi haud paulò majus ferendum. Ut Gymnaſtica exercitatione, & decurſionibus corporis vires, ita crebrius memorando memoria mirificè corroboratur.

7. *Quid de Notis quibuſdam dicebas?* ℞. Non modò diſcenda eſt, ut primò ſcripta eſt Concio, ſed in ipſa ſcribendi ratione obſervandum, ut argumenta ſingula, & amplificationes majores, á nova linea vel verſu inchoentur, ſeu pro earum numero in plures ſectiones dividantur; ſectioni vero ſeu paragrapho cuivis vel vox quæpiam, vel nota, ſignùmve aliud in margine apponatur, pingatúrve, quod ejus Paragraphi tenorem, aut ſummam in memoriam revocet, v. g, ſit thema: *Adverſa juſtorum; & proſpera impiorum.* 2. *Infirmare fidem noſtram non debent.* 3. *Quinimo corroborant.* Pars prima ſex cauſas afferat, cur DEUS ſuos adverſis exerceat, quæ in totidem paragraphos dividantur. I. DEUS per hæc vult probare conſtantiam ſuorum. Adſcribe vocem marginalem: *Fit proba*, vel pinge Notam *Lapidem* lydium. 2. Ut eos ab omni affectione terrena purificet. Vox: *Purificat.* Vel Nota: *Aurum in igne.* 3. Ut de ſalute ſua ſecuros reddat, ſubtrahendo noxia. Adſcribe: *Securos.* Pinge *Infans cum cultro.* 4. Cogit ad ſui amorem, cætera omnia amara reddendo. *Cogit amare.* Vel *Flagellum.* 5. Pugnæ materiam dat, ut victoriæ præmia conferat. *Dat pugnam.* Vel *Gladius laurô cinctus.* 6. Hic punit, ut ibi parcat ſuis. *Hic punit*, vel *Virgæ.*

Quis harum vocum vel ſignorum uſus? ℞. Voces (ſi carmen effécerint, meliùs imprimentur) has: *Fit proba. Purificat. Securos. Cogit amare. Hic punit.* Memnoſinas inquam has voculas in rejectanea

nea charta decies, vigesies, & ampliùs rescribes, ac deinde á medio, sine ordine etiam retrogrado incipiendo memoriâ repetes. Idem de Figuris, Notísve actitatibis; & hanc Concionis partem tenebis firmissimè. Illud observa, quò vox, carmen, figuræ seu Notæ fuerint horridiora, insulsa magis & ridicula, hoc magis ferient memoriam, cùm rerum insolitarum acrior sit sensus. Operæ verò visum est, rem paradigmate illustrare.

Edíscenda sit Concio P. Segnery Dom. 3. Quadrages. cujus Thema: *Fugiendas pravas occasiones.* Tacita Divisio. Quia primò: Summa vis est præsentis objecti amabilis. 2. Ad quam vincendam nec tuæ virtuti fidere potes. 3. Nec á DEO gratiam vincendi sperare.

Pars I. Amabilis objecti præsentia ita perturbat intellectum, ut voluntas sibi constare nequeat. Probatur exemplò Helenæ, quam absentem expellendam censebant Trojani, coram præsentem retinebant. Vox *Helena.* Vel Fig. *Facies fœminæ.*

§. 2. Idem experientiâ famelici constat, opiparæ mensæ assidentis &c. *Magna fames.* Figura. *Patina plena.*

§. 3. Diabolus Christo corám ostendit omnia regna mundi, ut majorem impressionem faceret tentatio. *Sathanas.* Fi. *Cornutus Diabolus.*

§. 4. Ita tentator vos inducit in theatra, ludos musicos, picturas lascivas & libros &c. *Enumeratio partium.* Fig. *Notæ Musicæ.*

Pars II, In periculo, cui vos offertis, non vos servabit vestra virtus. §. 5. Non habetis magis frænatas vestras affectiones, quám multi Sancti in Eremo agentes. *Sylvicolæ.* Fig. *Frœnum.*

§. 6. Ab exemplo Hieronymi enumerantis urbium pericula, cum dicto: *Fateor imbecillitatem meam. Hieronymus.* Fig. *Caput vetulum.*

§. 7. A Diſſimili. Illi in ſumma auſteritate fugiebant pericula remota: vos in ſumma mollitte nec proxima. Ezech. *Salvabuntur, qui fugerint. Diſpar.* Figura. *Fugitivus in curſu.*

§. 8. Exempla Eremitarum in periculo fœdè lapſorum ùt: Jacobi, Victorini &c. *Fœdè ceciderunt.* Fig. *Homo jacens.*

Pars III. Nec DEUS ſingulari gratiâ voſmet periculo exponentes juvabit.

§. 9. Ejus providentia nihil agit præter ordinem, quod ordinariè fieri poteſt. *Exempla.* Tres Magos Stella duxit viæ ignaros, in patriam notam non reduxit. Petrum ſolvit, non calceavit. Paulum liberavit, ſed enatantem. *Ordo DEI.* Fig. Stella.

§. 10. Medium ordinarium eſt, *qui cavet laqueos ſecurus erit*, id eſt; qui cavet nocivam aliàs converſationem, Comœdiam &c. *Laqueus.* Fig. *Laqueus.*

§. 11. Inductio trium puerorum, Jonæ, Danielis &c. quos in ſua cauſa DEUS miraculô ſervavit. *Pueri.* Fig. *Fornax ardens.*

§. 12. Cuſtodes Angelos dedit, ut cuſtodiant te in *viis tuis*, non item ſi petulanter te in locum præcipitem des. *Cuſtos.* Fig. *Angeli.*

§. 13. Contra ſervavit DEUS Juditham, Saram, Suſannam &c. Non Dinam turpiter lapſam; *quia ſine cauſa egreſſa eſt videre mulieres regionis illius. Dina, Judith.* Fig. *Caput reſectum.*

En Mnemoſinas voculas, ſeu Figuras, Summam Concionis indicantes.

Helena. Magna fames. Sathana. Enumeratio partium.
Sylvicolæ. Hieronymus. Diſpar. Fœdè cecidêre.
Ordo DEI. Laqueus. Cuſtos. Dina, Juditha. Sara.

Quæ ſæpius ſcriptitata, magno erunt adjumento memoriæ.

Ad

SOARII.

Ad Caput LVI.

De Pronunciatione, & Voce.

QUid circa *Pronunciationem eſt obſervandum?* ℞. Pronunciatio, quæ Rhetoricæ pars eſt ultima, duo complectitur, *Vocem* & *Actionem*, ſeu Geſtum. Sine hac ne ſummus quidem ac diſertiſſimus Orator placebit magnopere; parùm verò diſertus ac infans, ſed voce geſtùque præclarus præfertur; ut adeò Demoſthenes huic primas, ſecundas, tertias in Eloquentia tribuerit: & peſſimè ſibi conſulant Concionatores, qui in conſcribenda ad artis regulas, & ad verbum ediſcenda Concione nulli operæ parcunt; non item eâdem diligentiâ in vera pronunciandi arte se exercent, hoc eſt. merces vendibiliſſimas venditare neſciunt. Equidem naturæ dona, corporis habitus, educatio partem ſibi magnam vendicant, perfici tamen poſſunt ſtudio, quæ ſá natura negata ſunt. Et ſi ad corrigendam infantiam ac balbutiem ſuam, tantum (ut multis narratur) operæ impendit Demoſthenes, ac Cicero, an Divini verbi Præco minus ſibi faciendum putabit?

Quid ſpectandum in voce? ℞. Ut *ſonora* ſit & *nitida*. 2. *Articulata*. 3. *Variabilis*. *Sonora* quidem & *nitida*, ut longè audiri poſſit; non rauca, ſtrepera, vel mollis, vel per nares efflata, vel immanis & incondita. Si quæ ſunt nativa vocis vitia, quoad ſieri poterit induſtriis corrigenda. vel rerum dignitate, ac ſententiarum compenſanda erunt utcunque. 2. *Articulata*. quæ diſtinctè, ut intelligi etiam á remotioribus poſſit, ſyllabas exprimat ſingulas: poſtremas imprimis ne obſorbeat, quod multorum vitium eſt; cui vitando vocis cadentis ſyllabæ duriùs aliquantò pronunciandæ forent. *Variabilis* nempe pro modo & diverſitate partium orationis. 2. Thematum. 3, Figurarum. 4. Affectuum. 5. Periodorum.

1. *Quâ voce utendum in singulis orationis partibus?* ℟. *Exordium* nisi ex abrupto fiat, lene erit, modestum, tranquillum. Nihil insuavius, ac exordientis vociferatio. *Propositio* & *Partitio* quàm fieri potest, clara sit, & distincta. *Confirmatio* firma & mascula, & cùm docet, temperata. *Peroratio* vivida; vehemens. & concitata. Ad servandam vocis integritatem pars orationis quælibet, ùt Exordium demissiore aliquanto tonô inchoanda esset.

2. *Quâ in diversis Thematis?* ℟. In precando decet vox depressior: in suasione gravis; in laudatione clara & explicata; in vitiorum insectatione fortis & commota, in tristibus gravis & querula; in sublimibus elatior; in jucundis tenera & suavis, &c. Quali demum in quotidiana consuetudine uti á natura ipsa docemur.

3. *Quâ in diversis figuris?* ℟. Interrogatio naturalem suam flexionem, ac in fine elationem habet. Exclamatio item suam: Anthitheses ut rem, ita sonos oppositos, altiorem; vel demissiorem amant: Prosopopœja, ejus quem loquentem facit, vocis modum: Apostrophe contentiore utitur &c. Naturâ & celebrium Concionatorum imitatione hæc perficies.

4. *Quâ in diversis Affectibus?* ℟. Hic ut alias, natura magistra erit optima. Qui ipse sibi persuadet, vera esse, quœ dicit; qui ipse, quem in aliis commovere vult, affectu commovetur, suapte, nec cogitans in *Ira* voce utetur acuta, incitata, crebro incidente; In *Timore* dejectâ ac tremulâ, In *Gaudio*, tenera, & hilari: in *Amore* blandâ, amœna, subridente; in *odio* asperâ ac severâ: in *Dolore* ardente ac vehemente &c. Memorabile est, quod Sinenses: sapiens certè populus nullam ejusmodi vocis variationem in Judiciis suis tolerant, tantam illi vim ad Judices variè commovedos inesse putant.

5. *Quâ in Periodo?* ℟. Periodi pars prior modera-

deratiore voce incipienda: & postrema syllaba præsertim in I. vel U, vocales terminata, diligenter ne deglutiatur, exprimenda. Post incisa vel commata singula spiritus reciprocandus; paulo plus interspirandum in medio Periodi, vox tamen suspendenda donec in clausula deprimatur. Plus etiam inter unam ac sequentem Periodum respirandum, ne contentione perpetua vox frangatur.

Quæ sunt vitia Pronunciationis magis vulgaria? ℞. Cantillatio. 2. Monotonia, 3. Vociferatio. 4. Languor. 5. Præcipitantia. 6. Lentitudo.

1. *Quæ est Cantillatio?* ℞. Est modulatio quædam flexióque ad Rhytmi modum, per totam ferè orationem æqualis, id quod scenicum quid & declamatorium habet, ac tabulis uno colore pictis simile est. Est hoc multis á prima juventute agnatum vitium, quo pueri, eodem quo parentibus olim gratulabantur, vel in scena aut feretris dicebant tono, res etiam minutas ac festivas; eâdemque nœniâ, *quæ maribus* & Milonianæ perorationem, vel Priami cædem, vel Herculis furores pronunciare asueti, cantilenam eandem tandem in cathedram afferunt. Cui tam vulgari incommodo remedium adhibebitur, si pueri in Comicis potiùs, ac humilioribus rebus ad familiaris sermocinationis modulum, quám ad tragicam granditatem exerceantur: eorum verò, quæ pronunciant, genuinum sensum intelligant.

2. *Quæ est Monotonia?* ℞. Cantillationi partim opposita, partim eadem, quæ legentem potiùs, quám orantem refert, unoque & infuiso vocis tenore propè nullà flexione per totum utitur, eâdemque veluti chordâ ad extremum decurrit res audientibus longè molestissima. Audivi, qui â principio ad finem veredarii cornu sonitum exprimebat. Quis autem ferat eodem tono dici v. g. *Quamdiu tandem abutêris patiêntiâ nostrâ Catilina? Proficiscere, egredere,*

gredere, &c. Et: *Amicus meus summus, & popularis Geta heri ad me venit &c.*

3. *Quæ est vociferatio?* ℞. Contentio vocis immoderata. Equidem plebecula non rarò, quem faucibus vocalissimis, lateribus valentissimis, vultu rigido corpus totum jactantem intemperanter, ut oratorem optimum oculis, labiisque diductis admiratur. Hoc verò Cicero non oratores, sed *latratores* vocat, nec ad attentionem quidem ciendam facit hæc clamorum immanitas, uti asueti ad molendini strepitum suaviter condormiunt.

4. *Quem languorem dicis?* ℞. Vociferationi oppositum, cùm voce media frigidè, oscitanter, nihil variato sono, nihil mutato vultu, sine impressione, aut contentione ulla dicitur. Quem sic dicentem vix sibi ipsi concionari, ac fortè dictatum quid de memoria recitare credat auditor. Callidium quendam, qui pro concione remissa, & æquabili voce venenum sibi propinatum dixerat, vel è solo hoc languoris indicio mendacii redarguit Cicero: *Tuus* ait, *iste mirificus languor mendacium arguit.*

5. *Quod est Præcipitantis vitium?* ℞. Eorum, qui celeritate nimis volubili vix ullo ad respirandum, vel auditoribus ad cogitandum sumpto intervallo: fluminis, aut torrentis potiùs rapidi more trudunt orationem præcipitem, séque & Auditores delassant adeò, ut quod Augustus de quodam dixit: *Sufflamine* (sufflamen retinaculum est rotæ in præceps currentis) *opus haberent* Satis fuerit ad laudem oratoris, si prompta, facilis, & nuspiam hæsitans memória æquabili velut alveo pacatam devexerit orationem.

6. *Quod nimiæ Lentitudinis vitium est?* ℞. Præcipitantiæ oppositum, & eorum est; qui in singulis ferè voculis intersistunt, litteras veluti syllabatim computando annumerant, guttatim quodammodo loquuntur,

quuntur, ut diu hiandum ſit, dum ad finem Periodi prorepatur. Nihil hoc genere moleſtius, nihil quod minùs in animum deſcendat, quodque niſi nullam concionem omittere obfirmatus, ad extremum perduret.

Ad Caput LVIII.
De Geſtu.

QUid eſt Geſtus? ℟. Geſtus, ſeu actio quinta Eloquentiæ pars, veluti muta quædam elocutio eſt, & ad ea, quæ dicuntur, oris, manusque decens motus & totius corporis conformatio. Habet Geſtus & in familiari ſermone locum, quamquam Germani non perinde ùt quædam nationes vividæ, geſticulamur. Illud Oratori tenendum generatim, ut nec effuſa jactitatione mimum agat, vel hiſtrionem, nec loquentis inſtar ſtatuæ, immotus adſtet; eáque ratione geſtum curet, ut decura nihil appareat.

Quid in Actione obſervandum? ℟. Corporis ſitus. 2. Caput. 3. Vultus. 4. Oculi. 5. Collum, humeri, brachia. 6. Manúſque præcipuè. *Corpus* itaque erit erectum, nec antrorſum recurvum, nec ad latus recline, minùs cathedræ inurbanè incumbens. *Caput* ne ſeniliter ſit propendulum, neque niſi ad languorem exprimendum, ad latus rejectum; multa capitis agitatio indecora eſt. Annuimus tamen cùm damus; renuimus negantes: averſione modica averſationem, remotionem, vel dubitationem indicamus. *Vultus* pro rerum varietate ſeverus, blandus, erectus, alacer aut contrá triſtis, remiſſus, contractus. *Oculi*, animi ſcilicet indices certiſſimi in Actione dominentur, & manum ſequantur, motibuſque cæteris vitam afflent, oportet, Qui vix aperiunt, vel in unum locum defixos habent, non tam agunt, quám recitant orationem. *Collum* vel contractum, vel protenſum, vel rigidum, & immobile placere non poteſt; nec ſi *Humeri* jactentur,

attollantur, deprimantur, contrahantur: *Brachia*, nec incompositè pendebunt deorsum, nec ut tela vibrabuntur, sinistrum quiescit plerumque; nec quàm longum est, attollitur dextrum, sed summum suprá oculos. Percutere suggestum, pedibus supplodere, manus cum sono complodere, sunt, qui minus probent

Quæ autem est manus actio? ℞. Dexterâ ferè utendum, quâ præcipue constat Actio. Cavendum autem ne digiti sint dispassi, aut tribus extremis digitis in volam contractis, indice solo & pollice gestum moderemur. Pro rebus movetur manus, ut cùm *attraho. repello, extollo, deprimo, unio, separo, misceo, divido, scando, descendo, verto, tremo, tumeo rumpo, rogo, &c. Cœlum, terra, frons, caput, astra &c.* Singillatim autem:

Supplicamus aut invocamus junctis manibus, iisque vel elatis vel depressis. 2. *Aversamur*, execramur, negamus, caput ad dextram, manum verò vel utramque ad lævam vertendo. 3. *Interrogamus* dextram modicè sublevando, ita ut vola auditorem respiciat. 4. *Urgemus*, instamus alterno motu, brachio liberius prolato, manuum impressione varia. 5. *Distinguimus* contraria, dextram supinam in sinistrum latus, ac deinde pronam in dextrum transferendo. 6. *Confirmamus*, manum dextram pronam gravi quodam & decenti motu deprimendo 7. *Exprobramus* tribus digitis pressis & indice explicato. *Timemus* manibus sublatis, aliquantum palpitantibus, & sensim versus pectus recedentibus.

Irascimur alias manu in pugnum contractâ; alias porrectâ, & ad latus extentâ non item suggestum percutimus. *Pænitudo* ostenditur manibus ante pectus decussatis, capite paulùm ad latus declinante. *Dolemus* complicatis inter se manibus, vel utrimque dejectis. *Admiramur* manibus elatis utrâque volâ

ad

ad populum versâ, & oculis sursum sublatis. *Ironiam* exprimit vultus paulùm aversus, os subridens, caput leniter annuens, index uterque in latus protensus. *Asseveramus* dextrâ remissâ, pectori admotâ, vel manibus leniter complosis, *Hortamur* dextrâ cavâ & apertâ, & identidem sublata. *Mitigamus* manu aliquoties leniter elatâ, & cum quadam gravitate demissâ. *Multitudo* manibus disjunctis: paucitas conjunctis & cavis significatur. *Minitamur* suspenso supercilio, indice elato & aliquoties moto. *Dimittimus* aversa manu celeriter motâ. *Prohibemus* manu elata, & paulùm suspensa. *Permittimus* dextrâ conversâ & porrectâ, Omittenda denique sunt nonnulla, quæ dedecent; ut crebrò Strophium ex habitu quodam arripere; manicas, superpelliceum, pileolum aliter, aliterque versare, screare aut tussire ultra quàm necesse, unde memoriæ fugam suspicari esset, semper eundem sine varietate gestum efformare.

Haud abs re foret, si uti de Affectibus certi quidam toni compositi extant; ita Formula aliqua componeretur, quâ Figuræ omnes, ad exercitandos Tyrones exprimerentur.

APPENDIX
De ORATIONE SACRA,
Seu
INVENTIONE CONCIONATORIA.
CAPUT I.
De Locis Concionatoriis.

AN præter communes Rhetoricæ, peculiares sunt Concionatorii Loci? ℟. Certè. Cùm enim in Ecclesia non de fundo, vectigalibus, aut vili capite, sed Sacrosanctis Religionis Christianæ Mysteriis, humanum sensum longè superantibus, de moribus ad severitatis Evangelicæ normam conformandis, de

æterna

æterna animarum ſalute agatur. firmiora longè argumenta, nec ex humana Philoſophia duntaxat petita ſint oportet. Peculiares adeo, è quibus eruantur Loci, indicandi ſunt.

Quid ſunt Loci Concionatorii? ℟. Primò Sacræ Litteræ. 2. Sancti Patres, ſeu Eccleſiæ Doctores. 3. Thelogici Loci. 4. Scriptores aſcetici probatiores; 5. Hiſtoria Eccleſiaſtica.

I. Sacræ Litteræ. *Quid ſunt ſacræ Litteræ?* ℟. Dei ipſius, nempe æternæ Veritatis Verbum ab hominibus divino Spiritu afflatis, tum á JESU Chriſto, Patris Verbo hominibus prædicatum, inque certos libros, quos Sacra Biblia, vel Scripturam Sacram vocamus, relata, qui ab Eccleſia pro Authenticis; certaque fidei & morum norma agnoſcuntur. Hoc illud immobile, firmiſſimumque ſolum eſt, quo uno nititur Chriſtiana Oratio, ſinè quo in Academicum Sermonem migrabit. Undé Concioni adeſſe Polonis idem eſt, ac *Verbum DEI audire* & Concionatores, Miniſtros Verbi (intellige Divini) vulgò appellamus.

An in omni Themate Sacræ Scripturæ authoritate utendum? ℟. Huic uni firmamento inædificanda eſt ſacræ dictionis fabrica. Quamquam pro thematum diverſitate in alio parciùs, in alio liberiùs, ſententiis, ſeu Enthymematis inde petitis uti deceat. Sunt enim themata quædam, quæ communia: alia, quæ Evangelica appellare libet.

Quænam ſunt Themata communia? ℟. Sunt eæ Doctrinæ, quæ non ſolùm DEI verbo ſcripto, ſed intimis animis gentium etiam barbararum inſita, etiam â Philoſophia humana, & naturali ratione docentur, ut ſunt pleraque Decalogi præcepta: Deum colendum, non pejerandum, honorandos Parentes, homicidio, adulterio; mendacio, furto abſtinendum: Item arrogantiam, avaritiam, ingluviem, iracundiam, perſi-

perfidiam, ingrati animi vitium &c. evitanda; opes contemnendas: feipfum nofcendum, &c. Quibus de rebus multa Socrates, Plato, Zeno, aliique Philofophi & egregia commentati funt, & pofteris tradidêre. In ejufmodi thematis divina Scriptura pro fundamento quidem erit fubfternenda, amplificationi tamen haud paulò plus, quàm plurimorum textuum congeriei ftudendum. Vel unus Divinæ authoritatis Locus fatis fuerit ad perfuadendum firmiùs doctrinam, humanæ rationi alioquin conformem, & á cujus contrario homo non fceleratus naturâ abhorreat.

Quæ funt Evangelica Themata? ℞. Doctrinæ antiquis Philofophis incognitæ, naturali fenfui repugnantes, ac á Chrifto, fidei, vitæque Magiftro unicè fectatoribus fuis traditæ, ut funt *Dogmata*: De DEO remuneratore bonorum, eoque uno & trino, animæ immortalitate, æternis pœnis, vel gloria, de Filii DEI Incarnatione, Angelis, Gratia, Ecclefiæ authoritate, vi & ufu Sacramentorum, Divinorum Cœlitum cultu, &c. vel Præcepta ac Leges, ut: de parcendo, & diligendo inimicos, de carne fua odio habenda; de fui ipfius defpicientia, refrænando appetitu ipfo rei injuftæ vel turpis: fumma corporis, animique caftimonia, beatitudine eorum, qui perfecutionem patiuntur, &c. Hæc ut fola Dei loquentis authoritate conftant, itâ hac pugnandum maximè, nec tamen amplificatio, aliáque artis Rhetoricæ fubfidia omittenda, quibus obfcurum per se, & apud multos per vitia offufcatum fidei lumen adjuvetur. In eam rem probantibus fcripturæ Locis magis utendum, quàm affirmantibus.

Quos vocas Scripturæ textus affirmantes, quos probantes? ℞. *Affirmantes, feu fimplices* voco eos, qui fimpliciter effantur, ftatuùntque vel credendum dogma; vel agenda præcipiunt, vetántve. *Probantes*

tes seu compositi sunt, qui præter nudum effatum, argumentum item, seu Enthymema, seu rationem dicti continent: v. g. ùt si misericordiam in pauperes suasurus dicas è Lucæ c. 6. *Omni petenti á te tribue:* simplex erit & nuda sententia, at si ex eodem capite dixeris: *Date, & dabitur vobis,* jam præter effatum, effati probationem seu rationem, seu Enthymema Amplificationi aptum afferes: erit enim argumentum: *danti dabitur, ergo dandum est.* Manifestum est autem, probantibus hisce textibus, vim ad persuadendum longè majorem esse, quàm simpliciter affirmantibus; est enim authoritas simul & ratiocinatio, eâdem fidei basi nixa.

An probantes hæ sententiæ non item ad Locos Rhetoricos, è quibus argumenta petuntur, referri possunt? ℞. Haud dubiè. Exemplum esto in Themate proposito, quo probare velis eleemosynam dandam pauperi: á Definitione: *Frange esurienti panem tuum, & carnem tuam ne despexeris,* Isa. c. 58. Fac argumentum: mendicus, *caro* seu frater tuus est, ergo &c. Ab enumeratione partium: *Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, sitivi &c,* Math. 25. Ubi reliqua charitatis opera enumerata habes. A Similitudine: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis;* Eccles. 3. A Contrariis: *Qui obturat autem suam ad clamorem pauperum, ipse clamabit, & non exaudietur.* Prov: 21. Item: *Ite maledicti in ignem æternum; esurivi enim &c.* Math. 25. Ab Adjunctis: *Nè dicas amico tuo: vade & revertere, cras dabo tibi, cùm statim possis dare.* Proverb. 3. Item: *Cum facis eleemosynam, noli tubâ canere ante te.* Matth. 6. A Causis: *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus; honorat autem eum, qui miseretur pauperis.* Proverb. 14. Ab effectis, *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum.* A Compara-

paratio-

peratione: ùt Hospitalitas Abrahæ *Genes.* 38. Vidua Sareptana Eliæ altrix. 3. *Reg.* 17. Tobias, *Tob.* 4. Job, qui de se, *Oculus fui cœco, pes claudo, pater eram pauperum, &c.* E quo exemplo vides Rhetoricam profanam revera sacræ ancillam esse & ministram.

II. Sancti Patres. *Qui sunt Sancti Patres?* ℞. Ecclesiæ Doctores, quos vetustas, vitæ sanctimonia, omnigena eruditio, S. Spiritûs Unctio singulari ac imprimis Ecclesiæ authoritas, divinarum scripturarum legitimos Interpretes constituit. Hi inveniendorum pro quavis materia argumentorum fontem præbent inexhaustum, & locupletes sunt adeò, ut nihil propè incogitatum, indictùmque reliquerint; mirúmque sit, esse, qui rivulos putidos consectati; Plutarchum, Senecam &c. in sacro pulpitu personent Quòd autem suprá de scripturæ sententiis monui: non negligendæ quidem erunt *affirmantes*, præsertim in Themate difficili: præhabendæ tamen *Probantes*, nempe quæ per argumentationem & amplificationem expolitæ, ipsum orationis corpus, suaptè constituent. Exemplum esto in eodem Themate:

A Definitione: *Hæc* (eleemosyna) *est solatium grande credentium, virtutis nostræ præsidium, munimentum spei, medela peccati; corona pacis, sacrificium Christiani, &c.* Augustin. in Lib. de eleemos. Ab enumeratione partium: *Esurientium panis est, quem tu detines, nudorum indumentum, quod tu includis; miserorum redemptio, pecunia, quam tu in terram defodis, &c.* Augustin. Serm. in Domin. Pentecost. A simili: *Manus pauperum est Gazophylacium Christi, quidquid pauper accipit, Christus acceptat.* Chrysol. Homil. de Jejunio, & eleemos. Item: *Bona negotiatio, in qua parvo emitur, & magno venditur.* Chrysol. serm. de Pœnitent. Item:

Quasi

Quasi fœnus trajectitium facis, hic das peritura, ibi recipis æterna. August. super Psalm. A Dissimili: *Quid Judici respondebis miser? parietes vestis, hominem non vestis; equos phaleris ornas, fratrem lacerum aspernaris.* Ambros. L. de Nabath. A Contrariis: *Crudeles adimunt pauperi necessaria, ut mollia & superflua dent ventri.* Basilius. Item: *Si non pavisti, occidisti:* S. Ambros. Item: *Pauper & dives duo sunt contraria, duo sunt sibi necessaria.* Augustin. Ab Adjunctis, *Date omnibus, nè si cui non dederitis, Christus ipse sit.* August. Item: *Vera eleemosyna est sic dare, ut gaudeas te dare.* Chrys. A Causis: *Deus pauperes in hoc mundo esse voluit, ut divites peccata sua redimerent.* Augus. Ab Effectis: *Eleemosyna in utraque vita calores efficit: in ista famam comparans, in altera g oriam æternam.* Chrysost. A Consequentibus: *Non memini mala morte mortuum, qui opera charitatis exercuerit,* Hieronym. A Comparatione: *Non enim minoris criminis est tollere, quám cùm possis, & abundes, denegare.* August. A Comparatione: *vide infrá:*

III. Theologia. *Quid sunt Loci Theologici?* ℟. Sunt ea, quæ de fidei dogmatis, vel moribus, Christianique hominis officiis in Theologia scholastica, Positiva, Polemica, Morali docentur. Hæc divinarum rerum coagnitio penitior omnino necessaria est Concionatori, nè quid á recto tramite & Ecclesiæ doctrina deviet, atque ambigua pro certis, parùm solida, & errori vicina pro indubitatis, multitudini credulæ venditet. Uti cavendum est contra, nè in subtilitates Theologicas immittat se, quas vel non intelligat populus, aut sinistrè intellectas in offendiculum trahat.

Cuperem hujusmodi exemplum? ℟. Consules igitur Theologiam, quid de Eleemosyna communiter

statuat,

ſtatuat. Reperies tria doceri. 1. Charitatem Chriſtianam duo complecti: Dolorem de aliena miſeria, & auxilium. 2. Eleemoſynam non conſuli tantùm, ſed præcipi, nec enim ob ejus omiſſionem conſilii alioquin olim dictum iri: *Ite in ignem æternum; eſurivi enim, & non dediſtis, &c.* Eſſe namque hanc divinæ providentiæ legem, quâ tantam in rebus humanis inæqualitatem induxit, ut egerent alii, abundarent alii, ſed eà cauſâ, ut illorum penuriam ſuis opibus ſublevarent. Item voluiſſe Deum, ùt alter per ſubmiſſionem, alter per moderatam liberalitatem gratiam in ordine ſupernaturali conſequerentur. Hinc in Deutero: c. 11. *Præcipio tibi,* ut aperias manum pauperi. Et 1. Timoth. 6. *Præcipe* divitibus, *facilè tribuere.* 3. Docent Theologi: dandum è ſuperfluo, & quidem ex officio juſtitiæ; definit, quos fines, limitésque habeat ſuperfluum, & an quæ evenire, non item præviderì poſſint, fortuitæ neceſſitates ab hoc præcepto eximant: docet denique quo ſenſu accipiendum ſit illud, quod eleemoſynis peccata deleantur. Inde advertes non argumenta tantùm, ſed & copiam ex his locis manare.

IV. Quinam ſunt Scriptores Aſcetici? ℞. Qui de Chriſtianæ vitæ, virtutisque perfectione multa piè, & utiliter conſcripsêre. Delectu tamen adhibito præferendi, qui non tantùm voluntatem afficiant ſuaviter, ſed ſolidis etiam, veræque Theologiæ conſentaneis doctrinis intellectum colluſtrent, quales ſunt: Ludovicus Grateſis, Rodericus, Sanintjure, Cauſinus, Arias, Drexelius, Craſſetus, Nepuev, Manna animæ Segnerii, ejuſque opuſcula omnia, ac complures alii. Nullum ferè eſt thema prædicabile, ſeu Concioni aptum, de quo non ſpiritualia ejuſmodi opuſcula extarent. Præ cæteris digna ſunt magnorum Theologorum S. Thomæ, S. Bonaventuræ,

Cajetani, Bellarmini, Lessii &c. opuscula. Huc accedunt celeberrimorum Ecclesiastarum Sermones, Segnerii, Fabri, Biroati, Bourdaluæi Commentarii, aut operum potiùs Indices, qui sinè plagio magnam suppellectilem suppenditabunt.

V. Historia Ecclesiastica. *Quid est Historia Ecclesiastica?* ℟. Quoniam in suasorio genere ad plebem plurimùm valent exempla, seu comparationes parium, majorum, minorum, horum item fontes á profana Historia diversos nôsse ab his egregiè comparatum esse oporteret Concionatorem. *Primùm* hic locum tenent exempla Biblica veteris ac novæ legis, *Secundum* Ecclesiastica Historia primorum sæculorum; cui fides & authoritas major est: deinceps recentiores Annales Baronii, aliorùmque; nec non vitæ Sanctorom, á probatis Authoribus conscriptæ, Annales variorum Ordinum, &c. quibus fidem tribuere vir sapiens non vereatur. Longè verò habendæ sunt nescio quæ Legendæ, Chronica, &c. ignorantissimo ævo ab obscuris Scriptoribus consarcinata, quæ Cathedræ majestatem minimè decent. Quin sunt primi nominis Oratores, qui sibi historiolarum ejusmodi narratione omnino interdixêre, quod inde justæ orationis cursum infringi, tempusque eripi existimarent, Nec tamen reprehendendi sunt, qui ruri sermoni cuilibet probatam quampiam Historiam subnectere amant. Exempla, ut quæ longiùs excurrunt, addere non attinet.

Non ignoro obijci posse, uberrimos quidem esse hos Scripturæ, Patrum, Theologiæ, Ascetarum, Ecclesiasticæ Historiæ & superfluentes fontes, verum paucos esse vel iis facultatibus, ut tantum librorum numerum comparent, vel sic abundent tempore, ut in immensos hos campos toto vitæ curriculo vix ementiendos exspatientur. Interim non rarò adolescenti, & è scholis recenti Presbytero jam aggre-

diendum

diendum ad opus Evangelii Curatos porrò veteranos, Miſſionarios, & ferventes alioquin Eccleſiaſtes, ſæpè rei familiaris curis, excurſionibus longinquis, confeſſionibus audiendis eum in modùm obrui, ut ad hæc temporis nihil vacet.

Qui ſuppleri poteſt hic librorum, vel temporis defectus? ℞. Utendum erit adjumentis pro compendio laboris, per viros doctos elaboratis: ùt eſt magnum theatrum vitæ humanæ, Laurentii Bejerlinckii, Theſaurus Coccii, variæ Catenæ Patrum, Bibliotheca Labatæ, Lohneri. Spanneri, Manſii, &c. ac cæteris omnibus plenior P. Vincentii Houdry, quæ ut è Gallico latinè verteretur, optandum foret. His ſubſidiis adjutus incipiens, aut admodum diſtentus Concionator facile enthymemata & exempla pro quavis materia conquiret, quæ Rhetoricâ, ac imprimis amplificandi arte accedente, in elegantis, utiliſque orationis formam conſtruantur.

Caput II.

De amplificatione Orationis Sacræ.

AN alia eſt Orationis Sacræ, quàm profanœ amplificatio? ℞. Poſtquam ad thema propoſitum è ſcriptura, & Scripturæ interpretibus Patribus unum. vel plura argumenta inveneris, eôdem artificiô, ex iiſdem Rhetoricæ Locis, definitionum, ſimilium, contrariorum, cauſarum, effectorum, adjunctorum, exemplorum frequentatione & congerie, perinde ùt quævis alia oratio amplificanda, figuris & affectibus acuenda, ad plebis captum in plena luce ponenda erunt. Certe ſi hodie ſacer quidam Tullius conſcendat Cathedram, nec tam Verrem, Piſonem, Antonium, nec è jure aut legibus Romanis, ſed vitia, luxum, avaritiam, libidines &c. è ſacro Codice inſectaretur, non minores facturum credo motus animorum, nec minùs admirationi futurum in pulpito, quám olim in Roſtris fuerat, aut Sena-

tu. Inter causas corruptæ eloquentiæ Ecclesiasticæ hæc Princeps est, quòd ab genuina hac amplificandi ratione ad docendum, movendùmque tam necessariâ discessum est á plerisque; idque quia vel laboriosior (ùt est certè operæ non levis) videbatur, vel quòd multi Rhetoricæ præceptis tincti magis, quám eruditi, nec quibus oportebat armis instructi, in hunc campum descenderunt. Inde factum, ut priore & hoc Seculo alia, atque alia amplificanda genera in regionibus diversis invalescerent.

Quæ ais amplificandi genera diversa? ℟. 1. Sunt, vel fuêre quidam, qui multiplici profana eruditione. 2 Quidam qui figuris Biblicis, ac Conceptibus (ùt ajunt) Scripturisticis. 3. Alii, qui congeriè plurimarum gnomarum, seu sententiarum; concionatoriam amplificationem definiunt, atque adeô tres veluti in sectas discedunt.

I. *Quid tibi vis nomine eruditionis profanæ?* ℟. Inspergunt largiter locos è profana, quin & fabulosa historia petitos, & passim Alexander M. Cæsar, Pompejus &c. etiam è ruralibus suggestibus audiuntur: vel ex historia naturali de certis animalium, plantarum, arborum, mineralium proprietatibus, & admirandis è Plinio, Solino, Aldrovando &c. vel de variarum gentium singularibus legibus, moribus, ritibus, è Suida, Laërtio, aliisque partem orationis magnam implent, voluptate fortasse audientium aliquâ, fructu, motùque propè nullo.

Cur hos eruditos minùs probas? ℟. Etsi nihil sit in rebus humanis, naturalibus, artificialibus, è quo non ad moralem doctrinam quamlibet, convenientiam aliquam exsculpere liceat; ad persuadendum tamen vim habebit nihilo majorem, quàm simplex similitudo, in quam deniquæ resolvuntur. Hanc autem ut ad illustrandum argumentum aliquid facit, argumenti tamen nomen vix mereri alibi diximus,

nec ad amplificandum admodùm valere. Ita ſi de certo palmæ genere, quod Indis cibum, potum, indumenta, tectum, medicinam, navigia, vela præbet, latè diſſeruetis, nihilo plus eleemosynam perſuadebis, ac ſi dicas: quemadmodum hæc arbor Indis omnia præſtat, ita homo in egenos liberalis pes eſt claudo, oculus cæco &c. Quòd ſi eruditiunculæ ejuſmodi undeunde coacervatæ, ad perſuadendum vim etiam habetent maximam, Chriſtianæ tamen cathedræ ſanctitatem vix deceret, miſcere ſacr. profanis, ſæpiùsque Plutarchum aut Plinium, quam Hieronymum nominare: præſtaret naturali, & obviâ Allegoriâ vel comparatione conferre hominem in miſeros largum, canali, nihil ſuperfluum retinenti;quám de admirandis Aquæductuum Romanorum &c.multis pertragœdiari, vel de Baſiliſco narrare, quòd etſi ſolus prædam vorare amet, poſtquam tamen ſaturaverit se, leni ſibilo advocet animalia alia, ad abſumendum, quod is reliquerit. Equidem Aſceticæ Doctores, ùt Drexelius, Nierembergius, Rodericus &c. haud parcè his ornamentis ütuntur, nempe quòd miſcendum ſibi utile dulci putarent, quò rerum, de quibus agunt, aſperrimarum lectionem hôc condime[illegible] ſuaviorem redderent, faſtidiùmque diſpellerent. quos tamen in cathedra imitandos non exiſtimo.

II. *Quid de Figuriſtis, & eorum amplificatione cenſes?* ℟. Figuriſtas dico, qui rejectâ profanâ eruditione Sacræ liberalius indulget; è figuris Biblicis totam ferè orationem ædificant: in myſtico, anagogico, & tropologico ſenſu exponendo, varios textus variè inter se combinando, plurimùm immorantur. Cujuſmodi merces ab exteræ cujuſdam gentis Commentatoribus ſubtiliſſimis, magnô numerô nobis invectæ fuere, & vulgo *Conceptus Scripturiſtici* audiunt, quibus permulti utuntur, uſique ſunt tantò

 liben-

libentiùs, quòd hæc ſacræ eruditionis ſpecies inge-
nii & doctrinæ opinionem conciliet concionatori,ſi-
mul minimi laboris, temporisque ſit. Labitur hora
dum duas tréſve figuras ejuſmodi variè circumdu-
ctas evolvant denique.

Quid inquam de Conceptionibus Scripturiſticis? ℞. Primò: ſine *authoritate* ſunt. 2. ſine *robore.* 3. ſine *fructu.* Dum enim in quolibet verbulo Scripturæ, myſteria neſcio quæ recondita venantur,dum in eam rem varias variorum interpretum lectiones, Patrum medii ac infelicis ævi, ac ſæpè Rabbinorum cogitata variè inter ſe combinant, interpretationes denique exſculpunt longè petitas, violentas, mirum in modum contortas, ac minimâ authoritate præditas; cùm non meritò dubitari poſſit, an Divinus Spiritus,cujus ſimplex eſt cum ſimplicibus ſermocinatio, in eum ſenſum, ac per tot ambages loqui voluerit. Quid autem incerta hæc & ſuſpecta humanæ ſapientiæ commenta conſectamur, cùm infinita ſuppetant Scripturæ loca aperta, minimè dubia, ac promptæ intellectionis: cùm item magno numero ad manum ſint Commentatores graviſſimi, qui in genuino ac litterali ſenſu exponendo, tam feliciter, tam copiosè elaborârunt.

An ſinè robore ſunt hæ ſubtilitates? ℞. Splendoris habent nonnihil, ùt adulterini adamantes, & quod de profanis eruditionibus diximus, in ſimilitudinem (quod ipſum figuræ nomen indicat) denique deſinunt; hoc ſolùm á profana diverſam, quòd hæc Protaſi, ſeu fundamento fide certo, illa humano nitatur. Utraque verò roboris ad perſuadendum minimum habet. Nec puto, ullum unquam grandem peccatorem his deliciis ad incliti vitii fugam, & ſolidæ virtutis amorem permotum, Gladius acutus eſt verbum Dei, ad diviſionem animæ pertingens, ſed qui his ingenii ludis hebetatur magis, quám acuitur.

An etiam sinè fructu sunt? ℞. Accedit, quod conceptuis ejusmodi ab imperitissimo vulgo ne intelligantur quidem, tædio corripiatur Auditor, atque dum longo circuitu Protasis figuræ, Symmachi, Aquilæ, &c. versiones; Rabani, Hincmari, &c. commentationes evolvuntur, diu quò res evasura sit dubius ac suspensus, obliviscatur priorem, ac post concionem rogatus, quid dictum sit, responsionem non reperiat. Quantò altiùs in animum descendisset oratio sinè tam longis diverticulis, perpetua, pugnax, ampla, ad unum finem directa, plebis captui commensa?

An igitur Biblicis Figuris abstinendum est? ℞. Minimè omnium. Quin in Mysteriis sanctæ nostræ Religionis exponendis dignitatis & efficaciæ sunt maximæ, neque ullô pactô prætermitti possunt. In materiis verò moralibus minimè scilicet obscuris, ac controversis, sobriè, parcéque, & eatenus tantum utendum, ut locò profanæ similitudinis, vel exempli, vel comparationis, sacra adhibeatur; nequaquam autem ut veluti corpus amplificationis faciat; continentis orationis cursum intersistat, tantumque temporis occupet, ut ad cætera minùs relinquatur.

III. *Quid de frequentatione gnomarum, sententiarum è Scriptura, & Patribus sentis?* ℞. Sunt permulti hujus sectæ, qui post delectum Thema concionis plurimum laboris in conquirendis undecunque sententiis ponunt, inter Affirmantes, & Probantes nihil discriminis faciunt, iisque repertis, concionem jam propè perfectam se habere credunt, eàque in re Polyanthæarum fabricatores imitantur. Etenim si *Affirmantes* tantùm sententias, & in materia nihil controversa coacervaveris, v. g. Patrem honorandum, actum ages; & erit, qui tibi oggerat: *quis autem id negat?* At si Divini hujus præcepti naturam, partes, causas, effecta, adjuncta, conse-

quen-

quentia eloquenter exaggeraveris, etiam degeneri lacrymis excuſſeris, ac duritiem emolliveris. Quod ſi *Probantes* etiam fuerint, ſed eæ ſinè amplificatione Rhetorica nudæ, minùs feceris, quàm ſi unam unicam, ſed ampliter & explicatè deductam attuliſſes. Ut unum telum dextrè libratum, altiùs penetrat, quàm ſi faſcem bene magnum ſpiculorum in alterum conjiceres. Certè qui ad virum gravem, cordatùmque hoſti ſuo capitali conciliandum catenam integram gnomarum ex utroque teſtamento, SS, Cypriano, Auguſtino, Hieronymo, Chryſoſtomo,&c. adde & Seneca &c. voce contenta ingereret, reſponſum feret fortaſſe: *De hoc hominem Chriſtianum dubitare neminem; ſed injuriam eſſe graviorem, quam ut condonari poſſit, nam &c.* Tum enim vivida, validáque amplificatio, velut ſupremus aries obſtinato admovendus erit.

Quid de latinis ſententiis dicis? ℞. Etſi principes ad amplificandum ſantentiæ, majoris fidei ergo non modò afferri, ſed iterari etiam latinè ſoleant, poſſíntque, eorum tamen mos haud quaquam probandus eſt, qui ſtipatas, eaſque plurium Periodorum prælongas, primùm latinè recitant; tum citationes faſtidioſas libri, capitis, verſus, numeri, editionis, circa medium &c. ſubjungunt; ac demum vernaculâ ad verbum reddunt, ut ſi putare velis, latina ſubinde quintam, ſextámve orationis partem faciant. Fieri certè non poteſt, quin tot velut repagulis, tot peregrinæ linguæ non intellectæ interjectis intervallis, ſiſtatur orationis alveus, & animi audientium ab inſtituto alio dilabantur. Meliùs imitaberis ſummos ævi noſtri Concionatores, & eloquentiæ Chriſtianæ Lumina, qui poſtquam ſumptum è ſancto Doctore Enthymema, ſeu ſententiam probantem ſatis amplificavêre, tum ſententiam ipſam; idque paucis ſubijciunt, v. g. Audite ùt Chryſoſtomus in il-

lud Pſalmi. *Eleemoſynas illius enarrabit omnis Ecclesia Sanctorum* ratiocinetur: Gloriam quæritis, ex eo, quod pauperi negatis, ſuperfluo? at enim non inde majoris fietis, ſi ſuperbo veſtitu, palatiis, &c. vos efferetis, quin inde ſordes veſtras, vel rapacitatem arguent. Quin ſi virtute famam quæritis, erunt qui juſtitiam veſtram, crudelitatem; patientiam, animi vilitatem &c. dicent; ſola in miſeros beneficentia extra cavillos eſt, omnibus grata eſt & probata: *Non juſtitiam, non prudentiam, non patientiam, ſed eleemoſynas enarrabit omnis congregatio Sanctorum.* Ità Chryſoſt. Totam ejus raciocinationem ad verbum latinè recitare odioſum fuiſſet.

CAPUT III.

De Exordio, Propoſitione, Partitione Orationis ſacræ.

De EXORDIO.

AN alia eſt in Sacris, quàm profanis exordiendi Ratio? ℟. Præter jam enumeratos exordiorum fontes, is inſuper Concionatorum proprius, maximéque uſitatus eſt, quo occurrens Evangelium, vel Evangelii partem illam, è qua propoſitio ducitur, pluribus & eum in modum exponunt, ut inde thema naturaliter fluat. Apud Gallos primi nominis Oratores vix aliud exordium reperias. Sive porrò factum aliquod exponendum ſit, amplificabitur, ùt de Narratione dictum; Si Dictum, itidem á Patribus, Adjunctis ut Chriæ Paraphraſis &c. paulùm deducetur. En exempla aliquod: In Evangelio de leproſis: *Ite, oſtendite vos Sacerdotibus,* Exordium. His verbis Chriſtus ſuos, ad Sacerdotes, tanquam animarum Medicos dirigit, non ut in Synagoga, ubi Sacerdotes teſtandi, quidem de ſenata lepra, non item medendi poteſtatem habebant. Mirum autem, quod tot morbis graviſſimis conflictati, horreant hos medicos, differant, &c. Id inde eſt forſitan, quod vim

hujus

hujus medicinæ, id eſt, *Utilitates ſacræ confeſſionis non intelligant. quas vobis pluribus exponam.*

Nemo poteſt duobus Dominis ſervire, Exord. Naturæ hoc lumine notum eſt, ſi Domini omnibus in rebus inter se diſcrepent. Hoc intelligentes multi, qui DEO ſibi ſerviendum ſtatuêre, cùm rebus omnibus abundarent, &c. in ſolitudines, & clauſtra ſeceſsêre &c. Non id volo, ſed oſtendam *quomodo & in ſæculum vocati, mundum fugere poſſint, ac debeant.*

Appropinquans, flevit ſuper illam, quia ſi cognoviſſes & tu, &c. Exord. Prævidens innumera mala urbi ſuperventura &c. hortatur ad reſipiſcentiam. Idem Deus facit peccatorem videns, ut cor durum molliat, errantem ovem reducat; non equidem ſeipſo, ſed vel per ſuos miniſtros ad cor ſecretò loquitur, vel per certas inſpirationes, reprehenſiones internas, quas remorſum conſcientiæ vocamus; *Hanc remorſum, miſerentis DEI gratiam, nec negligendam eſſe oſtendam.*

Dic, ut hi duo filii mei ſedeant &c. Horum mater ſimpliciter pro filiis ſuis nuper piſcatoribus petit, non modo ut commodius habeant, ſed ut Reges fiant, Et credebat eos mereri, quod petebat, cum duobus annis Chriſtum in ærumnis, &c, conſectati eſſent. O quot hodie ſunt, qui ut domos, & familias ſuas augeant, non tam bonis artibus, ut iſta mater, ſed extorſionibus &c. graſſantur: *In quæ verò pericula immoderatus hic ſuorum amor multos conijciat, oſtendam.*

Præter communiſſimum hunc probatiſſimumque exordiendi modum, cæteris quoque uti licebit, quâ causâ Paradigmata quædam adjeci.

1. A genere ſeu Theſi: *Pax vobis, ergo ſum, nolite timere.* Lucæ 24. Phantaſia, & timor ſæpe, in errorem inducit: ſic luna putatur major ſtellis; hæ

ſtare

ſtare videntur, & rapiuntur; remus in aqua curvus, naviganti ſylva fugere, Iridi veros eſſe colores &c. Noctu quæ ſpectra timemus &c, Ita Apoſtoli Chriſtum pro ſpiritu habebant &c. Ita Chriſtiani, vitam Chriſtianam, & ſpiritualem; ùt duram, & horridam aſpiciunt, *ego vobis amabilem eſſe & jucundam demonſtrabo.*

2. Ab Adjanctis: *Remittuntur tibi peccata tua.* Luc. 7. Si Magdalena nempe publicè infamis ad ſolum Phariſæum veniſſet, ut putatis, accepta fuiſſet? ut invectus in audacem Phariſæus? &c. per *Proſopopœjam.* At á Chriſto ſumma humanitate admiſſa, peccatis ſoluta &c. exemplo nimirum eſt: *Etiam maximos peccatores momento ſanctos fieri poſſe.*

3. A Contrario. *Chriſtus flagello expellit nummularios.* Exord. Nunquam Deus per ſe ipſum, ſed per miniſtros ſuos punivit, ut Adamum, populum rebellem, Pharaonem, Sennacherib &c. Hodie verò ipſe ſuis manibus, è templò profligat impios: Diſcite, *quæ templis debeatur reverentia.*

4. A ſententia: *Diligite inimicos veſtros;* Matth. 5. S. Gregorii egregia ſententia eſt: Apoſtolos vocatos eſſe non trahentes, ſed *mittentes retia ſua*, unde infert: Concionatori ſuam fore mercedem; ſi officio fungatur, etſi nihil capiat. Metuo, nè ſterilis ſit hodie mea dictio, quâ Chriſti nomine vos rem auditu duram jubebo. Quod ſi per veſtram duritiem nihil effecturum me præviderem, dicam tamen *diligendos inimicos.*

5. Ab exemplo: *Quis me arguet de peccato?* Joan. 8. Carolus VII. Rex Galliæ dum voluptatibus unicè vacat, monetur á Legato, cæſum exercitum, Provincias amitti. Is verò illi recens ſtructa palatia, ornamenta, delicias &c. oſtendere. Tum Legatus: *Neminem vidi jucundiùs perire.* Agnovit acumen Rex, & omiſſis voluptatibus egit, quod agendum erat,

Quî fieri poteſt, ut *mortali noxa conſtrictus, ludat, jocetur, rideat? &c.*

6. Ab eruditione: *Cùm fortis armatus cuſtodit atriam ſuum &c.* Trochilus quidam è naufragio ſervatus, ut domum veñit, obſtrui in domo duas feneſtras juſſit, mare reſpicientes; nè ſi id placidum, amœnumque videret, denuò libido navigandi veniret, *vitandœ nempe occaſiones ad malum allicientes.*

Opera ſua faciunt, ut videantur. Matth. 23. Phariſæi reprehenduntur, quòd bona opera facerent, ut videantur. Quot hodie Chriſtiani palàm in malitia gloriantur? Gyges Lydiæ Rex annulum habuit, quo inviſibilis factus, maxima ſcelera perpetraverat. Is annulus hodie non emeretur, niſi leviſſimo. *Si peccare vobis certum eſt, at modeſtè ſaltem peccate.*

De Propoſitione Generis Panegyrici ſacri.

QUandonam in Eccleſia Panegyrico utendum è ℟. In Feſtis Sanctorum ſolemnioribus, ùt Patroni Regionis, Urbis, Eccleſiæ, Facultatis, Communitatis alicujus, Fundatorum Ordinum Religioſorum, recens canonizatorum &c. in laudatorio genere vel maximè, vel unicè verſandum. At in vulgaribus, ac ſtatutis Apoſtolorum, Martyrum Feſtis, ſimpliciter doctrinæ morali inhærendum, & exemplis è vita Sancti petitis, ſi ſuppetant, in Exordio, vel Confirmatione utendum.

Qualis debet eſſe Propoſitio Panegyrici Sacri? ℟. Itidem affecta, ut ſupra generatim de propoſitione commemoravimus. *Imprimis* verò, ùt quod ibidem ſecundo loco diximus *Moderata* ſit, nec amplior, aut latiùs patens, quàm juſtæ orationis modulus admittat: deinde *Propria* magis, quàm traſlata, ſeu Allegorica, deniq; ſimul *Practica.* ſeu doctrinæ moralis ſemina continens.

Quomodo erit moderata? ℟. Si nec nimis multa complectatur, nec ita ſterilis ſit, ut orationem non

impleat.

impleat. Amplificatio, Panegyrici prima virtus, & veluti anima eſt, cui tamen locus non relinquetur, ſi v. g. D. Thomæ Aquinatis virtutes omnes,quæque ante vitam, in vita, poſt mortem geſſerit, enumerare velis, hoc eſt librum conſcribere. Deligentur itaque exornandæ una, duæ, aut tres virtutes; vel ex actis unum, aliudve illuſtrius, ex quo una, pluréſque virtutes eluceant. Sic de S. Joſepho dices, ſatis apparere ejus magnitudinem; quòd fuerit *Sponſus Virginis Deiparæ*, vel quod *Nutritius Chriſti*. In *S. Dominico* extolles zelum adversùs hæreticos; vel quantum de Eccleſia meritus ſit, ſuſcitatô, ſæpiùs ad populum prædicandi more: *Vel* Roſario Virginis in uſum inducto. In S. Thoma Aquinate vel caſtimoniam admirabilem, vel orandi ſtudium, vel doctrinam divinitus hauſtam miraberis. *S. Ignatii* converſio heroica alias tractabitur; alias tricennarius inter pueros; iterum ejus prudentia plùs quâm humana; item quantum libello Exercitiorum boni creârit, &c. *S. Xaverius*: Ejus fortitudo, vel ardor divinæ gloriæ; mors in ipſo Sinarum conſpectu &c. *S. Thereſiæ* orandi fervor in ſumma ſiccitate & ſupernæ unctionis derelictione &c. Sic in altero Sancto paupertas Evangelica, in alio contemplandi donum, in alio ſingularis in DEUM fiducia &c. deprædicabitur.

Quod erit Thema, ſeu propoſitio in materia ſteriliore? ℞. Cùm de Sancto quopiam pauca extant,loco communi liberalius indulgendum, ac omnibus Sanctis Apoſtolis, Martyribus, Virginibus, &c. communia afferenda. Si quid certi conſtet, poteſt fieri conjectura de aliis naturâ cohærentibus virtutibus. Quot enim virtutes in uno Martyrio in ſunt, & quanta amplificandi materia? 3. Recenſeri poſſunt aliqua ad ejus ſepulchrum prodigia: & tutiores eſſe urbes á Reliquiis Sanctorum, quám á mœnibus, &c. 4. Pars

&c. 4. Pars laudis ducetur á Parentibus, patria, natione, &c.

Quid sentiendum de Thematis, seu Propositionibus Allegoricis? ℞. Servator ipse, orientalium populorum mori se accommodans, ferè in parabolis loquebatur, semet Agricolæ, viti, agno, viæ, luci, pastori, januæ comparans. Evangelicæ doctrinæ pars magna notissimis parabolis de decem virginibus, filio prodigo, Epulone, benefico Samaritano, talentis inter servos divisis, cœna magna &c. continetur. Quare adeò reijciendæ non sunt Allegoriæ hujusmodi, ut laudem mereantur, si cum dignitate graviter, & ad SS. Patrum methodum tractentur, neque tantundem Protasi, hoc est, enumerandis proprietatibus Vitis, Januæ &c. quám in Apodosi, hoc est: fluente inde doctrina inhæreatur.

At verò probari haudquaquam possunt ii, qui cùm solennior quidam Panegyricus adornandus est, primò omnium de Allegoria circumspiciunt, eundemque Sanctum, jam Leonem, jam Aquilam, aliás Cedrum, Cypressum, subinde Hortum, Lilium, Rosam &c. alias Solem, Hesperum, Iridem, quin Deucalionem, Prometheum, Herculem, & nescio quid faciunt, rémque eandem in sexcentas formas transformant, nec minùs in Lilia adjunctis, quam sanctæ Virginis laudibus immorantur, ut adeò Allegoria non unam quandam partem occupet, sed ipsum sit orationis corpus. Præterquam enim, quòd hæc Sanctos Cælites laudandi ratio veteribus incognita, probatissimisque recentioribus omnino inusitata est; Academicum quid, & scholam sapit: præterquam, quòd facillima est, nec magni iugenii, eaque propter Tyronibus veræ Amplificationis per ætatem nondum capacibus fortasse permittenda. Sacrum Pulpitum *Proprium* planùmque thema magis decebit, ut: fuisse sui sæculi gentis, ordinis ornamentum: vixisse ut docuit:

neminem

neminem habuisse, quem imitaretur, ipsum verò inimitabilem: Divinæ providentiæ á minimis ad maxima ducentis exemplum &c. De Sancto Angelo Tutelari esse *verum Amicum S. Stephanus*: Summa ejus laudum, primum pro Christo mortuum. 1. *Immaculata Conceptio*, quòd hæc quæstio indecisa sit, summæ gloriæ Virgini cedere. *S. Joannes Baptista*, in uno esse dona omnium, idque in gradu excellenti. *De Nomine JESU*: In hoc nomine perfectiones divinas omnes relucere. *In Festo Annuntiationis*: Nemo fuit sibi vilior Virgine nemo Deo pretiosior &c. Plura exempla vide in capite sequente.

An Panegyricum morali doctrina mistum oportet? ℟. Non ideò solùm Sanctos laudari vult Ecclesia, ut grandem de eorum sanctimonia existimationem concipiat populus, verùm ut ad imitationem simul extimulet desides, & meliores reddat admiratores. Quare è vitis ipsorum non tam quæ admiranda, quám quæ item æmulanda sint, eligentur: ac post amplificatum certæ virtutis actum subjicietur, quod ad mores instituendos faciat; modus imitandi proponetur; nostra dissolutio cum eorum sanctimonia comparabitur; confutabuntur excusationes frivolæ contra exercitium Evangelicæ perfectionis; ostendetur facere nos posse, quod fecit alter, ut nos, homo, debilis &c. Hæc ratio Cælitum encomiis salubres & reî accommodatas adhortationes admiscendi haud dubiè genuina Idæa est Ecclesiastici Panegyrici. Exempla habes in Partitione.

De Propositione, seu Themate generis Deliberativi Sacri.

QUid observandum in Propositione generis suasorii sacri? ℟, In his minus difficultatis, ac in Panegyricis, & materiarum prædicabilium campum aperient immensum, Sanctum JESU Christi Evangelium,

ſium, fons nunquam deficiens; SS. Patrum Commentarii; octo Theologiæ Speculatricis, ac non pauci morales tractatus; Aſcetici ac Concionatorii libri, Polyanthææ, Bibliothecæ Concionatoriæ, in quarum aditu occurrent Tituli: *Abſtinentia. Ambitio. Amor inimicorum. Amor ſui. Atheiſmus &c.* De quorum ſingulis libri extant ſingulares. Ut verò è ſylva infinita themata deligantur aptiſſima, tria præcipuè erunt obſervanda: 1. ut Propoſitio plerumque ex occurrente Evangelio ducatur. 2. quæ Auditori videatur accommndatior. 3. nec infinita ſit.

An ex Evangelio petendum eſt thema? ℟. Certè. Hoc enim Doctoris & Legiſlatoris Chriſti verbum eſt, è quo cùm Religionis noſtræ Myſteria, tum rectè vivendi præcepta interpretari, Chriſtiani oratoris officium eſt. Pleraque porrò Evangelia in Dominicas, ac feſta ab Eccleſia conſtituta adeò apertè certum aliquam doctrinam continent, ut ab ea diſcedere vix liceat; & ingratum ſit audienti, ſi liquidus textus aliò detorqueatur; cùm plerumque augurentur poſt Evangalium de Epulone, ſermonem fore de *periculis divitiarum*, vel *inferni pœnis*, vel *miſericordia in pauperes*; In converſione S. Magdalenæ, vel de filio prodigo; *de pœnitentia, aut morum converſione.* De ejectis Numulariis: *de reverentia templis debita.* De ſervis torquentibus conſervum: *de injuriis condonandis.* De quinque millibus paſtis in deſerto: *de fiducia in DEUM &c.* Hâc causâ aliquibus minùs placent themata continuata, in quibus vel violentè in rem trahendum, vel deſerendum eſt prælectum Evangelium.

Quid ſi plures materias contineat Evangelium? ℟. Aſſumenda erit illa, quæ captui, neceſſitati, & conditioni loci, & auditorum erit accommodatior. Alia ſunt urbium, ruralium hominum alia vitia. Etſi vulgaria ſint themata, & ſæpiùs, & á pluribus pertractata nunquam ſatis inculcari poſſunt. 3. *Quid*

3. *Quid infinitæ Propositionis nomine intelligis?* ℞. Est ea, quæ latissimè patet, ut si generatim dicas: *De officio hominis Christiani: De remediis ad salutem De lingæ vitiis comprimendis &c.* Quæ librorum sunt potiùs, quám unius concionis argumentum. Generalia isthæc neminem feriunt, nec nisi propriùs tangatur, quisquam sibi dictum putat. Itaque quod alibi monitum, utilissima erit concio, quæ nè unam quidem virtutem sibi exhauriendam assumpserit, sed in actione quadam ejus singulari enucleanda tota versetur.

De Partitione Concionis in utroque genere.

AN in Concionibus item adhibenda Partitio? ℞. Si in ulla, in hac certè populari concione, summa dictionis tota clarissimè, simplicissimeque partienda est. Persuasum sibi habeat oportet orator, Auditorem sibi esse, rerum á sensibus adstractarum ac cœlestim, supra quám credi possit, rudem, tardum, indocilem: etsi ad cætera fortassis satis perspicacem, ad asperas has Evangelii veritates propè cœcutientem; nihil adeò industriæ, ac artis prætermittendum, quo docilem, attentamque reddat plebeculam, Has inter artes primum locum tenet, *Divinum* hoc accuratæ *Partitionis artificium*, superioris, ac fortasse hujus sæculi Concionatoribus vel incognitum, vel parum usitatum. Hodie verò è recentioribus Italis, Gallis, quin & Hispanis, nullus ferè typis vulgatur Concionatorius liber, qui partitione non utatur, Sunt & in Germania nostra nonnulli editis in lucem monumentis eloquentiæ laude insignes, qui methodum eandem, popularem adeò, & ad explicandum, & memoriam firmandam accommodatam, sibi item imitandam duxêre. Quin sunt quidam, qui generalem divisionem attulisset non contenti, Divisionis membra denuô subdividunt, iisque limitibus circumscributa

orationem. ut nè quá exerrare, aut memoria fallere possit. Exemplis res optimè declarabitur.

In genere Panegyrico Sacro.

SAnctus Xaverius in proferenda Christi lege multa fecit ùt Apostolus supra vires humanas. 2. Multa ut Apostolus contra regulas prudentiæ humanæ. *S. Thomas*, Thomæ incredulitas servit ad firmandam fidem nostram. 3. Thomæ fides ad redarguendam incredulitatem nostram. *S. Stephanus* plenus gratiâ ad annunciandum Evangelium. 2. Plenus fortitudine ad id morte sua contestandum. *S. Salesius. In fide, & lenitate ipsius Sanctum fecit illum.* Virtute lenitatis fregit hæreticos. 2. Dulcedine lenitatis instauravit Ecclesiam. *S. Franciscus de Paula.* Omnes virtutes impendit ad se deprimendum. 2. DEUS omnes thesauros suos ad eum extollendum. *S. Joannes Baptista. Ut testimonium perhibeat de lumine.* Testimonium Joannis de Christo. 2. Testimonium Christi de Joanne. *Cathedra S. Petri.* Debemus Ecclesiæ obedientiam intellectûs ad credenda mysteria. 2. Obedientiam voluntatis ad implenda præcepta. *S. Magdalena.* Ejus conversio fuit prompta. 2. Generosa. 3. Efficax. *S. Ignatius. Fidelis DEUS, qui vos vocavit in Societatem filii sui.* Fidelis DEUS in vocando Ignatio. 2. Fidelis Ignatius in sequendo vocantem DEUM. *S. Leopoldus.* Fecit suam Marchionis dignitatem servire pietati. 2. Pietatem dignitati. *S. Augustinus.* Inter doctos sanctissimus. 2. inter Sanctos doctissimus. *Conversio S. Pauli.* Obstacula Conversionis Pauli per gratiam remota, fiduciam excitant in peccatoribus. 2, Docilitas, & solicitudo Pauli, ut gratiæ cooperetur. pœnitentes ad constantiam in proposito animent. *S. Benedictus.* In solitudine docetur á DEO viam Christianæ perfectionis. 2. S. Benedictus è solitudine eandem docet.

cet. *SS. Philippus & Jacobus.* Secuti ſunt Chriſtum pauperem. 2. Prædicarunt incognitum. 3. Mortui ſunt pro Crucifixo amici ſinceri, zeloſi, animoſi. *S. Norbertus.* Divinâ gratiâ eductus ex aula ac mundo. 2. Sua virtute ſublatus ad Eccleſiæ honores. *S. Paulus.* Prædicator veritatis. 3. Victima veritatis.

In Genere Deliberativo.

De Judicio comeratio. Judex æquitatem hebeat oportet. 2. Plenam cauſæ cognitionem, 3. Judicandi authoritatem legitimam. Horum nobis nihil eſt. *Mala conſcientia* impedit peccatorem, nè fruatur bonis hujus vitæ. 2. Facit, ut præſentiat pœnas futuræ. *DEI ſervitus.* Mundi bona incerta. 2. Vana. 3. Brevia. Divina contra certa, ſolida, æterna. *Mors* inevitabilis. 2. propinqua. 3. ſinè regreſſu. *Temperantiam* ratio ſuaſet, 2. exempla docent. 3. Chriſti lex præcipit. *Iracundia* privat iratum amicitiâ DEI, quem offendit. 2. Amicitia proximi, cui ſit odioſus. 3. Seipſo, offuſcando lumen rationis. *Avaritia.* Avarus cupiditati ſuæ ſacrificat tranquillitatem ſuam. 2. Honorem. 3. Conſcientiam. *Amor proximi.* Sit ſincerus. 2. Univerſalis. Efficax. *Ambitione* nihil ſtultius, 2. nihil infelicius. *Eleemoſyna.* Dandum egenis, quia homines ſumus. 2. Quia Chriſtiani. 3. quia peccatores. *Mandata DEI.* Libertas Evangelii oppoſita ſervituti mundi. 2. Suavitas rigori. 3. Sanctitas impuritati. *Confeſſio.* Neceſſaria improbis, ut ſurgant. 2. Probis, nè cadant. *Fiducia in DEUM.* Certiſſimum ſignum vivæ fidei; 2. firmæ ſpei. 3. Arrha veræ Charitatis. Vel è S. Bernardo: Tria conſidero, in quibus mea ſpes conſiſtit, charitatem adoptantis. 2. Veracitatem promittentis. 3. Poteſtatem reddentis. *Conſcientia falſa.* Inducit ad omne malum

committendum. 2. Committendum audacter, ac tranquillè. 3. Et finè remedio, vel spe remedii. *Continentia. Venerunt mihi pariter omnia bona cum illa.* Bonum honestatis. Quid DEO & Angelis amabilius? 2. Utilitatis: gratia in hac vita, gloria in altera. 3. Delectationis; animi pax alta. *Correctio fraterna.* Christiana & sancta est, si fiat ex charitate. 2. Salutaris & efficax, si cum prudentia. 3. Meritoria, si ex fine divinæ gloriæ. *Timor Domini.* Timendus supra nos, Vindex inexorabilis. 2. Infra nos inferni pœnæ. 3. Circa nos caro, & mundus *Item,* Timens Dominum, nihil timendum habet in vita. 2. In morte. 3. post mortem. *Oratio.* Orandum ob nostram extremam egentiam. 2. DEI summam benignitatem. *Item* Pauci obtinent, quia pauci petunt, quod oportet. 2. Ut oportet. *Relapsus in peccatum.* Signum falsæ peractæ pœnitentiæ. 2. Obstaculum veræ pœnitentiæ agendæ. 3. Via rectissima ad finalem impœnitentiam. *Æternitas infelix.* Ad hanc credendam nos fides adducit. 2. Hanc credere nos ad exercenda fidei opera incitat. *Zelus honoris divini.* Nostra religio vera est, ergo honoranda ejus professione. 2. Sancta est, ergo honoranda morum puritate. *Restitutio alienorum bonorum.* Nihil facilius, ac ad hanc teneri, nihil difficilius ac eam implere. 2. Nihil falsius ac se ejus impossibilitate excusare, nihil verius eâ non factâ, impossibilem putare salutem. *Tentatio.* In tentationibus voluntariis frustra speramus gratiam, nî occasionem fugiamus, ac gratiam fugiendi potiùs, quám pugnandi petamus. 2. In voluntariis frustra pugnandi gratiam petimus, nisi per carnis mortificationem in nos ipsos pugnemus.

Cuperem & aliquot Paradigmata subdiviosionis?

℣. En: *Extremum Judicium.* Mundus nos judicat,

cat, & hujus judicia timemus. 2. Nos ipsi judicamus, & perturbamur. Quantò rigidius erit divinum judicium? *Homines nos judicant.* Et timemus horum. 1. Veritatem. 2. Libertatem. 3. Sinceritatem. Quantò hæc in illo Judice magis timenda sunt? 2. *Judicamus nos ipsi*, nostraque 1. Vel vera. 2. Vel falsa. Utraque út nos perturbant?

Oratio. Alia petimus. 2. Non ùt oportet, petimus. *Alia petimus.* 1. Vel res saluti nostræ noxias. 2. Vel vanas, & ad salutem inutiles. 3. Vel etiam gratias supernaturales, nobis minimè proportionatas. *Non ùt oportet, petimus.* 1. Non qua oporteret humilitate. 2. Fiduciâ. 3. Perseverantia. 4. Attentione animi.

Maledicentia. Nullum vitium vilius, & odiosum magis. 2. Nullum quod conscientiam magis oneret, lædátque. *Nullum hoc vilius.* 1. Quia invadit, vel amicum, vel non inimicum. 2. Linguâ, armis indebitis. 3. Absentem, nec se defendere potentem. *Nullum, quod gravet, lædátque conscientiam magis*, quia obligat ad restitutionem honoris læsi, cum periculo tui. 2. ab hac nos amor proprius variis obtentibus facilè abducit. 3. Quia plura alia damna inde consequuntur.

In Festo Omnium Sanctorum. Admirabilis DEUS in Sanctis suis, quos nobis Patronos dedit, & intercessores. 2. Pro modulo, & exemplo proposuit. *Intercessores*, è quo elucent thesauri sapientiæ ejus, & providentiæ. 2. Quia inde gloria Sanctorum mirificè extollitur. 3. Nobis multæ utilitates ad salutem nostram proveniunt. *Pro modulo, & exemplo proposuit*, ut nobis persuaderet studium Sanctitatis. 2. Dulce item & amœnum redderet. 3. Obtentus omnes, ab eo nos excusandi adimeret.

AUTHORES
In SCHOLA RHETORICÆ
PRÆLEGI SOLITI.

M. TULLI CICERONIS
ORATIONES SELECTÆ.

ORATIO I.
PRO T. ANNIO MILONE.

ARGUMENTUM

T. Annius Milo, P. Plautinus Hypsæus, & Q. Metellus Scipio Consulatum petierunt: atque in eundem annum P. Clodius Præturam. Erant autem ipsi cum Milone summæ inimicitiæ; sæpéque inter se cum suis faciosis depugnaverant. Cum diu jam tracta essent Comitia ob Candidatorum contentiones, profectus Lanuvium, patrium in oppidum Milo obviam habuit Clodium, quem obortâ utrinque inter servos pugnâ interfecit. Accusatus est igitur de vi *Appio Majore, M. Antonio, & P, Valer. Nepote A. U. C. 702. Respondit eis unus Cicero, non eâ, quâ solutus erat constantiâ: Clodianorum clamore deterritus. Scripsit verò hanc pro Milonis defensione orationem tam diligenter, ut plerique primam, pulcherrimam, nobilissimamque appellent. Acta est causa in foro stipantibus undique Pompeji militibus ad corcendam plebem, ultionem Clodii cupientem, collocatis. Quæsitor fuit L. Domitius Ænobarbus extra ordinem lectus cum LI. Judicibus. Damnatus Milo, inexilium Massiliam abiit. Damnationis causa non tam Clodii cædes fuit, Judicibus & bonis omnibus gratissima, quám quòd in Judicio nec comam, nec vestem reorum more mutavit, eam itaq; Milonis audaciam averti è republica utile visum est.*

SYNOPSIS.

Exordium. Ab adjunctis Judicii, quæ Ciceroni

ac Miloni plus afferunt fiduciæ, quam timoris.

Propositio. Jure & cum laude Milo occidit Clodium.

Argumenta. 1. Quia Clodius insidiatus fuit Miloni. 2. Clodius sceleratus vir; & perniciosus Reipublicæ fuit.

Confutatio. Præjudicia, quæ jactant adversarii, non sunt contra Milonem. Nam plures, qui occisum á se hominem fatebantur, absoluti sunt vel á populo R., vel á Senatu, vel á Diis ipsis: quin ipsæ 12. tabulæ, & lex naturæ, & Cornelia, non vetant sicarium, seu insidiatorem jure interfici. Deinde Senatus quid judicavit? vim esse factam, sed non contra fas á Milone. Tum Pompejus sapienter novam quæstionem tulit, non ob controversiam facti, vel dignitatem mortui, sed propter disceptationem juris, temporisque rationem, ut integra causa selectis Judicibus traderetur.

Narratio. Luce clariores sunt insidiæ Clodii, á proposito ejus fine, suscepto itinere, loco pugnæ, cæterisque Adjunctis.

Argumentatio primi Argumenti. Clodius multas habuit causas insidiandi Miloni; Milo nullam habuit Clodio insidiandi; igitur Clodius fuit insidiator Milonis. *Amplificatio & Affectus.* Utilitas, odium, violentia, magnæ sunt insidiandi causæ, quæ non in Milone, sed Clodio fuerunt. Nam Clodius sperabat, Milone interfecto se prætorem futurum, & legibus improbis Rempub. vexaturum, Milo vivo Clodio Consul fuisset, & istius Prætoris furorem frænasset. Clodius oderat Milonem, defensorem Ciceronis, repressorem scelerum, accusatorem suum: odium Milonis in Clodium commune fuit omnibus bonis. Clodius sæpius vim fecit in Ciceronem, Hortensium &c. Milo nemini ne Clodio quidem violentus fuit, quem multis occasionibus occidere potuisset. Clodius ex impunitate judicia sæpe contempsit, & palam dixit, triduo, aut quatriduo periturum Milonem; & ve-

& verò profectus est tertio die, nullâ aliâ causâ, in equo, cum lectâ servorum manu; & cognito Milonis reditu hunc vesperi ante suum fundum adortus est: Milo habuit causam eundi Lanuvium, & ivit multis eum impedimentis, uxore & rheda, cum de Clodii itinere nihil resciscere posset. Quod si Milo licet imperatus & impeditus confecit Clodium, id nempe feliciter evenit. Si Milo servos manumisit, nihil quæstione opus, ubi facti confessio. Si Appius quæstiones habuit, at non legitimè, Huc adde conscientiæ fiduciam, quâ imperterritus rediit Milo, &c.

Argumentatio secundi argumenti. Laus est, sceleratum virum & perniciosum civem occidere: ejusmodi fuit Clodius: ergo cum laude occidit. *Argumentatio & Affectus.* Iterum, iterùmque gloriatur Milo, á se clarorum Virorum exemplo perniciosum civem sublatum. Et fuit hæc insignis felicitas populi Rom. quod Clodius in exspectanda sua Prætura omnia permisturus, sublatus fuerit. Quamquam non tam singulari Milonis virtute, quám Deorum providentiâ & æqnitate necatus est, etiam ante aras, quas polluit, & sine honore sepulturæ.

Peroratio. Cicero misericordiam Judicum exposcit a persona Milonis Viri fortis & amantis Reipubl tum á sua, quia per illum revocatus fuerat ab exilio.

ORATIO.

1. *EXordium.* Etsi vereor Judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem timere minimeque deceat, cum Titus Annius Milo ipse ma-

1. *Dicere incipit Cicero ab Adjunctis hujus judicii quæ sibi & Miloni plus fiduciæ, quam timoris afferant· Timoris quidem causæ sunt duæ: Timor ille in principio dicendi ipsi naturalis quique objecta Milonis fortitudine posset esse turpior. Est nova judicii forma ac præsidium militum Utramque causam timendi elevat per Prolepsim, & adfart quinque fiduciæ causas,*

gis de Reipub. ſalute, quam de ſua perturbetur, me ad ejus cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe: tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos: qui quocunque inciderint, veterem conſuetudinem fori, & priſtinum morem judiciorum minime vident. Non enim coronâ conſeſſus veſter cinctus eſt, ut ſolebat; non uſitatâ frequentiâ ſtipati ſumus.

2. Nam illa præſidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etſi contra vim collocata ſunt, non afferunt tamen oratori aliquid; ut in foro, & in judicio (quanquam præſidiis ſalutaribus, & neceſſariis ſepti ſumus) tamen ne non timere quidem ſine aliquo timore poſſimus. Quæ ſi oppoſita Miloni putarem, cederem tempori Judices: nec inter tantam vim armorum exiſtimarem oratori locum eſſe. Sed me recreat & reficit Cn. Pompeji ſapientiſſimi & juſtiſſimi viri conſilium, qui profectò nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tradidiſset; eundem telis militum dedere: nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publicâ armare.

3. Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, ſed præſidium denunciant: neque ſolum ut quieto, ſed etiam magno animo ſimus, hortantur: neque auxilium modò defenſioni meæ, verum etiam ſilentium pollicentur. Reliqua verè multitudo, quæ quidem eſt civium, tota noſtra eſt: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipſo loco cernitis, unde aliqua pars fori aſpici poteſt, & hujus exitium judicii expectant; non, cùm virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis

2. *Prima eſt Cn, Pompeij ſapientia ac juſtitia.*

3. *Secunda, multitudo & accurſus civium ad hoc Judicium: Tertia Adverſariorum clamor, & incendium Curiæ, in qua cadaver Clodii crematum fuerat.*

ris ſuis, de patria, de fortunis, hodierno die decertari putat. Unum genus eſt adverſum, infeſtumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, & incendiis, & omnibus exitiis publicis pavit. Qui heſternâ etiam concione incitati ſunt; ut vobis voce præirent, quid judicaretis. Quorum clamor, ſi quis fortè fuerit, admonere vos debebit, ut eum civem retineatis, qui ſemper genus illud hominum, clamorésque maximos, pro veſtra ſalute neglexit.

4. Quamobrem adeſte animis, Judices: & timorem, ſi quem habetis, deponite. Nam ſi unquam de bonis, & fortibus viris, ſi unquam de benemeritis civibus poteſtas vobis judicandi fuit, ſi denique unquam locus ampliſſimorum ordinum delectis viris datus eſt, ubi ſua ſtudia erga fortes & bonos cives, quæ vultu & verbis ſæpe ſignificaſſent, re, & ſententiis declararent: hoc profectô tempore eam poteſtatem omnem vos habetis: ut ſtatuatis, utrum nos, qui ſemper veſtræ auctoritati dediti fuimus, ſemper miſeri lugeamus: an diu vexati á perditiſſimis civibus, aliquando per vos ac veſtram fidem, virtutem; ſapientiamque recreamur.

5. Quid enim nobis duobus, Judices, laborioſius, quid magis ſolicitum, magis exercitum dici, aut fingi poteſt? qui ſpe ampliſſimorum præmiorum ad Remp. adducti, metu crudeliſſimorum exitiorum carere non poſſumus. Et quidem cæteras tempeſtates & procellas, in illis duntaxat fluctibus concionum, ſemper putavi Miloni eſſe ſubeundas· quòd ſemper pro bonis contra improbos ſenſerat. In judicio verò, & in conſilio, in quo ex cunctis ordinibus ampliſſimi viri judicarent, nunquam exiſtimavi, ſpem ullam eſſe habituros Milonis inimicos, ad

ejus

4. Quarta per Apoſtrophem ſtudium Judicum, erga fortes! & bonos cives.

5, Quinta. quam Allegoria ornat, Milonis fortitudo contra improbos.

ejus non salutem modò extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

6. *Propositio.* Quanquam in hac causa Judices Titi Annii tribunatu, rebus omnibus pro salute Reip. gestis, ad hujus criminis defensionem non abutemur: nisi oculis videritis insidias Miloni á Clodio factas, nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in Remp. merita condonetis nec postulaturi, ut si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quám pop. Ro. felicitati assignetis. Sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint: tum denique obsecrabo, obtestaborque vos Judices: si cætera amisimus, hoc saltem nobis ut relinquatur: ab inimicorum audacia telisque vitam, ut impunè liceat defendere.

7. *Confutatio.* Sed antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quœstionis: videntur ea esse refutanda, quæ in senatu sæpè ab inimicis, ab improbis sæpè jactata sunt, & in contione etiam paulò ante ab accusatoribus: ut omni errore sublato, rem planè, quæ venit in judicium, videre possitis. Negant intueri lucem fas ei, qui á se hominem occitum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Rom. comitiis liberatus est: cùm sua manu sororem interfectam esse fateretur.

8. An

6. *Propositio. Duo argumenta affert. primum: Clodius fuit insidiatus Miloni Secundum: Clodius sceleratus vir fuit.*

7. *Confutatio. quam Confirmationi Cicero hic prœmittit ac tria prœjudicia refellit primum.* nefas eum vivere, qui á se hominem occisum fateatur, *confutatur exemplo Horatii, qui sororem occiderat.*

8. An eſt quiſquam, qui hoc ignoret, cùm de homine occiſo quæratur: aut negari ſolere omnino eſſe factum, aut rectè ac jure factum eſſe defendi? niſi verò exiſtimatis dementem P. Africanum fuiſſe: qui cùm á C. Carbone Tribuno pl. in concione ſeditioſe interrogaretur: quid de T. Gracchi morte ſentiret? reſpondit jure cæſum videri. Neque enim poſſet aut Ahala ille Servilius, aut P. Naſica, aut L. Opimius; aut C. Marius, aut me conſule Senatus, non nefarius haberi: ſi ſceleratos cives interfici nefas eſſet. Itaque hoc Jud. non ſine cauſa fictis fabulis doctiſſimi homines memoriæ prodiderunt: eum, qui patris ulciſcendi causâ matrem necaviſſet: variatis hominum ſententiis, non ſolum humanâ, ſed etiam Deæ ſapientiſſimæ ſententiâ liberatum.

9. Quôd ſi duodecim tabulæ nocturnum furem, quoquo modo, diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interſici impunè voluerunt: quis eſt, qui, quoquo modo quis interfectus ſit, puniendum putet: cùm videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipſis porrigi legibus? atqui ſi tempus eſt ullum jure hominis necandi, quæ multa ſunt certè illud eſt non modò juſtum, verùm etiam neceſſarium: cum vis illata defenditur. Pudicitiam cùm eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris; interfectus ab eo eſt, cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculosè, quám perpeti turpiter maluit. Atque hunc ille vir ſummus ſcelere ſolutum pericu-

8. P. Africani qui non damnavit interfectorem Gracchi, neque Senatus Achalam. Naſicam. Opimium: Marium Fabulæ Oreſtrem patricidam á Dea abſolutum fierunt.

9. 12. Tabulæ furem nocturnum occidi non vetant ut pater exemplo Claſſii &c.

periculo liberavit. Infidiatori verò, & latroni, quæ poteft afferri injufta nex?

10. Quid comitatus noftri, quid gladii volunt? quos habere certè non liceret, fi uti illis nullo pacto liceret. Eft enim hæc, Judices, non fcripta, fed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus verùm ex natura ipfa arripuimus, haufimus, expreffimus, ad quam non docti, fed facti: non inftituti, fed imbuti fumus: ut, fi vita noftra in aliquas infidias, fi in vim, in tela aut latronum, aut inimicorum incidiffet, omnis honefta ratio effet expediendæ falutis. Silent enim leges inter arma; nec se expectari jubent; cùm ei, qui expectare velit, antè injufta pœna luenda fit, quam jufta repetenda.

11. Et fi perfapienter, & quodammodo tacitè, dat ipfa lex poteftatem defendendi: quæ non modò hominem occidi, fed effe cum telo hominis occidendi causá, vetat: ut, cùm cafu, non telum quæreretur, qui fui defendendi causâ telo effet ufus; non hominis occidendi causâ habuiffe telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in caufa, Judices. Non enim dubito, quin probaturus fim vobis defenfionem meam: fi id memineritis, quod oblivifci non poteftis: infidiatorem jure interfici poffe.

12. Sequitur illud, quod á Milonis inimicis fæpiffimè dicitur: cædem, quâ Clodius occifus, Senatum judicaffe contra Remp. effe factam. Illam verò Senatus non fententiis fuis folum, fed etiam ftudiis comprobavit. Quoties enim eft illa causâ á nobis acta in Senatu? quibus affenfionibus univerfi ordinis?

10. Lex naturæ eft, vim vi repellere. & Carnelia infidiatorem occidi poffe Anthitheton, Compar, Repetitio.

12. Alterum præjudiciem: Senatus hanc cædam nemqe vim illatam contra Remp. factam effe judicavit. *Confutatur, non item judicavit vim á Milone actam aut Clodio contra fas illatam.*

ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? quando enim frequentissimo Senatu quatuor, ad summum quinque sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? declarant hujus ambusti Tribuni plebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam, invidiosè criminabatur: cùm diceret. Senatum, non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potiùs, quám propter magna in Rempub. merita mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gretia: appelletur ita sanè, dummodo eâ nos utamur pro salute bonorum, contra amentiam perditorum.

13. Hanc verò quæstionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen Senatus constituendam putavit Erant enim leges: erant quæstiones vel de cæde, vel de vi. Nec tantum mœrorem ac luctum Senatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quæstio constitueretur. Cujus enim Senatui de illo incesto stupro judicium decernendi potestas esset erepta; de cujus interitu quis potest credere Senatum judicium novum constituendum putâsse? cur igitur incendium curiæ, oppugnat,onem ædium Marci Lepidi, cædem hanc ipsam, contra Remp. Senatus factam esse decrevit?

14. Quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter cives non contra Rempublicam. Non enim est ulla defensio contra vim unquam optanda: sed nonnunquam est necessaria. Nisi verò aut ille dies, in quo T. Gracchus est cæsus: aut ille, quo Cajus; aut quo arma Saturnini oppressa sunt; etiam si á Republica, Rempublicam tamen non vulnerarunt. Itaque ego ipse decrevi, cùm cædem in Appia factam esse constaret non eum, qui sn defendisset,

13. Quod de cœde hac quœstionem novam haberi voluit, id propter vim factam, & intercessionem tribuni Munatii contigit.

diffet, contra Remp. feciffe: fed cùm ineffet in re vis, & infidiæ, crimen judicio refervavi, rem notavi Quod fi per furiofum illum tribunum Senatui, quod fentiebat, perficere licuiffet: novam quæftionem nunc nullam haberemus. Decernebat enim, ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Divifa fententia eft, poftulante nefcio quo. Nihil enim neceffe eft omnium flagitia proferre, Sic reliqua aûctoritas Senatûs empta interceffione fublata eft.

15. At enim Cn. Pompejus rogatione fua, & de re, & de caufa judicavit. Tulit enim de cæde, quæ in Appia via facta effet, in qua P. Clodius occifus fuit. Quid ergo tulit? factumne fit? at conftat. A quo? at patet. Vidit etiam in confeffione facti, juris tamen defenfionem fufcipi poffe. Quòd nifi vidiffet, poffe abfolvi eum, qui fateretur, cum videret nos fateri; neque quæri unquam juffiffet, nec vobis tam falutarem hanc in judicando literam, quam illam triftem dediffet. Mihi verò Cn. Pompejus non modò nihil gravius contra Milonem judicaffe: fed etiam ftatuiffe videtur, quid vos in judicando fpectare oporteret. Nam qui non pœnam confeffioni, fed defenfionem dedit: is caufam interritûs quærendam, non interitum putavit. Jam illud dicet ipfe profectô, quod fua fponte fecit Publione Clodio tribuendum putet, an tempori?

16. Domi fuæ nobiliffimus vir, Senatûs propugnator,

15. *Tertium præjudicium:* Milo damnatus eft ipfius Pompeij fententia, *confutatur; nam Pompejus quæftionem hanc inftituit, non ob facti fed juris controverfiam, nec de cœde, quam Milo fatetur, fed de jure quo rectè à fe factum defendat.*

16. *Nec inftituit Pompejus ob dignitatem cœfi: quia item nulla quæftio inftituta fuit de cœde P. Africani Drufi &c. clariffimorum virorum. Comparatio majorum.*

tor, atque illis quidem temporibus penè patronus, avunculus hujus noſtri judicis fortiſſimi viri Catonis, Tribunuspleb. M. Druſus occiſus eſt. Nihil de ejus morte populus conſultus; nulla quæſtio decreta á Senatu eſt. Quantum luctum in hac urbe fuiſſe á noſtris patribus accepimus cùm P. Africano, domi ſuæ quieſcenti, illa nocturna vis eſſet illata? quis tum non gemuit? quis non arſit dolore? quem immortalem, ſi fieri poſſet, omnes eſſe cuperent: ejuſne neceſſariam quidem expectatam eſſe mortem?

17. Cur igitur nulla quæſtio de Africani morte lata eſt? certè nulla. Quid ita? quia non alio facinore clari homines, alio obſcuri necantur. Interſit inter vitæ dignitatem ſummorum atque infimorum: mors quidem illata per ſcelus iiſdem pœnis teneatur, & legibus. Niſi forte magis erit parricida, ſi quis Conſularem patrem, quam ſi quis humilem necaverit: aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quòd is in monumentis majorum ſuorum ſit interfectus? hoc enim ſæpe ab iſtis dicitur. Perinde quaſi Appius ille cæcus viam munierit; non quâ populus uteretur, ſed ubi impune ſui poſteri latrocinarentur.

18. Itaque in eadem iſta Appia via cùm ornatiſſimum equitem Rom. Marcum Papirium occidiſſet; non fuit illud facinus puniendum? Homo enim nobilis in ſuis monumentis equitem Ro. occiderat. Nunc ejuſdem Appiæ nomen quantas tragœdias excitat? quæ cruentata antea cæde honeſti atque innocentis viri ſilebatur: eadem nunc crebrò uſurpatur: poſteaquam latronis & parricidæ ſanguine imbuta eſt. Sed quid ego illa commemoro? comprehenſus eſt in templo Caſtoris ſervus P. Clodii: quem ille ad Cn. Pompejum interficiendum collocarat.

18. *Neque propter locum, ubi cæſus eſt, quia idem Clodius in hac ipſa Appia via Papirium interfecit.*

earat. Extorta est confitenti sica de manibus. Caruit foro postea Pompejus: caruit Senatu: caruit publico: ianuâ se ac parietibus, non jure legum, judiciorumque, texit.

19. Num quæ rogatio lata, num quæ nova quæstio decreta est? atqui si res, si vir, si tempus nullum dignum fuit, certè hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatûs. Ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porrò Reipubl. tempore, quo si unus ille occidisset non hæc solùm civitas, sed gentes omnes concidissent. Nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit punienda. Perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfectâ, sed puniendum certé nihilominus.

20. Quoties Ipse, Judices, ex P. Clodii telis, & ex cruentis ejus manibus effugi? ex quibus si me non mea, vel Reipublicæ fortuna servâsset: quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo conferre potest; luget Senatus: mœret equester ordo: tota civitas confecta senio est: squallent municipia: afflictantur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.

21. Non fuit ea causa Judices, non fuit cur sibi cense-

19. Idem Clodius Ciceroni toties insidiatus, in ipso vestibulo Senatus servum ad cœdem Pompeij collocavit nulla ob id nova quœstione decreta.

20. Concludit parva Anacephalœosi, & Ironia.

21. Ait sapienter hanc á Pompejo quœstionem institutam; pluribus è causis prœsertim ob perfectam æquitatem lectorum extra ordinem judicum.

conferet Pompejus quæſtionem ferendam. Sed homo ſapiens, & alta quadam mente præditus, multá vidit: fuiſſe ſibi ullum mimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia, ſi etiam ipſe ganderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit, ſed illud maximè: quamvis atrociter ipſe tuliſſet, vos tamen fortiter judicaturos. Itaque delegit è florentiſſimis ordinibus ipſa lumina. Neque verò quod nonnulli dictitant, ſecrevit in judicibus legendis amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir juſtiſſimus: neque in bonis viris legendis id aſſequi potuiſſet, etiamſi cupiſſet. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ latè patere non poſſunt propterea quòd conſuetudines victus non poſſunt eſſe cum multis. Sed ſi quid poſſumus, ex eo poſſumus, quòd Reſpub. nos conjunxit cum multis, Ex quibus ille cùm optimos viros legeret, idque maximè ad fidem ſuam pertinere arbitraretur; non poit legere non ſtudioſos mei.

22. Quôd verò te L. Domiti huic quæſtioni præeſſe maximè voluit, nihil quæſivit aliud, niſi juſtitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut Conſularem neceſſe eſſet; credo, quòd principum munus eſſe ducebat, reſiſtere & levitati multitudinis, & perditorum temeritati, ex Conſularibus te creavit potiſſimum. Dederas enim, quam contemneres populares inſanias, jam ab adoleſcentia documenta maxima.

23. *Narratio.* Quamobrem Judices, ut aliquando ad cauſam crimenque veniamus: ſi neque omnis confeſſio facti eſt inuſitata: neque de cauſa quicquam noſtra aliter, ac nos vellemuś, á Senatu judicatum eſt: & lator ipſe legis, cùm eſſet contro-

23. Narratio. *Præmittit Confirmationi Narrationem. quæ probabiles Clodii inſidias, ab ejus propoſito ſine, itinere, & loco pugnæ opponit.*

versia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit: & elect judices, & isti præpositus quæstioni, qui hæc justè, sapientérque disceptet: reliquum est Judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis: nisi uter utri insidias fecerit. Quod quò facilius argumentis perspicere possitis; rem gestam vobis dum breviter expono, quæso diligenter attendite.

24. P. Clodius cùm statuisset omni scelere in prætura vexare Rempublicam: viderétque ita tractata esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed & L. Paulum, collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam Rempub: quæreret: subito reliquit annum suum: séque in annum proximum transtulit: non religione aliquá, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam Rempublicam, plenum annum atque integrum.

25. Occurrebat, mancam ac debilem præturam suam futuram Consule Milone: eum porrò, summo consensu populi Romani Consulem fieri videbat. Contulit se ad èjus competitores: sed ita, totamut petitionem ipse solus, etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ùt dictabat, humeris sustineret. Convocabat tribus: se interponebat: coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium. Quantò ille plura miscebat, tantò hic magis in dies convalescebat. Ubi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem: idque intellexit non solùm sermoni-

24. Clodius cùm Prœturam, nec cum Milone, nec L. Paulo Æmilio gerere vellet ejus petitionem in alterum annum differt.

25. At cum hoc anno Milonem Consulem fore nec id impediri posse videret, eum tollere statuit, idque palam prœdicavit.

fermonibus, fed etiam fuffragiis populi Romani fæpe effe declaratum: palam agere cœpit, & apertè dicere, occidendum Milonem.

26. Servos Agreftes, & barbaros, quibus fylvas publicas depopulatus erat, Hetruriamque vexârat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minimè obfcura. Etenim palam dictitabat. Confulatum Miloni eripi non poffe, vitam poffe. Significavit hoc fæpe in Senatu, dixit in concione. Quinetiam Favonio, fortiffimo viro, quærenti ex eo: quâ fpe fureret, Milone vivo? refpondit, triduo illum, ad fummum quatriduo periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ftatim Favonius detulit.

27. Interim cùm fciret Clodius (neque enim erat difficile fcire) iter folenne, legitimum, neceffarium, ante diem III. Calend. Febr. Miloni effe Lanuvium ad Flaminem prodendum, quòd erat Dictator Lanuvii Milo: Roma fubito ipfe profectus pridie eft: ut ante fuum fundum (quod re intellectum eft) Miloni infidias collocaret. Atque ita profectus eft: ut concionem turbulentam, in qua ejus furor defideratus eft, quæ illo ipfo die habita eft, relinqureet. Quam, nifi obire facinoris locum, tempufque voluiffet, nunquam reliquiffet.

28. Milo autem, cùm in Senatu fuiffet eo die, quoad Senatus dimiffus eft, domum venit: calceos & veftimenta mutavit: paulifper, dum fe uxor, ùt fit, comparat, commoratus eft, deinde profectus eft id temporis, cùm jam Clodius, fiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiffet. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus; ut folebat fine uxore, quod nunquam ferè: cùm hic infidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaffet, cum

uxore

27. Miloni neceffarium fuit iter Lanuvium. Ivit tardè cum uxore pueris &c. Clodius fubitò, pridie &c.

uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento ac muliebri, & delicato ancillarum puerorùmque comitatu.

29. Fit obviam Clodio ante fundum ejus hora ferè undecima, non aut multò secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: adversi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda rejectâ penulâ desiluisset, seque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut á tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant. Ex quibus, qui animo fideli indominum erant; & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonémque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quòd suos quisque servos in tali re facere voluisset.

30. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt Judices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico, quid Resp. consecuta sit, nihil, quid vos, nihil quid omnes boni, nihil sanè id prosit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin unà Rempubl. vosque servaret. Si id jure non posset, nihil habeo, quod defendam. Sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit: ut omnem semper vim, quâcunque ope possent, á corpore, á capite, á vita sua propulsarent, non

29. Fit pugna in loco Clodio aptiore: defendit se Milo, cujus servi nec sciente; nec imperante hero occidunt Clodium.

30. Narratio Epiphonemate: & brevi capitulatione clauditur.

non poteſtis facinus improbum judicare: quin ſimul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut veſtris ſententiis. eſſe pereundum.

31. Quod ſi ita putaſſet, certè optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non ſemel ab illo, neque tum primùm petitum; quàm jugulari á vobis, quia ſe illi non jugulandum tradidiſſet. Sin hoc nemo veſtrùm ita ſentit, illud jam in judicium venit: non, occiſusne ſit, quod fatemur; ſed jure, an injuriâ? quod multis antea in cauſis jam quæſitum eſt. Inſidias factas eſſe conſtat: & id eſt, quod Senatus contra Remp. factum judicavit. Ab utro factæ ſint? incertum eſt. De hoc igitur latum eſt, ut quæreretur. Ita & Senatus rem, non hominem notavit: & Pompejus de jure, non de facto quæſtionem tulit. Nunquid igitur aliud in judicium venit, niſi uter utri inſidias fecerit? profectò nihil. Si hic illi, ut ne ſit impunè: ſi ille huic, tum nos ſcelere ſolvamur.

32. *Confirmatio.* Argumentum I. Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? ſatis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere; magnam ei cauſam, magnam ſpem, in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Itaque illud Caſſianum, cui bono fuerit: in his perſonis valeat: & ſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet, ſed etiam, ut iis conſulibus prætor eſſet,

Q quibus

32. Confirmatio: Primum argumentum: Clodius multas cauſas habuit inſidiandi Miloni, Milo nullas: *probatur enumeratione cauſarum & diſſimili collocatione utriusque.* Prima *causa, quam habuit Clodius,* quia Milone interfecto Prætor erat futurus, *& legibus perniciosis, quas jam tota urbe ſparſerat, maximas turbas daturus.*

quibus, ſi non adjuvantibus, at conniventibus certè, ſperaſſet, ſe poſſe Rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus. Cujus illi conatus, ut ille ratiocinabatur, nec, ſi cuperent, reprimere poſſent: cùm tantum beneficium ei ſe debere arbitrarentur; & ſi vellent, fortaſſe vix poſſent frangere hominis ſceleratiſſimi corrroboratsm jam vetuſtate audaciam.

33. An verò, Judices, vos ſoli ignoratis? vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur; quas ille leges (ſi leges nominandæ ſunt, ac non faces urbis, & peſtes Reipublicæ) fuerit impoſiturus nobis omnibus, atque inuſturus? Exhibe quæſo Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum veſtrarum; quod te ajunt eripuiſſe è domo, & ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium ſuſtuliſſe: ut præclarum inde munus, ac inſtrumentum tribunatus ad aliquem, ſi nactus eſſes, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre poſſes. Et aſpexit me quidem illis oculis; quibus tum ſolebat, cùm omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lumen curiæ. Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi? cujus tu inimiciſſimum multò crudelius etiam puniviſti, quàm erat humanitatis meæ poſtulare. Tu P. Clodii cruentum cadaver ejeciſti domo; tu in publicum ejeciſti; tu ſpoliatum imaginibus, exequiis, pompâ, laudatione, infeliciſſimis lignis ſemiuſtulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquiſti. Quam rem etſi neceſſariò feciſti: tamen quoniam in meo inimico crudelitatem exprompſiſti tuam, laudare non poſſum; iraſci certe non debeo.

34. P. Clodii præturam non ſine maximo rerum novarum motu proponi ſolitam eſſe videbatis; niſi eſſet

33. *Interſeritur falso excurſio in Sext Clodium qui librarium harum legum Clodii domo extulit: & expoſito noctu cadavere incendii curiæ author fuerat.*

se' is Conſul, qui eam auderet, poſſetque confringere. Eum Milonem eſſe cum ſentiret univerſus populus Romanus; quis dubitaret ſuffragio ſuo se metu, periculo Remp. liberare? At non P. Clodio mortuo uſitatis jam rebus obnitendum eſt Miloni; ut tueatur dignitatem ſuam. Singularis illa huic uni conceſſa gloria. quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis. jam morte Clodii cecidit. Vos adepti eſtis, ne quem civem metueretis. Hic exercitationem virtutis, ſuffragationem Conſulatûs, fontem perennem gloriæ ſuæ perdidit. Itaque Milonis Conſulatus, qui vivo Clodio labefactari non potuerat, mortuo denique tentari cœptus eſt. Non modò igitur nihil prodeſt, ſed obeſt etiam P. Clodii mors Miloni.

35. At valuit odium: fecit iratus: fecit inimicus: fecit ultor injuriæ, punitor doloris ſui. Quid ſi hæc non dico majora fuerunt in Clodio, quám in Milone, ſed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odiſſet Clodium Milo ſegetem ac materiam ſuæ gloriæ; præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? ille erat, ut odiſſet primùm defenſorem ſalutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum ſuorum: poſtremo etiam accuſatorem ſuum. Reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius, & in homine injuſto quàm etiam juſtum eſſe?

36. Reliquum eſt, ut jam illum natura ipſius, conſue-

35. Contra: Milo cauſam non habuit, qui vel vivo Clodi Conſul fuiſſet & hujus furores fregiſſet, quâ gloriâ per necem ſublata obeſt potius Miloni quam prodeſt mors Clodii.

36. Secunda *cauſa inſidiandi fuit* maximum odium *Clodii in Milonem: nullum Milonis in Clodium niſi commune.*

ſuetudoque defendat; hunc autem hæc eadem coarguant. Nihil per vim nuquam Clodius: omnia per vim Milo, Quid ergo judices? cùm mœrentibus vobis urbe ceſſi: non ſervos, non arma, non vim intentavit? quæ fuiſſet igitur causa reſtituendi mei niſi fuiſſet injuſta eijciendi? diem mihi, credo, dixerat, mulctam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. Et mihi Judices in causa aut veſtra mala, aut mea præclariſſima, etiam judicium timendum fuit? ſervorum, & egentium civium, & facinoroſum armis, meos cives, meis conſiliis periculiſque ſervatos, pro me obijci nolui.

37. Vidi enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium, lumen & ornamentum Reipublicæ penè interfici ſervorum manu, cùm mihi adeſſet. Qua in turba C. Vibienus Senator, vir optimus, cum hoc, cùm eſſet unà, ita eſt mulctatus, ut vitam amiſerit. Itaque quando illius poſtea ſica illa, quam a Catilina acceperat, conquievit? hæc intentata nobis eſt: huic ego vos obijci pro me non ſum paſſus: hæc inſidiata Pompejo eſt: hæc iſtam Appiam viam monumentum ſui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc eadem longo intervallo conversa rurſus eſt in me: nuper quidem, ut ſcitis, me ad regiam penè confecit.

38. Quid ſimile Milonis? cujus vis omnis hæc ſemper fuit; ne P. Clodius, cùm in judicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam civitatem teneret. Quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties occaſiones, quam præclaræ fuerunt? potuitne, cùm domum, ac deos penates ſuos, illo oppugnante defenderet, jure se ulciſci? potuitne, cive egregio & viro fortiſſimo

P. Sextio

37. Tertia *fuit* conſueta violentia, *nam Clodius ſæpe vim fecit, nempe alias Ciceroni, Hortenſio, Pompejo ipſi inſidiatus, & nuper Papirii interfector.*

38. *Milo nunquam vim fecit, etſi plurimas, quæ per Repetitionem enumerantur, Clodium impune occidendi occaſiones habuerat.*

P. Sextio collega suo vulnerato? potuitne Fabricio viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissimâ in foro cæde facta potuitne L. Cæcilii justissimi fortissimique prætoris oppugnata domo? potuitne illo die, cum est lata lex de me, cùm totius Italiæ concursus, quam mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnovisset; ut etiamsi id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vendicaret?

39. Atqui erat id temporis, clarissimus & fortissimus Consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator Senatûs, defensor vestræ voluntatis; patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ, septem prætores, octo tribunipl. illius, adversarji, defensores mei: Cn. Pompejus, auctor & dux mei reditus, illius hostis: cujus sententiam Senatus omnis de salute mea gravissimam & ornatissimam secutus est: qui populum Rom. cohortatus est; qui cum de me decretum Capuæ fecisset, ipse cunctæ Italiæ cupienti, & ejus fidem imploranti signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. Omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis cogitaretur.

40. Tamen se Milo continuit; & P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam vocavit. Quid? privato Milone, & reo ad populum accusante P. Clodio; cum in Cn. Pompejum pro Milone dicentem impetus factus est, quæ tum non modò occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? nuper verò cùm M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset gravissimamque adolescens nobilissimus Reipublicæ partem fortissimè suscepisset: atque illam belluam judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, Dii immortales fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebras

abdidis-

abdidiſſet, nullâ ſuâ invidia, Antonii verò maximâ gloriâ?

41. Quid? comitiis in campo, quoties poteſtas fuit? cùm ille ut in ſepta irruiſſet; gladios diſtringendos, lapides jaciendos curaſſet; dein ſubito, vultu Milonis perteritus fugeret ad Tyberim; vos, & omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute ſua liberet. Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus; hunc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere?

42. Præſertim judices, cum honoris ampliſſimi contentio, & dies comitiorum ſubeſſet. Quo quidem tempore (ſcio enim, quam timida ſit ambitio, quantaque & quam ſolicita cupiditas conſulatus) omnia, non modo quæ reprehendi palam, ſed etiam quæ obſcurè cogitari poſſunt, timemus; rumorem, fabulam fictam, falſam perhorreſcimus, ora omnium atque oculos, intuemur. Nihil enim eſt tam molle tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile. quam voluntas erga nos, ſenſusque civium, qui non modò improbitati iraſcuntur candidatorum, ſed etiam in rectè factis ſæpe faſtidiunt.

42. Hunc diem igitur campi ſperatum atque exoptatum ſibi proponens Milo; cruentis manibus ſcelus & facinus præ ſe ferens & confitens, ad illa auguſta Centuriarum auſpicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum? qui se, interfecto Milone regnaturum putaret?

41. Potuit loco oportuno eum occidere, quando Clodius impetum fecit in Pompejum, aut in Comitiis á Milone fugatus ad Tyberim,

42. Concludit pulchre Cicero à majori ad minus, Milonem non attuliſſe vim aut necem Clodio. Confirmatur ab imminente Comitiorum die quo tempore omnes Conſulatus Candidati populum offendere timent.

putaret? quid? quod caput audaciæ eſt Judices, quis ignorat, maximam illecebram eſſe peccandi impunitatis ſpem? in utro igitur hæc fuit? in Milone? qui etiam nunc reus eſt facti, aut præclari, aut certè neceſſarii. An in Clodio? qui ita judicia pœnamque contempſerat; ut eum nihil delectaret: quod aut per naturam fas eſſet, aut per leges liceret.

44. Sed quid ego argumentor? quid plura diſputo? Te Q. Petili appello optimum & fortiſſimum civem, Te, M. Cato, teſtor, quos mihi divina quædam ſors dedit judices: vos ex M. Favonio audiſtis, Clodium ſibi dixiſſe, & audiſtis vivo Clodio, periturum Milonem triduo. Poſt diem tertium geſta res eſt, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret; vos poteſtis dubitare quid fecerit?

45. Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modò. Dictatoris Lanuvini ſtata ſacrificia noſſe, negotii nihil erat; vidit neceſſe eſſe Miloni, proficiſci Lanuvium illo ipſo, quo profectus eſt, die. Itaque antevertit. At quo die? quo, ut ante dixi, inſaniſſima concio ab ipſius mercenario Tribunopl. eſt concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, niſi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquiſſet. Ergo illi ne cauſa quidem itineris; etiam cauſa manendi. Miloni nulla facultas manendi: exeundi, non cauſa ſolùm, ſed etiam neceſſitas fuit. Quid ſi, ut ille ſcivit Milonem fore eo die in via, ſic Clodium Milo ne ſuſpicari quidem potuit?

46. Primum

44. Quarta *cauſa fuit* ſperata *à Clodio, qui ſæpe judicia & pœnas evaſerat,* impunitas. *Hanc Milo non ſperabat etiam nunc reus ac cauſæ ambiguus.*

45. *Hæc ſpes impunitatis confirmatur ipſis verbis & confeſſione Clodii per prœteritionem & Apoſtrophen ad Judices. Tertio enim die dixit periturum Milonem, & ex urbe ſine cauſa profectus eſt, cum Miloni neceſſario ob ſtata ſacrificia proficiſcendum eſſet.*

46. Primum quæro, qûi ſcire potuerit? quod vos idem in Clodio quærere non poteſtis. Ut enim neminem alium, niſi T, Patinam familiariſſimum ſuum rogaſſet; ſcire potuit, illo ipſo die Lanuvii á Dictatore Milone prodi Flaminem neceſſe eſſe. Sed erant permulti alii, ex quibus id faciliimè ſcire poſſet; omnes ſcilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quæſivit? quæſiverit ſanè. Videte, quid vobis largiar? ſervum etiam, ut Arius meus amicus dixit, corruperit. Legite teſtimonia teſtium veſtrorum. Dixit C. Caſſinius, cognomentô Scola, Interamnis. familiaris meus & idem comes P. Clodii? cujus jam pridem teſtimonio Clodius eâdem hora Interamnæ fuerat, & Romæ P. Clodium illo die in Albano manſurum fuiſſe, ſed ſubito ei fuiſſe nunciatum, Cyrum architectum eſſe mortuum. Itaque Romam repente conſtituiſſe proficiſci. Dixit hoc comes item Publii Clodii C. Clodius.

47. Videte, Judices, quantæ res his teſtimoniis ſint confectæ. Primùm certè liberatur Milo, non eo conſilio profectus eſſe; ut inſidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) ſcitis judices fuiſſe; qui in hac rogatione ſuadenda dicerent: Milonis manu cædem eſſe factam, conſilio verò majoris alicujus: videlicet me latronem ac ſicarium, abjecti homines & perditi deſcribebant. Jacent ſuis teſtibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, niſi de Cyro auditum eſſet, rediturum fuiſſe. Reſpiravi, liberatus ſum: non vereor, ne, quod ne ſuſpicari quidem potuerim, videar id cogitaſſe.

48. Nunc

46, Facilè hoc reſcire è variis poterat Clodius, cum de ejus reditu nihil ſuſpicari poſſet Milo nec Clodii ſervos ad id corrupit, quod quidem nullius fidei teſtes edixerant.

48. Nunc perſequar cætera. Nam occurrit illud, ne Clodius quidem de inſidiis cogitavit; quoniam fuit in Albano manſurus, ſiquidem exiturus ad cædem è villa non fuiſſet. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciaſſe, non id nunciaſſe, ſed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret; quem Clodius Româ proficiſcens, reliquerat morientem? uná fui: teſtamentum ſimul obſignavi cum Clodio. Teſtamentum autem palam fecerat; & illum hæredem, & me ſcripſerat. Quem pridie horâ tertia animam efflantem reliquiſſet; eum mortuum poſtridie hora decima ei nunciabatur? Age, ſi ita factum: quæ cauſa, cur Romam properaret? cur in noctem se conijceret? quid afferebat feſtinationem? quod hæres erat? primum erat nihil, cur properato opus eſſet. Deinde ſi quid eſſet; quid tandem, quòd ea nocte conſequi poſſet? amitteret autem, ſi poſtridie manè Romam veniſſet.

49. Atque ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potiùs, quam expetendus fuit, ſic Miloni, cum inſidiator eſſet, ſi illum ad urbem noctu acceſſurum ſciebat, ſubſiſtendum atque expectandum fuit.

50. Noctu, invidioſo, & pleno latronum in loco, occidiſſet, nemo ei neganti non crediḍiſſet; quem eſſe omnes ſalvum etiam confitentem volunt. Suſtinuiſſet hoc crimen primum ipſe ille latronum occultator & receptor locus: dum neque muta ſolitudo indicaſſet, neque cæca nox oſtendiſſet Milonem: deinde uti multi ab illo violati, ſpoliati, bonis expulſi,

48. Quia horum teſtimonia pro se Cicero interpretatur, quia ſi Clodius in Albano ob mortem Cyri eo die manſurus erat, ejus reditus Miloni ignotus fuit. Cum igitur Clodius in Albano non manſit, Romam reverâ ad inſidias rediit, non ob mortem Cyri, quem pridie morientem reliquerat.

50. Confirmatur ex feſtinatione Clodii.

ſi, multi etiam hæc timentes, in ſuſpicionem caderent, tota denique rea citaretur Hetruria.

51. Atque illo die certè Aricià rediens divertit Clodius ad Albanum. Quòd, niſi ſciret illum Milo Ariciæ fuiſſe; ſuſpicari tamen debuit, eum, etiam ſi Romam illo die reverti vellet, ad villam ſuam, quæ viam tangeret, diverſurum. Cur neque ante occurrit, ne in villa reſideret; nec eo in loco ſubſedit, quo ille noctu venturus eſſet? Video adhuc conſtare omnia Judices: Miloni etiam utile fuiſſe, Clodium vivere; illi ad ea, quæ concupierat, optatiſſimum interitum Milonis fuiſſe. Odium illius in hunc acerbiſſimum, in illum hujus nullum. Conſuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; hujus tantum in repellenda.

52. Mortem ab illo denunciatam palam Miloni, & prædictam: nihil unquam auditum ex Milone. Profectionis hujus diem illi notum, reditum illius huic ignotum fuiſſe. Hujus iter neceſſarium, illius etiam potius alienum. Hunc præ se tuliſſe, illo die Româ exiturum: illum eo die se diſſimulaſſe rediturum. Hunc nullius rei mutaſſe conſilium: illum cauſam matandi conſilii finxiſſe. Huic, ſi inſidiaretur, nocte prope urbem expectandum: illi, etiamſi hunc non timeret, tamen acceſſum ad urbem nocturnum fuiſſe metuendum,

53. Videamus nunc id, quod caput eſt: locus ad inſidias ille ipſe, ubi congreſſi ſunt, utri tandem fuerit aptior. Id verò Judices etiam dubitandum, & diutius cogitandum eſt? ante fundum Clodii, quo in fundo, propter inſanas illas ſubſtructiones; facilè mille hominum verſabatur, valentium adverſari. Atqui excelſo loco ſuperiorem ſe fore putabat Milo: & ob

51. Contra ſuſpicionem inſidiarum abſolvitur Milo, quia ei ante ejus fundum non fuiſſet occurſurus.

52. Itaque perſpicua repetitione concludit Orator, probabiles eſſe inſidias Clodii, non Milonis.

& ob eam causam eum locum ad pugnam potissimum delegerat? An in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? res loquitur Judices ipsa, quæ semper valet plurimum.

54. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamen appareret, uter esset insidiator; uter nihil cogitaret mali: cùm alter veheretur in rheda penulatus, una sederet uxor. Quid horum non impeditissimum? vestitus? an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam? cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore penè constrictus esset. Videte nunc illum primum egredientem è villa subito. Cur vesperi? quid necesse est tarde? qûi convenit, præsertim id temporis? divertit in villam Pompeij. Pompejum ut videret? solebat in Alsiensi esse procul inde. Villam ut perspiceret? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, & tergiversationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit.

55. Age, nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine ea: nunquam non in rheda, tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat, etiam cum in castra Hetrusca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, & ancillarum greges. Ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem: nisi ut virum á viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est? quia non semper viator â latrone, nonnunquam etiam latro á viatore occiditur: quia quanquam paratus in imparatos Clodius; tamen mulier inciderat in viros.

56. Nec

54 Mirificè locum pugnæ insidiis aptiorem exprimit Cicero per Hypotyposim, & comparationem ab Adjunctis; comitatu, facultate, & tempore.

56. Nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non satis fere esset paratus. Semper ille, & quantum interesset P. Clodii se perire, & quanto illi odio esset, & quantum ille auderet cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximis præmiis propositam & penè addictam scieba nunquam in periculum sine præsidio & sine custodia provehebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, martemque communem; qui sæpe spoliantem jam & exulantem evertit, & perculit ab abjecto. Adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis; qui cùm á tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos ira, vitamque domini desperantes um incidisset; hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.

57. Cur igitur eos manumisit? metuebat scilicet, ne indicarent: ne dolorem perferre non possent: ne tormentis cogerentur, occisum esse á servis Milonis in Appia via P. Clodium, consiteri. Quid opus est tortore? quid quæris? occideritne? Occidit. Jure, an injuria? nihil ad tortorem. Facti enim in equuleo quæstio est, juris, in judicio. Quod igitur in causa quærendum est, id agamus: hoc quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu verò cur miserit, si id potius quæris, quám cur parum amplis affecerit ;ræmiis, nescis inimici factum reprehendere.

58. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constan-

56, *Digreditur Cicero & ad tres Prolepses respondet.* 1. Victus est Clodius, *Incerti sunt exitus Pugnæ. Clodius inscitus, effœminatus: Milo providus & circumspectus.*

57. 2. Milo servos manumisit: *Et merebantur quod ita herum defenderant. Nec ea causa manumisit, ne in quæstionem vocarentur, nec enim tormentis opus, ubi facti confessio est.*

ſtanter & fortiter, M. Cato: dixitque in turbulenta concione. quæ tamen hujus auctoritate placata eſt; non libertate ſolùm, ſed etiam omnibus præmiis dignisſimos fuiſſe; quòd domini caput defendiſſent. Quod enim præmium ſatis magnum eſt tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus ſervis, propter quos vivit? etſi id quidem non tanti eſt; quam quod propter eoſdem, non ſanguine & vulneribus ſuis crudeliſſimi inimici mentem oculoſque ſatiavit. Quos niſi manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuerunt conſervatores domini, ultores ſceleris defenſores necis? hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleſtè ferat; quam etiam ſi quid ipſi accidit, eſſe tamen illis meritum præmium perſolutum.

59. Sed quæſtiones urgent Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio libertatis. Quibusnam de ſervis? rogas? de P. Clodii. Quis eos poſtulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni, quid poteſt agi ſeverius? de ſervis nulla quæſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu, ut fuit in Clodium. Proximè Deos acceſſit Clodius; propius, quam tum, cum ad ipſos penetrarat, cujus de morte, tanquam de ceremoniis violatis, quæritur. Sed tamen majores noſtri in dominum de ſervo quæri noluerunt: non, quia non poſſet verum inveniri; ſed quia videbatur, indignum eſſe, & dominis morte ipſa triſtius. In reum de ſervis accuſatoris cum quæritur, verum inveniri poteſt?

60. Age verò, quæ erat, aut qualis quæſtio? heus ubi Ruſcio? Cave mentiaris. Clodius inſidias fecit Miloni? fecit, certa crux, Nullas fecit? ſperata liber-

59. Ab Appio quæſtiones habitæ ſunt de ſervis Clodii. *Id quidem nihil ad rem. Nec enim licet contra herum de ſervis quæri, minus contra Domini inimicum. Quæſtiones has faceta Ironia. complexione & Proſopopœia Cicero refellit à perſona Appii, & ejus modo quærendi non legitimo.*

libertas. Quid hac quæstione certius? subito arrepti in quæstionem tamen separantur a cæteris, & in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accusatorem cùm fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius?

61. Quod si nondum satis cernitis, cùm res ipsa tot, tam claris argumentis signisque luceat, purâ mente atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientiâ exanimatum, Romam revertisse: recordamini per Deos immortales, quæ fuerit celeritas reditus ejus: qui ingressus in forum ardente curia, quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio; neque verò se populo solum, sed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modò, sed etiam publicis præsidiis & armis: neque his tantum, verùm etiam ejus potestati, cui Senatus totam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma commiserat. Cui se nunquam profectò tradidisset, nisi causæ suæ confideret: præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiæ, Judices, & magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint: & pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.

62. Neque verò sine ratione certa, causa Milonis semper à Senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An verò obliti estis Judices; recenti illo nuncio necis Clodianæ, non modò inimicorum Milonis sermones, & opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum, qui negabant eum Romam esse rediturum?

63. Sive

61. Redit ex digressione; & pluribus, ab adjunctis temporis, loci, á consequentibus signis à Milone insidiarum suspicionem removet, imprimis ejus fiduciam prædicat: quá se in Urbem retulit, & conscientiæ vim.

63. Sive enim illud animo irato ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur eum tanti mortem P. Clodii putasse, ut æquo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset odium suum. Sive etiam illius morte patriam liberare voluisset, non dubitaturum fortem virum, quin, cum suo periculo salutem Reipub. attulisset, cederet æquo animo legibus; secum auferret gloriam sempiternam; nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam atque illa portenta loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives optimè de Repub. meritos! in quibus homines non modò res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt; quæ certè vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honestè veréque defendere.

64. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? quæ quamvis etiam mediocrium delictorum conscientiam perculissent, ùt sustinuit, Dii immortales? sustinuit? immò verò ùt contempsit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorum, gladiorum, frenorum, sparorum, pilorúmque etiam multitudo deprehendi posse judicabatur; nullum angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus; arma in villam Oriculanam devecta Tyberi; domus in clivo Capitolino scutis referta; plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solùm, sed penè credita: nec ante repudiata, quam quæsita.

65. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeij. Sed dicam, ut sentio, Judices, nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est Respublica. Quin etiam

64. Deinde ejus fortitudinem, qua sparsos de se rumores contempserat.

am audiendus ſit Popa Licinius, neſcio quis de circo maximo: ſervos Milonis apud ſe ebrios factos ſibi confeſſos eſſe, de interficiendo Cn. Pompejo conjuraſſe. Deinde poſtea se gladio percuſſum eſſe ab uno de illis, ne indicaret, Pompejo in hortos nunciavit. Arceſſor imprimis. De amicorum ſententia rem defert ad Senatum. Non poteram in illius mei, patriæque cuſtodis tanta ſuſpicione, non metu exanimari. Sed mirabar tamen credi Popæ; ebrioſorum confeſſionem ſervorum audiri; vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris utari.

66. Verum etiam, ut intelligo, cavebat magis Pompejus, quám timebat, non ea ſolum' quæ timenda erant, ſed omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæſaris, clariſſimi & fortiſſimi viri, per multas noctis horas nunciabatur; nemo audierat tam celebri loco: nemo ſenſerat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompejum præſtantiſſima virtute civem, timidum ſuſpicari. Diligentiam totâ Rep. ſuſcepta, nimiam nullam putabam. Frequentiſſimo Senatu nuper in Capitolio ſenator inventus eſt, qui Milonem cum telo eſſe diceret. Nudavit ſe in ſanctiſſimo templo; quoniam vita talis & civis & viri, fidem non faciebat; niſi eo tacente res ipſa loqueretur.

67. Omnia falſa atque inſidiosè ficta comperta ſunt: cùm tamen, ſi metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus; ſed tuis Cn. Pompei (te enim jam appello eâ voce, ut me audire poſſis) tuas inquam ſuſpiciones perhorreſcimus. Si Milonem times: ſi hunc de tua vita nefa-

riè

66. Digreditur hinc ad diluendas ſuſpiciones Pompeij, quem operosè multaque arte conciliare ſtudet. Elevat has ſuſpiciones 1. á perſona Licinii & furioſorum ſervorum.

67. 2. Falſitate plurium ejuſmodi rumorum de Milone.

riè aut nunc cogitare, aut meditatum aliquando aliquid putas; si Italiæ delectus, ut nonnulli conquisitores tui dictitant; si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta juventus, quæ tuum corpus domúmque custodit, contra Milonis impetum armata est: atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt; magna in hoc certè vis, & incredibilis animus, & non unius viri vires atque opes indicantur: siquidem in hunc unum & præstantissimus dux electus, & tota Resp. armata est.

68. Sed quis non intelligit, omnes tibi Reip, partes ægras, & labentes, ut eas his armis sanares, & confirmares, esse commissas? Quòd si Miloni locus datus esset, probasset profectò tibi ipsi, neminem unquam hominem homini chariorem fuisse, quám te sibi; nullum se unquam periculum pro tua dignitate fugisse; cum illa ipsa teterrima peste sæpissimè pro tua gloria contendisse; Tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi charissima fuisset, consiliis tuis gubernatum; sed á te postea defensum in periculo capitis; adjutum in petitione præturæ; duos se habere semper amicissimos sperâsse: te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret, si tibi ita penitus insedisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset; si denique Italia á delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura, næ iste haud dubitans cessisset patriâ. Is, qui ita natus est, & itá consuevit, te Magne tamen attestaretur, quod nunc etiam facit.

69. Vide, quám sit varia vitæ, commutabilisque

 ratio,

68. 3. A consilio & testimonio ipsius Pompeii, qui arma non contra Milonis insidias, sed adversariorum vim Reipubl. causâ paravit.

69. 4. Probata toties Milonis fide, atque animo erga Pompejum; cui fors etiam olim prodesse posset.

ratio, quám vaga volubilisque fortuna; quantæ infidelitates in amicis; quám ad tempus aptæ simulationes; quantæ in periculis fugæ proximorum; quantæ timiditates? erit, erit illud profectò tempus; & illucescet aliquando ille dies: cùm tu salutaribus, ùt spero rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis (qui quám crebrò accidat, experti debemus scire) & amicissimi benevolentiam, & gravissimi hominis fidem, & unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi desideres.

70. Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompejum juris publici, majorum, rei denique publicæ peritissimum, cùm Senatus ei commiserit, ut videret, ne quid Respub. detrimenti caperet; quo uno versiculo satis armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis datis, hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuisse in ejus consiliis judicandis, qui vel judicia ipsa tolleret? Satis judicatum est á Pompejo, falsò ista conferri in Milonem; qui legem tulit, quá, ut ego sentio, Milonem absolvi oporteret: ut omnes confitentur, liceret.

71. Quod verò in illo loco, atque in illis publicorum præsidiorum copiis circumfusus sedet; satis declarat, non se terrorem inferre vobis (quid enim illo minus dignum quám cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipse, & more majorum, & suo jure posset?) sed præsidio esse: ut intelligatis, contra hesternam concionem illam, licere vobis, quod sentiatis, libere judicare.

72. Ar-

71. 5. A Præjudicio Pompeii: qui vel sine judicio poterat in Milonem animadvertere, præsidiumque ideò solùm in foro collocavit, quo libertatem judicum, contra Clodianorum concionem tueretur.

72. Argumentum II. Nec verò me Jud. Clodianum crimen movet: nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus atque expers: ut nesciam, quid de morte Clodii sentiatis. De qua si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impunè Miloni palàm clamare, atque mentiri gloriosè liceret: Occidi, occidi non Spurium Melium, qui annonâ levandâ, jacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi: non T. Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogavit: quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloriâ: sed eum (auderet enim dicere, cùm patriam periculo suo liberâsset) cujus nefarium adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ fœminæ comprehenderunt: eum cujus supplicio Senatus solennes religiones expiandas sæpe censuit.

73. Eum, quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse, L. Lucullus juratus se quæstionibus habitis dixit comperisse: eum, qui civem, quem Senatus, quem populus, quem omnes gentes, urbis, ac vitæ civium conservatorem judicabant servorum armis exterminavit: eum, qui regna dedit, ademit, orbem terrarum; quibuscum voluit partitus est: eum, qui pluribus cædibus in foro factis, singulari virtute & gloriâ civem, domum vi & armis compulit.

74. Eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in fa-

R 2 cino-

72. *Argumentum* 2. Miloni est gloriosum, sceleratum & noxium civem occidisse. *Probatur Syllogismo:* Gloriosum est malum & perniciosum civem tollere, sed talis fuit Clodius, ergo ejus cædes gloriosa Miloni. *Major amplificatur insigni Prosopopœja Milonis, gloriantis de cæde perniciosioris civis; quàm Sp. Melius &c.*

73. Minor, *multa Clodii scelera stupra, acervatim continet.*

cinore, nec in libidine: eum, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicæ recensionis tabulis publicis impressam extingueret: eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli possessionum termini: qui non calumniâ litium, non injustis vindiciis ac Sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis petebat: qui non solum Hetruscos (eos enim penitus contempserat) sed hunc Cn. Pompejum, virum fortissimum, atque optimum civem, judicem nostrum, pellere possessionibus, armis, castrisque conatus est: qui cum architectis & decempedis villas multorum hortósque peragrabat: qui Janiculò & Alpibus spem possessionum terminabat suarum: qui cum ab equite Romano splendidissimo & forti viro, T. Pacanio non impetrasset, ut insulam in lacu pretio venderet, repentè lintribus in eam insulam, materiam, calcem, cæmenta, atque arma convexit; dominoque trans ripam inspectante, non dubitavit ædificium exstruere in alieno.

75. Quid huic T. Furfanio, cui viro, Dii immortales? (quid enim de muliercula Sanctia, quid de adolescente Apronio dicam? quorum utrique mortem est minatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum: quâ invidiâ huic esset tali viro conflagrandum? qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidelissimâ gratiâ, absentem de possessione fundi dejecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta; ut sororem non modò vestibulo privaret, sed omni aditu & limine.

76. Quanquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur etsi æqualiter in Rempublicam, in privatos, in

76. Amplificat hæc per incrementum ex iis; quæ nefariè facturus erat, si Prætor fuisset.

in propinquos in alienos, in ſuos irruebat. Sed neſcio, quomodo jam uſu obduruerat & percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ verò aderant jam, & impendebant; quònam modo ea aut depellere po uiſſetis, aut ferre imperium, ſi id ille nactus eſſet? omitto ſocios, exteras nationes, Reges, Tetrarchas. Vota enim faceretis, ut in eos ſe potius mitteret; quám in veſtras poſſeſſiones, veſtra tecta, veſtras pecunias. Pecunias dico? á liberis medius fidius, & conjugibus veſtris, nunquam ille effrenatus ſuas libidines cohibuiſſet. Fingi hæc putatis, quæ patent, quæ nota omnibus, quæ tenentur? ſervorum exercitus illum in urbe conſcripturum fuiſſe, per quos totam Rempubl. résque privatas omnium poſſideret.

77. Quamobrem ſi cruentum gladium tenens clamaret T. Annius: Adeſte quæſo, atque audite cives: P. Clodium interfeci: ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis frænare poteramus, hoc ferro, & hac dextra, á cervicibus veſtris repuli: per me unum effectum eſt, ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia in civitate manerent: enimverò timendum, quonam modo id factum ferret civitas? nunc enim quis eſt, qui non probet? qui non laudet? qui non unum poſt hominum memoriam T. Annium plurimum Reip. profuiſſe, maximâ lætitiâ populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affeciſſe & dicat, & ſentiat? Neque vetera illa populi Romani, quanta fuerint, gaudia judicate. Multas tamen jam ſummorum Imperatorum clariſſimas victorias ætas noſtra vidit; quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam.

78. Mandate hoc memoriæ, Judices. Spero multa

77. Amplificat á Proſopopœja Milonis.

78. Auget Milonis laudem à comparatione ſperati ejus Conſulatus, & Præturæ Clodii, quam omnes timuerant.

ta vos, liberosque vestros in Republ. bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio nihil horum vos visuros fuisse. In spem maximam, & quemadmodum confido, verissimam adducti sumus; hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule, concussâ hominum licentiâ, cupiditatibus fractis, legibus & judiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens qui hoc, P. Clodio vivo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis privata atque vestra, dominante homine furioso, quod jus perpetuæ possessionis habere potuissent? non timeo Jud. ne odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentiùs hæc in illum evomere videar, quàm veriùs. Etenim etsi præcipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis: ut in communi odio penè æqualiter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem; quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit.

79. Quin sic attendite Judices, nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii. Fingite animis (liberæ enim sunt cogitationes nostræ: quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus) fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ; si possim efficere, ut Milonem absolvatis; sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu extimuistis? quonam modo ille vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione precussit? quid? si ipse Cn. Pompejus, qui eâ virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum; si is, inquam, potuisset, ut quæstionem de morte P. Clodii ferre, sic ipsum ab inferis excitare: utrum putatis potiùs facturum fuisse? Etiamsi propter amicitiam vellet illum ab inferis revocare, propter Remp. non fecisset.

Ejus

79, *Item alio Prosopopæja; nam si ab inferis revocari posset Clodius, nemo ja, nec Pompejus, averet.*

Ejus igitur mortis sceletis ultores, cujus vitam si putetis per vos restitui posse, nolitis: & de ejus nece lata quæstio est, qui si eâdem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Hujus ergo interfector, non esset etiam confitendo ab iis impetraturus, ne pœnam timeret, quos liberavisset?

80. Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui Tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res Divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatis & religionem, & memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem, non modò honoribus nullis afficietis, sed ad supplicium rapi etiam patiemini? confiteretur inquam, si fecisset, & magno animo, libenter, se fecisse libertatis omnium causâ, quod certè ei non confitendum modo, verum etiam prædicandum.

81. Etenim si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi verò gratius putat esse vobis sui se capitis, quâm vestri ordinis, defensorem fuisse: cùm præsertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur (quanquam quî poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minùs fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset, magno animo constantíque cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratius, quám lætari cæteros; lugere eum solùm, propter quem cæteri lætarentur?

82. Quanquam hoc animo semper omnes fuimus, in patriæ proditoribus opprimendis; ut quoniam nostra futura esset gloria, periculum quoque & invidi-

am

82. Jubet Milonem nunquam pænitere facti, quia viri fortis est proposita invidia, morte; pæna; nihilominus defendere rempublicam.

am nostram putaremus. Nam quæ mihi ipsi tribuenda laus esset; cùm tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem: si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? propositâ invidia, morte, pœna, qui nihilo segnius Rempubl. defendit, is vir certè putandus est. Populi grati est, præmiis afficere benemeritos de Republ. cives; viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.

83. Quamobrem uteretur eâdem confessione T. Annius quâ Ahala, quâ Nasica, Opimius, quâ Marius, quâ nosmetipsi: & si grata Resp: esset, lætaretur; si integra, tamen in gravi fortuna conscientiâ suâ niteretur. Sed hujus beneficii gratiam Jud. fortuna populi Romani & vestra felicitas, & Dii immortales, sibi deberi putant. Nec verò quisquam aliter arbitrari potest: nisi qui nullam vim cœlestem existimat, numénve divinum: quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cœli & signorum motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque id, quod maximum est, majorum sapientia; qui sacra, qui cæremonias, qui auspicia & ipsi sanctissimè coluerunt, & nobis suis posteris prodiderunt.

84. Et, est profectò illa vis; neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra inest quiddam, quod vigeat & sentiat; & non inest in hoc tanto naturæ, tam præclaro motu. Nisi fortè idcirco esse putant; quia non apparet, nec cernitur. Perinde quasi nostram ipsam mentem, quâ sapimus, quâ providemus, quâ hæc ipsa agimus ac dicimus videre, aut planè qualis, aut ubi sit, sentire possimus.

84. Verùm non sine artificio altiùs extollit Milonis factum: cujus quidem manu, sed Deorum numine ac vi interjectus sit Clodius.

possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit: quæ illam perniciem extinxit ac sustulit: cui primùm mentem injecit, ut vi irritare ferroque lacessere ortissimum virum auderet; vinceretùrque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem, & licentiam sempiternam.

85. Non est humano consilio, ne mediocri quidem, Judices, Deorum immortalium curâ, res illa perfecta. Religiones me hercule ipsæ, aræque cùm illam belluam cadere viderunt, commovisse se videntur; & jus in illo suum retinuisse. Vos enim Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro, atque obtestor: vosque Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ, & æquales: quas ille præceps amentiâ, cæsis, prostratisque sanctissimis lucis substructionum insanis molibus oppresserat: vestræ tum aræ, vestræ religiones viguerunt: vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte Latiali, sancte Jupiter! cujus ille lacus, nemora, finésque sæpè omni nefario stupro & scelere maculârat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuisti: vobis ille, vobis vestro in conspectu, feræ, sed justæ tamen & debitæ pœnæ solutæ sunt.

86. Nisi fortè hoc etiam casu factum esse dicemus: ut ante ipsum sacrarium Bonæ deæ, quod est in fundo T. Sextii Galli; in primis honesti & ornati adolescentis; ante ipsam, inquam, Bonam deam, cùm prælium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret; ut non absolutus judicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem

85. Cœlestem enim vim esse demonstrat, quæ Romano Imperio provideat; & in scelera animadvertat.

86. Testes ejus rei facit Albanos tumulos; Jovem Latialem; sacrarium Bonæ Deæ, quorumque religiones impiè violârat, inque eorum conspectu occisus fuerit ne sepulturæ quidem honore concesso.

fignem pænam refervatus. Nec verò non eadem ira Deorum hanc ejus fatellitibus injecit amentiam; ut fine imaginibus, fine cantu, fine ludis, fine exequiis, fine lamentis: fine laudationibus, fine funere; oblitus cruore & luto; fpoliatus illius fupremi diei celebritate, quam concedere etjam inimici folent, amburereter etiam abjectus. Non fuiffe credo fas, clariffimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre; neque ullo in loco potiùs mortem ejus lacerari, quâm in quo vita effet damnata.

87. Dura mihi medius fidius jam fortuna populi Romani, & crudelis videbatur; quæ tot annos illum in hanc Rempubl. infultare videret, & pateretur. Polluerat ftupro fanctiffimas religiones: Senatûs graviffima decreta perfregerat: pecuniâ fe palam á judicibus redemerat: vexârat in tribunatu Senatum: omnium ordinum confenfu pro falute Reipubl. gefta reciderat: me patriâ expulerat: bona diripuerat: domum incenderat; liberos, conjugem meam vexaverat: Cn. Pompejo nefarium bellum indixerat: magiftratuum privatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vaftarat Hetruriam: multos fedibus ac fortunis ejecerat: inftabat: urgebat: capere ejus amentiam civitas, Italia, provinciæ, regna non poterant. Incidebantur jam domui leges, quæ nos noftris fervis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamâffet; quod non hoc anno fuum fore putaret.

88. Obftabat ejus cogitationibus nemo, præter illum Milonem ipfum, qui poterat obftare: Cn. Pompejum novo reditu in gratiam quafi devinctum arbitrabatur: Cæfaris potentiam, fuam potentiam effe dicebat: bonorum animos etiam in meo cafu contempferat: Milo unus urgebat. Huic Dii immortales,

87. Iterum enumerat Clodii fcelera, quœque Prætor factus mala illaturus fuiffet.

les, ùt ſupra dixi, mentem dederunt illi perdito, ac furioſo, ut huic faceret inſidias. Aliter perire peſtis illa non potuit. Nunquam illum Reſp. ſuo jure eſſet ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumſcripſiſſet. Ne cùm ſolebat quidem id facere in privato eodem hoc, aliquid profecerat.

89. An Conſules in prætore coërcendo fortes fuiſſent? primum Milone occiſo habuiſſet ſuos Conſules. Deinde quis in eo prætore Conſul fortis eſset, per quem tribunum, virum conſularem, crudeliſſimè necatum eſſe meminiſſet? omnia poſſideret, teneret lege novâ, quæ eſt inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis; ſervos noſtros libertos ſuos feciſſet; poſtremò, niſi eum Dii immortales in eam mentem impuliſſent, ut homo effœminatus fortiſſimum virum conaretur occidere, hodie Rempubl. nullam haberetis.

90. An ille prætor, ille verò Conſul, ſi modò hæc templa, atque ipſa mœnia ſtare eo vivo tamdiu, & conſulatum ejus expectare potuiſſent; ille denique vivus mali nihil feciſſet, qui mortuus, uno ex ſuis ſatellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miſerius, quid acerbius, quid luctuoſius vidimus? templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis; conſilii publici, caput urbis, aram ſociorum, portum omnium genti m, ſedem ab univerſo populo conceſſam uni ordini, inflammari, exſcindi, funeſtari? neque id fieri á multitudine imperita, quanquam eſset miſerum id ipſum, ſed ab uno, qui, cùm tantum auſus ſit ultor pro mortuo, quid ſignifer pro vivo non eſſet auſus? in curiam potiſſimum abjecit, ut eam mortuus incenderet; quam vivus everterat.

91. Et

89. Nemo præter fortiſſimum Milonem Conſulem hujus prætoris furias coercere potuiſſet.

90. Auget á comparatione minorum: ſi mortuus Clodius Curiam incendit, & omnia permiſcet, quid ſi viveret?

91. Et ſunt, qui de via Appia querantur, taceant decuria? & qui ab eo ſpirante forum potuiſſet defendi, cujus non reſtiterit cadaveri Curia? excitate eum, ſi poteſtis, ab inferis, frangetis impetum vivi, cujus ſuſtinetis furias inſepulti? niſi verò ſuſtinuiſtis eos, qui cum facibus ad Curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Caſtoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidiſtis populum Romanum, concionem gladiis diſturbari: cùm audiretur ſilentio M. Cælius Tribunus pl. vir fortiſſimus, & in ſuſcepta cauſa firmiſſimus, & bonorum voluntati & auctoritati Senatûs deditus: & in hac Milonis ſive invidia, ſive fortuna, ſingulari, divinâ, & incredibili fide.

92. *Peroratio.* Sed jam ſatis multa de cauſa: extra cauſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi ut orem, obteſterque vos, Judices; ut eam miſericordiam tribuatis fortiſſimo viro, quam ipſe non implorat, ego autem repugnante hoc, & imploro, & poſco. Nolite, ſi in noſtro omnium fletu nullam lachrymam aſpexiſtis Milonis; ſi vultum ſemper eundem, ſi vocem, ſi orationem ſtabilem, ac non mutatam videtis; hoc minus ei parcere, Atque haud ſcio; an multò etiam ſit adjuvandus magis. Etenim ſi in gladiatoriis pugnis, & in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos & ſupplices, & ut vivere liceat, obſecrantes, etiam odiſſe ſolemus: fortes & animoſos, & ſe acriter ipſi morti offerentes, ſervare cupimus: eorumque nos non magis miſeret, qui noſtram miſericordiam non requirunt, quâm qui illam efflagitant, quantò hoc magis in fortiſſimis civibus facere debemus.

93. Me

92. Peroratio eſt inſignis ad commiſerationem Milonis 1. Apoſtrophe ad Judices, ac deprecatione, addita comparatione gladiatorum: quorum timidos & ſupplices odiſſe ſolemus, fortes ſervare cupimus:

93. Me quidem, Judices: exanimant & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assiduè, & quibus intersum quotidie: valeant inquit, valeant cives mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihique patria charissima, quoquo modo merita de me erit: tranquillâ Rep. cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. Si mihi Republ. bonâ frui non licuerit, at carebo malâ: & quam primum tetigero bene moratam & liberam civitatem, in ea conquiescam.

94. O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ! Ego cum Tribunusplebis Republ. oppressâ me Senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam honorum præsidium defuturum putarem; ego cum te (mecum enim sæpissimè loquitur) patriæ reddidissem; mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc Senatus est, quem secuti sumus? Ubi equites Romani illi, illi inquit, tui? Ubi studia municipiorum? Ubi Italiæ voces? Ubi denique tua M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mihine ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari?

95. Nec verò hæc Jud. ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim se, negat ingratis civibus fecisse, quæ fecerit: timidis, & omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis vestris imminebat, eam, quo tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, ut non modò virtute flecteret, sed etiam tribus suis patri-

93. 2. Prosopopœia Milonis commemorantis suos labores, spe nullâ propositâ, præter salutem patriæ.

patrimoniis deliniret; nec timet, ne cum plebem muneribus placârit, vos non conciliârit meritis in Rempubl. singularibus. Senatûs erga se benevolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam; vestras verò & vestrorum ordinum occursationes, studia, sermones quemcunque casum fortuna dederit, secum se ablaturum esse dicit.

96. Meminit etiam sibi vocem præconis modò defuisse, quám minime desiderârit; populi verò cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se Consulem declaratum. Nunc denique si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen obstare. Addit hæc, quæ certè vera sunt, fortes & sapientes viros non tam præmia sequi solere rectè factorum, quám ipsa recte facta. Se nihil in vita, nisi præclarissimè fecisse. Si quidem nihil sit præstabilius viro, quam periculis patriam liberare; beatos esse, quibus ea res honori fuerit á suis civibus.

97. Ne tamen eos miseros, qui beneficio cives suos vicerint. Sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium, gloriam. Esse hanc unam, quæ brevitatem vitæ, posteritatis memoriâ consolaretur; quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cujus gradibus etiam homines in cœlum videantur ascendere.

98. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur; nulla unquam obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes á suis inimicis faces invidiæ meæ subjiciantur, tamen omni in hominum cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebramur. Omitto Hetruriæ festos & actos & institutos dies. Centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii: & opinor, ultra quám fines imperii populi Romani sunt, non solùm fama jam de illo, sed etiam lætitia peragravit. Quamobrem ubi corpus hoc sit, non in-

quit,

quit, laboro; quoniam omnibus in terris & jam versatur, & ſemper habitabit nominis mei gloria.

99. Hæc tu mecum ſæpe his abſentibus, ſed iiſdem audientibus hæc ego tecum Milo. Te quidem, quod iſto animo es, ſatis laudare non poſſum: ſed quò eſt iſta magis divina virtus, eò majore á te dolore divellor. Nec verò, ſi mihi eriperis, reliqua eſt illa tamen ad conſolandum querela, ut iis iraſci poſſim, á quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, ſed amiciſſimi; non malè aliquando de me meriti, ſed optimè. Nullum unquam, Judices, mihi tantum dolorem inuretis (& ſi quis poteſt eſſe tantus?) ſed ne hunc quidem ipſum, ut obliviſcar, quanti me ſemper feceritis. Quæ ſi vos cœpit oblivio, aut ſi in me aliquid offendiſtis; cur non id meo capite potius luitur, quám Milonis? præclarè enim vixero, ſi quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro.

100. Nunc me una conſolatio ſuſtentat; quod tibi, O T. Anni! nullum á me amoris, nullum ſtudii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum ſæpe corpus & vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te ſupplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum, temporum contuli: hoc denique ipſo die, ſi qua vis eſt parata, ſi qua dimicatio capitis futura, depoſco, quid jam reſtat? quid habeo, quod dicam quod faciam pro tuis in me meritis? niſi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? non recuſo, non abnuo; vosque obſecro judices; ut veſtra beneficia quæ in me contuliſtis, aut in hujus ſalute augeatis aut in ejusdem exitio occaſura eſſe jubeatis.

101. His lachrymis non movetur Milo; eſt quodam

100. Altera Proſopopœja Cicero Miloni ſuum amorem teſtatur, doloremque, ſi ab amiciſſimo capite divelleretur.

dam incredibili robore animi ſeptus: exilium ibi eſſe putat, ubi virtuti non ſit locus; mortem naturæ finem eſſe, non pœnam. Sit hic ea mente, qua natus eſt. Quid vos Judices? quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis, ipſum eijcietis? & erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro Republ. ſanginem effudiſtis; vos in viri, & in civis invicti appello periculo Centuriones, voſque milites. Vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio præſidentibus; hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? eijcietur?

102. O me miſerum! O infelicem! revocare tu me in patriam Milo potuiſti per hos; ego te in patria per eoſdem retinere non potero? quid reſpondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, quid fratri, qui nunc abeſt, conſorti mecum temporum illorum? me non potuiſſe Milonis ſalutem tueri per eoſdem, per quos noſtram ille ſervâſset? at in qua cauſa non potuiſſe? quæ eſt grata gentibus. A quibus non potuiſſe? ab iis, qui maximè P. Clodii morte acquieverunt. Quo deprecante? me.

103. Quodnam ego concepi tantum ſcelus? aut quod in me tantum facinus admiſi Judices: cùm illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? omnes in me meoſque redundant ex illo fonte dolores. Quid me reducem eſſe voluiſtis? an ut inſpectante me expellerentur ii, per quos

102. Iterum commendatâ Milonis conſtantiâ adſtantes in foro milites compellat, ut virum adeò fortem ſervent, nec perire ſinant.

103. Milonis de ſe Cicero merita, cum ab exilio revocaretur, commemorat: ſuique adeo causâ parci petit à Judicibus. Nimis ſibi acerbum; ſi exulem videre oporteret, à quo ipſe reductus eſſet.

quos eſſem reſtitutus? nolite obſecro vos, pati, mihi acerbiorem reditum eſſe, quàm fuerit ille ipſe diſceſſus. Nam qui poſſum putare me reſtitutum eſſe, ſi diſtrahor ab iis, per quos reſtitutus ſum? Utinam Dii immortales feciſſent, (pace tua patria dixerim: metuo enim, ne ſceleratè dicam in te, quod pro Milone dicam piè) ut P. Clodius non modò viveret; ſed etiam Prætor, Conſul, Dictator eſſet, antequam hoc ſpectaculum viderem.

104. O Dii immortales! fortem, & á vobis Jud. conſervandum virum. Minimè, minimè inquit: immò verò pœnas ille debitas luerit, nos ſubeamus, ſi ita neceſſe eſt, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, uſquam niſi in patria morietur? aut ſi forte pro patria? hujus vos animi monumenta retinebitis corporis in Italia nullum ſepulchrum eſſe patiemini? hunc ſuâ quiſquam ſententiâ ex hac urbe expellet; quem omnes urbes expulſum á vobis ad se vocabunt?

105. O terram illam beatam! quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, ſi ejecerit; miſeram, ſi amiſerit; ſed finis ſit, neque enim præ lachrymis jam loqui poſſum: & hic se lachrymis defendi vetat. Vos oro, obteſtorque Judices, ut in ſententiis ferendis, quod ſentietis, id audeatis. Veſtram virtutem; juſtitiam, fidem, mihi credite, is maximè probabit, qui in judicibus legendis, optimum & ſapientiſſimum quemque legerit.

105. Lachrymis orationem abrumpit.

X * ✝ * X

PRO LEGE MANILIA

SEU

De IMPERATORE POMPEJO DELIGENDO.

ORATIO II.

ARGUMENTUM.

L. Manliius Tribunusplebis promulgarat legem, seu decretum, quo omnes populi Romani copiæ in Asia contra Mithridatem & Tigranem uni Pompejo Imperatori optimo committerentur: huic legi reclamarunt plures Viri Consulares, præsertim L. Hortensius, & Q. Catulus; ille negans uni deferenda omnia, hic affirmans esse contra instituta maiorum. At Cicero valere legem pronunciat, & evincit. Habita est, Oratio elegantissima a. u. c. 687.

SYNOPSIS.

Exordium. Ab adjunctis Rostrorum, è quibus primum licet Ciceroni dicere.

Narratio. Recenset grave bellum á Mithridate & Tigrane; ab hoc discessisse Lucullum, deposci Pompejum.

Propositio. Gerendum est populo R. bellum in Asia, eique præficiendus Pompejus.

Argumentum 1, Quia hoc bellum est ex genere suo grave & necessarium. Argumentatio. Agitur in hoc bello gloria populi R., salus sociorum, Vectigalia maxima, ergo &c. *Amplificatio.* Populus R. adeo gloriæ appetens, & injuriarum vel minimarum tam intolerans, non ulciscetur Mithridatem, qui tot injuriis affecit Romam per 23 annos? non defendet, majorum exemplo, socios adeo periclitantes? sinet non pendi vectigalia Asiæ? fortunis everti tot cives, ipsamque Rempublicam?

Argumentum 2. Est magnitudine periculosum. Argumen-

gumentatio. Hoc bellum conjungunt duo potentissimi Reges, suscipiunt agitatæ nationes, ergo &c. *Amplificatio.* Mithridates novis copiis est auctus, L. Lucullus secundo prælio fugatus.

Argumentum 3. Cne. Pompeius est bonus Imperator. Argumentatio. In Pompejo est scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas, ergo &c. *Amplificatio.* Nullum bellum est, in quo á pueritia versatus non sit, idque summa felicitate, virtute, innocentia, temperantia, incredibili, authoritate & divinitus data felicitate.

Confutatio. Respondet Hortensio á præjudicio: sic etiam lege Gabinia eidem Pompejo summam potestatem datam in bello Pyratico. Deinde Catulo: Populum R. sæpe pro ratione temporum mutasse consilium, multaque Pompejo extra ordinem dedisse.

Peroratio. I. Laus L. Manilii ob legem latam. II. Studium Ciceronis in tuendis Reipubl. commodis.

1. QUanquam mihi semper frequens conspectus vester multo jucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirrites; tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum hujus authoritatem loci contingere auderem, statueremque, nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere; omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

 2. Ita

1. Orditur ab adjunctis Rostrorum, é quibus dicendi nondum sibi authoritatem, facultatemque fuisse ait.

2. Ita neque hic locus vacuus unquam ab iis, qui veſtram cauſam defenderent: & meus labor in privatorum periculis caſte integreque verſatus, & veſtro judicio, fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum, ter Prætor primus Centuriis cunctis renuntiatus ſum, facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis præſcriberetis. Nunc, cum & authoritatis in me tantum ſit, quantum vos honoribus mandandis eſſe voluiſtis; & ad agendum facultatis tantum quantum homini vigilanti, ex forenſi uſu, prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre; certe & ſi quid auctoritatis in me eſt, ea apud eos utar, qui eam mihi dederunt; & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum, ſuo judicio, tribuendum eſſe conſuerunt.

3. Atque illud inprimis mihi lætandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi ex hoc loco ratione dicendi cauſa talis oblata eſt, in qua Oratio nemini deeſſe poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeij ſingulari, eximiaque virtute; hujus autem Orationis difficilius eſt exitum, quam principium invenire; itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quærendus eſt.

II 4. Atque ut inde Oratio mea proficiſcatur, unde hæc omnis cauſa ducitur; bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis á duobus potentiſſimis Regibus infertur, Mithridate, & Tygrane quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem

ſibi

2. *Nunc ab ætate & geſtis honoribus eam ſibi authoritatem acceſſiſſe lætatur.*

3. *Præſertim, quod in cauſa cum Pompeij laudibus coniuncta dicendum ſit.*

4, Narratio. *Refert Cicero bellum grave eſſe a duobus Aſiæ Regibus. Lucullum inde diſcedere, Pompejum eo depoſci.*

ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, afferuntur ex Aſia quotidie litteræ, quorum magnæ res aguntur in veſtris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro neceſſitudine, quæ mihi eſt cum illo ordine, cauſam Reipublicæ, periculaque rerum ſuarum detulerunt,

5. Bithyniæ, quæ nunc veſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus, totum eſſe in hoſtium poteſtate: Lucullum magnis rebus geſtis ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus ad id bellum Imperatorem Pompejum depoſci, atque expeti: eundem hunc unum ab hoſtibus metui, præterea neminem.

6. Cauſa quæ ſit, videtis: nunc quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim ejuſmodi, quod maxime veſtros animos excitare, atque inflammare debet, in quo agitur Pop. Rom. gloria, quæ vobis á majoribus cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari, tradita eſt: agitur ſalus ſociorum atque amicorum, pro qua multa majores veſtri magna & gravia bella geſſerunt: aguntur certiſſima Pop. Rom, vectigalia, & maxima, quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli fruſtra requiretis: aguntur bona multorum civium, quibus eſt & á vobis, & ab Imperatoribus Reipubl. conſulendum.

7. Et

5. Diſtributio, *ſeu Partitio 1. bellum eſt grave & neceſſarium. 2. magnitudine periculoſum, & 3. ideo Pompejo Imperatori bono committendum.*

6. Bellum eſt grave & neceſſarium. *Agitur enim de gloria, fortuniſque Populi R., & ſociorum.*

III 7. Et quoniam semper appetentes gloriæ, præter cæteras gentes, atque avidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus jam insedit, atque inveteravit in populi Rom. nomine: quod is, qui una die, tota Asia, tot in civitatibus, uno nuncio, atque una literarum significatione cives Rom. necandos, trucidandosque denotavit, non modo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum jam tertium & vicesimum regnat, ut se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere è patrio Regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est, in Asiæ luce versari.

8. Etenim adhuc ita vestri cum illo Rege contenderunt Imperatores, ut ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi Imperatores, sed ita triumpharunt, ut ille pulsus, superatusque regnaret. Verumtamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quod egerunt: venia danda, quod reliquerunt; propterea quod ob eo bello Syllam in Italiam Resp. Murænam Sylla revocavit.

IV 9. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, sed ad comparationem novi contulit: qui posteaquam maximas ædificasset, ornassetque classes, exercitusque permagnos quibuscunque ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulasset, usque

7. *Indignum Populo R. non ulcisci Regem qui uno die omnes Romanos tota Asia trucidavit.*

8. *Augetur dedecus: quod Mithridates nec á Sylla, nec Lucullo plene victus societatem cum Sertorio fecerit.*

9. *Etsi Sertorium domuerit Pompejus, belli tamen reliquias in Asia Lucullus non conjecit.*

uſque in Hiſpaniam Legatos Ecbatanis miſit ad eos duces, quibuſcum tum bellum gerebamus: ut cum duobus in locis disjunctiſſimis, maximeque diverſis, uno conſilio, ut binis hoſtium copiis bellum terra, marique gereretur, vos ancipiti contentione diſtracti de Imperio dimicaretis.

10. Sed tamen alterius partis periculum Sertorianæ, atque Hiſpanienſis, quæ multo plus firmamenti, ac roboris habebat, Cn. Pompeij Divino conſilio, ac ſingulari virtute depulſum eſt; in altera parte ita res á Lucullo ſummo viro eſt adminiſtrata, ut initia illa geſtarum rerum magna atque præclara, non felicitati ejus, ſed virtuti; hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tribuenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta Oratione noſtra, neque falſa affićta eſſe videatur.

11. Sed pro veſtri Imperii dignitate atque gloria quoniam is eſt exorſus Orationis meæ, videte, quem vobis animum ſuſcipiendum eſſe putetis. Majores veſtri ſæpe mercatoribus, ac naviculatoribus injurioſius tractatis, bella geſſerunt: vos tot civium Rom. millibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? Legati quod erant appellati ſuperbius, Corinthum patres veſtri totius Græciæ lumen extinctum eſſe voluerunt: vos eum Regem inultum eſſe patiemini, qui Legatum Popul. Rom. Conſularem, vinculis, ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civum Rom. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi perſecuti ſunt: vos Legatum Pop. Rom. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis?

12. Vi-

12. Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperii gloriam relinquere, fic vobis turpiffimum fit, illud, quod accepiftis tueri & confervare non poffe. Quid, quod falus fociorum fummum in periculum ac difcrimen vocatur? Regno expulfus eft Ariobarzanes Rex, focius Pop. Rom. atque atque amicus: imminent duo Reges toti Afiæ, non folum vobis inimiciffimi, fed etiam veftris fociis, atque amicis; civitates autem omnes, cuncta Afia, atque Græcia. veftrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: Imperatorem â vobis certum depofcere, cum præfertim vos alium miferitis, neque audent, neque fe id facere fummo fine periculo poffe arbitrantur.

13. Vident, & fentiunt hoc idem, quod & vos, unum virum effe, in quo fumma fint omnia: & eum prope effe, quo etiam carent ægrius; cujus adventu ipfo, atque nomine, tametfi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hoftium repreffos effe intelligunt, ac retardatos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut se quoque, ficut cæterarum provinciarum focios, dignos exiftimetis, quorum falutem tali viro commendetis, atque hoc etiam magis, quam cæteros, quod ejufmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut etiam fi ab hofte defendant, tamen ipforum adventus in urbes fociorum non multum ab hoftili expugnatione differant. Hunc audiebant ante, nunc præfentem vident, tanta temperantia, tanta manfuetudine, tanta humanitate, ut ii beatiffimi effe videantur, apud quos ille diutiffime commoratur.

VI 14. Quare fi propter focios nulla ipfi injuria laceffiti

12. Agitur falus fociorum: *quia Ariobarzanes, & Afiæ civitates, in fummo fuo periculo Pompejum depofcunt.*

14. *Concludit hanc partem Orator adhortatione, & exemplo majorum.*

cessiti majorem vestri cum Antiocho, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt; quanto vos studio convenit injuriis provocatos sociorum salutem, una cum Imperii vestri dignitate, defendere, præsertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur? Nam cæterarum Provinciarum vectigalia, Quirites, tanta sunt, ut iis ad ipsas provincias tutandas vix contenti esse possimus; Asia vero tam opima est, & fertilis, ut ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis provincia, Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modò á calamitate, sed etiam á metu calamitatis est defendenda.

15. Nam cæteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiæ non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum navigatio conquiescit: ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conservari potest, quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur.

16. Quo tandem animo esse existimatis, aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent atque exigunt? cum duo Reges cum maximis copiis prope absint; cum una excursio equitatus perbrevi tempore totius anni vectigal auferre possit; cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus atque custodiis, magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuo-

15. Agitur de vectigalibus maximis. *Quæ non solum bello, sed etiam belli rumore pendi desinunt.*

fructuoſi ſunt, conſervaveritis, non ſolum (ut antea dixi) calamitate, ſed etiam calamitatis formidine liberatos?

VII 17. Ac ne illud quidem vobis negligendum eſt, quod mihi ego extremum propoſueram, cum eſſem de belli genere dicturus, quod ad multorum bonâ civium Rom. peatinet: quorum vobis pro veſtra ſapientia, Quirites, habenda eſt ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honeſtiſſimi, & ornatiſſimi, ſuas rationes & copias in illam provinciam contulerunt, quorum ipſorum per ſe res & fortunæ curæ vobis eſſe debent. Etenim ſi vectigalia nervos eſſe Reipubl. ſemper duximus, eum certe ordinem, qui oxercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte eſſe dicemus.

18. Deinde cæteris ex ordinibus homines navi & induſtrij partim in Aſia negotiantur, quibus vos abſentibus conſulere debetis, partim ſuas & ſuorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis veſtræ, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere: ſapientiæ, videre, multorum civium calamitatem á Rep. ſejunctam eſſe non poſſe. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amiſſa vectigalia poſtea victoria recuperare, neque enim iiſdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem.

19. Deinde quod nos eadem Aſia, atque idem iſte Mithridates initio belli Aſiatici docuit id, quod certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Aſia res magnas permulti amiſerunt, ſcimus Romæ ſolutione impedita fidem concidiſſe.

Non

17. Agitur de fortunis multorum civium, *qui in Aſia negotiantur, vel vectigalia conduxerunt, quibus everſis & Reſp. patiatur neceſſe eſt.*

19. *In ſine ſit brevis complexio totius Enthymematis.*

Non enim poſſunt una in civitate multi rem atque fortunas amittere, ut non plures ſecum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete Remp. & mihi credite id, quod ipſi videtis: hæc fides, atque hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecuniis Aſiaticis, & cohæret: ruere illa non poſſunt, ut hæc non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum Repub. defenduntur.

VIII 20, Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici; belli genus eſſe ita neceſſarium, ut ſit gerendum; non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. In quo maxime laborandum eſt, ne forte á vobis, quæ diligentiſſime providenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & ſapientiſſimo homini, & magno Imperatori debeatur; dico ejus adventu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque inſtructas, eſſe deletas, urbemque Aſiæ clariſſimam, nobiſque amiciſſimam Cyzicenorum obſeſſam ab ipſo Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementiſſime, L. Luculli virtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberatam.

21. Ab eodem Imperatore claſſem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio

inflamma-

20, *Argumentum ſecundum.* Bellum Aſiaticum eſt magnitudine periculoſum. *Probatur 1, nam Lucullus Regem quidem copiis, urbibus, Sertoriano ſubſidio & Regno exuit, non tamen conjecit.*

inflammato raperetur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam: magnas hoſtium præterea copias multis præliis eſſe deletas: patefactumque noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Rom. ex omni aditu clauſus eſſet; Sinopen atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta, cæterasque urbes Ponti, & Cappadociæ permultas, uno aditu, atque adventu eſſe captas; Regem ſpoliatum regno patrio, atque avito, ad alios se Reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe: atque hæc omnia ſalvis Pop. Rom. ſociis, atque integris vectigalibus eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis; atque ita reputo, ut hoc vos intelligatis, á nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſæ, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum.

IX 22. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum hæc ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites, non enim ſine causa quæri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur, quam prædicant in fuga fratris ſui membra in his locis, qua ſe parens perſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſpersa, mœrorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & á majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit, hæc dum noſtri colligunt omnia diligentius, Rex ipſe è manibus effugit, ita illum in perſequendi ſtudio mœror, hos lætitia retardavit.

23. Hunc

22. Nam 1. exemplo fugientis Medeæ ad Tigranem Armeniæ Regem evaſit.

23. Hunc in illo timore & fuga Tigranes Rex Armenius excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit, & afflictum erexit, perditumque recreavit, cujus in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra Imperatorem nostrum concitatæ sunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populusRom. neque lacessendas bello, neque tentandas putavit; erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quæ per animos gentium barbararum pervaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ, novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno ceperat, & præliis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum ac desiderio suorum commovebatur.

24. Hic jam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex iis locis á militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior, quæreretur. Mithridates autem & suam manum jam confirmarat, & eorum, qui se ex ejus regno collegerant, & magis adventitiis multorum regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam fere sic fieri solere accepimus, ut Regum afflictæ fortunæ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum, qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno, quòd regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur.

25. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum

23. Tigranes hunc excepit, & confirmavit; exteræ vero nationes contra Lucullum concitatæ Regibus se adjunxere.

24. Itaque Mithridates copiis auctus, Romanis sensim dilabentibus regno recuperato Lucullum fugavit.

cum se in regnum recepiſſet ſuum, non fuit eo contentus, quod ei præter ſpem acciderat, ut eam, poſteaquam pulſus erat, terram unquam attingeret, ſed in exercitum veſtrum clarum atque victorem impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites (ſicut Poetæ ſolent, qui res Romanas ſcribunt) præterire me noſtram calamitatem, quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nuntius, ſed ex ſermone rumor afferret.

26. Hic in ipſo illo malo, graviſſimaque belli offenſione, L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortaſſe potuiſſet, veſtro juſſu coactus, quod Imperii diuturnitati modum ſtatuendum veteri exemplo putaviſtis, partem militum, qui jam ſtipendiis confecti erant, dimiſit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo conſulto, ſed ea vos conjectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum putetis, quod conjungant Reges potentiſſimi, renovent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, novus Imperator veſter accipiat, vetere expulſo exercitu.

27. Satis mihi multa verba feciſſe videor, quarè hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum: reſtat, ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut hæc vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero, cum ſit, unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit: quæ res eſt, quæ cujusquam animum

26. *Concluſio Argumenti cum Anacephalæoſi.*

27. *Argumentum tertium.* Pompejus eſt bonus Imperator, *cui nempe inſunt quatuor virtutes, Scientia, Virtus, Authoritas, Felicitas.*

animum in hac cauſa dubium facere poſſit?

28. Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo Imperatore quatuor has res ineſſe oportere: ſcientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atque pueritiæ diſciplina, bello maximo, atque acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiæ diſciplinam profectus eſt: qui extrema pueritia miles fuit ſummi Imperatoris, ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus Imperator: qui ſæpius cum hoſte conflixit, quam cæteri legerunt: plures provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis Imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt traducta. Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna Reip. Civile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe; miſtum ex civitatibus, atque ex bellicoſiſſimis nationibus, ſervile, navale bellum, varia & diverſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam, quæ hujus viri ſcientiam fugere poſſit,

XI 29. Jam vero virtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par Oratio inveniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis novum aut cuiquam inauditum poſſit afferre? non enim illæ ſunt ſolæ virtutes Imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in providendo: quæ tanta ſunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

30. Te-

28. 1. Peritia rei militaris, *enumeratione ætatis, & bellorum Pompeij, ſumma laude geſtorum probatur.*

29. Virtus militaris *probatur rebus geſtis, & teſtimoniis bellorum Italiæ, Siciliæ, &c.*

30. Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor L. Sylla hujus virtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam. Teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii explicavit. Teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copiis, eorum ipſorum ſanguine redundavit. Teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter Gallorum internecione patefactum eſt. Teſtis eſt Hiſpania, quæ ſæpiſſime plurimos hoſtes ab hoc ſuperatos, proſtratosque conſpexit. Teſtis eſt iterum. & ſæpius Italia, quæ cum ſervili bello terro periculoſoque premeretur, ab hoc auxilium abſente expetivit; quod bellum exſpectatione Pompeij attenuatum atque imminutum eſt, adventu ſublatum ac ſepultum.

31. Teſtes vero jam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes, ac nationes: denique maria omnia, tum univerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit præſidium ut tutus eſſet? aut tam fuit abditus, ut lateret? quis navigavit, qui non ſe aut mortis, aut ſervitutis periculo committeret? cum aut hyeme, aut referto prædonum mari navigaretur. Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diviſum atque diſperſum, quis unquam arbitraretur aut ab omnibus Imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno Imperatore confici poſſe? Quam provinciam tenuiſtis á prædonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus veſtris fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut á prædonibus captas urbes eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua commemoro?

32. Fu-

31. *Deſcribit pericula, & damna populi Romani ex bello prædonum.*

32. Fuit hoc quondam, fuit proprium pop. Rom. longe â domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse? cum exercitus nostri Brundusio nunquam, nisi summa hyeme, transmiserint. Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar? cum Legati Popul. Rom. redempti sint. Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam? cum duodecim secures in prædonum potestatem pervenerint,

33. Quid aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem? cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam & spiritum ducitis in prædonum fuisse potestate sciatis. An vero ignoratis, portum Cajetæ celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætore, á prædonibus esse direptum? Ex Miseno autem, ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, á prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum, atque ignominiam Reip, querar? cum prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul Pop. Rom, præpositus esset, á prædonibus capta, atque oppressa est. Pro Dii immortales! tantane unius hominis incredibilis ac Divina virtus, tam brevi tempore, lucem afferre Reip. potuit, ut vos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium videbatis, iis nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiatis?

34. Atque hæc, qua celeritate gesta sint, quanquam videtis, tamen á me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam, aut obeundi negotii, aut consequendi quæstus studio, tam brevi tem-

 pore,

32. *Multas ab iis acceptas clades.*

33. *Exclamatione miratur, tot bella, tam late & diu pervagata, tantillo tempore confici potuisse.*

pore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompejo duce, belli impetus navigavit? qui Siciliam adiit, Africam exploravit, inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestivo ad navigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia Reipub. firmissimis præsidiis, classibusque munivit.

35. Inde se cum in Italiam recepisset, duabus Hispaniis, & Gallia Cisalpina præsidiis, ac navibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achajam, omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidiis adornavit; ipse autem, ut á Brundusio profectus est, unde quinquagesimo die totam ad Imperium Pop. Rom. Ciliciam adjunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt, partim capti interfectique sunt, partim unius hujus Imperio ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus cum ad eum usque in Pamphiliam legatos, deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit, obsidesque imperavit; ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hyeme apparavit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit.

XIII 36. Est hæc Divina, atque incredibilis virtus Imperatoris: quid cæteræ, quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ atque quam multæ sunt? non enim solum bellandi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, hujus administræ, comitesque virtutis. Ac primum quanta innocentia debent esse Imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia, quanta fide, quanta facilitate, quanto ingenio, quanta humanitate! quæ breviter, qualia sint in Cn. Pompejo, consideremus. Summa enim omnia sunt, Quirites,

36. Huic virtuti militari alias quasi socias, & administras adjungit.

rites. ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe cognoſci, atque intelligi poſſunt.

37. Quem enim poſſumus Imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu væneant Centuriatus, atque vænierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de Repub. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magiſtratibus diviſerit, aut propter avaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere videamini, qui hæc fecerint; ego autem neminem nomino, quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam Imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat?

38. Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atque oppida civium Rom. noſtri Imperatores fecerunt, recordamini; tum facilius ſtatuetis: quid apud exteras nationes fieri exiſtimetis: utrum plures arbitramini per hosce annos militum veſtrorum armis hoſtium urbes, an hybernis ſociorum civitates eſſe deletas? Neque enim poteſt exercitum is continere Imperator, qui se ipſum non continet; neque ſeverus eſſe in judicando, qui alios in se ſeveros eſſe judices non vult.

39. Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cujus legiones ſic in Aſiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, ſed ne veſtigium quidem cuiquam pacato nocuiſſe dicatur. Jam vero, quemadmodum milites hybernent, quotidie ſermones ac literæ perferuntur; non modo, ut ſumptum faciat in militem, nemini vis affertur, ſed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hyemis enim, non avaritiæ, perfugium majores noſtri in ſocio-

37. Innocentiam *Pompeij extollit comparatione quorundam Imperatorum longe rapaciſſimorum.*

ciorum, atque amicorum tectis esse voluerunt,

XIV 40. Age vero, cæteris in rebus quali sit temperantia, considerate, unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt; sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardarunt: non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. Postremo signa, & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimavit.

41. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejum, sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cælo delapsum intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia, quod jam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum videbatur, nunc Imperii nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causa majores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus, servire Populo Roman. quam imperare aliis maluisse. Jam vero ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis esse dicuntur, ut is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur.

42. Jam, quantum consilio, quantum dicendi gravitate & copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas Imperatoria, vos Quirites, hoc ipso in loco

sæpe

40. *Imo.* Temperantiam *arguit ex celeritate confecti belli; nec enim eum avaritia aut libido, aut regionum amœnitas morata est.*

41. *Reliquas Imperatorias virtutes breviter enumerat,*

sæpe cognostis. Fidem vero ejus inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse judicarint? Humanitate jam tanta est, ut difficile dictu sit, utrum hostes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda Divino quodam consilio natus esse videatur.

XV 43. Et quoniam authoritas multum in bellis quoque administrandis, atque Imperio militari valet, certe nemini dubium est, quin ea in re idem ille Imperator plurimum possit; vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de Imperatoribus vestris existiment, quis ignorat? cum sciamus homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certa ratione commoveri. Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maxime facit authoritatem, tanta, & tam præclara judicia fecistis?

44. An vero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum univesus populus Romanus, referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompejum Imperatorem depoposcit? itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus authoritas valeat in bello ab eodem Cn. Pompejo omnium rerum egregiarum exempla sumantur. Qui quo die á vobis maritimo bello præpositus est Imperator, tanta repente vilitas annonæ

43. *3tio. Cn. Pompeij* authoritas *non solum apud Romanos sed & hostes est maxima.*

44. *Nam tanta est de eo existimatio, ut populus communi suffragio hoc ei bellum deferret.*

annonæ ex summa inopia & caritate rei frumentariæ consecuta est, unius spe & nomine, quantum vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

45. Jam vero, accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulo ante invitus admonui, cum socii pertimuissent, hostium opes, animique crevissent, cum satis firmum præsidium provincia non haberet, amisissetis Asiam, Quirites, nisi ipsum id temporis divinitus Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adventus & Mithridatem insolita inflammatum victoria continuit, & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardavit: & quisquam dubitabit, quid virtute perfecturus sit, qui tantum authoritate perfecerit? aut quam facile Imperio atque exercitu socios, & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit?

XVI 46. Age vero, illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem, quod ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore omnes una huic se dediderunt? quod Cretensium Legati, cum in eorum insula noster Imperator, exercitusque esset, ad Cn, Pompejum in ultimas prope terras venerunt, eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompejum Legatum usque in Hispaniam misit? eumque Pompejus Legatum semper judicavit: ii, quibus semper erat molestum ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quam Legatum, judicare maluerunt? Potestis igitur jam constituere, Quirites, hanc auctoritatem multis postea rebus gestis, magnisque ve-

stris

45. *Apud exteros vero, ut solo ipsius adventu, ab hostibus cognito, caritas annonæ diminuta sit.*

46. *Et plurimæ Urbes deditione, vel missa legatione receptæ.*

ſtris judiciis amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes valituram eſſe exiſtimetis.

47. Reliquum eſt, ut de felicitate (quam præſtare de ſe ipſo nemo poteſt, meminiſſe & commemorare de altero poſſumus, ſicut æquum eſt homini de poteſtate deorum) timide & pauca dicamus. Ego enim ſic exiſtimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis Imperatoribus, non ſolum propter virtutem, ſed etiam propter fortunam, ſæpius Imperia mandata, atque exercitus eſſe commiſſos. Fuit enim profecto, quibusdam ſummis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta Fortuna. De hujus autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius poteſtate fortunam poſitam eſſe dicam, sed ut præterita meminiſſe, reliqua ſperare videamur; ne aut inviſa diis immortalibus Oratio noſtra, aut ingrata eſſe videatur.

48. Itaque non ſum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaque felicitate geſſerit; ut ejus ſemper voluntatibus non modo cives aſſenſerint, ſocii obtemperarint, hoſtes obedierint, ſed etiam venti, tempeſtatesque obſecundarint. Hoc breviſſime dicam, neminem unquam tam impudentem fuiſſe, qui á diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad C. Pompejum detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum ſit, Quirites, cum communis ſalutis atque Imperii, tum ipſius hominis cauſa, ſicuti facitis, velle, & optare debetis.

49. Quare

47. 4*to* Felicitas Pompeij *extollitur comparatione aliorum Ducum, tum ſingulari benevolentia deorum.*

49. Quare cum & bellum ita necessarium, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna; dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod á diis immortalibus oblatum & datum est, in Rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?

XVII 50. Quod si Romæ Cn. Pompejus privatus esset hoc tempore; tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. Nunc, cum ad cæteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum, ut ab iis, qui habent, accipere statim possit; quid expectamus? aut cur non ducibus diis immortalibus eidem, cui cætera summa cum salute Reipubl. commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus?

51. At enim vir clarissimus Reipubl. vestris beneficiis amplissimis affectus, Q. Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt; quorum ego authoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac causa, tametsi cognoscitis authoritates contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen omissis authoritatibus ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia, quæ adhuc á me dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompejo summa esse omnia.

52. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda

49. *Concluditur totum argumentum anacephalœosi.*

52. Confutatio. *Refutatur Hortensius, qui negabat uni tribuenda omnia exemplo legis Gabiniæ, uni Pompejo bellum prædonum tribuentis, frustra reclamante Hortensio.*

buenda ſunt, unum digniſſimum eſſe Pompejum, ſed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obſolevit jam iſta Oratio re multo magis, quam verbis refutata. Nam tu idem, Quinte Hortenſi, multa pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter, ornateque dixiſti, cum is de uno Imperatore contra prædones conſtituendo legem promulgaſſet: & ex hoc ipſo loco permulta item contra legem verba feciſti.

53. Quid? tum per deos immortales, ſi plus apud populum Rom. authoritas tua, quam ipſius popul. Roman. ſalus & vera cauſa valuiſſet, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ Imperium teneremus? an tibi tum Imperium eſſe hoc videbatur, cum popul. Rom. Legati, Prætores, Quæſtoresque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu & privato & publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam jam obire poſſemus?

XVIII. 54. Quæ civitas antea unquam fuit, non dico Atheníenſis, quæ ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non Carthaginenſium, qui permultum claſſe, maritimisque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum uſque ad noſtram memoriam diſciplina navalis, & gloria remanſit; quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam parva inſula fuit, quæ non portus ſuos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At Hercle, aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Rom. cujus usque ad noſtram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanſerat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis,

ſed

53. *Deinde exclamando & exaggerando mala obventura, niſi lex Gabinia valuiſſet.*

54. *Amplificat has clades exemplis civitatum, quæ olim portus ſuos apertos habuêre.*

ſed dignitatis atque Imperii caruit. Nos quorum majores Antiochum Regem claſſe, Perſemque ſuperarunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginenſes, homines in maritimis rebus exercitatiſſimos, paratiſſimosque vicerunt, ii nullo in loco jam prædonibus pares eſſe poteramus.

55. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris authoritate noſtri Imperii ſalvos præſtare poteramus, tum, cum inſula Delos tam procul á nobis in Ægæo mari poſita, quo omnes undique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, ſine muro, nihil timebat: iidem non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia jam via carebamus: & his temporibus non pudebat magiſtratus populi Rom. in hunc ipſum locum aſcendere, cum eum vobis majores veſtri exuviis nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent.

XIX. 56. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, popul. Rom. & cæteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimavit ea, quæ ſentiebatis; ſed tamen in ſalute communi idem popul. Roman. dolori ſuo maluit, quam authoritati veſtræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus, non modo nos illa miſeria, ac turpitudine liberavit; ſed etiam effecit, ut aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus, terra marique imperare.

57. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum eſſe adhuc, Gabinio, dicam, anne Pompejo, an utrique?

55. 2do. Comparatione majorum. populus Romanus ſemper mari victor, prædonibus par eſſe non potuit.

56. Quare approbat legem Gabiniam.

57. Digreditur, queriturque, quod Gabinius Pompejo petenti legatus non ſit datus, quam ſe injuriam ad Senatum relaturum dicit.

utrique? (id quod eſt verius:) ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompejo expetenti, ac poſtulanti? utrum ille, qui poſtulat Legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non eſt, qui impetret, cum cæteri ad expilandos ſocios, diripiendaſque provincias, quos voluerunt, Legatos eduxerint? an ipſe, cujus lege ſalus, ac dignitas populo Romano atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ ejus Imperatoris, atque ejus exercitus, qui conſilio ipſius atque periculo eſt conſtitutus?

58. An C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latinienſis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris cauſa nomino, cum Tribuni pleb. fuiſſent, anno proximo legati eſſe potuerunt: in hoc uno Gabinio ſunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc Imperatore, atque exercitu, quem per ſe ipſe conſtituit, etiam præcipuo jure eſſe deberet? de quo legando ſpero Conſules ad Senatum relaturos: qui ſi dubitabunt, aut gravabuntur, ego me profiteor relaturum; neque me impediet cujuſquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus fretus vobis, veſtrum jus, beneficiumque defendam: neque, præter interceſſionem, quicquam audiam: de qua (ut arbitror) iſti ipſi, qui minantur, etiam atque etiam, quî id liceat, conſiderabunt. Mea quidem ſententia, Quirites, unus A. Gabinius belli maritimi, rerumque geſtarum Auctor, comes Cn. Pompejo adſcribitur, propterea quod alter uni id bellum ſuſcipiendum veſtris ſuffragiis detulit; alter delatum, ſuſceptumque confecit.

XX 59. Reliquum eſt, ut de Q. Catuli authoritate, & ſententia dicendum eſſe videatur: qui cum ex vobis quæreret, ſi in uno Cn. Pompejo omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet, in quo ſpem eſſe-

tis

59. *Contra Catulum obijcientem, eſſe rem contra inſtituta majorum, ait, ſummi hominis vita & virtute fruendum.*

tis habituri, capit ma num suæ virtutis fructum, ac dignitatis; cum omnes prope una voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio, quod quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis Resp. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita, atque virtute.

60. At enim nihil novi fiat contra exempla, atque instituta majorum. Non dico hoc loco majores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse; semper ad novos casus temporum novorum consiliorum rationes accomodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum & Hispaniense, ab uno Imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic Imperio maxime minabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas: non commemorabo, nuper ita vobis, patribusque vestris esse visum, ut in uno C. Mario spes Imperii poneretur, ut idem cum Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Teutonis bellum administraret.

61. In ipso Cn. Pompejo, in quo novi constitui nihil vult Q. Catulus, quam multa sint nova, summaque, Catuli voluntate constituta, recordamini.

XXI. Quid enim tam novum, quam adolescentulum privatum, exercitum difficili Reip. tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit: rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cujus á Senatorio gradu ætas longe abesset, Imperium, atque exercitum

60. Majores pro temporum ratione instituta mutasse, quod exemplis probat.

61. Imo ipsi jam Pompejo multa extra morem á populo concessa.

xercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.

62. Quid vero tam inauditum, quam Equitem Rom. triumphare? at eam quoque rem popul. Rom. non modo vidit, sed etiam studio omni visendam putavit. Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo Consules clarissimi, fortissimique essent, Eques Rom. ad bellum maximum, formidolosissimumque pro Consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore. cum esset nonnemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo Reip. bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum Consulum munus unius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex Senatus Consulto legibus solutus, Consul ante fieret, quam ullum alium Magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quam ut iterum Eques Rom. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quam hæc, quæ in hoc uno homine vidimus.

XXII 63. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam nova profecta sunt in eundem hominem á Q. Catulo; atque á cæterorum ejusdem dignitatis amplissimorum hominum authoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum, authoritatem de Cn. Pompeij dignitate á vobis comprobatam semper esse, vestrum ab illis de eodem homine judicium populique Rom. authoritatem improbari; præsertim cum jam suo jure Pop. Rom. in hoc homine suam

63. Reprehendit adversarios, qui populi Rom. authoritati dissentiant.

ſuam authoritatem vel contra omnes, qui diſſentiunt, poſſit defendere: propterea quod iſtis reclamantibus vos unum illum ex omnibus delegiſtis, quem bello prædonum præponeretis.

64. Hoc ſi vos temere feciſtis, & Reip. parum conſuluiſtis, recte iſti ſtudia veſtra ſuis conſiliis regere conantur; ſin autem vos plus tum in Republ, vidiſtis, vos, his repugnantibus per vosmetipſos dignitatem huic Imperio, ſalutem orbi terrarum attuliſtis; aliquando iſti principes, & ſibi, & cæteris populi Romani univerſi authoritati parendum eſſe fateantur. Atque in hoc bello Aſiatico, & Regio, non ſolum militaris illa virtus, quæ eſt in Cn. Pompejo ſingularis, ſed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile eſt in Aſia, Cilicia, Licia, Syria, regnisque exterarum nationum ita verſari veſtrum Imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoſte ac de laude cogitet. Deinde etiam, ſi qui ſunt pudore, ac temperantia moderatiores, tamen eos eſſe tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.

65. Difficile eſt dictu, Quirites, quanto in odio ſimus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum Imperio miſimus, injurias ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris noſtris Magiſtratibus religioſum, quam civitatem ſanctam, quam domum ſatis clauſam ac munitam fuiſſe? urbes jam locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus cauſa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur.

66. Libenter hæc coram cum Q. Catulo & Q. Hortenſio diſputarem, ſummis & clariſſimis viris noverunt enim ſociorum vulnera, vident eorum calamitates, querimonias audiunt. Pro ſociis vos contra

tra

65. Rurſus prædicat Pompeii virtutes huic bello neceſſarias, objecta aliorum Imperatorum avaritia &c.

tra hoftes exercitum mittere putatis? an hoftium fimulatione contra focios atque amicos? quæ civitas eft in Afia, quæ non modo unius Imperatoris, aut Legati, fed unius Tribuni militum animos, ac fpiritus capere poffit? Quare etiamfi habetis, qui collatis fignis exercitus regios fuperare poffe videatur; tamen, nifi erit idem, qui fe á pecuniis fociorum, qui ab eorum conjugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaque regia manus, oculos, animum cohibere poffit, non erit idoneus, qui ad bellum Afiaticum, Regiumque mittatur.

67. Ecquam putatis civitatem pacatam fuiffe, quæ locuples fit? ecquam effe locupletem, quæ iftis pacata effe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non folum propter rei militaris gloriam, fed etiam propter animi continentiam requifivit. Videbat enim Popul. Roman. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos: neque eos quicquam aliud affequi claffium nomine, nifi ut detrimentis accipiendis majori affici turpitudine videremur. Nunc qua cupiditate homines in provincias, quibus jacturis, quibus conditionibus proficifcantur, ignorant videlicet ifti, qui ad unum deferenda effe omnia non arbitrantur, quafi vero Cn. Pompejum non cum fuis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum effe videamus.

68. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui inter annos tot unus inventus fit, quem focii in urbes fuas cum exercitu veniffe gaudeant. Quod fi auctoritatibus hanc caufam, Quirites, confirmandam putatis; eft vobis auctor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritiffimus, P. Servilius, cujus tantæ res geftæ terra, marique extiterunt, ut cum de bello deliberetis, auctor vobis

68. Ad extremum propofita authoritate Servilii, Curionis, Lentuli, Caffii; horum fententias Catuli & Hortenfii judiciis præferendas contendit.

bis gravior eſſe nemo debeat. Eſt C. Curio ſummis veſtris beneficiis, maximisque rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus: eſt Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplisſimis veſtris honoribus ſummum conſilium, ſummam gravitatem eſſe cognoſcitis: eſt C. Caſſius integritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum Orationi, qui diſſentiunt, reſpondere poſſe videamur.

69. Quæ cum ita ſint, C. Manili, primum iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo vehementisſimeque comprobo: deinde te hortor, ut auctore popul. Rom. maneas in ſententia, neve cujusquam vim, aut minas pertimeſcas. Primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque arbitror: deinde cum tantam multitudinem, cum tanto ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus; quid eſt, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quidquid in me eſt ſtudii, conſilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio pop. Rom. atque hac poteſtate Prætoria, quidquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum, id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & pop. Rom. polliceor & defero.

70. Teſtorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad Rempublicam adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quo Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc cauſam conciliari putem, neque quo mihi ex cujusquam amplitudine, aut præſidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram; propterea quod pericula facile, ut hominem præſtare oportet, innocentia tecti pellemus; honorem autem, neque ab uno neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſisſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur.

71. Qua-

71. Quamobrem, quidquid in hac cauſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, id omne me Reipub. cauſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar, ut multas etiam ſimultates, partim obſcuras, partim apertas intelligam mihi non neceſſarias, vobis, non inutiles ſuſcepiſſe; ſed ego me hoc honore præditum, tantis veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & Reip. dignitatem, & ſalutem provinciarum, atque ſociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

[ornament] * ✝ * [ornament]

PRO
M. MARCELLO
ORATIO III.

ARGUMENTUM.

M. Marcellus Anno U. C. 703. Conful vicerat in Senatu, ut ni Cæfar exercitum dimittat, hoftis judicaretur, Pompejo vero legiones retinere & augere liceret. Victis deinde Pompejanis partibus, veniam quidam obtinuere, ut Cicero & Optimates multi; quidam bellum continuarunt, ut Cato & Scipio; quidam exulare permiffi. Hos inter Marcellus Mytilenis inter liberos fuave exilium tolerabat. Cum autem ejus mentio in Senatu fieret, C. Marcellus frater, ac totus Senatus pro ejus reditu Cæfari fupplicavit. Ille multa de eo quæftus dixit, se Marcellum Senatui concedere, & quamquam non deeffent, qui vitæ fuæ infidiarentur, nihil fe effe de morte follicitum, qui fibi fatis & gloriæ vixiffet. Gratias egêre Patres. ac Cicero imprimis, etfi tacere ftatuerat, facundiffimam hanc Orationem dixit. A. U. 707.

SYNOPSIS.

Exordium: A clementia Cæfaris, qui M. Marcello fumma gloria reftituto, fimul Rempubl. ac Senatum maxima omnium lætitia reftituit.

Propofitio: Laudanda Cæfaris clementia ob Marcellum hodie, & Senatum reftitutum.

Argumentum: Quia maxime gloriofum Cefari, reftituiffe eos, á quibus offenfus fuerat. *Argumentatio:* Cæfar májorem inde, quam ex omnibus fuis victoriis, laudem collegit, ergo &c. *Amplificatio:* 1mo: Magna funt ejus decora bellica, fed communicanda cum multis, fortuna &c. clementia unius laus propria. 2do: Iram vincere, ac fe ipfum majus eft, quam populos &c. *Con-*

Confutatio: Dicti Cæsaris, á quo timeret insidias Cæsar? à suis? á Pompejanis? quos parcendo suos fecit. Vixit satis Cæsar sibi & gloriæ, at nondum Reipublicæ &c.

Peroratio: Iterato Cæsaris clementiæ grates agit.

1. DIuturni silentii, Patres conscripti, quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam, inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac pene Divinam, tacitus nullo modo præterire possum.

2. M. enim Marcello vobis, Patres conscripti, Reique publicæ reddito, non solum illius, sed meam etiam vocem, & authoritatem, & vobis, & Reipublicæ conservatam, ac restitutam puto. Dolebam enim, Patres conscripti, & vehementer angebar, cum viderem, virum talem, tum in eadem causa, in qua ego fuissem, non in eadem esse fortuna; nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in nostro veteri curriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio á me, & comite distracto. Ergo & mihi, & meæ pristinæ vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad bene de omni Republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

 3. In-

1. Causam reddit, cur siluerit hactenus, jam vero silere nequeat.

2. Dolorem suum indicat ex absentia Marcelli, ut hoc major sit lætitia e proximo ejus reditu.

3. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipſo, ſed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum Senatui populoque Romano conceſſiſti, commemoratis præſertim offenſionibus, te auctoritatem hujus Ordinis dignitatemque Reip. tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitæ anteactæ hodierno die maximum cepit, cum ſummo conſenſu Senatus, tum præterea judicio graviſſimo tuo & maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus, cum in accepto tanta ſit gloria. Eſt vero fortunatus ille, cujus ex ſalute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura ſit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito atque optimo jure contigit. Quis enim eſt illo aut probitate, aut optimarum artium ſtudio, aut innocentia, aut ullo genere laudis præſtantior?

4. Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla dicendi, aut ſcribendi tanta vis, tantaque copia. quæ non dicam exornare, ſed enarrare, C. Cæſar. res tuas geſtas poſſit. Tamen hoc pace dicam tua, nullam in his eſſe laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die conſecutus es,

5. Soleo ſæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris uſurpare ſermonibus: omnes noſtrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium, potentiſſimorumque populorum, omnes clariſſimorum Regum res geſtas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum,

3. *Ex beneficio tam inſigni, Senatum ſibi ac Rempublicam reſtitutam.*

4. Argumentum. *Cæſar á reſtituto Marcello majorem, quam ex omnibus ſuis victoriis, gloriam collegit.* Probatur 1mo. *quia* hæc victoria ejus unius eſt propria.

5. *Exaggerat bellicas Cæſaris laudes, quibus Imperatores ante ſe omnes ſuperavit.*

onum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. Nec vero disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis, non dicam cursibus, sed victoriis lustratæ sunt.

6. Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant; maximam vero partem, quasi suo jure, fortuna sibi vindicat, & quidquid est prospere gestum, id pene omne ducit suum.

7. At vero hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque est (quod certe maximum est) totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude Centurio, nihil Præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina fortuna in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit, tuam esse totam & propriam fatetur. Numquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.

8. Domuisti gentes, immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & conditionem, ut vinci possent, habebant. Nulla est enim tanta vis, quæ non ferro, ac viribus

6. Sed has laudes cum pluribus necessario communicandas.

7, Laudem clementiæ uni Cæsari propriam.

8, Pr. 2do. Facilius est populos vincere, quam iracundiam: *Pergit Orator Cæsaris victorias elevare, ut hanc attollat.*

bus debilitari, frangique possit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus pristinam dignitatem, hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

9. Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, illæ quidem non solum nostris, sed pene omnium gentium, literis atque linguis, neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen ejusmodi res, nescio, quomodo, etiam cum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, & tubarum sono. At vero cum aliquid clementer, mansuete, juste, moderate, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria, quæ natura insolens & superba est, aut audimus, aut legimus; quo studio incendimur, non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus? Te vero, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensusque, & os cernimus, ut quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? Parietes, medius fidius, C. Cæsar, ut mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum, & suis sedibus.

10. Equidem cum C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate præditi, lacrymas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam jam ad paucos redactam,

9. *Rursus bellicam & clementiæ laudem inter se comparat.*

ctam, pene ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius est propria C. Cæsaris, cæteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es & dux, & comes. Quæ quidem tanta est, ut trophæis monumentisque tuis nulla unquam allatura sit finem ætas. Nihil est enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & consumat vetustas.

11. At vero hæc tua justitia & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, ut quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante æquitate & misericordia viceras, hodierno vero die te ipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus. Recte igitur unus invictus es, á quo etiam ipsius victoriæ conditio, visque devicta est.

12. At hoc C. Cæsaris judicium, Patres conscripti, quam late pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, á scelere certe liberati sumus. Nam cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, Reipublicæ Cæsar conservavit, memet mihi, & iterum Reipublicæ, nullo deprecante; reliquos amplissimos viros & sibi ipsis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam & dignitatem hoc ipso in consessu videtis;

11. Auget á personis & familia Marcellorum Cæsaris laudem, nunquam interituram.

12. Cæsar hodie ipsam victoriam vicit.

tis; non ille hostes indixit in curiam, sed judicavit, á plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate civile bellum esse susceptum.

13. Quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendum putavi, semperque dolui, non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem efflagitantium repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam secutus sum arma civilia; semperque mea consilia, pacis & togæ socia, non belli atque armorum fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico; tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens & sciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium.

14. Quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. Nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum æstimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit. cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli. Qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere.

15. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis, nostri enim sensus, ut in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, quanto cum dolore vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem extimescentem? quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse? Non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ.

16. Vidimus

13. *Quia cæsar duos maximos pacis authores, Ciceronem & Marcellum servavit.*

16. Vidimus tuam victoriam, præliorum exitu terminatam, gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ; ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. Alterius vero partis nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam.

17. Quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis, minabantur; nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur Dii immortales, etiamsi pœnas, á populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum & tam luctuosum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam victoris & sapientiam contulisse.

18. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruere fortuna & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis. Ex quo quidem maximus est fructus, jucunditasque sapienti. Cætera cum tua recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ congratulabere. De nobis, quos in Republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis, quæ non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, ut hæc á virtute donata, cætera á fortuna commodata esse videantur.

19. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari,

16. Moderatio Cæsaris in & post victoriam ex effectis cernitur, quia servat, quos potest.

18. Amplificat hanc moderationem á contrario, opposita Pompejanorum ferocia.

tigari, non cupiditate præsertim, aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii stulta fortasse, certe non improba & specie quadam Reipublicæ. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timuerunt; contraque summa laus, quod plerique minime timendum fuisse senserunt.

20. Nunc vero venio ad gravissimam querelam, & atrocissimam suspicionem tuam, quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conservati sumus, providenda est. Quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est, ut si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? an ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non est credibilis in ullo tantus furor, ut quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici. qui? omnes enim, qui fuerant aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt; ut aut nulli supersint de inimicis, aut qui superfuerunt, amicissimi sint?

21. Sed tamen, cum in animis hominum tantæ latebræ sint, & tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam; simul enim augebimus & diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in Republica, tam nihil unquam nec de sua, nec de communi salute cogitans, qui non intel-

20. *Gratulatur Cæsari tantam virtutem; hortatur ut bonos servare non desistat, quorum culpa fato potius cuipiam adscribenda.*

21. Confutatio. Cæsar insidias metuere non debet. *Ait hanc cautionem non minus prudentem Cæsari, quam omnibus necessariam, cum omnium vita ex ejus vita pendeat.*

telligat, tua salute contineri suam? & ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans casus duntaxat humanos, & incertos eventus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco, doleoque, cum Respublica immortalis esse debeat, eam in unius mortalis animo consistere. Si vero ad humanos casus, incertosque eventus valetudinis, sceleris etiam accedat, insidiarumque consensio, quem Deum, si cupiant, opitulari posse reipublicæ credamus?

22. Omnia sunt excitanda tibi, C, Cæsar, uni, quæ jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles; omnia quæ dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt.

23. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore & armorum, quin quassata Respublica, quicunque belli eventus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ, multaque uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt, quibus, præter te, mederi nemo potest.

24. Itaque illam tuam præclarissimam & sapientissimam vocem invitus audivi: satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ: at, quod maximum est, patriæ

22. Confutat hunc metum dilemmate: Vel à suis metuit, á qua omnia consecuti sunt; vel á Pompejanis? Verum & hi ob acceptam salutem sunt amicissimi.

23. Confirmat eum in hac suspicione, ut tanto diligentius caveat vitæ suæ, qua salus omnium nititur.

24. Non tam insidiæ, quam valetudinis & casuum humanorum incerta sors metuenda illi, quem omnes immortalem cuperent, ut vulnera Reipubl. sanet.

triæ certe parum. Quare omitte, quæſo, iſtam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam, noli noſtro periculo ſapiens eſſe. Sæpe enim venit ad aures meas, te idem iſtud nimis crebro dicere, ſatis te tibi vixiſſe. Credo: ſed tum id audirem, ſi tibi ſoli viveres, aut ſi tibi etiam ſoli natus eſſes. Nunc, cum omnium ſalutem civium, cunctamque Rempublicam res tuæ geſtæ complexæ ſint, tantum abes á perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas; nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ, non ſalute Reipublicæ, ſed æquitate animi definies? quid: ſi iſtud ne gloriæ quidem tuæ ſatis eſt? cujus te eſſe avidiſſimum, quamvis ſis ſapiens, non negabis.

25. Parumne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? imo vero aliis, quamvis multis, ſatis; tibi uni parum. Quidquid enim eſt, quamvis amplum ſit, id certe parum eſt tum, cum eſt aliquid amplius. Quod ſi rerum tuarum immortalium, C. Cæſar, hic exitus futurus fuerit, ut devictis adverſariis, rempublicam in eo ſtatu relinqueres, in quo nunc eſt; vide, quæſo, ne tua Divina virtus admirationis plus ſit habitura, quam gloriæ; ſiquidem gloria eſt illuſtris, ac pervagata multorum & magnorum, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum.

26. Hæc igitur tibi reliqua pars eſt, hic reſtat actus, in hoc elaborandum eſt, ut Rempublicam conſtituas, eaque tu in primis cum ſumma tranquilitate & otio perfruare; tum, te, ſi voles cum & patriæ, quod debes, ſolveris; & naturam ipſam expleveris ſatietate vivendi, ſatis diu vixiſſe dicito. Quid eſt enim omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum,

26. Confutationis pars altera: Cæſar nec ſibi; nec gloriæ ſatis diu vixit. *Cum enim vulneribus Reipubl. unus maxime mederi poſſit, nondum ſatis vixit Patriæ.*

tremum quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit? quanquam iſte tuus animus nunquam his anguſtiis quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, ſemperq; immortalitatis amore flagravit.

27. Nec vero hæc tua vita ducenda eſt, quæ corpore & ſpiritu continetur. Illa, inquam, illa vita eſt, quæ vigebit memoria ſæculorum omnium, quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper tuebitur. Huic tu inſervias, huic te oſtentes, oportet, quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc etiam, quæ laudet, expectat. Obſtupeſcent poſteri certe Imperia, Provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta innumera, triumphos audientes, & legentes tuos.

28. Sed niſi hæc Urbs ſtabilita tuis conſiliis, & inſtitutis erit, vagabitur modo nomen tuum longe atque late, ſedem quidem ſtabilem & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, ſicut inter nos fuit, magna diſſenſio; cum alii laudibus ad cœlum res tuas geſtas efferent, alii fortaſſe aliquid requirent; idque vel maximum, niſi belli civilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris; ut illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilii. Servi igitur iis etiam judicibus, qui multis poſt ſæculis de te judicabunt. Et quidem haud ſcio, an incorruptius, quam nos. Nam & ſine amore, & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine invidia judicabunt.

29. Id autem etiam ſi tunc ad te, ut quidam falſo putant, non pertinebit, nunc certe pertinet, eſſe te talem, ut tuas laudes obſcuratura nulla unquam ſit oblivio. Diverſæ voluntates civium fuerunt, di-

ſtractæ-

27. *Confirmat id definitione gloriæ, & vitæ brevitate & æternitate, cui ſervire debeat.*

29. *Et judicio poſterorum.*

ſtraſtæque ſententiæ. Non enim conſiliis ſolum, & ſtudiis, ſed armis etiam & caſtris diſſidebamus.

30. Erat autem obſcuritas quædam, erat certamen inter clariſſimos duces; multi dubitabant, quid optimum eſſet; multi, quid ſibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta Reſpublica eſt hoc miſero fataliquе bello; vicit is, qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret, nec, qui omnes, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos judicaret. Arma ab aliis poſita, aliis erepta ſunt. Ingratus eſt injuſtuſque civis, qui armorum periculo liberatus animum tamen retinet armatum; ut etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, qui in cauſa animam profudit. Quæ enim pertinacia quibusdam, eadem aliis conſtantia videri poteſt.

31. Sed jam omnis fracta diſſenſio eſt armis, & exſtincta æquitate victoris: reſtat, ut omnes unum velint, qui modo habent aliquid non ſolum ſapientiæ, ſed etiam ſanitatis. Niſi te, C. Cæſar, ſalvo in iſta ſententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime uſus es, manente, ſalvi eſſe non poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalva eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, ut vitæ, ut ſaluti tuæ conſulas, omnesque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipſo ſentio, quoniam ſubeſſe aliquid putas, quod cavendum ſit, non modo excubias, & cuſtodias, ſed etiam laterum noſtrorum oppoſitus & corporum pollicemur.

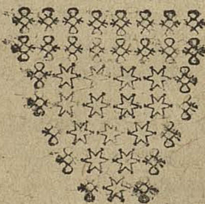
32. Sed ut, unde eſt orſa, in eodem terminetur Oratio, maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæſar, majores etiam habemus. Nam omnes idem ſentiunt,

31. Parta jam inter Cives pace diu fruendum Cæſari.

32. Poſtremò ſuo & Reipubl. nomine hortatur & obſecrat, ut vitæ ſuæ conſulat, excubias, & corporis cuſtodes ponat, &c.

tiunt, quod ex omnium precibus & lacrymis sentire potuisti. Sed quia non est stantibus omnibus necesse dicere, á me certe dici volunt, & quod decet & quod M. Marcello á te huic ordini, populoque Romano, & Reipublicæ reddito, fieri intelligo. Nam lætari omnes, non ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute, sentio.

33. Quod autem summæ benevolentiæ est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo & amantissimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini; cum id sollicitudine, cura, labore tamdiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum, certè hoc tempore magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, ut omnibus me rebus á te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

PHILIPPICA SECUNDA
ORATIO IV.
ARGUMENTUM.

HAbitâ à Cicerone post necem C. Cæsaris oratione primâ in Antonium, contulit hic se in villam Tiburtinam, ibique dies septemdecim, quod Ciceroni responderet, commentatus est: postea in urbem reversus senatum vocavit, & in absentem Ciceronem (prohibitus ab amicis non aderat propter arma Antonii, quæ manifestam vim spectabant) quæ cogitaverat, evomuit. Ei Cicero hac oratione, quam meritò divinam appellat Juvenalis, respondit. Ac primâ quidem parte purgat se adversùs Antonii calumnias, & ita purgat, ut omni eum loco non leviter pungat: Deinde singulas ejus vitæ partes à puerili præ exta exorsus, & singulos eius magistratus vehementer exagitat. Quidam domi scriptam tantum putant, alii, Octavii, Antonio tum infensi, & veteranorum militum præsidio confisum in senatu ad præsentem Antonium dictam contendunt. A. U. C. 709.

SYNOPSIS.

Exordium. Fato quodam nemo est Reipubl. hostis, quin idem Ciceroni sit inimicus. Verùm Antonius hoc stultior est Catilinâ, & Clodio & aliis, quò magis voluntariè lacessit Ciceronem, cui omnis hostis pœnas dedit.

Confutatio. Post exordium diluit Cicero crimina sibi objecta ab Antonio, 1. De amicitia violata. 2. Consulatu crudeliter gesto. 3. De nece Clodii. 4. Bello civili. 5. Nece Cæsaris. 6. Alienatione Pompeij & aliorum, quorum hæres non fuit. *Violatæ amicitiæ* crimen negat ab adjunctis & causis; sic enim Cicero in senatu questus est de Antonio, ut id Reipub. causa postulabat: sic quendam

familiarem contra rem Antonii defendit, ut jus & amicitia exigebat. Impudens verò Antonius, & inhumanus & amens eſt, qui beneficia exprobrat, quæ Cicero vel negare, vel concedere poteſt. *Conſulatus crudeliter geſti* crimen primùm univerſim diluit teſtimonio Conſularium virorum, ſeu communi approbatione bene geſtæ Reip. Deinde ſpeciatim oppoſito Conſulatu Antonii contra Rempub. armati, ſuum probat è Republ. fuiſſe, quando togatus in templo Concordiæ extinxit conjurationem Catilinariam: quare pugnantia ab Antonio redarguit, quem iterum impudentem, ſtultumque appellat, qui eum Conſulatum vituperaret apud illos, qui eum maximè approbarunt; quique ſalutaria Reipub. ſenatûs conſulta reprehendit; quam ipſe armis opprimit. *Clodii cæſi* crimen regerit in Antonium. *Belli civilis* crimen confutat contrariis effectis conſilii, ac providentiæ. *Necis Cæſaris* crimen primùm diſſimulando elevat, & á perſona & numero conjuratorum inficiari videtur, mox apertè crimen (ſi crimen eſt occidiſſe Tyrannum) præſefert, gloriaturque. Stupidum autem Antonium rurſus redarguit, qui Cæſaris interfectores laudat, Ciceronem necis conſcium vituperat. Poſtremò ampliùs irridens, hanc necem in eum retorquet. *Alienati Pompeij* crimen, & aliorum amicorum negat á cauſis. Demum confutationem claudit novis facetiis, quibus hic orator abundat.

Propoſitio M. Antonius eſt homo vitioſus, & hoſtis Reipublicæ.

Partitio & Argumenta. Quia *in vita privata* decoctor fuit & audax, impurus, ſeditioſus. 2. *In Magiſtratibus*, oppreſſor Reipubl.

Argumentatio II. Argumenti. M. Antonius in Quæſtura, Tribunatu, Magiſterio Equitum, Conſulatu oppreſſit Rempublicam; ergo in Magiſtratibus oppreſſit Rempubl. *Amplificatio & affectus.* M. Antonius *Quæſtor* factus ſine ſenatus conſulto & forte ivit

te ivit ad Cæsarem: postea *Tribunus* iniquissimè intercessit, ex qua intercessione bellum civile, & clades Italiæ, quam ipse lustrationibus suis vexavit, secuta est. *Magister Equitum* quot decretis & hæreditatum rapinis, quam robustâ violentiâ, quam turpi emptione bonorum Pompeij, quám molli ac libidinosa defectione á Cæsare in persequendis civilis belli reliquiis, tam in Africa, quam Hispania, insignis fuit Antonius: *Consul* denique Consulatum gessit injustè partum, id est jussu Tyranni Cæsaris, non populi voluntate: Infestum Consuli Dolabellæ, quando imperitè & mendaciter opposuit Comitiis auspicia: Invisum populo Rom. quando Lupercus suasit, obtulitque Cæsari diadema regium, hoc est tyrannidem: Consulatum denique Reipubl. detestabilem, quod dissimulata tantisper ob timorem audaciâ & improbitate, mox legibus Cæsaris rescissis, suis promulgatis, & ementitis chirographis immunitates dedit, ingentem pecuniam rapuit, exules damnatosque restituit: acerbas patriæ peregrinationes suscepit: corrupto etiam magna vi & cupiditate M. Varronis fundo.

Argumentatio I. Argumenti. M. Antonius in pueritia decoctor fuit & audax; in adolescentia impurus, in reliqua ætate seditiosus; ergo in vita privata decoctor, impurus seditiosus fuit.

Amplificatio & Affectus. Antonius coactus cedere bonis paternis, tamen ausus est sedere in quatuordecim ordinibus; & corruptor adolescentuli Curionis multa stupra & flagitia commisit: postea deditus tribuno Clodio plura contra senatum & religiones, & amicos egit. Quæ omnia breviter ac invidiosè perstringit Cicero, quia festinat ad majora.

Peroratio. Major erit securitas, gloriaque Antonio ex civium suorum charitate, rebusque pro Repub. honestè gestis, quam ex isto armorum præsi-

dio,

dio, quo Senatum obſidet: nam non deeſt populo Rom. præſidium & animus Reges tollendi, quod patet ex Cæſaris aliorumque nece. Quare se & majores reſpiciat, cùmque Repub. redeat in gratiam. Ciceronis jam emeriti ſenis nihil intereſt, an inimicitia Antonii, an glorioſa mors accidat, dum ſalva perſtet Patria.

ORATIO,

1. *EXordium.* Quonam meo fato P. C. fieri dicam, ut nemo his annis viginti Reipub. hoſtis fuerit; qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò neceſſe eſt á me quenquam nominari vobis, cùm ipſi recordemini. Mihi pœnarum illi plus, quám optarem, dederunt. Te miror Antoni! quorum facta imitêre, eorum exitus non perhorreſcere. Atque hoc in aliis minus mirabar. Nemo illorum mihi inimicus fuit voluntarius; omnes á me Reip. causâ laceſſiti. Tu ne verbo quidem violatus; ut audacior, quám Catilina; furioſior, quám Clodius viderêre, ultro me maledictis laceſſiſti, tuamque á me alienationem ad cives impios tibi gloriæ fore putaviſti.

2. Quid putem? contemptumne me? non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in Senatu facillimè de me detrahi poſſe credidit? qui ordo clariſſimis civibus benè geſtæ Reipublicæ teſtimonium multis, mihi uni conſervatæ dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium eſt.

 Quid

1. Exordium. *Affert cauſam Orator, cur Antonium inimicum habeat, nempe fatum Reipubl. quo ejus á 20. annis nemo hoſtis fuit, quin & Ciceronis eſſet, nemo item pœnas dederit. Quare per apoſtrophen inſectatur ſtultitiam Antonii.*

Quid enim plenius. quid uberius, quàm mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profectò eſt, non exiſtimavit ſui ſimilibus probari poſſe, eſſe ſe hoſtem patriæ, niſi mihi eſſet inimicus.

3. *Confutatio.* Cui priuſquam de cæteris rebus reſpondeo; de amicitia, quam á me violatam eſſe criminatus eſt, quod ego graviſſimum crimen judico, pauca dicamus. Contra rem ſuam me, neſcio quando, veniſſe queſtus eſt. An ego non venirem contra alienum, pro familiari & neceſſario? non venirem contra gratiam, non virtutis ſpecie, ſed ætatis flore collectam? non venirem contra injuriam, quam iſte interceſſoris iniquiſſimi beneficio obtinuit, non jure prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum á te puto, ut te infimo ordini commendares; cùm te omnes recordarentur libertini generum, & liberos tuos nepotes Q. Fabii libertini hominis fuiſſe. At enim te in diſciplinam meam tradideras (nam ita dixiſti) domum meam ventitâras. Næ tu, ſi id feciſſes, melius famæ, meliùs pudicitiæ tuæ conſuluiſſes. Sed nec feciſti; nec ſi cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuiſſet.

4. Auguratûs petitionem mihi te conceſſiſſe dixiſti. O incredibilem audaciam? ô impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me Augurem á toto Collegio expetitum Cn. Pompejus & Q. Hortenſius nominaverunt (neque enim licebat á plurimis nominari) tu nec ſolvendo eras; nec te ullo modo, niſi everſa Republica, fore incolumem putabas. Po-

teras

3. *Confutatio, Objectum ab* Antonio violatæ amicitiæ *crimen diluit. Nec enim 1mò se ingratum esse, quod Bambalionem familiarem Antonii gratia & iniqua intercessione Tribuni oppressum defenderit. 2do. Nec eum unquam se in Ciceronis disciplinam tradidisse.*

4. *3tio. Antonius propter æs alienum, & Ciceronis absentiam augur fieri non potuit, non igitur in ejus gratiam auguratûs petitione destitit.*

teras autem eo tempore Auguratum petere, cùm in Italia Curio non esset? aut tum, cùm es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cujus etiam familiares de vi condemnati sunt, quòd tui nimis studiosi fuissent.

5. At beneficio sum usus tuo. Quo? quanquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere consiteri, quám cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundusii non occideris? quem ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset, eum tu occideres? Fac potuisse. Quod est aliud P. C. beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerint? quod si esset beneficium; nunquam ii, qui illum interfecerunt, â quo erant servati, quos tu ipse clarissimos viros appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quòd te abstinueris nefario scelere? quâ in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum á te; quam miserum, id te impunè facere potuisse.

6. Sed sit beneficium; quandoquidem majus accipi á latrone nullum potuit. In quo potes me dicere ingratum? an de interitu Reipubl. queri non debui, ne in te ingratus viderer? At in illa querela misera quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me Senatus populusque Romanus collocavit, necessaria, quid est dictum à me cum contumelia? quid non amicè? Et quidem cujus temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abstinere maledicto?

5. 4to. Negat Cicero, quem Cæsar salvum voluerit, vitam accepisse ab Antonio, nec hoc aliud beneficium esse, ac latronis.

6. 5to. Ait sibi Consulari in Reipubl. interitu de iniquis ejus actis necessario quærendum fuisse.

maledicto? præsertim, cùm tu reliquias Reipublicæ dissipavisses; cum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia, cùm leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, & de te, & á te latas confinxisses, cùm auspicia Augur, intercessionem Consul sustulisses, cum esses fœdissimè stipatus armatis, cùm omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, vino lustrisque confectus.

7. At ego, tanquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quicum multæ, & magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de Republ. graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum á me beneficium tum acceperit. At etiam litteras, quas me sibi misisse diceret, recitavit homo & humanitatis expers, & vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paululum, modò bonorum consuetudinem nosset, litteras ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitavit? quid hoc est aliud, quám tollere è vita vitæ societatem? tollere amicorum colloquia absentium? Quám multa joca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quám multa seria, neque tamen ullo modo divulganda?

8. Sit hoc inhumanitatis tuæ; stultitiam incredibilem videte. Quid habes, quod mihi opponas homo diserte? ut Mustelæ Tamisio, & Tyroni Numisio videris, qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu Senatûs; ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quomodo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid opponas tandem? si negem, me unquam istas litteras ad te misisse, quo me teste convinces? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. Quî possis? sunt enim

librarii

7. 6to: Inhumanum esse dicit, literas amicorum absentium in publicum proferre, nihil autem in suis litteris non moderatum, & officiosum fuisse.

librarii manu. Jam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam jam proferam, nihil sapere docuit.

9. Quid enim est minus, non dico Oratoris, sed hominis, quám id objicere adversario, quod ille si verbo negârit, longius progredi non possit, qui objecerit? At ego non nego, teque in isto ipso convinco non inhumanitatis solùm, sed etiam amentiæ. Quod enim verbum in istis litteris est non plenum humanitatis, officii, benevolentiæ? omne autem crimen tuum est, quòd de te in his litteris non malè existimem; quod scribam tanquam ad civem, tanquam ad bonum virum, non tanquam ad sceleratum & latronem. At ego tuas literas etsi jure poteram á te lacessitus, tamen non proferam, quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere; adjurasque, id te invito me non esse facturum, idque á me impetras. Quid enim me interponerem audaciæ tuæ, quem neque auctoritas hujus ordinis, neque existimatio populi Romani, neque leges ullæ possent coercere? verumtamen quid erat, quod me rogares; si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit esse; in quo ne ipsius quidem ulla esse poterat, lege lata.

10. Sed cùm mihi P. C. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint: alterum peto à vobis, ut me pro me dicentem benignè; alterum ipse efficiam ut contra illum cum dicam, attentè audiatis. Simul illud oro, si meam cum in omni vita, um in dicendo moderationem modestiamque cognostis; ne me hodie, cùm isti, ut provocavit, respondebo, oblitum putetis esse mei. Non tractabo ut Consulem; ne ille quidem me, ut Consularem. Etsi ille nullo modo Consul; vel quod ita vivit, vel quod

10. *Alterum crimen* gesti crudeliter Consulatûs, *ad quod Cicero parva attentionis petitione & insinuatione respondet.*

quod ita Rempublicam gerit, vel quod ita factus est Consul; ego sine ulla controversia Consularis.

11. Ut igitur intelligeretis, qualem ipse se Consulem profiteretur; objecit mihi Consulatum meum. Qui Consulatus verbo meus, re P. C, vester fuit. Quid enim constitui, quid gessi, quid egi, nisi ex hujus ordinis consilio, auctoritate, sententiâ? Hæc tu homo sapiens, non solùm eloquens, apud eos, quorum consilio sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum Consulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? cujus quidem te fatum, sicuti C. Curionem manet: quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.

12. Non placet M. Antonio Consulatus meus. At placuit P. Servilio; ut eum primum nominem ex illius temporis Consularibus, qui proximè mortuus est: placuit Q. Lutatio Catulo, cujus semper in hac Rep. vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murænæ, qui tunc erant Consules designati: placuit idem, quod Consularibus, Marco Catoni; qui cùm multa, vitâ excedens, providit; tum, quod te Consulem non vidit. Maximè verò Consulatum meum Cn. Pompejus probavit: qui ut me primùm decedens ex Syria vidit, complexus & gratulans, meo beneficio Patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro? frequentissimo Senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ùt parenti gratias ageret; qui non mihi vitam suam, fortunas, liberos, Rempubl. referret acceptam.

13. Sed

11. Stultum ridet Antonium, qui hunc Consulatum apud eos criminetur. quorum consiliô, authoritate, sententiâ ita gestus est.

12. Nemo enim præter Antonium non maxime hunc Consulatum probavit, quod repetitione & inductione amplificat.

13. Sed quoniam illis, quos nominavi, tot & talibus viris Respubl. orbata est; veniamus ad eos, qui duo è Consulari numero reliqui sunt. L. Cotta vir summo ingenio, summaque prudentiâ, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis, eique illi ipsi, quos modò nominavi, Consulares, Senatusque cunctus assensus est. Qui honos post conditam hanc Urbem habitus est togato ante me nemini.

14. L. Cæsar avunculus tuus, quâ oratione, quâ constantiâ, quâ gravitate, sententiam dixit in sororis suæ virum, vitricum tuum? hunc tu, cùm auctorem & præceptorem omnium consiliorum, totiùsque vitæ debuisses habere; vitrici te similem, quàm avunculi, esse maluisti. Hujus ego alienus consiliis Consul usus sum. Tu sororis filius, ecquid ad eum unquam de Republica retulisti? At ad quos refert, Dii immortales? ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt.

15. Hodie non descendit Antonius. Cur? dat natalitia in hortis. Cui? neminem nominabo. Putatote, cùm Phormioni alicui, tum Gnathoni, tum etiam Ballioni. O fœditatem hominis flagitiosam! ô impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! Tu, cùm principem Senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de Republica nihil referas? referas ad eos, qui domum suam nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet salu-

taris

13. Duos Consulare viros superstites L. Cottam, L. Cæsarem testes adducit.

14. Dialogismo & exclamatione indignatur, quod de libidine lenones, & parasitos consulat: de Republ. nihil ad avunculum referat.

15. Improbè objicit Ciceroni tum Consuli armatos in templo Concordiæ locasse è Senatûs authoritate, qui in eodem loco nunc ad opprimendum Senatum & Rempubl. idem faciat.

taris Consulatus, perniciosus meus? adeone pudorem cum pudicitia perdidisti; ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego Senatum illum; qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam, tu homines perditissimos cum gladiis collocâvisti?

16. At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas? clivum Capitolinum dicere me Consule plenum servorum armatorum fuisse. Ut *illa*, credo, nefaria Senatûs consulta tum fierent, vim afferebam Senatui. O miserum, sive illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nosti) sive sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! quis enim Eques Romanus: quis præter te adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se civem esse meminisset; cùm Senatus in hoc templo esset, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? quanquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere potuerunt.

17. Etenim cùm homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consociorum indiciis, sua manu, voce penè litterarum coacti, se Urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere Rempublicam consensisse; quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? præsertim cùm Senatus populùsque Rom. haberet ducem; qualis si quidem nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat á me datum. Hoc verò ne P, quidem Clodius dixit unquam; quem, quia jure ei inimicus fui, doleo á te jam omnibus vitiis esse superatum.

18. Qui autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum: an verebare, ne non putaremus naturâ te potuisse

17. Ipse secum pugnat Antonius laudans Ciceronem, quòd comprepreheuderit conjuratos, Senatum vituperat ob negatum Lentulo sepulturam.

tuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina? Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipse pugnares? ut non modò non cohærentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atque contraria; ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio? Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum querebare. Ita quod proprium meum est, laudâsti: quod totius Senatus est, reprehendisti. Nam comprehensio sontium, mea; animadversio, Senatûs fuit. Homo disertus non intelligit, eum, quem contradicit, laudari á se; eos, apud quos dicit, vituperari.

19. Jam illud cujus est, non dico audaciæ (cupit enim se audacem dici) sed, quod minimè vult, stultitiæ, quâ vincit omnes, clivi Capitolini mentionem facere? cùm inter subsellia nostra versentur armati; cùm in hac cella Concordiæ (ô Dii immortales) in qua me Consule salutares sententiæ dictæ sunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati stent: accusa Senatum, accusa Equestrem ordinem, qui tum cum Senatu copulatus fuit; accusa omnes ordines, omnes cives; dum confiteare, hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyræis circumsederi. Hæc tu non propter audaciam dicis tam impudenter; sed quia tantarum rerum repugnantiam non videas. Nihil profectò sapis. Quid est enim dementiùs, quam cùm Reipub. perniciosa arma ipse ceperis, objicere alteri salutaria?

20. At etiam quodam loco facetus esse voluisti. Quám id te (Dii boni) non decebat! in quo tua est culpa nonnulla. Aliquid enim salis ab uxore Mima trahere potuisti. Cedant arma togæ. Quid? tum nonne cesserunt? At postea tuis armis cessit toga.

Quæra-

19. *Sua in fano Concordiæ arma salutaria fuisse sibi, Senatui, Equitibus, civibus omnibus.*

20. *Antonius Ciceronis versum iners ipse & armatus oppressor libertatis insulsè ridet.*

Quæramus igitur, utrum melius fuerit, libertati populi Romani sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis cedere? Nec verò tibi de versibus respondebo. Tantùm dicam breviter: neque illas, neque ullas te omnino litteras nosse: me nec Reipublicæ, nec amicis unquam defuisse, & tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsecivis; ut meæ vigiliæ, meæque literæ, & juventuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis: majora videamus.

21. P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cùm tu illum in foro, spectante populo Romano, gladio stricto insecutus es, negotiùmque transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ conjecisset, hisque oppilatis, impetum tuum compressisset? Sed quid? ego favisse me tibi fateor, suasisse ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui; priùs enim rem transegit, quám quisquam eum facturum id suspicaretur. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse Reipubl. sine suasore non posset? At lætatus sum. Quid ergo? in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum tristem esse oportebat?

22. Quanquam de morte P. Clodii fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim attinebat nova lege quæri de eo, qui hominem occidisset, cùm esset legibus quæstio constituta? Quæsitum est tamen. Quid ergo, cùm res agebatur, nemo in me dixit; & tot annis post tu es inventus, qui diceres? Quòd verò dicere ausus es, idque multis verbis, operâ meâ Pompejum á Cæsaris amicitia esse disjunctum; ob eámque causam meâ culpâ civile bellum

21. *Tertium crimen de* nece Clodii *refellit; Cicero Miloni eam necem nec suasit, nec Milo suasore egebat, neque per tot annos quisquam id Ciceroni objecit.*

lum esse natum; in eo non tu quidem tota re, sed quod maximum est, temporibus erràsti.

23. Ego M. Bibulo, præstantissimo cive, Consule, nihil prætermisi, quantum facere enitique potui; quin Pompejum á Cæsaris conjunctione avocarem, in quo Cæsar fuit felicior; ipse enim Pompejum á mea familiaritate disjunxit. Postea verò, quàm se totum Pompejus Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer? Stulti erat sperare, suadere impudentis.

24. Duo tamen tempora inciderunt quibus aliquid contra Cæsarem Pompejo suaserim: ea velim reprehendas, si potes. Unum, ne quinquennii imperium Cæsari propagaretur. Alterum ne pateretur fieri, ut absentis ejus ratio haberetur. Quorum si utrumvis persuasissem; in has miserias nunquam incidissemus. Atque idem ego, cum jam omnes opes suas, & populi Rom. Pompejus ad Cæsarem detulisset; seroque ea sentire cœpisset, quæ ego multò antè provideram, inferrique patriæ bellum nefarium viderem; pacis, concordiæ, compositionis auctor esse non destiti, meáque illa vox est nota multis: *Utinam Cn. Pompei cum C. Cæsare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses!* Fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ. Hæc mea M. Antoni, semper & de Pompejo, & de Rep. consilia fuerunt; quæ si valuissent, Resp. staret; tu tuis flagitiis, egestate, infamiâ concidisses.

25. Sed hæc vetera; illud verò recens, Cæsarem meo

23. *Quartum* De bello civili, *cujus Cicero causa non fuit; quin nemo plus egit apud Pompejum, ne Cæsaris opes ad tyrannidem crescere sineret, tum verò pacem efflictim suadendo.*

25. *Quintum crimen* necis Cæsaris. *Nemo Ciceronis nomen inter conjuratos prodidit. Deinde ejus percussores hortatore non egebant & suas causas habebant peculiares.*

meo consilio interfectum. Jam vereor P. C. ne, quod turpissimum est. prævaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam ornaret alienis. Quis enim meum in ista societate gloriosissimi facti nomen audivit? Cujus autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum? occultatum dico, cujus non statim divulgatum? citiùs dixerim; jactâsse se aliquos, ut fuisse in ista societate viderentur, qui socii non fuissent, quám ut quisquam celari vellet.

26. Quam versimile porro est, in tot hominibus, partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse? Etsi enim auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus; Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret? alter etiam Ahalæ. His igitur majoribus orti, ab alienis potiùs consilium peterent, quám á suis? & foris potiùs quam domi? quid? C. Cassius in ea familia natus, quæ non modo dominatum, sed ne potentiam quidem cujusquam ferre potuit, me auctorem credo desideravit? qui etiam sine his clarissimis viris, hanc rem in Cilicia, ad ostium fluminis Cydni confecisset; si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, naves appulisset.

27. Cn. Domitium non Patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas excitavit, an C. Trebonio persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam majorem ei Resp. gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiæ præposuit, depulsorque dominatûs, quám particeps, esse maluit. An L. Tullius Cimber me est

27. Etsi Brutus á cæde recens cruentum gladium extollens nominatim Ciceronem inclamavit. non inde author necis argui potest, cum omnes boni de cæde tyranni gauderent.

est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quám facturum putavi. Admiratus sum autem ob eam causam, quòd immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos Servilios, Cascas dicam, an Ahalas? & auctoritae mea censetis excitatos potiùs, quám charitate Reipublicæ? Longum est persequi cæteros; idque Reip. præclarum, fuisse tam multos, ipsis gloriosius est.

28. At quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit statim cruentum altè extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit: atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. Cur mihi potissimùm? quî sciebam? Vide, ne illa causa fuerit appellandi me; quòd cùm rem gessisset consimilem rebus iis, quas ipse gesseram, me potissimùm testatus est, se æmulum mearum laudum extitisse.

29. Tu autem omnium stultissime non intelligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit; etiam lætatum esse morte Cæsaris, crimen esse? quid enim interest inter suasorem facti, & probatorem? Aut quid refert, utrùm voluerim fieri, an gaudeam factum? Ecquis est igitur, te excepto, qui illum regnare gaudebas, qui illud fieri aut noluerit, aut factum improbarit? Omnes enim in culpa. Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt. Aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit, voluntas nemini.

30. Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. Sic enim dixit: *M. Brutus, quem ego honoris causa nomino, cruentum pugionem tenens, Ciceronem exclamavit. Ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse.* Ergo ego sceleratus appellor á te, quem

30. Pugnat secum Antonius, qui Brutum aliosque non parricidas, sed liberatores patriæ honore & Provinciis dignos exstimat, Ciceronem eorum familiarem arguit.

quem tu ſuſpicatum aliquid ſuſpicaris? ille qui ſtillantem præ ſe pugionem tulit, is á te honoris cauſa nominatur? Eſto ſit in verbis tuis hic ſtupor;quantò in rebus ſententiiſque major? conſtitue hoc Conſul aliquando: Brutorum, C. Caſſii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquorum, quam velis eſſe cauſam? edormi crapulam, inquam, & exhala. An faces admovendæ ſunt, quæ te excitent tantæ cauſæ indormientem? nunquamne intelligis. ſtatuendum tibi eſſe; utrùm illi, qui iſtam rem geſſerunt, homicidæ ſint, an vindices libertatis?

31. Attende enim pauliſper, cogitationemque ſobrii hominis punctum temporis ſuſcipe, Etenim ego. qui ſum illorum, ùt ipſe fateor, familiaris; ùt á te arguor, ſocius; nego quicquam eſſe medium; confiteor eos, niſi liberatores populi Romani, conſervatoreſque Reip. ſint, plus quám ſicarios, plus quam homicidas, plus quam etiam parricidas eſſe. Siquidem eſt atrociùs, patriæ parentem, quam ſuum occidere. Tu homo ſapiens & conſiderate quid dicis? ſi parricidæ, cur honoris causâ á te ſunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom. ſemper appellati? Cur M. Brutus te referente legibus eſt ſolutus; ſi ab urbe plus quam decem dies abſuiſſet? Cur ludi Appollinares incredibili M. Bruti honore celebrati? cur Provinciæ Bruto & Caſſio datæ? cur quæſtores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te. Non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo judicio ſint; quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe.

32. Quid eſt? num conturbo te? non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc eſt ſumma concluſionis meæ: quoniam ſcelere à te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis digniſſimi judicati ſunt. Itaque jam retexo oratio-

32. Quin non dubitat ſe authorem cædis fateri, quod ante negabat, eoque gloriari.

orationem meam; ſcribam ad illos, ut ſi qui forte, quod à te mihi objectum eſt, quærent, ſitne verum ne cui negent. Etenim vereor, ne aut celatum me, illis ipſis non honeſtum; aut invitatum refugiſſe, mihi ſit turpiſſimum. Quæ enim res unquam, pro ſancte Jupiter! non modò in hac urbe, ſed in omnibus terris eſt geſta major? quæ glorioſior? quæ commendatior erit hominum memoriæ ſempiternæ? In hujus me conſilii ſocietatem, tanquam in equum Trojanum, includi cum principibus non recuſo.

33. Ago etiam gratias, quoquo animo facis. Tanta enim res eſt, ut invidiam iſtam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulſos á te prædicas, & relegatos? qui locus eſt aut tam deſertus, aut tam inhumanus, qui illos, quò acceſſerint, non affari, atque appetere videatur? qui homines tam agreſtes, qui ſe, cùm eos aſpexerint, non maximum cepiſſe vitæ fructum putent? quæ verò tam immemor poſteritas, quæ tam ingratæ literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoriâ proſequantur? tu verò adſcribe me talem in numerum.

34. Sed unam rem vereor, ne non probes. Si enim fuiſſem; non ſolùm Regem, ſed regnum etiam de Republica ſuſtuliſſem; & ſi meus ſtylus ille fuiſſet, ùt dicitur, mihi crede, non ſolùm unum actum, ſed totam fabulam confeciſſem. Quamquam ſi interfici Cæſarem voluiſſe crimen eſt, vide, quæſo, Antoni, quid tibi futurum ſit: quem & Narbone hoc conſilium cum C. Trebonio cepiſſe notiſſimum eſt; & ob ejus conſilii ſocietatem, cùm interficeretur Cæſar, tum te á Trebonio vidimus ſevocari. Ego autem (vide quám tecum agam non inimicè) quod

 benè

34. Imò irridens crimen detorquet in Antonium tum propter ſocietatem conſilii cum Trebonio, tum ob grande æs alienum, quod morte Cæſaris diſſolvit.

benè cogitâsti aliquando, laudo; quod non indicâsti, gratias ago; quod non fecisti, ignosco. Virum res illa quærebat.

35. Quòd si te in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum: *Cui bono fuerit*: vide quæso, ne hæreas. Quanquam quidem illud fuit, ùt tu dicebas, omnibus bono, qui servire nolebant; tibi tamen præcipuè, qui non modò non servis, sed etiam regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberâsti, qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti: ad quem è domo Cæsaris tam multa delata sunt: cujus domus quæstuosissima est falsorum commentariorum, & chirographorum officina, agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigaliflagitiosissimæ nundinæ.

36. Etenim quæ res egestati, & æri alieno tuo, præter mortem Cæsaris, subvenire potuisset? nescio, quid conturbatus mihi videris? Nunquid subtimes, nè ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu. Nemo credet unquam; non est tuum de Repub. bene mereri; habet istius pulcherrimi facti clarissimos viros Resp. auctores; ego te tantùm gaudere dico, fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est.

37. Castra mihi Pompeij, atque illud omne tempus objecisti, quo quidem tempore, si, ùt dixi, meum consilium auctoritasque valuisset; tu hodie egeres, nos liberi essemus; Respub, non tot duces & exercitus amisisset. Fateor enim me, cùm ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mœstitia fuisse, quantâ cæteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, P. C. Remp, vestris quondam meisque consiliis conservatam, brevi tempore esse perituram. Neque vero eram tam indoctus ignarusque rerum; ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem;

37. Sexto: Cicero in castris Pompeij non aliâ causâ mœstus fuit, quam prospecta ruina Reipub.

ditatem; quæ manens, conficeret angoribus; dimiſſa moleſtiis omnibus liberaſſet. Illos ego præſtantiſſimos viros, lumina Reipub. vivere volebam, tot Conſulares, tot Prætorios, tot honeſtiſſimos Senatores; omnem præterea florem nobilitatis, ac juventutis; tum optimorum civium exercitus. Qui ſi viverent, quamvis iniquâ conditione pacis (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) Rempublicam hodie teneremus.

38. Quæ ſententia ſi valuiſſet; ac non ii maximè mihi, quorum ego vitæ conſulebam, ſpe victoriæ elati obſtitiſſent; ut alia omittam, tu certè nunquam in hoc ordine, vel potiùs nunquam in hac urbe manſiſſes. Ac verò Cn. Pompeij voluntatem á me abalienabat oratio mea. An ille quenquam plus dilexit? cum ullo aut ſermones, aut conſilia contulit ſæpiùs? Quod quidem erat magnum de ſumma Repub, diſſidentes, in eadem conſuetudine amicitiæ permanere. Sed & ego, quid ille; & contra ille, quid & ego ſentirem & ſpectarem, videbat. Ego incolumitati civium primùm, ut poſtea dignitati poſſemus; ille præſenti dignitati potiùs conſulebat. Quod autem habebat uterque, quod ſequeretur; idcirco tolerabilior erat noſtra diſſenſio.

39. Quid verò ille Conſularis vir, ac pene Divinus de me ſenſerit, ſciunt, qui eum Pharſalica fugâ Paphum proſecuti ſunt. Nunquam ab eo mentio de me, niſi honorifica, niſi plena amiciſſimi deſiderii: cùm me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperaviſſe meliora. Et ejus viri nomine me inſectari audes? cujus me amicum, te ſectatorem eſſe fateare? ſed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuiſti. Ne jocis quidem reſpondebo, quibus me in

 caſtris

38. Nec enim Pompejum alienârat familiariſſimum & amiciſſimum, ſed opinione diſſidebat.

39. Nec dicteriis jocisve Pompeij conſilia reprehendit, ſed ut á mœrore animos avocaret.

castris usum esse dixisti. Erant quidem illa castra plena curæ, verumtamen homines, quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur.

40. Quod autem idem mœstitiam meam reprehendit, idem jocos; magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum. Hæreditates mihi negasti venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset. Plures amici mei & necessarii viverent. Sed qûi istud tibi venit in mentem? ego enim amplius HS. ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Quanquam in hoc genere fateor feliciorem esse te. Me nemo, nisi amicus, fecit hæredem; ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor jungeretur. Te is, quem nunquam vidisti, L. Rubrius Cassinas fecit hæredem.

41. Et quidem vide, quám te amavit is; qui albus atérve fuerit, ignoras: fratris filium præteriit? Q. Fusii honestissimi equitis Romani, suique amicissimi quem palam hæredem semper factitarat, ne meminit quidem; te, quem nunquam viderat, ac nunquam salutaverat, fecit hæredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius quâ facie fuerit, quâ staturâ? quo municipio? quâ tribu? nihil scio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. Igitur fratrem exhæredans, te faciebat hæredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris hæredibus, tanquam hæres esset, invasit. Quanquam hoc maximè admiratus sum, mentionem te hæreditatum ausum esse facere; cùm ipse hæreditatem Patris non adîsses.

42. Hæc

40. Negat sibi multorum amicorum opulentas hæreditates non obvenisse, reprehendit improbitatem Antonii, qui in multorum etiam ignotorum hæreditates invaserit.

42. Hæc ut colligeres, homo amentiſſime, tot dies in aliena villa declâmaſti? quanquam tu quidem (ùt tui familiariſſimi dictitant) vini exhalandi, non acuendi ingenii cauſa declamitas. Et verò adhibes joci causâ magiſtrum ſuffragio tuo, & compotorum tuorum Rhetorem; cui conceſſiſti, ut in te, quæ vellet, diceret, ſalſum omnino hominem. Sed materia facilis, in te & in tuos dicta dicere. Vide autem, inter te & avum tuum quid interſit? Ille ſenſim dicebat, quod cauſæ prodeſſet; tu curſim dicis aliena.

43. At quanta merces Rhetori data eſt? audite, audite P. C. & cognoſcite Reipub. vulnera. Duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio Rhetori aſſignâſti, & quidem immunia; ut pro tanta mercede nihil ſapere diſceres. Num etiam hoc, homo audaciſſime, ex Cæſaris commentariis? Sed dicam alio loco & de Leontino agro & de Campano; quos iſte agros ereptos Reip. turpiſſimis poſſeſſoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus ſatis reſpondi, de ipſo emendatore & correctore noſtro quædam dicenda ſunt. Nec enim omnia effundam: ut ſi ſæpius decertandum ſit, ùt erit, ſemper novus veniam. Quam facultatem mihi multitudo iſtius vitiorum peccatorúmque largitur. Viſne igitur, te inſpiciamus á puero? ſic opinor. A principio ordiamur.

44. *Confirmatio, Argumentum I.* Tenéſne memoriâ

42. Concludit ridens declamatorem ineptum, qui longo in villam ſeceſſu; adhibito item & mercede conducto magiſtro, nihil non amens & futile objeciſſet.

44. Confirmationis Argumentum I. *De vita privata Antonii:* M. Antonius in pueritia decoctor & audax: in adoleſcentia impurus, in reliqua vita ſeditio-

moriâ prætextatum te decoxiſſe? patris, inquies, iſta culpa eſt. Concedo. Etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod ſediſti in 14. ordinibus, cùm eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus; quamvis quis fortunæ vitio, non ſuo, decoxiſſet. Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem togam reddidiſti. Primò vulgare ſcortum, certa flagitii merces, nec ea parva. Sed citò Curio intervenit, qui te á meretricio quæſtu abduxit; & tanquam ſtolam dediſſet in matrimonio ſtabili & certo locavit.

45. Quoties te pater ejus domo ſuâ ejecit? quoties cuſtodes poſuit, ne limen intrares? Cùm tamen tu nocte ſociâ, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas dimitterêre. Quæ flagitia domus illa diutiùs ferre non potuit. Sciſne me de rebus mihi notiſſimis dicere? recordare tempus illud, cùm Pater Curio mœrens jacebat in lecto; filius ſe ad pedes meos proſternens, lachrymans te mihi commendabat: orabat, ut te contra ſuum patrem, ſi ſeſtertiûm ſexagies peteret, defenderem. Tantùm enim pro te interceſſiſſe dicebat. Ipſe autem amore ardens confirmabat, quòd deſiderium tui diſſidii ferre non poſſet, ſe in exilium iturum.

46. Quo

ſus fuit; ergo in privata vita decoctor &c. fuit. *pars 1ma Antecedentis exponitur Interrogatione & Communicatione, quod coactus cedere paternis bonis, tamen in 14. Ordinibus contra legem Roſciam ſedere auſus fuerit.*

45. *Pars Antec. 2da.* in adoleſcentia impurus fuit *præcipuè conſuetudine Curionis, á quâ nec contracto ære alieno, nec patris imperio avelli potuit; niſi Cicero remedium tuliſſet.*

46. Quo ego tempore tanta mala florentiſſimæ familiæ ſedavi; vel potius ſuſtuli. Patri perſuaſi, ut æs alienum filii diſſolveret; redimeret adoleſcentem ſumma ſpe & animi & ingenii præditum rei familiaris facultatibus; eumque à tua non modò familiaritate, ſed etiam congreſſione, patrio jure & poteſtate prohiberet. Hæc tu, cùm per me acta meminiſſes; niſi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare auſus eſſes?

47. Sed jam ſtupra & flagitia omittam. Sunt quædam, quæ honeſtè non poſſum dicere; tu autem eò liberior, quòd ea in te admiſiſti, quæ á verecundo inimico audire non poſſes. Sed reliquum vitæ curſum videte, quem quidem celeriter perſtringam. Ad hæc enim quæ in civili bello, in maximis Reipublicœ miſeriis fecit, & ea, quæ quotidie facit, feſtinat animus, quæ peto, ut quanquam multò notiora vobis, quam mihi ſunt, tamen, ùt facitis, attente audiatis. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio ſolùm rerum, ſed etiam recordatio. Tametſi incidamus oportet media, nè nimis ſerò ad extrema veniamus.

48. Intimus erat in Tribunatu Clodio; qui ſua erga me beneficia commemorat. Ejus omnium incendiorum fax. Cujus etiam domi quiddam jam tum molitus eſt. Quid dicam, ipſe optimè intelligit. Inde itum Alexandriam contra Senatûs auctoritatem, contra religiones. Sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectiſſimè facere poſſet. Qui tum inde reditus? aut qualis? prius in ultimam Galliam ex Ægypto, quam domum. Quæ autem domus

47. *Stupra & flagitia prœterit Orator quadam inſinuatione.*

48. In reliqua ætate ſeditioſus. *Enumerantur multa ejus acta ſeditioſa, ut quod Clodio intimus fuerit; quod contra Senatûs authoritatem Alexandriam iverit, &c.*

mus? ſuam enim quiſque domum tum obtinebat, neque erat uſquam tua. Domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres? præter unum Miſenum, quod cum ſociis tanquam Siſaponem tenebas?

49. Veniſti è Gallia ad quæſturam petendam. Aude dicere, te prius ad parentem tuum veniſſe, quám ad me. Acceperam jam ante Cæſaris litteras, ut mihi ſatisfieri paterer á te. Itaque ne loqui quidem ſum te paſſus de gratia. Poſtea cuſtoditus ſum á te; tu á me obſervatus in petitione Quæſturæ. Quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere. Cùmque eam rem tuâ ſponte conarêre; non impulſu meo; tamen ita prædicabas, te non exiſtimare, niſi illum interfeciſſes, unquam mihi pro tuis in me injuriis ſatis eſſe facturum. In quo demiror, cur Milonem impulſu meo rem illam egiſſe dicas; cùm te ultrò mihi idem illud deferentem nunquam ſim adhortatus. Quanquam, ſi in eo perſeverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gloriam.

50. *Argumentum II.* Quæſtor es factus. Deinde continuò ſine Senatus conſulto, ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti. Id enim unum in terris, egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugium eſſe ducebas. Ibi te cùm & illius

50. *Confirmationis* Argumentum II. *Eſt ab inductione:* M. Antonius in Quœſtura, Tribunatu, Magiſterio Equitum, Conſulatu oppreſſit Rem publ. ergo in Magiſtratu oppreſſit. *Primo in* Quæſtura. *Quœſtor factus continuo ſine Senatus conſulto, ſine lege ad Cæſarem concurrit, ubi cùm ſe ejus largitionibus & ſuis rapinis explevit, advolavit egens ad Tribunatum. Amplificatur, quod cum Senatus decreviſſet, ut Cœſar ad certam diem exercitum dimitteret, ſe oppoſuerit audax Antonius. & hoſtis Reipubl judicatus ſit.*

illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quòd statim effundas) advolasti egens ad Tribunatum: ut in eo magistratu, si posses, vitrici tui similis esses. Accipite nunc, quæso, non ea, quæ ipse in se, atque in domesticum dedecus impurè, atque intemperanter; sed quæ in nos fortunasque nostras, id est in universam Rempublicam, impiè, ac nefariè fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis.

51. Nam cùm L. Lentulo, C. Marcello, Coss. Callan. labantem, & prope cadentem Rempub. fulcire cuperetis: ipsique C. Cæsari, si sana mente esset, consulere velletis; tum iste venditum atque mancipatum Tribunatum, consiliis vestris opposuit; cervicésque suas ei subjecit securi, quâ multi minoribus in peccatis occiderunt. In te M. Antoni id decrevit Senatus, & quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni solitum more majorum. Et tu apud Patres conscriptos contra me dicere ausus es, cùm ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis Reipub. judicatus? commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Romani nomen extabit, (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur.

52. Quid cupidè á Senatu, quid temerè fiebat? cùm tu unus adolescens universum ordinem decernere de salute Reipub. prohibuisti, neque id semel, sed sæpiùs? neque tu tecum de Senatûs auctoritate agi passus es? Quid autem agebatur, nisi ne delere & evertere Rempub. funditus velles? Cùm te neque principes civitatis rogando, neque majores natu monendo, neque frequens Senatus agendo, de vendita atque addita sententia movere potuit.

53. Tum illud, multis antè rebus tentatis, necessario tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo, tum contra te dedit arma hic ordo Consulibus, reliquisque imperiis & potestatibus. Quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses. Tu inquam, M. Antoni, princeps C. Cæsari omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat, quám causam dementissimi sui consilii & facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, jus Tribunitium sublatum, circumscriptus esset Antonius? omitto, quam hæc falsa, quam levia; præsertim cùm omnino nulla causa justa cuiquam esse possit, contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare tibi certè confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua cónstitisse.

54. O miserum te, si intelligis! miseriorem, si non intelligis. Hoc literis mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei nè posteritatem quidem omnium seculorum unquam immemorem fore: Consules ex Italia expulsos: cumque his Cn. Pompejum, qui Imperij populi Romani decus ac lumen fuit: omnes Consulares, qui per valetudinem exequi cladem illam fugámque potuissent, Prætores, Prætorios, Tribunosplebis, magnam partem Senatûs, omnem sobolem juventutis, unoque verbò Remp. expulsam atque exterminatam suis sedibus.

55. Ut igitur in seminibus causa est arborum & stirpium; sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos? interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives? eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est? afflixit Antonius. Omnia denique, quæ postea vidimus (quid autem mali non vidimus)

53. *Ejus intercessio* Tribunitia, *causa fuit belli civilis, cujus clades Orator enumerat exclamatione duplici, Comparatione & Conversione.*

dimus) ſi rectè ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, ſic iſte Reip. cauſa belli, cauſa peſtis, atque exitii fuit. Reliquæ partes Tribunatûs principiis ſimiles. Omnia perfecit, quæ Senatus ſalvâ Repub. ne fieri poſſent,perfecerat. Cujus tamen ſcelus in ſcelere cognoſcite.

56. Reſtituebat multos calamitoſos. In his patrui nulla mentio. Si ſeverus, cur non in omnes? ſi miſericors, cur non in ſuos? ſed omitto cæteros. Licinium Denticulam de alea condemnatum, colluſorem ſuum reſtituit. Quaſi verò ludere cum condemnato non liceret; ſed ut, quod in alea perdiderat, beneficio legis diſſolveret. Quam attuliſti rationem populo Romano, cur eum reſtitui oporteret? abſentem credo in reos relatum, rem indictâ causâ judicatam; nullum fuiſſe de alea lege judicium; vi oppreſſum & armis, poſtremò, quod de patruo tuo dicebatur, pecuniâ judicium eſſe corruptum. Nihil horum. At vir bonus & Repub. dignus. Nihil id quidem ad rem. Ego tamen, quoniam condemnatum eſſe pro nihilo eſt, ſi ita eſſet, ignoſcerem. Hominem omnium nequiſſimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ eſt de alea, condemnatum, qui in integrum reſtituit, is non apertiſſimè ſtudium ſuum ipſe profitetur?

57. In eodem verò Tribunatu, cùm Cæſar in Hiſpaniam proficiſcens, huic conculcandam Italiam tradidiſſet, quæ fuit ejus peragratio itinerum? luſtratio municipiorum? ſcio me in rebus celebratiſſimis omnium ſermone verſari; eàque, quæ dico, dicturuſque ſum, notiora eſſe omnibus, qui in Italia tum fuêre,

56. Amplificatur 2do. quòd neglecto patruo ſuo iniquè multos exules reſtituerit, præcipue Licinium de alea condemnatum.

57. Amplif. 3tio. quod Italiam ſibi traditam a Cæſare conculcarit, cujus itinera invidioſa hypotypoſi deſcribuntur.

fuêre, quám mihi, qui non fui. Notabo tamen singulas res; etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Ecquod enim unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus?

58. Vehebatur in essedo Tribunus plebis; lictores laureati antecedebant; inter quos apertâ lecticâ Mima portabatur, quam ex oppidis municipiales homines honesti obviam necessario prodeuntes. non noto illo & mimico nomine, sed Volumniam salutabant. Sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi. Rejecta mater, amicam impuri filii, tanquam nurum, sequebatur. O miseræ mulieris fœcunditatem calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam impressit.

59. Reliquorum factorum ejus P. C. difficilis est sanè reprehensio & lubrica. Versatus in bello est; saturavit se sanguine dissimillimorum sui civium; fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum esse volumus (quanquam dissimilis est militum causa & tua: illi secuti sunt, tu quæsisti ducem) tamen, ne apud illos me in invidiam voces, nihil de genere belli dicam. Victor è Thessalia Brundusium cum legionibus revertisti. Ibi me non occidisti. Magnum beneficium! Potuisse enim fateor. Quanquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere.

60. Tanta enim est charitas patriæ, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quòd eam á me servatam esse meminissent. Sed fac te id dedisse mihi, quod non ademisti: meque á te habere vitam, quia

59. Reliqua hujus itineris, & in bello civili acta ita perstringit, ne veteranos offendat. Beneficio Brundusii accepto opponit contumelias Antonii, &c.

quia á te non sit erepta; licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuerar, præsertim cùm te hæc auditurum videres?

61. Venisti Brundusium in sinum & quidem complexum tuæ mimulæ. Quid est? num mentior? quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri? si te municipiorum non pudebat, ne veterani quidem exercitus? quis enim miles fuit, qui Brundusii illam non viderit? Quis, qui nescierit, venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam serò se, quam nequam hominem secutus esset cognoscere?

62. Italiæ rursus percursatio, eâdem comite Mimâ; in oppida militum crudelis & misera deductio; in urbe auri, argenti. maximeque vini, fœda direptio. Accessit, ut Cæsare ignaro, cùm esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum Magister equitum constitueretur. Tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere, & equos vectigales Sergio Mimo tradere. Tum sibi non hanc, quam nunc malè tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum possessiones datas, quid ereptas proferam? cogebat egestas; quò se verteret, non habebat, nondum ei tanta á L. Rubrio, non á L. Turselio hæreditas venerat; nondum in Cn. Pompeij locum multorumque aliorum, qui aberant, repentinus hæres successerat. Erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset,

63. Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus. Loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras; ut tibi necesse esset in populi

62. In Magisterio Equitum *oppressit Rempubl. ostenditur ex decretis rapinis, uti & ejus vinolentia ac vomitu, quem per Incrementum describit Cicero.*

populi Romani conſpectu vomere poſtridie. O rem non modò viſu fœdam, ſed etiam auditu? Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe diceret? in cœtu verò populi R. negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet; is vomens fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum, & totum Tribunal implevit. Sed hoc ipſe fatetur eſſe in ſuis ſordibus. Veniamus ad ſplendidiora.

64. Cæſar Alexandriam ſe recepit felix, ut ſibi quidem videbatur: mea autem ſententiâ, ſi quis Reip. ſit infelix, felix eſſe nemo poteſt. Haſtâ poſitâ pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeij (miſerum me! conſumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeij Magni, voci acerbiſſimæ ſubjecta præconis. Una in illa re ſervitutis oblita civitas ingemuit; ſervientibuſque animis, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Expectantibus omnibus, quiſnam eſſet tam impius, tam demens, tam Diis hominibuſque hoſtis, qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere, inventus eſt nemo, præter Antonium; præſertim cùm tot eſſent circa haſtam illam, qui alia omnia auderent. Unus inventus eſt, qui id auderet, quod omnium fugiſſet & formidaſſet audacia.

65. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit; vel ut veriùs dicam, tantus furor: primùm, ut cùm ſector ſis iſto loco natus, deinde cùm Pompeij ſector, non te execrandum populo Romano, non deteſtabilem, non omnes tibi Deos, non omnes homines, & eſſe inimicos, & futuros ſcias? At quàm inſolenter ſtatim helluo

64. Deinde maximo indignationis affectu bona Cn. Pompeij vendita & empta ab uno Antonio exaggerat.

65. Hæc tanti viri bona ab helluone hoc ſtatim devorata, hyperbola, comparatione, hypotypoſi mirificè amplificat.

helluo invasit in ejus viri fortunas? cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, justitiâ charior. In ejus igitur copias cùm se subitò ingurgitasset, exultabat gaudio persona de Mimo, modò egens, repente dives.

66. Sed ùt est apud Poetam nescio quem: *Malè parta, malè dilabuntur*: incredibile, ac simile portenti est, quonam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus effuderit. Maximus auri numerus fuit; permagnum optimi pondus argenti: pretiosa vestis, multa & lauta suppellex, & magnifica multis locis; non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis, Horum paucis diebus nihil erat.

67. Quæ charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, animal unum fuit. Oceanus medius fidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam citò absorbere potuisse, Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum; apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur. Alia mimi rapiebant, alia mimæ. Domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum; totos dies potabatur, atque id locis pluribus. Suggerebantur etiam sæpè (non enim semper iste felix) damna aleatoria. Conchiliatis Cn. Pompeij peristromatis, servorum in cellis lectos stratos videres. Quamobrem desinite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta. Non modò unius patrimonium, quamvis amplum, ùt illud fuit; sed urbes & regna celeriter tanta nequitia devorare potuisset.

68. At idem ædes etiam & hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimum ostendere? quam

68. Domum Pompeij occupatam esse, exclamatione & novo affectu à disparitate utriusque domini insectatur.

quam domum aliquandiu nemo aſpicere poterat, nemo ſinè lachrymis præteritè; hac te in domo tam diu diverſari non pudet? in qua, quamvis nihil ſapias, tamen nihil tibi poteſt eſſe jucundum. An tu illa in veſtibulo hoſtium ſpolia cùm aſpexiſti, domum tuam te introire putâsti? fieri non poteſt. Quamvis enim ſinè mente, ſine ſenſu ſis, ùt es, tamen & te, & tua, & tuos noſti. Nec verò te unquam, neque vigilantem, neque in ſomnis credo mente poſſe conſiſtere. Neceſſe eſt, quamvis ſis, ut es violentus & furens, cùm tibi objecta ſit ſpecies ſingularis viri, perterritum te de ſomno excitari, furere etiam ſæpe vigilantem.

69. Me quidem miſeret parietum ipſorum atque tectorum. Quid enim unquam domus illa viderat, ni ſi pudicum? quid? niſi ex optimo more & ſanctiſſima diſciplina? fuit enim ille vir P. C. ſicut ſcitis, cùm foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quám inſtitutis domeſticis. Hujus in ædibus, pro cubiculis ſtabula, pro tricliniis popinæ ſunt. Et ſi jam negat, nolite quærere. Frugi factus eſt; mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere juſſit ex duodecim tabulis; claves ademit, foraſque exegit. Quam porrò ſpectatus civis? quam probatus? cujus ex omni vita nihil eſt honeſtiùs, quam quod cum mima fecit divortium

70, Ad quam crebrò uſurpat, *& Conſul & Antonius*? hoc eſt dicere, & Conſul & impudiciſſimus: & Conſul, & homo nequiſſimus. Quid enim aliud Antonius? nam ſi dignitas ſignificaretur in nomine, dixiſſet aliquando, credo, avus tuus ſe & Conſulem & Antonium. Nunquam dixit. Dixiſſet etiam

70. Verùm omiſſis aliis peccatis, quibus Rempubl. vexavit, redit ad civile bellum, cujus cùm cauſa ſit Antonius, ejus tamen reliquias conficere noluit.

etiam collega meus, patruus tuus: nisi es solus Antonius. Sed omitto ea peccata, quæ non sunt earum partium propria, quibus tu Rempub. vexavisti. Ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum; quod natum, conflatum, susceptum operâ tuâ est.

71. Cur ei bello tum propter timiditatem tuam, tum propter libidines defuisti? gustaras civilem sanguinem, vel potiùs exsorbueras; fueras in acie Pharsalica antesignanus; L. Domitium nobilissimum & clarissimum virum occideras; multosque præterea, qui è prælio effugerant, quos Cæsar, ut nonnullos, fortasse servasset, crudelissimè persecutus, trucidaras. Quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causæ, cur in Africam Cæsarem non sequerere? cùm præsertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post ejus ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cujus tu Imperatoris quæstor fueras, Dictatoris Magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, prædæ socius, testamenti, ùt dicebas ipse, filius; appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas.

72. Primò respondisti planè ferociter; & nè omnia videar contra te, propemodum æqua & justa dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potiùs, quam ego ab illo? an ille sinè me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli; ego leges perniciosas rogavi; ego arma contra Consules, Imperatoresque, pop. Rom. contra Senatum populumque Romanum, contra Deos patrios, arasque & focos, contra patriam tuli. Num sibi soli vicit?

71. Nam propter timiditatem & libidines Cæsarem in Africam secutus non est, quare ab Cæsare offenso appellatus de pecunia ex sectione bonorum Pompeij reducta, suorum bonorum auctionem facere coactus est, quam per prosopopœjam irridet Cicero.

vicit?' quorum facinus eſt commune, cur non ſit eorum præda communis? Jus poſtulabas, ſed quid ad rem? plus ille poterat.

73. Itaque excuſſis tuis vocibus, & ad te, & ad prædes tuos milites miſit; cùm repentè á te præclara illa tabula prolata, qui riſus hominum? tantam eſſe tabulam, tam varias, tam multas poſſeſſiones? ex quibus, præter partem Miſeni, nihil erat; quod is, qui auctionaretur, poſſet ſuum dicere. Auctionis verò miſerabilis aſpectus. Veſtis Pompeij non multa, eaque maculoſà. Ejuſdem quædam argentea vaſa colliſa; ſordidata mancipia; ut doleremus, quicquam eſſe ex illis reliquiis, quod videre poſſemus.

74. Hanc autem auctionem hæredes L. Rubrii decreto Cæſaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quò ſe verteret, non habebat. Quin his ipſis temporibus, domi Cæſaris percuſſor ab iſto miſſus, deprehenſus dicebatur eſſe cum ſica. De quo Cæſar in Senatu apertè in te invehens, quæſtus eſt. Proficiſcitur in Hiſpaniam Cæſar; paucis tibi ad ſolvendum propter inopiam tuam prorogatis diebus. Ne tum quidem ſequeris. Tam bonus gladiator rudem tam citò accepiſti? hunc igitur quiſquam, qui in ſuis partibus, id eſt, in ſuis fortunis tam timidus fuerit, pertimeſcat?

75. Profectus eſt aliquando tandem in Hiſpaniam; ſed tuto, ùt ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? aut non ſuſcipienda fuit iſta cauſa, Antoni! aut cùm ſuſcepiſſes, defendenda uſque ad extremum. Ter depugnavit Cæſar cum civibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania.

74. Neque in Hiſpaniam ſecutus eſt Cæſarem, niſi ſerò admodum, quod Cicero irridet imo; à Comparatione conſtantis Dolabellæ; cùm tamen magis huic bello intereſſe oportuiſſet Antonium, nempe ſectorem bonorum Pompeij.

ſpania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella. In Hiſpanienſi vulnus accepit. Si de meo judicio quæris, nollem; ſed tamen conſilium à principio reprehendendum; laudanda conſtantia. Tu verò quid es Cn. Pompeij liberi primùm patriam repetebant. Eſto: fuerit partium hæc cauſa communis. Repetebant præterea Deos Penates, Patrios, aras, focos, Larem ſuum familiarem, in quæ tu invaſeras. Hæc cùm repeterent armis ii, quorum erant legibus (etſi in rebus iniquiſſimis quid poteſt eſſe æqui?) tamen erat æquiſſimum, contra Cn. Pompeij liberos, Cn. Pompeij pugnare ſectorem.

76, At tu Narbone in menſas hoſpitum cùm vomeres, Dolabella pro te in Hiſpania dimicaret? qui verò Narbone reditus? & tamen etiam quærebat, cur ego ex ipſo curſu tam ſubitò revertiſſem. Expoſui nuper P. C. cauſam reditûs mei. Volui, ſi poſſem, etiam ante Calen. Jan. prodeſſe Reip. Nam quod quærebas, quomodo rediſſem: primùm luce, non tenebris; deinde cum calceis & toga, nullis, nec Gallicis, nec lacerna. At etiam aſpicis me, & quidem, ùt videris, iratus. Næ tu mecum jam in gratiam redeas; ſi ſcias, quàm me pudeat nequitiæ tuæ, cujus te ipſum non pudet. Ex omnium omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi; quam quod, qui Magiſter equitum fuiſſe tibi viderere, in proximum annum Conſulatum peteres, vel potius rogares; is per municipia coloniaſque Galliæ, á qua nos tum, cùm Conſulatus petebatur, non rogabatur, petere Conſulatum ſolebamus; cum Gallicis & lacerna cucurriſti.

76. 2do: ridet illum facete Narbone ficto prætextu in poculis reſiſtentem facta diſſimili comparatione ſuæ reverſionis; & petitionis Conſulatus.

77. At videte levitatem. Cùm hora diei decima ferè ad ſaxa rubra veniſſet, delituit in quadam cauponula, atque ibi ſe occultans perpotavit ad veſperum. Inde ciſio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor: quis tu? á Marco tabellarius. Confeſtim ad eam, cujus cauſa venerat, deducitur, eique epiſtolam tradidit. Quam cùm illa legeret flens (erat enim amatoriè ſcripta) Caput autem literarum: ſibi cum illa mima poſthac nihil futurum; omnem ſe amorem abjeciſſe illinc, atque in hanc transfudiſſe; cùm mulier fleret uberius; homo miſericors ferre non potuit, caput aperuit, in collum invaſit. O hominem nequam; quid enim aliud dicam? magis propriè nihil poſſum dicere. Ergo, ut te Catamitum, nec opinato cùm oſtendiſſes, præter ſpem mulier aſpiceret, idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu perturbaſti?

78. Et domi quidem cauſam amoris habuit, foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. Productus in concionem á Trib. pl. cùm reſpondiſſes, te rei tuæ cauſa veniſſe, populum etiam dicacem reddidiſti. Sed nimis multa de nugis; ad majora veniamus. Cæſari ex Hiſpania redeunti obviam longiſſimè proceſſiſti. Celeriter iſti, & rediſti; ut cognoſceret te; ſi minus fortem, attamen ſtrenuum. Factus es ei rurſus neſcio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæſar, quem planè perditum ære alieno, egentemque, ſi eundem nequam

77. 3tio. *Iterum Dialogiſmo irridet levitatem Antonii, qui ut inopinatò ſe conjugi oſtenderet, nocte urbem iniit, quamquam & aliæ cauſæ turpiores fuêre noctu redeundi.*

78. Conſulatu oppreſſit Rempubl. 1mo: *Ante Kal. Jan. egens & ære alieno perditus in Cæſaris gratiam receptus, hujus non item populi juſſu Conſul dicitur, eluſo perfide Dolabella,*

quam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissimè recipiebat.

79. His igitur rebus præclaré commendatus, jussus est renunciari Consul; & quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. Qua in re quanta fuerit utriusque vestrùm perfidia in Dolabellam, quis ignorat? ille induxit, ut peteret; promissum & ereptum intervertit, ad séque transtulit; tu ejus perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Calen. Januarij; cogimur in Senatum; invectus est copiosius multò in istum, & paratius Dolabella, quám nunc ego. Hic autem iratus, quæ dixit, dii boni!

80. Primùm cum Cæsar ostendisset, se prius quám proficisceretur, Dolabellam Consulem esse jussurum; quem negant regem, qui & faceret semper ejusmodi aliquid, & diceret; sed cùm Cæsar ita dixisset, tum hic bonus augur, eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire, vel vitiare posset; idque se facturum esse asseveravit. In quo primùm incredibilem stupiditatem hominis cognoscite

81. Quid enim? isthuc, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si augur non esses, & Consul esses, minus facere potuisses? Vide, ne etiam facilius. Nos enim nunciationem solùm habemus; Consules, & reliqui magistratus etiam spectionem. Esto hoc imperitè (nec enim ab homine nunquam sobrio postulanda providentia) sed videte impudentiam. Multis ante mensibus in Senatu dixit, sed Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspiciis; aut id facturum esse quod fecit. Quisquamne divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cœlo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges, &, si

quis

80. Postquam Magistratum iniit, audiretque Cæsari in Parthos abituro Dolabellam Consulem subrogandum, impudenter & imperitè se ad Sacerdotium rediturum, & auspicia oppositurum dicit,

quis servavit, non habitis comitiis, sed priùs quám habeantur, debet nunciare. Verùm implicata inscitiâ impudentia est; nescit, quod augurem, nec facit, quod pudentem decet.

82. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad Idus Martias Consulatum. Quis unquam apparitor tam humilis? tam abjectus? nihil ipse poterat; omnia rogabat; caput in adversam lecticam inserens, beneficia, quæ venderet, á collega petebat. Ecce Dolabellæ comitiorum dies; sortitio prærogativæ; quiescit, renunciatur, tacet. Prima classis vocatur; renunciatur. Ita, ut assolet, suffragia. Tum secunda classis; quæ omnia sunt citius facta, quám dixi. Confecto negotio, bonus Augur (Lælium diceres) alio die, inquit.

83. O impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cœlo servasse dixisti, neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Calendis Januar. futurum esse provideras, & tantò antè prædixeras. Ergo hercule magna, ut spero, tuâ potius, quam Reipub. calamitate, ementitus es auspicia; obstrinxisti populum Roman. Religione; Augur Auguri, Consul Consuli, obnunciasti. Noli plura, ne acta Dolabellæ videar convellere; quæ necesse est, aliquando ad nostrum collegium deferantur.

84. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus Consul Dolabella; rursus, cùm voles, salvis auspiciis creatus. Si nihil est, cùm Augur his verbis nunciat, quibus tu

82. *A Kal. Jan. ad Idus Martias pari inscitia & Impudentia obnunciavit Comitiis, cum nihil inesset vitii, religiones fingendo.*

84. *Digreditur ad Lupercalia, quibus Ant. Cæsari diadema supplex obtulit, idque fastis inscribi voluit, quod flagitium Orator maximo populi R. odio & morte dignum amplificat exemplis multorum.*

tu nunciasti, consitere te, cùm alio die dixeris, sobrium non fuisse. Sin est aliqua vis in istis verbis, ea quæ sit, Augur á collega requiro. Sed ne fortè ex multis rebus gestis, M. Antonii rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat P. C. apparet esse commotum; sudat, pallet. Quidlibet, modò ne nauseet, faciat; quod in porticu Minutia fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? cupio audire; ut videam, ubi Rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus appareat.

85. Sedebat in rostris collega tuus, amictus togâ purpureâ, in sella aurea, coronatus. Ascendis; accedis ad sellam; ita eras Lupercus, ut te esse Consulem meminisse deberes. Diadema ostendis, gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras; sed attuleras domo meditatum & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plausu reijciebat. Tu ergo unus, scelerate, inventus es; qui, cùm auctor regni esses, eum, quem collegam habebas, dominum habere velles, & idem tentares, quid populus Rom. ferre & pati possit.

86. At etiam misericordiam captabas; supplex te ad pedes abijciebas. Quid petens? ut servires? tibi uni peteres, qui ita à puero vixeras, ut omnia paterêre, ut facilè servires. A nobis populoque Romano mandatum id certè non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam! cùm es nudus concionatus: Quid hoc turpius? quid fœdius? quid suppliciis omnibus dignius? num expectas, dum te stimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes sensûs, lacerat, hæc cruenta: oratio. Vereor, ne imminuam virorum summorum gloriam. Dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quâm vivere eum, qui imposuerit diadema? cùm omnes fateantur, jure interfectum esse, qui abjecerit.

87. At

87. At etiam inſcribi juſſit in faſtis ad Lupercalia: *C. Cæſari Dictatori perpetuo M. Antonium Conſulem populi juſſu regnum detuliſſe, Cæſarem uti noluiſſe.* Jam jam minimè miror, te otium perturbare; non modò urbem odiſſe, ſed etiam lucem;cum perditiſſimis latronibus non ſolùm de die, ſed etiam in diem vivere. Ubi enim tu in pace conſiſtes? qui locus tibi in legibus, & in judiciis eſſe poteſt? quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio ſuſtuliſti? Ideone L. Tarquinius exactus? Spurius Caſſius, Melius, M. Manlius necati? ut multis pôſt ſeculis á M. Antonio, quod fas non eſt, Rex Romæ conſtitueretur?

88. Sed ad auſpicia redeamus. De quibus rebus Idib. Martiis fuit in Senatu Cæſar acturus. Quæro, tum tu quid egiſſes? Audiebam equidem, te paratum veniſſe; quòd me de ementitis auſpiciis, quibus tamen parêre neceſſe erat, putares eſſe dicturum. Suſtulit illum diem fortuna Reipub. Num etiam tuum de auſpiciis judicium interitus Cæſaris ſuſtulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus; in quas ingreſſa erat oratio, prævertendum eſt. Quæ tua fuga? quæ formido illo præclaro die? Quæ propter conſcientiam ſcelerum deſperatio vitæ? cùm ex illa fuga beneficio eorum, qui te, ſi ſanus eſſes, ſalvum eſſe voluerunt, clam te domum receperiſti?

89. O mea ſemper fruſtra veriſſima auguria rerum futurarum! dicebam illis in Capitolio liberatoribus noſtris, cùm me ad te ire vellent; ut ad defendendam Rempub. te adhortarer; quoad metueres, omnia te promiſſurum; ſimul ac timere deſiſſes, ſimilem

88. *Ipſas Idus Martias, quo die cœſus eſt Cæſar, ementita iterum auſpicia parabat. Hujus verò præclari auguris timorem & fugam conſcientiæ præteritorum ſcelerum aſcribit Cicero, ac futura ejus ſcelera veriſſimè proſpexit.*

lem te futurum tui. Itaque cùm cæteri Confulares irent, redirent, in fententia manfi; neque te illo die, neque poftero vidi; neque ullam focietatem optimis civibus cum importuniffimo hofte fœdere ullo confirmari poffe credidi. Poft diem tertium veni in ædem Telluris, & quidem invitus, cùm omnes aditus armati obfiderent.

90. Qui tibi dies ille M. Antoni fuit? Quanquam mihi fubitò inimicus extitifti; tamen me tui miferet, quòd tibi invideris. Qui tu vir, dii immortales, & quantus fuiffes; fi illius diei mentem fervare potuiffes? Pacem haberemus, quæ erat facta per obfidem puerum nobilem M. Bambalionis nepotem. Quanquam te bonum timor faciebat. non diuturnus magifter offic[ii]; improbum fecit ea, quæ, dum timor abeft, â te non difcedit, audacia. Etfi tum, cùm optimum te putabant, me quidem diffentiente, funeri Tyranni, fi illud funus fuit, fceleratiffime præfuifti. Tua illa pulchra laudatio, tua miferatio, tua cohortatio.

91. Tu, tu inquam, illas faces incendifti; & eas quibus femiuftulatus ille eft: & eas, quibus incenfa L. Bellieni domus deflagravit. Tu illos impetus perditorum, & ex maxima parte fervorum, quos nos vi manuque repulimus, in noftras domos immififti. Idem tamen, quafi fuligine abftersâ, reliquis diebus in Capitolio præclara Senatusconfulta fecifti; ne qua poft Idus Martias immunitatis tabula, neve cujus beneficii figeretur. Meminifti ipfe de exulibus. fcis; de immunitate quid dixeris. Optimum verò, quòd Dictaturæ nomen in perpetuum de Republica fuftulifti. Quo quidem facto tantum te cepiffe odium regni videbatur; ut ejus omnem propter proximum Dictatorem metum tolleres.

92. Con-

90. Quidquid lude rectè & è Repub. fecit, timore & fimulatione fecit; poftea verò redeunte audacia, nihil non improbè facturum prævidet & vaticinatur Cicero.

92. Conſtituta Reſpub. videbatur aliis; mihi verò nullo modo; qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num igitur me fefellit? aut num diutius ſui potuit eſſe diſſimilis? Inſpectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur, neque ſolùm ſingulis veniebant immunitates, ſed etiam populis civitas non jam ſingillatim, ſed provinciis totis dabatur. Itaque ſi hæc manent, quæ ſtante Repub. manere non poſſunt, provincias univerſas, Patres Conſcripti, perdidiſtis; neque vectigalia ſolùm, ſed etiam imperium populi Rom. hujus domeſticis nundinis diminutum eſt.

93. Ubi eſt ſepties millies ſeſtertiûm? quod eſt in tabulis, quæ ſunt ad Opis? funeſta illius quidem pecunia, ſed tamen quæ nos, ſi iis, quorum erat, non redderetur, à tributis poſſet vindicare. Tu autem quadringenties ſeſtertiûm, quod Idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Calend. April. debere deſiiſti? quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia, quæ á diverſis emebantur, non inſciente te. Sed unum egregium de Rege Dejotaro, populi Romani amiciſſimo, decretum in Capitolio fixum. Quo propoſito nemo erat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere.

94. Quis enim cuiquam inimicior, quám Dejotaro Cæſar? æque atque huic ordini, ut Equeſtri, ut Maſſilienſibus, ut omnibus, quibus Rempub. populi Rom. charam eſſe ſentiebat. Igitur, á quo vivo, nec præſens, nec abſens quicquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus eſt gratioſus. Compellârat hoſpitem

92. Opinionem ſuam confirmat ex immunitatibus palam venditis & ex ſepties milles ſeſtertium, quos rapuit.

93. Item ex reſtituta & vendita Dejotaro Regi parte Gallo-Græciæ & Armeniæ, quas Cæſar eripuerat.

ſpitem præſens, computârat, pecuniam impetrârat; in ejus tetrarchia unum ex Græcis comitibus ſuis collocârat; Armeniam abſtulerat á Senatu datam. Hæc vivus eripuit, reddit mortuus.

95. At quibus verbis? modo æquum ſibi videri, modò non iniquum. Mira verborum complexio. At ille nunquam (ſemper enim abſenti affui Dejotaro) quicquam ſibi, quod nos pro illo poſtularemus, æquum dixit videri. Syngrapha HS. centies per legatos viros bonos, ſed timidos & imperitos ſine Sexti, ſine reliquorum hoſpitum regis ſententia facta in gynæceo. Quo in loco plurimæ res venierunt, & veneunt. Qua ex ſyngrapha quid ſis aucturus, meditêre cenſeo. Rex enim ipſe ſuâ ſponte, nullis commentariis Cæſaris, ſimul atque audivit ejus interitum, ſuo Marte res ſuas recuperavit.

96. Sciebat homo ſapiens, jus ſemper hoc fuiſſe; ut quæ Tyranni eripuiſſent, ea, Tyrannis interfectis, ii quibus erepta eſſent, recuperarent. Nemo igitur Jure conſultus, ne iſte quidem, qui tibi uni eſt Jureconſultus, per quem hæc agis, ex iſta ſyngrapha deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante ſyngrapham recuperatæ. Non enim á te emit; ſed prius, quám tu ſuum ſibi venderes, ipſe poſſedit. Ille vir fuit; nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

97. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitatores ſunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam venditent. Itaque tanti acervi nummorum apud iſtum conſtruuntur; ut jam appendantur, non numerentur pecuniæ. At quam cæca avaritia eſt? nuper fixa tabula eſt, qua civitates locupletiſſimæ Cretènſium vectigalibus liberantur; ſtatuiturque, nè poſt M. Brutum Proconſulem ſit Creta Provincia.

Tu

97. Tum ex Creta vectigalibus liberata fictis pro libidine commentariis & chirographis Cæſaris.

Tu mentis es compos? Tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari? cum Creta nihil ad Brutum, Cæsare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) Provinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor.

98. Et de exulibus legem, quam fixisti, Cæsar tulit? nullius insector calamitatem; tantum queror, primùm eorum reditus inquinatos, quorum causam Cæsar dissimilem judicavit. Deinde nescio, cur non reliquis idem tribuas. Neque enim plus, quam tres aut quatuor reliqui sunt, qui simili in calamitate sunt. Cur tuâ misericordiâ simili non fruuntur? Cur eos habes in loco patrui? de quo ferre, cùm de reliquis ferres, noluisti. Quem etiam ad censuram petendam impulisti; eamque petitionem comparâsti, quæ & risus hominum, & querelas moveret.

99. Cur autem ea comitia non habuisti? an quia Tribunus plebis sinistrum fulmen nunciabat? Cúm tuâ quid interest, nulla auspia sunt; cùm tuorum, tam sis religiosus. Quid? eundem in Septemviratu nonne destituisti? intervenit enim, cùm metuisti; credo, ne salvo capite negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerâsti; quem patris loco, si ulla in te pietas esset, colere debebas; filiam ejus, sororem tuam ejecisti, alia conditione quæsita, & antè perspecta. Non est satis; probri insimulâsti pudicissimam fœminam. Quid est, quod addi possit? contentus eo non fuisti. Frequentissimo Senatu Cal. Jan. sedente Patruo, hanc tibi esse cum Dolabella causam odii dicere ausus es; quòd ab eo sorori, & uxori tuæ stuprum esse oblatum comperisses. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in Senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior,

98 Ex lege etiam ficta nomine Cæsaris, de restituendis exulibus derelicto impie patruo. Parva hinc fit digressio ad injurias; quibus affecit patruum.

impurior, qui patre audiente, an crudelior, qui in illam miſeram tam ſpurcè, tam impiè dixeris?

100. Sed ad chirographa redeamus, quæ tua fuit cognitio: acta enim Cæſaris, pacis cauſa confirmata ſunt á Senatu; quæ quidem Cæſar egiſſet, non ea, quæ Cæſarem egiſſe dixiſſet Antonius. Unde iſta erumpunt? quo auctore proferuntur? ſi ſunt falſa, cur probantur? ſi vera, cur veneunt? at ſi placuerat, ut ex Calend. Juniis de Cæſaris actis cum conſilio cognoſceretis, quod fuit conſilium? quem unquam convocâſti? quas Cal. Junias expectâſti? an eas, ad quas te, peragratis veteranorum coloniis, ſtipatum armis, retuliſti? O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili atque Majo! tum, cùm etiam Capuam coloniam deducere conatus es, quemadmodum illinc abieris, vel potius penè non abieris, ſcimus.

101. Cui tu urbi minitaris! utinam conêre, ut aliquando illud *penè* tollatur. At quam nobilis tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furioſam vinolentiam tuam proferam? Tua iſta detrimenta ſunt; illa noſtra. Agrum Campanum, qui cùm de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum Reip. vulnus putabamus; hunc tu compranſoribus tuis, & colluſoribus dividebas. Mimos dico, & mimas in agro P. C. Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quonam quidem hæ quondam arationes in populi Romani patrimonio grandi fœnore & fructuoſæ ferebantur. Medico tria millia jugerum, quaſi te ſanâſſet; Rhetori duo, quaſi diſertum facere potuiſſet. Sed ad iter, Italiamque redeamus.

102. Dedu-

100. Inde redit ad chirographa Cæſaris adulterata; & percurſationem ejus ironice traducit, quod coloniam Capuam deducere conatus ſit, item alteram ejus peregrinationem ut veteranis Leontinum & Campanum agrum largiretur.

102. Deduxisti coloniam Casilinum, quo Cæsar ante deduxerat. Consuluisti me per literas de Capua tu quidem, sed idem de Casilino respondissem; possesne, ubi colonia esset, eò coloniam novam jure deducere. Negavi in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci; colonos novos adscribi posse, rescripsi. Tu autem insolentiâ elatus, omni auspiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quò erat paucis annis antè deducta; ut vexillum tolleres, & aratrum circumduceres; cujus quidem vomere portam Capuæ penè perstrinxisti, ut florentis coloniæ territorium minueretur.

103. Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, sanctissimi atque integerrimi viri fundum Cassinatem. Quo jure? quo ore? eodem, inquies, quo in hæredum L. Rubrii, quo in hæredum L. Turselii prædia, quo in reliquas innumerabiles possessiones. Et si ab hasta, valeat hasta, valeant tabulæ; modo Cæsaris, non tuæ; quibus debuisti, non quibus tu te liberavisti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis veniisse dicit? quis hastam istius venditionis vidit? quis vocem præconis audivit? misisse te dicis Alexandriam. qui emeret á Cæsare. Ipsum enim expectare magnum fuit.

104. Quis verò audivit unquam (nullius autem salus curæ pluribus fuit) de fortunis Varronis rem ullam esse detractam? Quid si etiam scripsit ad te Cæsar, ut redderes; quid satis potest dici de tanta impudentia? Remove gladius parumper illos, quos videmus: jam intelliges aliam causam esse hastæ Cæsaris,

102. Ad iter Italiæ reversus reprehendit, quod auspiciorum jure turbato Casilinum coloniam deduxerit.

103. Item quod M. Varronis fundum sine jure pudore vel auctionis mentione, vi & magna cupiditate occuparit.

104. In isto autem fundo insectatur exclamatione & hypotyposi temulentiam Antonii opposita Varronis frugalitate ac sapientia.

ris, aliam confidentiæ & temeritatis tuæ. Non enim te dominus modò illis ſedibus, ſed quivis amicus, vicinus, hoſpes, procurator arcebit. At quam multos dies in ea villa turpiſſimè es perbacchatus? ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, quám diſpari domino (quanquam quomodo iſte dominus?) ſed tamen quam á diſpari tenebantur! Studiorum enim ſuorum M. Varro voluit eſſe illud, non libidinum diverſorium.

105. Quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura pop. Rom. Monumenta majorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrina. At verò te inquilino (non enim domino) perſonabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; ingenui pueri cum meritoriis, ſcorta inter matres familias verſabantur. Caſilino ſalutatum veniebant, Aquino, Interamna, admiſſus eſt nemo. Jure id quidem. In homine enim turpiſſimo obſoleſcebant dignitatis inſignia.

106. Cùm inde Romam proficiſcens ad Aquinum accederet; obviam proceſſit (ut eſt frequens municipium) magna ſanè multitudo. At iſte opertâ lecticâ latus eſt per oppidum, ùt mortuus. Stultè Aquinates. Sed tamen in via habitabant. Quid Anagnini? qui cùm eſſent devii, obviam ei deſcenderunt; ut iſtum, tanquam ſi eſſet, Conſulem ſalutarent, Incredibile dictu; ſed tamen inter omnes conſtabat, neminem eſſe reſalutatum. Præſertim cùm duos ſecum Anagninos haberet, Muſtellam & Laconem; quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter poculorum. Quid ego illas iſtius minas contumeliaſque commemorem, quibus invectus eſt in Sidicinos? vexavit Puteolanos, quòd C. Caſſium & Brutos patronos adoptaſſent, magno quidem judicio, ſtudio, benevolentia, charitate

non

106. Exaggerat in eodem fundo & itinere quod Aquinates & Anagninos non reſalutaverit, Sidicinos & Puteolanos divexaverit.

non ut te; ut Basillum, vi & armis, & alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modo illorum cliens esse.

107. Interea dum tu abes, qui dies ille Collegæ tui? cùm illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit? qua re tibi nunciata, ùt constabat inter eos, qui una fuerunt, concidisti. Quid evenerit postea, nescio. Metum credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cœlo detraxisti; effecistique, non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certè dissimilis esset sui.

108. Qui verò reditus inde Romam? quæ perturbatio totius urbis? memineramus Cinnam nimis potentem, Syllam postea dominantem modò Cæsarem regnantem videramus. Erant fortasse gladii, sed absconditi, nec ita multi. Ista verò quæ, & quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladiis sequuntur; milites scutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis P. C. consuetudine obduruimus. Calen. Jun. cùm in Senatum, ut erat constitutum, venire vellemus; metu perterriti repentè diffugimus.

109. At iste qui Senatu non egeret; neque desideravit quenquam, & potius discessu nostro lætatus est; statimque illa mirabilia facinora effecit, qui chirographa Cæsaris defendisset lucri sui causâ; is leges Cæsaris, easque præclaras, ut Remp. concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit; idémque, cùm actorum Cæsaris defensor esse deberet, & in publicis, & in privatis rebus acta Cæsaris rescidit. In publicis actis nihil est lege gravius; in privatis

107. Post hœc reditum ejus in urbem amplificat dissimili exemplo Collegœ sui Dolabellœ, de Republ. bene meriti, & comparatione Tyrannorum Cinnœ Syllœ, Cœsaris.

109. Nam acta Cœsaris rescidit, & testamentum irritum fecit.

vatis firmiſſimum eſt teſtamentum. Leges alias ſinè promulgatione ſuſtulit; alias ut tolleret, promulgavit. Teſtamentum irritum fecit; quod etiam infimis civibus ſemper obtentum eſt. Signa, tabulas, quas populo Cæſar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeij deportavit, partim in villam Scipionis.

110. Et tu in Cæſaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? quem is majorem honorem conſecutus erat, quam ut haberet pulvinar, ſimulacrum, faſtigium, Flaminem? Eſt ergo Flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, ſic Divo Julio M. Antonius. Quid igitur ceſſas? cur non inaugurâre? ſume diem: vide, qui te inauguret, collegæ ſumus, nemo negabit. O deteſtabilem hominem! ſive quòd Tyranni ſacerdos es, ſive quod mortui. Quæro deinceps, num hodiernus dies, quis ſit, ignores? neſcis heri quartum in Circo diem ludorum Romæ fuiſſe? Te ipſum autem ad populum tuliſſe, ut quintus præterea dies Cæſari tribueretur? Cur non ſumus prætextati? cur honorem Cæſaris tua lege datum deſeri patimur? an ſupplicationes addendo diem contaminari paſſus es? pulvinaria noluiſti? aut undique religionem tolle, aut uſquequaque conſerva.

111. Quæres: placeatne mihi pulvinar eſſe, faſtigium, Flaminem? mihi verò nihil iſtorum placet. Sed tu, qui acta Cæſaris defendis, quid potes dicere? cur alia defendas, alia non cures? niſi fortè vis fateri, te omnia quæſtu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandem? expecto enim eloquentiam tuam. Diſertiſſimum cognovi avum tuum; at etiam apertiorem in dicendo. Ille nunquam nudus eſt concionatus,

 tuum

110 Quos honores vivo Cæſari diligenter curare viſus eſt; nunc mortuo perſolvere negligit, vel ex inconſtantia, vel ex proprio quæſtu.

111. Concludit longam inſectationem comparando & cavillando, ſed jam quaſi victor inſultat adverſario.

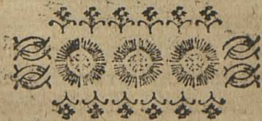
tuum hominis ſimplicis pectus vidimus. Reſpondebiſne ad hæc? aut omnino hiſcere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea: cui reſpondere poſſe confidas? ſed præterita omittamus.

112. *Peroratio*. Hunc unum diem, hunc unum inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, ſi potes. Cur armatorum coronâ Senatus ſeptus eſt? cur me tui ſatellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur homines omnium gentium, maximè barbaros Ithuræos, cum ſagittis deducis in forum? præſidii ſui causâ ſe facere dicit. Nonne igitur millies perire eſt melius, quám in ſua civitate ſine armatorum præſidio, non poſſe vivere? ſed nullum eſt iſtuc: mihi crede, præſidium Charitate & benevolentia civium ſeptum oportet eſſe, non armis. Eripiet, extorquebit tibi iſta populus Rom: utinam ſalvis nobis! ſed quoquo modo nobiſcum egeris, non potes, mihi crede, eſſe diuturnus. Etenim iſta tua minimè avara conjux, quam ego ſine contumelia deſcribo, nimium debet diu populo Rom. penſionem tertiam. Habet populus Rom. ad quos gubernacula Reip. deferat; qui ubicunque terrarum ſunt, ibi eſt omne Reip. præſidium, vel potius ipſa Reſp. Quæ ſe adhuc tantummodo ulta eſt, nondum recuperavit. Habet quidem certè Reſp. adoleſcentes nobiliſſimos, paratos defenſores. Quam volent, illi cedant, otio conſulentes; tamen á Republ. revocabuntur. Et nomen pacis dulce eſt, & ipſa res ſalutaris. Sed inter pacem & ſervitutem plurimum intereſt. Pax eſt tranquilla libertas; ſervitus, poſtremum malorum omnium, non modo bello, ſed morte etiam repellendum. Quòd ſi ſeipſos illi noſtri liberatores è conſpectu noſtro abſtulerunt; at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tar-

112. Peroratio. *Avocat Antonium á conſilio armorum; quibus Senatum obſidet ipſi interitum minatur exemplo Clodii & Curionis.*

Tarquinium Brutus bello eſt perſecutus, qui rex fuit, cùm eſſe Romæ regem licebat. Spurii, Caſſius, Melius, M. Manlius, propter ſuſpicionem regni appetendi, necati: Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, ſed in regnantem impetum fecerunt. Quod cùm ipſum factum per ſe præclarum eſt atque Divinum, tum expoſitum ad imitandum; præſertim cum illi eam gloriam conſecuti ſint, quæ vix cœlo capi poſſe videatur. Etſi enim ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen mortali immortalitatem non arbitror cotemnendam. Recordare illum, M. Antoni diem, quo Dictaturam ſuſtuliſti; pone ante oculos lætitiam Senatus populique Romani; confer cum nundinatione tua, tuorumque; tum intelliges, quantum inter laudem & lucrum interſit. Sed nimirum, ut quidam morbo aliquo, & ſenſus ſtupore ſuavitatem cibi non ſentiunt; ſic libidinoſi, avari, facinoroſi, veræ laudis guſtum non habent. Sed ſi te laus allicere ad recte faciendum non poteſt, ne metus quidem á fœdiſſimis factis poteſt avocare. Judicia non metuis. Si propter innocentiam, laudo, ſi propter vim, non intelligis, ei, qui iſto modo judicia non timeat, quid timendum ſit? Quod ſi non metuis viros fortes, egregioſque cives, quod á corpore tuo prohibetur armis, tui, te, mihi crede, diutius non ferent: quæ eſt autem vita, dies & noctes timere á ſuis? niſi verò aut majoribus habes beneficiis obligatos, quam ille quoſdam habuit ex iis, á quibus eſt interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus? Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literæ, cura, cogitatio, diligentia. Res bello geſſerat, quamvis Reip. calamitoſas, attamen magnas. Multos annos regnare eſt meditatus: magno labore, magnis periculis, quod cogitaverat, effecerat, muneribus, monumentis, congiariis, epulis, multitudinem imperitam delinierat. Suos præmiis, adverſarios clementiæ ſpecie devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patien-

tia consuetudinem serviendi. Cùm illo ego te dominandi cupiditate conferre possum; cæteris verò rebus nullo modo es comparandus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo Reip. sunt inusta, hoc tamen boni est; quod didicit jam populus Rom. quantum cuique crederet, quibus se committeret, á quibus caveret. Hæc non cogitas? nec intelligis, satis esse viris fortibus didicisse, quám sit re pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, Tyrannum occidere? an, cùm illum homines non tulerint, te ferent? Certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur; nec occasionis tarditas expectabitur. Respice quæso aliquando Rempubl. M. Antoni; quibus ortus sis, non quibuscum vivis, considera: mecum, ùt voles: cum Republ. redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris. Ego de me ipso profitebor. Defendi Remp. adolescens, non deseram senex; contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas Civitatis potest; ut aliquando dolor populi Rom. pariat, quod jam diu parturit. Etenim si abhinc annos propè viginti hoc ipso in templo, negavi posse mortem immaturam esse Consulari; quantò verius nunc negabo seni? mihi verò P. C. jam etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modò hæc opto: unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam. Hoc mihi majus á Diis immortalibus dari nihil potest. Alterum, ut ita cuique eveniat, ut de Republica quisque mereatur.

CORNELII NEPOTIS
VITÆ
Excellentium Imperatorum.
Pars Poſterior.

XV.
EPAMINONDAS
SYNOPSIS.

I. Origo. *Thebanus.* II. Vita, ubi occurrunt. *I. Virtutes animi. ſcilicet; eruditio in muſica, in Philoſophia, in palæſtra c. 2. Prudentia. Corporis robur. Animi magnitudo. Veracitas. Continentia. Patientia. Taciturnitas. Studium diſcendi. Liberalitas. c. 3. Abſtinentia c. 4. Eloquentia c. 5. & 6. Injuriarum oblivio. c. 7. II. Res geſtæ. Apud Leuctra Lacedæmonios ſuperavit, ſolitoque diutius retentum imperium graviter excuſavit. c. 7. & 8. Meſſenam obſidione cinxit. c. 8. Apud Mantineam Lacedæmonios ſua morte ſuperavit: c. 9.* III. Mors. *In prœlio apud Mantineam mortiferum vulnus accepit, eoque fuit extinctus. c. 9. Elogium defuncti. c. 10.*

Caput I.

EPAMINONDAS Polymni filius, Thebanus. De hoc priusquam ſcribamus, hæc præcipienda videntur lectoribus, ne alienos mores ad ſuos referant; neve ea, quæ ipſis leviora ſunt, pari modo apud cæteros fuiſſe, arbitrentur. Scimus enim, Muſicen noſtris moribus abeſſe á principis perſona; ſaltare etiam in vitiis poni. Quæ omnia apud Græcos & grata & laude digna ducuntur. Cum autem exprimere imaginem conſuetudinis atque vitæ velimus Epaminondæ, nihil videmur debere prætermittere, quod pertineat ad eam declarandam. Quare dicemus primum de genere ejus; deinde quibus diſciplinis, & á

quibus sit eruditus: tum de moribus, ingeniiq; facultatibus, & si qua alia digna memoriâ erunt: postremo de rebus gestis, quæ á plurimis omnibus anteponuntur virtutibus.

Cap. II. Natus igitur patre, quo diximus, honesto genere, pauper jam â majoribus relictus. Eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis. Nam & citharizare, & cantare ad chordarum sonum doctus est â Dionysio: qui non minore fuit in musicis gloria, quam Damon, aut Lamprus; quorum pervulgata sunt nomina: carmina cantare tibiis ab Olympiodoro, saltare á Calliphrone. At Philosophiæ præceptorem habuit Lysim Tarentinum, Pythagoreum: cui quidem sic fuit deditus, ut adolescens tristem & severum senem omnibus æqualibus suis in familiaritate anteposuerit: neque prius eum â se dimiserit, quam doctrinis tantò antecessit condiscipulos, ut facile intelligi posset, pari modo superaturum omnes in cæteris artibus. Atque hæc ad nostram consuetudinem sunt levia, & potius contemnenda: at in Græcia utique olim magnæ laudi erant. Postquam ephebus factus est, & palæstræ dare operam cœpit; non tam magnitudini virium servivit, quam velocitati. Illam enim ad athletarum usum, hanc ad belli existimabat utilitatem pertinere. Itaque exercebatur plurimum currendo & luctando, ad eum finem, quoad stans complecti * posset, atque contendere. In armis plurimum studii consumebat.

Cap. III. Ad hanc corporis firmitatem, plura etiam animi bona accesserant. Erat enim modestus, prudens, gravis, temporibus sapienter utens, peritus belli; fortis manu, animo maximo: adeò veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur. Idem continens, clemens, patiensque admirandum in modum non solum populi, sed etiam amicorum ferens injurias: inprimisque commissa celans: quod interdum

nos

* *Complecti* scilicet *adversarium. Nam duplex erat pugna:* erecta *stantium, &* volutatoria *jacentium.*

non minus prodeſt, quam diſerte dicere: Studioſus audiendi, ex hoc enim facilime diſci arbitrabatur. Itaque cum in circulum veniſſet, in quo aut de republica diſputaretur, aut de Philoſophia ſermo haberetur, nunquam inde prius diſceſſit, quam ad finem ſermo eſſet deductus. Paupertatem adeo facile perpeſſus eſt, ut de republica nihil, præter gloriam, ceperit. Amicorum in ſe tuendo caruit facultatibus. Fide ad alios ſublevandos ſæpe ſic uſus eſt, ut poſſit judicari, omnia ei cum amicis fuiſſe communia. Nam cum aut civium ſuorum aliquis ab hoſtibus fuiſſet captus, aut virgo amici nubilis propter paupertatem collocari non poſſet, amicorum concilium habebat, & quantum quiſque daret, pro cujusque facultatibus, imperabat. Eamque ſummam cum faceret, prius quam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant; eique ut ipſi numerarent, faciebat; ut ille, ad quem ea res perveniebat, ſciret, quantum cuique deberet.

Cap. IV. Tentata autem eſt ejus abſtinentia à Diomedonte Cyziceno. Namque is rogatu Artaxerxis Epaminondam pecunia corrumpendum ſuſceperat. Hic magno cum pondere auri Thebas venit, & Micythum adoleſcentulum quinque talentis ad ſuam perduxit voluntatem: quem tum Epaminondas plurimum diligebat. Micythus Epaminondam convenit, & cauſam adventus Diomedontis oſtendit. At ille Diomedonte coram: Nihil, inquit, opus pecunia eſt: nam ſi ea Rex vult, quæ Thebanis ſint utilia, gratis facere ſum paratus. Sin autem contraria, non habet auri atque argenti ſatis. Namque orbis terrarum divitias accipere nolo, pro patriæ caritate. Te, qui me incognitum tentaſti, tuique ſimilem exiſtimaſti, non miror, tibique ignoſco: ſed egredere properè, ne alios corrumpas, cum me non potueris. Tu Micythe, argentum huic redde, niſi id confeſtim facis, ego te tradam magiſtratui. Hunc Dio-

medon cum rogaret, ut tuto exire, ſuaque, quæ attuliſſet, liceret efferre, iſtud, inquit, faciam; neque tua cauſa, ſed mea: ne ſi tibi ſit pecunia ademta, aliquis dicat, ad me ereptum perveniſſe, quod delatum accipere noluiſſem. A quo cum quæſiſſet, quò ſe deduci vellet, & ille Athenas dixiſſet, præſidium dedit, ut eo tutò perveniret. Neque vero id ſatis habuit, ſed etiam ut inviolatus in navem aſcenderet, per Chabriam Athenienſem, de quo ſupra mentionem fecimus, effecit. Abſtinentiæ erit hoc ſatis teſtimonium. Plurima quidem proferre poſſemus, ſed modus adhibendus eſt: quoniam uno hoc volumine *vitas excellentium virorum* complurium concludere conſtituimus;quorum ſeparatim multis millibus verſuum complures ſcriptores ante nos explicarunt.

Cap. V. Fuit & diſertus, ut nemo Thebanus ei par eſſet eloquentia; neque minus concinnus in brevitate reſpondendi, quam in perpetua oratione ornatus. Habuit obtrectatorem Meneclidem quendam, indidem Thebis, & adverſarium in adminiſtranda republica, ſatis exercitatum in dicendo, ut Thebanum ſcilicet. Namque illi genti plus ineſt virium, quam ingenii. Is, quod in re militari florere Epaminondam videbat, hortari ſolebat Thebanos, ut pacem bello anteferrent, ne illius Imperatoris opera deſideraretur. Huic ille, fallis, inquit, verbo cives tuos, quod hos á bello avocas: Otii enim nomine ſervitutem concilias. Nam paritur pax bello. Itaque qui ea diutina volunt frui, bello exercitati eſſe debent. Quare ſi Principes Græciæ eſſe vultis, caſtris eſt vobis utendum, non palæſtra. Idem ille Meneclides cum huic objiceret, quod liberos non haberet, neque uxorem duxiſſet; maximeque inſolentiam, quod ſibi Agamemnonis belli gloriam videretur conſecutus: at ille, deſine, inquit, Meneclide, de uxore mihi exprobrare: Nam nullius in iſta re minus uti conſilio volo, (Habebat enim Meneclides ſuſpi-

ſuſpicionem adulterii.) Quod autem m e Agamemnonem æmulari putas, falleris. Namque ille cum univerſa Græcia vix decem annis unam cepit urbem; ego contra ex una urbe noſtra, dieque uno, totam Græciam, Lacedæmoniis fugatis, liberavi.

Cap. VI. Idem cum in conventum veniſſet Arcadum, petens, ut ſocietatem cum Thebanis & Argivis facerent: Contraque Calliſtratus, Athenienſium legatus, qui eloquentiá omnes eo præſtabat tempore, poſtularet, ut potius amicitiam ſequerentur Atticorum; & in oratione ſua multa invectus eſſet in Thebanos & Argivos, in eiſque hoc poſuiſſet; animadvertere debere Arcades, quales utraque civitas cives procreaſſet, ex quibus de cæteris poſſent judicare: Argivos enim fuiſſe Oreſtem & Alcmæonem matricidas: Thebis Oedipum natum, qui, cum patrem ſuum interfeciſſet, ex matre liberos procreasset. Hic in reſpondendo Epaminondas, cum de cæteris peroraſſet, poſtquam ad illa duo opprobria pervenit, admirari ſe dixit ſtultitiam Rhetoris Attici, qui non animadverterit innocentes illos natos, domi ſcelere admiſſo, cum patriâ eſſent pulſi, receptos eſſe ab Athenienſibus. Sed maximè ejus eloquentia eluxit Spartæ legati ante pugnam Leuctricam. Quò cum omnium ſociorum conveniſſent legati, coram frequentiſſimo legationum conventu, ſic Lacedæmoniorum tyrannidem corguit, ut non minus illa oratione opes eorum concuſſerit, quam Leuctrica pugna. Tum enim perfecit, quod poſt apparuit, ut auxilio ſociorum Lacedæmonii privarentur.

Cap. VII. Fuiſſe autem patientem, ſuorumque injurias ferentem civium, quod ſe patriæ iraſci nefas eſſe duceret, hæc ſunt teſtimonia. Cum eum propter invidiam cives exercitui præficere noluiſſent, duxque eſſet delectus belli imperitus, cujus errore eo eſſet deducta res illa militum, ut omnes de ſalute pertimeſcerent, quod locorum anguſtiis clauſi ab hoſtibus obſidebantur: deſiderari cœpta eſt Epami-

nondæ diligentia. Erat enim ibi privatus numero militis: á quo cum peterent opem, nullam adhibuit memoriam contumeliæ, & exercitum obſidione liberatum domum reduxit incolumem. Neque vero hoc ſemel fecit, ſed ſæpius. Maxime autem fuit illuſtre, cum in Peloponneſum exercitum duxiſſet adverſus Lacedæmonios, haberetque collegas duos, quorum alter erat Pelopidas vir fortis ac ſtrenuus. Hic cum criminibus adverſariorum omnes in invidiam veniſſent, ob eamque rem imperium his eſſet abrogatum, atque in eorum locum alii prætores ſucceſſiſſent, Epaminondas plebiſcito non paruit, idemque ut facerent, perſuaſit collegis, & bellum, quod ſuſceperat, geſſit. Namque animadvertebat, niſi id feciſſet, totum exercitum propter prætorum imprudentiam, inſcitiamque belli periturum. Lex erat Thebis, quæ morte multabat, ſi quis imperium diutius retinuiſſet, quam lege præfinitum foret. Hanc Epaminondas, cum reipubl. conſervandæ cauſa latam videret, ad perniciem civitatis conferre noluit, & quatuor menſibus diutius quam populus juſſerat, geſſit imperium.

Cap. VIII. Poſtquam domum reditum eſt, collegæ ejus hoc crimine accuſabantur, quibus ille permiſit, ut omnem cauſam in ſe transferrent, ſuaque operâ factum contenderent, ut legi non obedirent. Qua defenſione illis periculo liberatis, nemo Epaminondam reſponſurum putabat, quod, quid diceret, non haberet. At ille in judicium venit, nihil eorum negavit, quæ adverſarii crimini dabant, omniaque, quæ collegæ dixerant, confeſſus eſt, neque recuſavit, quominus legis pœnam ſubiret; ſed unum ab iis petivit, ut in periculo * ſuo conſcriberent: EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST, QUOD EOS COEGIT APUD LEUCTRA SUPERA-

* *Periculum pro libello, ſive tabula Judicum. Nam & Cic. ait: tabulæ publicæ periculaq: Magiſtratuum. l. 3. in Verr.*

PERARE LACEDÆMONIOS, QUOS ANTE SE IMPERATOREM NEMO BOEOTIORUM AUSUS FUIT ASPICERE IN ACIE; QUODQUE UNO PROELIO NON SOLUM THEBAS AB INTERITU RETRAXIT, SED ETIAM UNIVERSAM GRÆCIAM IN LIBERTATEM VINDICAVIT, EOQUE RES UTRORUMQUE PERDUXIT, UT THEBANI SPARTAM OPPUGNARENT, LACEDÆMONII SATIS HABERENT, SI SALVI ESSE POSSENT; NEQUE PRIUS BELLARE DESTITIT, QUAM MESSENA CONSTITUTA URBEM EORUM OBSIDIONE CLAUSIT. Hæc cum dixiſſet, riſus omnium cum hilaritate coortus eſt: neque quisquam judex auſus eſt de eo ferre ſuffragium.

Cap. IX. Sic á judicio capitis maxima diſceſſit gloriâ. Hic extremo tempore Imperator apud Mantineam, cum acie inſtructa audacius inſtaret hoſtibus, cognitus á Lacedæmoniis, quod in ejus unius pernicie patriæ ſitam putabant ſalutem, univerſi in unum impetum fecerunt, neque prius abſceſſerunt, quam magna cæde facta multiſque occiſis, fortiſſimè ipſum Epaminondam pugnantem ſparo eminus percuſſum concidere viderunt. Hujus caſu aliquantulum retardati ſunt Bœotii: neque tamen prius pugna exceſſerunt, quam repugnantes profligarunt. At Epaminondas cum animadverteret, mortiferum ſe vulnus accepiſſe, ſimulque, ſi ferrum, quod ex haſtili in corpore remanſerat, extraxiſſet, animam ſtatim amiſſurum: uſque eo retinuit, quoad renuntiatum eſt, viciſſe Bœotios. Id poſtquam audivit, *ſatis*, inquit, *vixi: invictus enim morior.* Tum ferro extracto, confeſtim exanimatus eſt.

Cap. X. Hic uxorem nunquam duxit; In quo cum reprehenderetur á Pelopida, qui filium habebat infamem; maleque eum in eo patriæ conſulere diceret, quod liberos non relinqueret: vide, inquit, ne tu pejus conſulas, qui talem ex te natum relicturus ſis. Neque vero ſtirps mihi poteſt deeſſe; namque

ex me natam relinquo pugnam Leuctricam, quæ non modo mihi ſuperſtes, ſed etiam immortalis ſit neceſſe eſt. Quo tempore duce Pelopida exules Thebas occuparunt, & præſidium Lacedæmoniorum ex arce expulerunt, Epaminondas, quamdiu facta eſt cædes civium, domi ſe retinuit; quod neque malos defendere volebat, neque impugnare, ne manus ſuorum ſanguine cruentaret: namque omnem civilem victoriam funeſtam putabat: Idemque, poſtquam apud Cadmeam pugnari cum Lacedæmoniis cœpit, in primis ſtetit. Hujus de virtutibus vitaque ſatis erit dictum, ſi hoc unum adjunxero, quod nemo eat inficias, Thebas & ante Epaminondam natum, & poſt ejuſdem interitum perpetuò alieno paruiſſe imperio: contra eas, quàm diu ille præfuerit reipublicæ, caput fuiſſe totius Græciæ. Ex quo intelligi poteſt, unum hominem pluris, quam civitatem fuiſſe.

XVI.
P E L O P I D A S.
SYNOPSIS.

I. Origo. *Thebanus.* II. Vita. *à Lacedæmoniis patria pulſus, quam ipſe liberare ſtatuerat XII. adoleſcentibus ſtipatus, inter epulas interfecto Magiſtratu, Urbem & Arcem obſidione liberavit. c. 2. 3. Leuctricæ pugnæ interfuit c. 4. Spartam cum Epaminonda oppugnavit, ib. Legatus in Perſas eſt profectus, quò Meſſena celerius reſtitueretur, ibid:* III. Mors. *Ab Alexandro Pheræo ſimul cum Iſmenia comprehenſus, inque vincula conjectus eſt c. 5. Ab Epaminonda liberatus, ſubſidioque Thebanis profectus in prœlio contra iſtum Alexandrum, cum ira incenſus equum in eum concitaſſet, & procul ſuis digreſſus eſſet, conjectu telorum confoſſus cecidit, ibid.*

Caput I.

PELOPIDAS Thebanus magis hiſtoricis, quam vulgo notus. Cujus de virtutibus dubito quem-

admodum

admodum exponam; quod vereor, ne, si res explicare incipiam, non vitam ejus enarrare, sed historiam videar scribere: si tantummodo summas attigero, ne rudibus literarum Græcarum minus lucidè appareat, quantus fuerit ille vir. Itaque utrique rei occurram, quantum potero, & medebor cum satietati, tum ignorantiæ lectorum. Phœbidas Lacedæmonius, cum exercitum Olynthum duceret, iterque per Thebas faceret, arcem oppidi, quæ Cadmea nominatur, occupavit impulsu perpaucorum Thebanorum, qui, adversariæ factioni quo facilius resisterent, Laconum rebus studebant: idque suo privato, non publico, fecit consilio. Quo facto eum Lacedæmonii ab exercitu removerunt, pecuniaque multarunt: neque eo magis arcem Thebanis reddiderunt, quod susceptis inimicitiis satius ducebant eos obsideri, quam liberari. Nam post Peloponnesium bellum, Athenasque devictas, cum Thebanis sibi rem esse existimabant: & eos esse solos, qui adversus resistere auderent. Hac mente amicis suis summas potestates dederant; alteriusque factionis principes partim interfecerant, alios in exilium ejecerant: in quibus Pelopidas hic, de quo scribere exorsi sumus, pulsus patria carebat.

Cap. II. Hi omnes fere Athenas se contulerant, non quo sequerentur otium, sed, ut quemque ex proximo locum fors obtulisset, eo patriam recuperare niterentur. Itaque cum tempus est visum rei gerendæ, communiter cum his, qui Thebis idem sentiebant, diem delegerunt ad inimicos opprimendos, civitatemque liberandam, eum, quo maximi magistratus simul consueverant epulari. Magnæ sæpe res non ita magnis copiis sunt gestæ; sed profecto nunquam ab tam tenui initio tantæ opes sunt profligatæ. Nam duodecim adolescentuli coierunt ex his, qui exilio erant multati, cum omnino non essent amplius centum, qui tanto se offerrent periculo. Qua

paucita-

paucitate perculſa eſt Lacedæmoniorum potentia. Hi enim non magis adverſariorum factioni, quam Spartanis eo tempore bellum intulerunt, qui principes erant totius Græciæ. Quorum imperioſa majeſtas, neque ita multo poſt, Leuctricâ pugnâ, ab hoc initio perculſa concidit. Illi igitur duodecim, quorum erat dux Pelopidas, cum Athenis interdiu exiſſent, ut veſperaſcente cœlo Thebas poſſent pervenire, cum canibus venaticis exierunt, retia ferentes, veſtitu agreſti, quo minore ſuſpicione facerent iter. Qui cum tempore ipſo, quo ſtuduerant, perveniſſent, domum Charonis diverterunt, á quo & tempus & dies erat datus.

Cap. III. Hoc loco libet interponere, etſi ſejunctum á re propoſita eſt. NIMIA FIDUCIA QUANTÆ CALAMITATI SOLEAT ESSE. Nam magiſtratuum Thebanorum ſtatim ad aures pervenit, exules in urbem deveniſſe, id illi vino epuliſque dediti, uſque eo deſpexerunt, ut ne quærere quidem de tanta re laborarint. Acceſſit etiam, quod magis aperiret eorum dementiam: Allata eſt enim epiſtola Athenis ab Archia Hierophante Archiæ, qui tum maximum magiſtratum Thebis obtinebat: in qua omnia de profectione exulum ſcripta erant, quæ cum accubanti in convivio eſſet data, ſicut erat ſignata, in pulvinum ſubijciens, *in craſtinum*, inquit, *differo res ſeveras*. At illi omnes cum jam nox proceſſiſſet, vinolenti ab exulibus, duce Pelopida, ſunt interfecti. Quibus rebus confectis, vulgo ad arma libertatemque vocato, non ſolum qui in urbe erant, ſed etiam undique ex agris concurrerunt, præſidium Lacedæmoniorum ex arce pepulerunt, patriam obſidione liberaverunt. Auctores Cadmeæ occupandæ partim occiderunt, partim in exilium ejecerunt.

Cap. IV. Hoc tam turbido tempore, ſicut ſupra docuimus, Epaminondas, quoad cum civibus dimicatum eſt, domi quietus fuit. Itaque hæc liberan-

darum

darum Thebarum propria laus est Pelopidæ: cæteræ fere omnes communes cum Epaminonda. Namque in Leuctrica pugna, imperatore Epaminonda, hic fuit dux delectæ manûs, quæ prima phalangem prostravit Laconum. Omnibus præterea periculis affuit: sicut Spartam cum oppugnavit, alterum tenuit cornu: quoque Messena celerius restitueretur, legatus in Persas est profectus. Denique hæc fuit altera persona Thebis, sed tamen secunda, ita, ut proxima esset Epaminondæ.

Cap. V. Conflictatus autem est cum adversa fortuna. Nam & initio, sicut ostendimus, exul patria caruit: & cum Thessaliam in potestatem Thebanorum cuperet redigere, legationisque jure satis tectum se arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset; á tyranno Alexandro Pheræo simul cum Ismenia comprehensus in vincula conjectus est: hunc Epaminondas recuperavit, bello persequens Alexandrum. Post id factum, numquam is animo placari potuit in eum á quo erat violatus. Itaque persuasit Thebanis, ut subsidio Thessaliæ proficiscerentur, tyrannosque ejus expellerent. Cujus belli cum summa ei esset data, eoque cum exercitu profectus esset, non dubitavit, simul ac conspexit hostem, confligere. In quo prælio Alexandrum ut animadvertit, incensus ira equum in eum concitavit, proculque digressus á suis, conjectu telorum confossus concidit. Atque hoc secundâ victoriâ accidit. Nam jam inclinatæ erant tyrannorum copiæ. Quo facto omnes Thessaliæ civitates interfectum Pelopidam coronis aureis, & statuis æneis, liberosque ejus multo agro donarunt.

XVII.
A G E S I L A U S.
SYNOPSIS.

I. Origo. *Patriâ Lacedæmonius.* II. Vita. *De Re-*

Regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. c. 1. Imperio potitus cum exercitu in Asiam proficiscitur, cumque Tissapherne præfectorum Regiorum principe, inducias trimestres facit; quas ipse quidem summa fide servat, adversarius autem perfide violat. c. 2. Phrygiam depopulatus Ephesum hiematum copias reducit, ibique variis modis exercet. c. 2. Sardes expugnavit c. 3. Regem Persarum adoriendi consilium suscipit, sed ab Ephoris revocatus paret. c. 4. Athenienses apud Coroneam vicit. c. 4. Corinthiorum copias prostravit, sed urbem ipsorum expugnare noluit: quod adversus barbaros cum Lacedæmoniis steterat. c. 5. Spartam contra Epaminondam defendit. c. 6. Patriam suis opibus adjuvit, ipse modico contentus. c. 7. Ab Ægyptiis ob corporis deformitatem & abstinentiam, contemptus nihilominus illis subsidio fuit. c. 8. III. Mors. *Ex Ægypto reversus in portu Menelai, qui jacet inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. c. 8.*

Caput I.

AGESILAUS Lacedæmonius, cum á cœteris scriptoribus, tum eximiè à Xenophonte Socratico collaudatus est. Eo enim usus est familiarissimè. Hic primum de regno cum Leotychide fratris filio habuit contentionem. Mos est enim á majoribus Lacedæmoniis traditus, ut duos haberent semper reges, nomine magis, quam imperio, ex duabus familiis Procli & Euristhenis, qui principes, ex progenie Herculis, Spartæ reges fuerunt. Harum ex altera in alterius familiæ locum fieri non licebat, itaque utraque suum retinèbat ordinem. Primum ratio habebatur, qui maximus natu esset ex liberis ejus, qui regnans decessisset. Sin is virilem sexum non reliquisset, tunc eligebatur, qui proximus esset propinquitate. Mortuus erat Agis rex frater Agesilai, filium reliquerat Leotychidem, quem ille

ille vivus non agnorat: eundum moriens ſuum eſſe dixerat. Is de honore regni cum Ageſilao ſuo patruo contendit: neque id, quod petivit, conſecutus eſt: Nam Lyſandro ſuffragante, homine (ut oſtendimus ſupra) factioſo; & his temporibus potente, Ageſilaus antelatus eſt.

Cap. II. Hic ſimul atque imperii potitus eſt, perſuaſit Lacedæmoniis, ut exercitum emitterent in Aſiam, bellumque Regi facerent, docens, ſatius eſſe,in Aſia, quam in Europa, dimicari. Namque fama exierat, Artaxerxem comparare claſſem pedeſtresque exercitus, quos in Græciam mitteret. Data poteſtate, tanta celeritate uſus eſt, ut prius in Aſiam cum copiis pervenerit, quam regii ſatrapæ eum ſcirent profectum: quo factum eſt, ut omnes imparatos imprudenteſque offenderet. Id ut cognovit Tiſſaphernes, qui ſummum imperium tum inter præfectos habebat regios, inducias á Lacone petivit, ſimulans ſe dare operam, ut Lacedæmoniis cum Rege conveniret: re autem vera ad copias comparandas: eaſque impetravit trimeſtres. Juravit autem uterq; ſe ſine dolo inducias conſervaturum: in qua pactione ſumma fide manſit Ageſilaus: contra ea Tyſſaphernes nihil aliud, quam bellum comparavit. Id etſi ſentiebat Laco, tamen jus jurandum ſervabat, multumque in eo conſequi ſe dicebat, quod Tiſſaphernes perjurio ſuo & homines ſuis rebus abalienaret, & deos ſibi iratos redderet: ſe autem ſervata religione confirmare exercitum. Cum animadverteret, deorum numen facere ſecum, hominesque ſibi conciliari amiciores, quod his ſtudere conſueſſent, quos conſervare fidem viderent.

Cap. III. Poſtquam induciarum præteriit dies, barbarus non dubitans, quod ipſius erant plurima domicilia in Caria, & ea regio his temporibus multo putabatur locupletiſſima, eo potiſſimum hoſtes impetum facturos, omnes ſuas copias eo contraxerat.

rat. At Agesilaus in Phrygiam se convertit, eamque prius depopulatus est, quam Tissaphernes usquam se moveret. Magna præda militibus locupletatis, Ephesum hyematum exercitum reduxit: atque ibi officinis armorum institutis, magnâ industriâ bellum apparavit: & quo studiosius armarentur, præmia proposuit, quibus donarentur, quorum egregia in ea re fuisset industria. Fecit idem in exercitationum generibus, ut, qui cœteris præstitissent, eos magnis afficeret muneribus. His igitur rebus effecit, ut & ornatissimum, & exercitatissimum haberet exercitum. Huic cum tempus esset visum copias extrahere ex hybernaculis: vidit, si, quo esset iter facturus, palam pronunciasset, hostes non credituros, aliasque regiones occupaturos, nec dubitaturos, aliud esse facturum, ac pronunciasset. Itaque cum ille Sardes se iturum dixisset, Tissaphernes eandem Cariam defendendam putavit. In quo cum eum opinio fefellisset, victumque se vidisset consilio, sero suis præsidio profectus est. Nam cum illo venisset, jam Agesilaus multis locis expugnatis, magna erat præda potitus. Laco autem, cum videret hostes equitatu superare, nunquam in campo sui fecit potestatem, & his locis manum conseruit, quibus plus pedestres copiæ valerent. Pepulit ergo, quotiescunque congressus est, multo majores adversariorum copias: & sic in Asia versatus est, ut omnium opinione victor duceretur.

Cap. IV. Hic cum jam animo meditaretur proficisci in Persas, & ipsum regem adoriri, nuntius ei domo venit Ephorum jussu, bellum Athenienses & Bœotios indixisse Lacedæmoniis, quare venire non dubitaret. In hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica: qui cum victori præesset exercitui, maximamque haberet fiduciam regni Persarum potiundi, tanta modestia dicto audiens fuit jussis absentium magistratuum, ut si privatus in

comitio esset Spartæ. Cujus exemplum utinam Imperatores nostri sequi voluissent. Sed illuc redeamus. Agesilaus opulentissimo regno præposuit bonam existimationem, multoque gloriosius duxit, si institutis patriæ paruisset, quam si bello Asiam superasset. Hac igitur mente Hellespontum copias trajecit, tantaque usus est celeritate, ut, quod iter Xerxes anno vertente confecerat, hic transierit triginta diebus. Cum jam haud ita longe abesset à Peloponneso, obsistere ei conati sunt Athenienses & Bœotii, cæterique eorum socii apud Coroneam: quos omnes gravi prœlio vicit. Hujus victoriæ vel maxima fuit laus, quod cum plerique ex fuga se in templum Minervæ conjecissent, quæreretúrque ab eo, quid his vellet fieri; etsi aliquot vulnera acceperat eo prœlio, & iratus videbatur omnibus, qui adversus arma tulerant, tamen antetulit iræ religionem, & eos vetuit violari. Neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa deorum sancta haberet: sed etiam apud barbaros summa religione omnia simulacra, arasque conservavit. Itaque prædicabat, mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.

Cap. V. Post hoc prœlium, collatum est omne bellum circa Corinthum: ideoque Corinthium est appellatum. Hic cum unâ pugnâ decem millia hostium Agesilao duce cecidissent; eoque facto opes adversariorum debilitatæ viderentur: tantum abfuit ab insolentia gloriæ, ut commiseratus sit fortunam Græciæ, quod tam multi à se victi vitio adversariorum concidissent. Namque illa multitudine, si sana mens esset Græciæ, supplicium Persas dare potuisse. Idem cum adversarios intra mœnia compulisset, & ut Corinthum oppugnaret, multi hortarentur: negavit id suæ virtuti convenire. Se enim

eum esse dixit, qui ad officium peccantes redire cogeret, non qui urbes nobilissimas expugnaret Græciæ. Nam si, inquit, eos extinguere voluerimus, qui nobiscum adversus barbaros steterunt, nosmet ipsi nos expugnaverimus, illis quiescentibus. Quo facto sine negotio, cum voluerint, nos oppriment.

Cap. VI. Interim accidit illa calamitas apud Leuctra Lacedæmoniis: quo ne proficisceretur, cum à plerisque ad exeundum premeretur, ut si de exitu divinaret, exire noluit. Idem, cum Epaminondas Spartam oppugnaret, essetque sine muris oppidum, talem se imperatorem præbuit, ut eo tempore omnibus apparuerit, nisi ille fuisset, Spartam futuram non fuisse. In quo quidem discrimine celeritas ejus consilii saluti fuit universis. Nam cum quidam adolescentuli, hostium adventu perterriti, ad Thebanos transfugere vellent, & locum extra urbem editum cepissent, Agesilaus, qui perniciosissimum fore videret, si animadversum esset, quemquam ad hostes transfugere conari, cum suis eò venit, atque, ut si bono animo fecissent, laudavit consilium eorum, quod eum locum occupassent, & se id quoque fieri debere, animadvertisse. Sic adolescentulos simulata laudatione recuperavit, & adjunctis de suis comitibus, locum tutum reliquit. Namque illi aucto numero eorum, qui expertes erant consilii, commovere se non sunt ausi, eoque libentius, quod latere arbitrabantur, quæ cogitarant.

Cap. VII. Sine dubio, post Leuctricam pugnam, Lacedæmonii se nunquam refecerunt, neque pristinum imperium recuperarunt: cum interim Agesilaus non destitit, quibuscunque rebus posset, patriam juvare. Nam cum præcipue Lacedæmonii indigerent pecuniâ, ille omnibus, qui à Rege defecerunt, præsidio fuit, à quibus magna donatus pecunia, patriam sublevavit. Atque in hoc illud inprimis fuit admirabile, cum maxima munera ei ab re-

gibus, & dynaſtis, civitatibusque conferrentur, nihil umquam in domum ſuam contulit, nihil de veſtitu Laconum mutavit. Domo eadem fuit contentus, qua Euryſthenes, progenitor majorum ſuorum, fuerat uſus: quam qui intrârat, nullum ſignum libidinis, nullum luxuriæ videre poterat: contra plurima patientiæ, atque abſtinentiæ. Sic enim erat inſtructa, ut nulla in re differret á cujusvis inopis atque privati.

Cap. VIII. Atque hic tantus vir ut naturam fautricem habuerat in tribuendis animi virtutibus, ſic maleficam nactus eſt in corpore: exiguus & claudus altero pede. Quæ res etiam nonnullam afferebat deformitatem: atque ignoti. faciem ejus cum intuerentur, contemnebant: qui autem virtutes noverant, non poterant admirari ſatis. Quod ei uſu venit, cum annorum octoginta ſubſidio Thaco in Ægyptum iviſſet, & in acta * cum ſuis accubuiſſet, ſine ullo tecto: ſtratumque haberet tale, ut terra tecta eſſet ſtramentis; neque huc amplius, quam pellis eſſet injecta: eodemque comites omnes accubuiſſent, veſtitu humili, atque obſoleto, ut eorum ornatus nonmodo in his regem neminem ſignificaret, ſed hominis non beatiſſimi ſuſpicionem præberet. Hujus de adventu fama cum ad regios eſſet perlata, celeriter munera eò cujuſque generis ſunt allata. His quærentibus Ageſilaum, vix fides facta eſt, unum eſſe ex iis, qui tum accubabant, Qui cum regis verbis, quæ attulerant, dediſſent, ille præter vitulina, & hujusmodi genera obſonii, quæ præſens tempus deſiderabat, nihil accepit: unguenta, coronas, ſecundamque menſam ſervis diſpertiit, cœtera referri juſſit. Quo facto, eum barbari magis etiam contempſerunt, quod eum ignorantiâ bonarum rerum illa potiſſimum ſumſiſſe arbitrabantur. Hic cum ex Ægypto reverteretur, donatus a rege Nectanabe

* *Acta vox Græca. Latin. littus.*

ducentis viginti talentis, quæ, ille muneri populo suo daret: venissetque in portum, qui Menelai vocatur, jacens inter Cyrenas & Ægyptum, in morbum implicitus decessit. Ibi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, quod mel non habebant, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.

XVIII.
EUMENES.
SYNOPSIS.

I. Ortus. *Cardianus.* II. Vita. Ubi 1. Honores. *Scriba fuit Philippi Regis, & filii ejus Alexandri Magni. Præfectus alteri equitum alæ, quæ hetœrice appellatur.* 2. Res gestæ. *Post mortem Alexandri M. Cappadocia ipsi est tradita c. 2. Perdiccœ subsidium tulit, Craterumque ac Neoptolemum ad Hellespontum vicit c. 2. 3. 4. Bella gessit contra Antigonum, conclususque in castello Nora, simulata deditione inde evasit. c. 5. Olympiadi matri Alexandri M. optima quæque suadet, c. 6. Ejusdem instinctu, bellum adversus Antigonum comparat. c. 7. Summam imperii sibi conciliavit, positis insignibus Regiis in tabernaculo. c. 7. In Parætacis cum Antigono feliciter conflixit c. 8. Eundem viarum anfractibus fallere conantem, callidô vicit consiliô c. 8. 9.* III. Mors. *Invidia Ducum, & perfidia militum deditus est Antigono, conjectusq; in vincula, ac per triduum fame fatigatus, jugulatus est c. 10. 11, 12. 13.*

Caput I.

EUMENES Cardianus. Hujus si virtuti par data esset fortuna, non ille quidem major fuisset, sed multo illustrior atque etiam honoratior: quod magnos homines virtute metimur, non fortuna. Nam cum ætas ejus incidisset in ea tempora, quibus Macedones florerent, multum ei detraxit inter eos viventi, quod alienæ erat civitatis: neque aliud huic

defuit,

defuit, quam generosa stirps. Etsi enim ille domestico summo genere erat; tamen Macedones eum sibi aliquando anteponi indignè ferebant, neque tamen non patiebantur. Vincebat enim omnes curâ; vigilantiâ, patientiâ, calliditate, & celeritate ingenii. Hic peradolescentulus ad amicitiam accessit Philippi Amyntæ filii: brevique tempore in intimam pervenit familiaritatem. Fulgebat enim jam in adolescentulo indoles virtutis. Itaque eum habuit ad manum scribæ loco: quod multo apud Grajos honorificentius est, quam apud Romanos. Nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribæ existimantur; at apud illos contrariò nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita: quod necesse est, omnium consiliorum eum esse participem. Hunc locum tenuit amicitiæ apud Philippum annos septem. Illo interfecto, eodem gradu fuit apud Alexandrum annos tredecim. Novissimo tempore præfuit etiam alteri equitum alæ, quæ hetærice appellabatur. Utrique autem & in consilio semper affuit, & omnium rerum habitus est particeps.

Cap. II. Alexandro Babylone mortuo, cum regna singulis familiaribus dispertirentur, & summa rerum tradita esset tuenda eidem, cui Alexander moriens annulum suum dederat, Perdiccæ: ex quo omnes conjecerant, eum regnum ei commendasse, quoad liberi in suam tutelam pervenissent: aberant enim Craterus & Antipater, qui antecedere hunc videbantur: mortuus erat Hephæstio, quem unum Alexander, quod facile intelligi posset, plurimi fecerat. Hoc tempore data est Eumeni Cappadocia, sive potius dicta:* Nam tum in hostium erat potestate. Hunc sibi Perdiccas adjunxerat magno studio, quod in homine fidem & industriam magnam videbat. non dubitans, si eum pellexisset, magno usui fore sibi in his rebus, quas apparabat. Cogitabat

* *Dicta: h. e. verbis destinata.*

enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partes corripere, atque complecti. Neque vero hoc solus fecit, sed cæteri, quoque omnes, qui Alexandri fuerant amici. Primus Leonnatus Macedoniam præoccupare destinaverat. Is multis magnis pollicitationibus persuadere Eumeni studuit, ut Perdiccam desereret, ac secum faceret societatem. Cum perducere eum non posset, interficere conatus est: & fecisset, nisi ille clam noctu ex præsidiis ejus effugisset.

Cap. III. Interim conflata sunt illa bella, quæ ad internecionem, post Alexandri mortem, gesta sunt, omnesque concurrerunt ad Perdiccam opprimendum. Quem etsi infirmum videbat, quod unus omnibus resistere cogebatur, tamen amicum non deseruit, neque salutis, quam fidei, fuit cupidior. Præfecerat eum Perdiccas ei parti Asiæ, quæ inter Taurum montem jacet, atque Hellespontum, & illum unum opposuerat Europæis adversariis. Ipse Ægyptum oppugnatum adversus Ptolemæum erat profectus. Eumenes cum neque magnas copias, neque firmas haberet, quod inexercitatæ, & non multo antè erant contractæ: adventare autem dicerentur Hellespontumque transisse Antipater & Craterus magno cum exercitu Macedonum, viri tum claritate, tum usu belli præstantes: (Macedones vero milites ea tunc erant famâ, qua nunc Romani feruntur: etenim semper habiti sunt fortissimi, qui summam imperii potirentur:) Eumenes intelligebat, si copiæ suæ cognoscerent, adversus quos ducerentur, non modo non ituras, sed simul cum nuntio dilapsuras. Itaque hoc ejus fuit prudentissimum consilium, ut deviis itineribus milites duceret, in quibus vera audire non possent: & his persuaderet, se contra quosdam barbaros proficisci. Itaque tenuit hoc propositum, & prius in aciem exercitum eduxit, prœliumque commisit, quam milites sui scirent, cum

quibus

quibus arma conferrent. Effecit etiam illud locorum præoccupatione, ut equitatu potius dimicaret, quo plus valebat, quam peditatu, quo erat deterior.

Cap. IV Quorum acerrimo concurſu cum magnam partem diei eſſet pugnatum, cadit Craterus dux, & Neoptolemus, qui ſecundum locum imperii tenebat. Cum hoc concurrit ipſe Eumenes. Qui cum inter ſe complexi in tertam ex equis decidiſſent, ut facile intelligi poſſet, inimica mente contendiſſe, animoque magis etiam pugnaſſe, quam corpore: non prius diſtracti ſunt, quam alterum anima reliquerit. Ab hoc aliquot plagis Eumenes vulneratur, neque eo magis ex prælio exceſſit, ſed acrius hoſtibus inſtitit. Hic equitibus profligatis, interfecto duce Cratero, multis præterea & maximè nobilibus captis, pedeſtris exercitus, quod in ea loca erat deductus, ut invito Eumene elabi non poſſet, pacem ab eo petiit: quam cum impetraſſet, in fide non manſit, & ſe, ſimul ac potuit, ad Antipatrum recepit, Eumenes Craterum, ex acie ſemivivum elatum, recreare ſtuduit. Cum id non poſſet, pro hominis dignitate, proque priſtina amicitia (namque illo uſus erat, Alexandro vivo, familiariter) amplo funere extulit, oſſaque in Macedoniam uxori ejus ac liberis remiſit.

Cap. V. Hæc dum apud Helleſpontum geruntur, Perdiccas apud flumen Nilum interficitur á Seleuco & Antigono: rerumque ſumma ad Antipatrum defertur. Hic qui deſeruerant, exercitu ſuffragium ferente, capitis damnantur, in his Eumenes: Hac ille perculſus plaga non ſuccubuit, neque eo ſecius bellum adminiſtravit. Sed exiles res animi magnitudinem, etſi non frangebant, tamen imminuebant. Hunc perſequens Antigonus, cum omni genere copiarum abundaret: ſæpe in itineribus vexabatur: neque unquam ad manum accedere licebat, niſi his

locis,

locis, quibus pauci possent multis resistere: Sed extremo tempore cum consiiio capi non posset, multitudine circumventus est. Hinc tamen, multis suis amissis, se expedivit, & in castellum Phrygiæ, quod Nora appellatur, confugit. In quo cum circumsederetur, & vereretur, ne uno loco manens equos militares perderet, quod spatium non esset agitandi, callidum fuit ejus inventum, quemadmodum stans jumentum calefieri, exercerique posset, quo libentius & cibo uteretur, & à corporis motu non removeretur. Substringebat caput loro altius, quam ut prioribus pedibus plane terram posset attingere: deinde post verberibus cogebat exsultare, & calces remittere. qui motus non minus sudorem excutiebat, quam si in spatio decurreret. Quo factum est, quod omnibus mirabile est visum, ut jumenta æquè nitida ex castello educeret, cum complures menses in obsidione fuisset, ac si in campestribus ea locis habuisset. Ea conclusione quotiescunque voluit, & apparatum, & munitiones Antigoni alias incendit, alias disjecit. Tenuit autem se uno loco, quamdiu fuit hiems, quod castrum sub dio habere non poterat. Ver appropinquabat: simulata deditione dum de conditionibus tractat, præfectis Antigoni imposuit: * seque, ac suos omnes, extraxit incolumes.

Cap. VI. Ad hunc Olympias. mater quæ fuerat Alexandri, cum literas & nuntios misisset in Asiam consultum, utrum repetitum Macedoniam veniret, (nam tum in Epiro habitabat) & eas res occuparet huic ille primum suasit, ne se moveret, & expectaret, quoad Alexandri filius regnum adipisceretur. Sin aliqua cupiditate raperetur in Macedoniam, omnium injuriarum oblivisceretur & in neminem acerbiore imperio uteretur. Horum nihil ea fecit, nam & in Macedoniam profecta est, & ibi crudelissimè se gessit. Petiit autem ab Eumene absente, ne

* *Imposuit, ipsos fefellit.*

ne pateretur Philippi domus & familiae inimicissimos stirpem quoque interimere, ferretque opem liberis Alexandri: quam veniam si sibi daret, quam primum exercitus pararet, quos sibi subsidio adduceret. Id quo facilius faceret, se omnibus praefectis, qui in officio manebant, misisse litteras, ut ei parerent, ejusque consiliis uterentur. His verbis Eumenes permotus satius duxit, si ita tulisset fortuna, perire bene meritis referentem gratiam, quam ingratum vivere.

Cap. VII. Itaque copias contraxit, bellum adversus Antigonum comparavit: quod una erant Macedones complures nobiles: in his Peucestes, qui corporis custos fuerat Alexandri, tum autem obtinebat Persidem: Antigonus, cujus sub imperio phalanx erat Macedonum, invidiam verens, quam tamen effugere non potuit, si potius ipse alienigena summi imperii potiretur, quam alii Macedonum, quorum ibi erat multitudo: in principiis nomine Alexandri statuit tabernaculum, in eoque sellam auream cum sceptro ac diademate jussit poni, eoque omnes quotidie convenire, ut ibi de summis rebus consilia caperentur: credens minore se invidia fore, si specie imperii, nominisque simulatione Alexandri, bellum videretur administrare, quod & fecit. Nam cum non ad Eumenis principia, sed ad regia conveniretur, atque ibi de rebus deliberaretur, quodammodo latebat, cum tamen per eum unum omnia gererentur.

Cap. VIII. Hic in Paraetacis cum Antigono conflixit, non acie instructa, sed in itinere, eumque malè acceptum in Mediam hiematum cōegit redire. Ipse in finitima regione Persidis hiematum copias divisit, non ut voluit, sed ut militum cogebat voluntas. Namque illa phalanx Alexandri Magni, quae Asiam peragrarat, deviceratque Persas, inveterata cum gloriâ, tum etiam licentiâ, non parere se ducibus,

bus, ſed imperare poſtulabat, ut nunc veterani faciunt noſtri. Itaque periculum eſt, ne faciant,quod illi fecerunt ſuâ intemperantiâ, nimiâque licentiâ, ut omnia perdant, neque minus eos, cùm quibus ſteterint, quam adverſus quos fecerint. Quod ſi quis illorum veteranorum legat facta, paria horum cognoſcat: neque rem ullam, niſi tempus intereſſe judicet. Sed ad illos revertar. Hiberna ſumſerant non ad uſum belli, ſed ad ipſorum luxuriam: longeque inter ſe diſceſſerant. Hoc Antigonus cum compeririſſet, intelligeretque ſe parem non eſſe paratis adverſariis, ſtatuit aliquid ſibi novi conſilii eſſe capiendum. Duæ erant viæ, qua ex Medis, ubi ille hiemabat, ad adverſariorum hibernacula poſſet perveniri. Quarum brevior per loca deſerta, quæ nemo incolebat, propter aquæ inopiam, cæterum dierum erat fere decem. Illa autem, qua omnes commeabant, altero tanto longiorem habebat anfractum, ſed erat copioſa, omniumque rerum abundans. Hac ſi proficiſceretur, intelligebat, prius adverſarios reſcituros de ſuo adventu, quam ille tertiam partem confeciſſet itineris. Sin per loca ſola contenderet, ſperabat ſe imprudentem hoſtem oppreſſurum. Ad hanc rem conficiendam imperavit quam plurimos utres, atque etiam culeos comparari; poſt hæc pabulum, præterea cibaria cocta decem dierum:utque quam minime fieret ignis in caſtris. Iter quod habebat, omnes celat.

Cap. IX. Sic paratus, qua conſtituerat, proficiſcitur. Dimidium fere ſpatium confecerat, cum ex fumo caſtrorum ejus, ſuſpicio allata eſt ad Eumenem, hoſtem appropinquare. Conveniunt duces, quæritur, quid opus ſit facto, intelligebant omnes, tam celeriter copias ipſorum contrahi non poſſe, quam Antigonus affuturus videbatur. Hic omnibus titubantibus, & de rebus ſummis deſperantibus, Eumenes ait: ſi celeritatem velint adhibere, & impe-

rata

rata facere, quod ante non fecerint, se rem experiturum. Nam quod diebus quinque hostis transire posset, se effecturum, ut, non minus totidem dierum spatio retardaretur, quare circumirent, suas quisque copias contraheret. Ad Antigoni autem refrenandum impetum, tale capit consilium. Certos mittit homines ad infimos montes, qui obvii erant itineri adversariorum: hisque præcepit, ut prima nocte, quam latissime possent, ignes faciant quam maximos, atque hos secunda vigilia minuant, tertia perexiguos reddant, & assimulata castrorum consuetudine, suspicionem injiciant hostibus, his locis esse castra, ac de eorum adventu esse prænuntiatum idemque postera nocte faciant. Quibus imperatum erat, diligenter præceptum curant. Antigonus tenebris obortis, ignes conspicatur: credit de suo adventu esse auditum, & adversarios illic suas contraxisse copias. Mutat consilium. & quoniam imprudentes adoriri non posset, flectit iter suum, & illum anfractum longiorem copiosæ viæ capit, ibique diem unum opperitur, ad lassitudinem sedandam militum, ac reficienda jumenta, quo integriore exercitu decerneret.

Cap. X. Hic Eumenes callidum imperatorem vicit consilio, celeritatemque impedivit ejus: neque tamen multum profecit. Nam invidia ducum, cum quibus erat, perfidiaque militum Macedonum veteranorum, cum superior prœlio discessisset, Antigono est deditus, cum exercitus ei ter ante separatis temporibus jurasset, se eum defensurum, nec unquam deserturum. Sed tanta fuit nonnullorum virtutis obtrectatio, ut fidem amittere mallent, quam eum non prodere. Atque hunc Antigonus, cum ei fuisset infestissimus, conservasset, si per suos esset licitum, quod ab nullo se plus adjuvari posse intelligebat in his rebus, quas impendere jam apparebat omnibus. Imminebant enim Seleucus, Lysimachus,

chus, Ptolemæus, opibus jam valentes: cum quibus ei de ſummis rebus erat dimicandum: ſed non paſſi ſunt ii, qui circa erant, quod videbant, Eumene recepto, omnes præ illo parvi futuros. Ipſe autem Antigonus adeo erat incenſus, ut niſi magna ſpe maximarum rerum, leniri non poſſet.

Cap. XI. Itaque cum eum in cuſtodiam dediſſet, & præfectus cuſtodum quæſiſſet; *quemadmodum ſervari vellet? ut acerrimum,* inquit, *leonem, aut ferociſſimum elephantum.* Nondum enim ſtatuerat, eum conſervaret, nec ne. Veniebat autem ad Eumenem utrumque genus hominum, & qui propter odium, fructum oculis ex ejus caſu capere vellent, & qui propter veterem amicitiam, colloqui conſolarique cuperent: multi etiam, qui ejus formam cognoſcere ſtudebant, qualis eſſet, quem tam diu, tamque valde timuiſſent: cujus in pernicie poſitam ſpem habuiſſent victoriæ. At Eumenes, cum diutius in vinculis eſſet, ait Onomarcho, penes quem ſumma imperii erat cuſtodiæ, ſe mirari, quare jam tertium diem ſic teneretur. Non enim hoc convenire Antigoni prudentiæ, ut ſic ſe uteretur victo; quin aut interfici, aut miſſum fieri juberet. Hic cum ferocius Onomarcho loqui videretur: *Quid tu,* inquit, *animo ſi iſto eras, cur non in prœlio cecidiſti potius, quam in poteſtatem inimici venires?* Huic Eumenes *utinam quidem iſtud eveniſſet,* inquit, *ſed eo non accidit, quod nunquam cum fortiore ſum congreſſus: non enim cum quoquam arma contuli, quin is mihi ſuccubuerit, non enim virtute hoſtium, ſed amicorum perfidia, decidi.* Neque id falſum, nam & dignitate fuit honeſta, & viribus ad laborem ferendum firmis; neque tam magno corpore, quam figura venuſta.

Cap. XII. De hoc Antigonus cum ſolus conſtituere non auderet, ad conſilium retulit. Hic cum plerique omnes primo perturbati admirarentur, non jam de eo ſumptum eſſe ſupplicium, á quo tot annos

adeo

adeo essent male habiti, ut sæpe ad desperationem forent adducti: quique maximos duces interfecisset: denique in quo uno esset tantum, ut, quoad ille viveret ipsi securi esse non possent: interfecto, nihil habituri negotii essent: postremo, si illi redderet salutem, quærebant, quibus amicis esset usurus? sese enim cum Eumene apud eum non futuros. Hic cognita consilii voluntate, tamen usque ad septimum diem deliberandi sibi spatium reliquit. Tum autem cum jam vereretur, ne qua seditio exercitus oriretur, vetuit ad eum quemquam admitti, & quotidianum victum amoveri jussit. Nam negabat se ei vim allaturum, qui aliquando fuisset amicus. Hic tamen non amplius, quam triduum, fame fatigatus, cum castra moverentur, insciente Antigono, jugulatus est á custodibus.

Cap. XIII. Sic Eumenes annorum quinque & quadraginta, cum ab anno vigesimo (ut supra ostendimus) septem annos Philippo apparuisset, & tredecim apud Alexandrum eundem locum obtinuisset, in his uni equitum alæ præfuisset; post autem Alexandri Magni mortem imperator exercitus duxisset, summosque duces partim repulisset, partim interfecisset: captus non Antigoni virtute, sed Macedonum perjurio, talem habuit exitum vitæ. De quo quanta fuerit omnium opinio eorum, qui post Alexandrum Magnum Reges sunt appellati, ex hoc facillime potest judicari, quod nemo, Eumene vivo, Rex appellatus est, sed præfectus. Iidem post hujus occasum, statim regium ornatum, nomenque sumpserunt: neque, quod initio prædicarant, se Alexandri liberis regnum servare, id præstare voluerunt: & uno propugnatore sublato, quid sentirent, aperuerunt. Hujus sceleris principes fuerunt Antigonus, Ptolemæus, Seleucus, Lysimachus, Cassander. Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari, honestoque

funere,

funere, comitante toto exercitu, humaverunt, ossaque ejus in Cappadociam ad matrem, atque uxorem liberosque ejus deportanda curarunt.

XIX.
P H O C I O N.
SYNOPSIS.

I. Origo. *Atheniensis. c. 1.* II. Vita, ubi primò Virtutes animi. *Morum integritas. Pecuniarum contemptus c. 1.* Deinde Res gestæ. *Cum Demade in urbe tradenda Antipatro consensit c. 2. Demosthenem in exilium ejecit. c. 2. Pyræeum Atheniensium portum, ut in manus Cassandri Nicanoris præfecti perveniret, neglexit c. 2. 3.* III. Mors. *Ob suspicionem proditionis, capitis damnatus, ac undecim viris traditus haustâ cicutâ vitam finiit; c. 3. 4.*

Caput I.

PHOCION Atheniensis etsi sæpe exercitibus præfuit, summosque magistratus cepit, tamen multo ejus notior integritas est vitæ, quam rei militaris labor. Itaque hujus memoria est nulla, illius autem magna fama ex quo cognomine *Bonus* est appellatus. Fuit enim perpetuo pauper, cum divitissimus esse posset, propter frequentes delatos honores, potestatesque summas, quæ ei á populo dabantur. Hic cum á rege Philippo munera magnæ pecuniæ repudiaret, legatique hortatentur accipere, simulque admonerent, si ipse his facile careret, liberis tamen suis prospiceret: quibus difficile esset in summa paupertate tantam paternam tueri gloriam. His ille, *si mei similes erunt, idem hic*, inquit, *agellus illos alet, qui me ad hanc dignitatem perduxit; sin dissimiles sunt futuri, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

Cap. II. Eidem cum prope ad annum octogesimum prospera mansisset fortuna, extremis temporibus magnum in odium pervenit suorum civium.

Primo

Primo cum Demade, de urbe tradenda Antipatro, consenserat: ejusque consilio Demosthenes cum cæteris, qui bene de republica mereri existimabantur, plebiscito in exilium erant expulsi. Neque in eo solum offenderat, quod patriæ male consuluerat, sed etiam quod amicitiæ fidem non præstiterat. Namque auctus adjutusque á Demosthene, eum, quem tenebat, ascenderat gradum, cum adversus Charetem eum subornaret: ab eodem in judiciis cum capitis causam diceret, defensus, aliquoties liberatus discesserat. Hunc non solum in periculis non defendit, sed etiam prodidit. Concidit autem maxime uno crimine, quia cum apud eum summum esset imperium populi, & Nicanorem Cassandri præfectum insidiari Piræeo Atheniensium á Dercillo moneretur: idemque postularet, ut provideret, ne commeatibus civitas privaretur: hic audiente populo, Phocion negavit esse periculum: seque ejus rei obsidem fore pollicitus est. Neque ita multo post Nicanor Piræeo est potitus. Ad quem recuperandum cum populus armatus concurrisset, ille non modo neminem ad arma vocavit, sed ne armatis quidem præesse voluit. Sine quo Athenæ omnino esse non possunt.

Cap. III. Erant eo tempore Athenis duæ factiones: quarum una populi causam agebat, altera optimatum. In hac erat Phocion, & Demetrius Phalereus: harum utraque Macedonum patrociniis nitebatur. Nam populares Polyperchonti favebant, optimates cum Cassandro sentiebant: Interim à Polyperchonte Cassander Macedonia pulsus est: quo facto, populus superior factus, statim duces adversariæ factionis capitis damnatos patria pepulit: in his Phocionem, & Demetrium Phalereum: deque ea re legatos ad Polyperchontem misit qui ab eo peterent, ut sua decreta confirmaret. Huc eodem profectus est Phocion, quo ut venit, causam apud

Philip-

Philippum regem verbo, re ipſa quidem apud Polyperchontem, juſſus eſt dicere: namque is tum regis rebus præerat. Hic cum ab Agnonide accuſatus eſſet, quod Piræeum Nicanori prodidiſſet, ex conſilii ſententia in cuſtodiam conjectus, Athenas deductus eſt, ut ibi de eo legibus fieret judicium.

Cap. IV. Huc ubi perventum eſt, cum propter ætatem pedibus jam non valeret, vehiculoque portaretur, magni concurſus ſunt facti: cum alii reminiſcentes veteris famæ, ætatis miſererentur; plurimi vero ira exacuerentur propter proditionis ſuſpicionem Piræei: maximeque, quod adverſus populi commoda in ſenectute ſteterat. Qua de re ne perorandi quidem ei data eſt facultas, & dicendi cauſam. Inde judicio legitimis quibusdam confectis damnatus, traditus eſt undecim viris, quibus ad ſupplicium, more Athenienſium, publice damnati tradi ſolent. Hic cum ad mortem duceretur, obvius ei fuit Emphyletus, quo familiariter fuerat uſus. Is cum lacrymans dixiſſet: *ô quam indigna perpeteris Phocion!* huic ille, *at non inopinata,* inquit, *hunc enim exitum pleriq; clari viri habuerunt Athenienſes.* In hoc tantum fuit odium multitudinis, ut nemo auſus ſit eum liber ſepelire. Itaque á ſervis ſepultus eſt.

XX.
T I M O L E O N

I. Origo. *Corinthius c. 1.* II. Vita. *Patriam á tyranno Timophane, fratre majore natu oppreſſam liberavit. eumq; Patriæ causâ occidendum curavit. c. 1. Dionyſium tota Sicilia depulit c. 2. Cum Iceta bellavit. ib. Maximas copias Carthaginenſium apud Crimeſſum flumen fugavit. ib. Cepit Mamercum Italiæ ducem belliçoſiſſimum. ib. Siciliam diuturnis bellis devaſtatam incolis reſtauravit. c. 3.* III. Mors. *Cæcus factus calamitatem iſtam*

ſtam patienter & modeſte tulit. c. 4. Mortuus tandem in gymnaſio Timoleonteo, á Syracuſanis ſepultus eſt, tota celebrante Sicilia. ib.

Caput I.

TIMOLEON Corinthius; ſine dubio magnus omnium judicio hic vir extitit. Namque huic uni contigit, quod neſcio an ulli, ut & patriam, in qua erat natus oppreſſam á tyranno liberaret, & à Syracuſis quibus auxilio erat miſſus, inveteratam ſervitutem depelleret: totamque Siciliam multos annos bello vexatam, à barbariſque oppreſſam, ſuo adventu in priſtinum reſtitueret. Sed in his rebus non ſimplici fortuna conflictatus eſt, & id quod difficilius putatur, multo ſapientius tulit ſecundam, quam adverſam fortunam. Nam cum frater ejus Timophanes, dux á Corinthiis delectus, tyrannidem per milites mercenarios occupaſſet, particepsq; regni poſſet eſſe, tantum abfuit á ſocietate ſceleris, ut antetulerit ſuorum civium libertatem fratris ſaluti: & patriæ legibus obtemperare ſatius duxerit, quam imperare patriæ. Hac mente per haruſpicem, communemque affinem, cui ſoror ex eiſdem parentibus nata nupta erat fratrem tyrannum interficiendum curavit. Ipſe non modo manus non attulit, ſed ne aſpicere quidem fraternum ſanguinem voluit. Nam, dum res conficeretur, procul in præſidio fuit, ne quis ſatelles poſſet ſuccurere. Hoc præclariſſimum ejus facinus non pari modo probatum eſt ab omnibus. Nonnulli enim læſam ab eo pietatem putabant, & invidia laudem virtutis obterebant. Mater vero poſt id factum, neque domum ad ſe filium admiſit, neque aſpexit, quin eum fratricidam impiumque deteſtans compellaret. Quibus rebus adeo ille eſt commotus, ut nonnunquam vitæ finem facere voluerit, atque ex ingratorum hominum conſpectu morte decedere.

Cap. II. Interim Dione Syracuſis interfecto, Dionyſius

nyſius rurſus Syracuſarum potitus eſt: cujus adverſarii opem á Corinthiis petierunt, ducemque, quo in bello uterentur, poſtularunt. Huc Timoleon miſſus incredibili felicitate Dionyſium tota Sicilia depulit; cum interficere poſſet, noluit, tutoque ut Corinthum perveniret, effecit, quod utrorumque Dionyſiorum opibus Corinthii ſæpe adjuti fuerant cujus benignitatis memoriam volebat exſtare: eamque præclaram victoriam ducebat, in qua plus eſſet clementiæ, quam crudelitatis: poſtremo, ut non ſolum auribus acciperetur, ſed etiam oculis cerneretur, quem, & ex quanto regno, ad quam fortunam detruſiſſet. Poſt Dionyſii deceſſum cum Iceta bellavit, qui adverſatus fuerat Dionyſio, quem non odio tyrannidis diſſenſiſſe, ſed cupiditate, indicio fuit, quod ipſe, expulſo Dionyſio, imperium dimittere noluit. Hoc ſuperato, Timoleon maximas copias Carthaginenſium apud Crimeſſum flumen fugavit, ac ſatis habere coëgit, ſi liceret Africam obtinere, qui jam complures annos poſſeſſionem Siciliæ tenebant. Cepit etiam Mamercum, Italicum ducem, hominem bellicoſum, & potentem, qui tyrannos adjutum in Siciliam venerat.

Cap. III. Quibus rebus confectis, cum propter diuturnitatem belli non ſolum regiones, ſed etiam urbes deſertas videret, conquiſivit quos potuit, primum Siculos, deinde Corinthios arceſſivit colonos, quod ab his initio Syracuſæ erant conditæ. Civibus veteribus ſua reſtituit, novis bello vacuefactas poſſeſſiones diviſit: urbium mœnia disjecta, fanaque deleta, refecit: civitatibus leges libertatemque reddidit: ex maximo bello tantum otium toti inſulæ conciliavit, ut hic conditor urbium earum, non illi qui initio deduxerant, videretur. Arcem Syracuſis, quam muniverat Dionyſius ad urbem obſidendam, á fundamentis disjecit: cætera tyrannidis propugnacula demolitus eſt, deditque operam, ut quam

minime

minime multa vestigia servitutis manerent. Cum tantis esset opibus, ut etiam invitis imperare posset, tantum autem haberet amorem omnium Siculorum, ut nullo recusante regnum obtineret; *maluit* se *diligi, quam metui*. Itaque, cum primum potuit, imperium deposuit, & privatus Syracusis, quod reliquum vitæ fuit, vixit. Neque vero id imperite fecit: Nam quod cæteri reges imperio potuerunt, hic benevolentia tenuit. Nullus honos huic defuit: neque postea Syracusis res ulla gesta est publica, de qua prius sit decretum, quam Timoleontis sententiâ cognitâ. Nullius umquam consilium non modo antelatum, sed ne comparatum quidem est. Neque id magis benevolentia factum est, quam prudentia.

Cap. IV. Hic cum ætate jam provectus esset, sine ullo morbo, lumina oculorum amisit. Quam calamitatem ita moderate tulit, ut neque eum querentem quisquam audierit, neque eo minus privatis publicisque rebus interfuerit. Veniebat autem in theatrum, cum ibi concilium populi haberetur, propter valetudinem vectus jumentis junctis, atque ita de vehiculo, quæ videbantur, dicebat: neque hoc illi quisquam tribuebat superbiæ, nihil enim unquam neque insolens, neque gloriosum ex ore ejus exiit: qui quidem, cum suas laudes audiret prædicari, nunquam aliud dixit, quam se in ea re maximas diis gratias agere, atque habere, quod cum Siciliam recreare constituissent, tum se potissimum ducem esse voluissent. Nihil enim rerum humanarum, sine deorum numine agi putabat. Itaque suæ domi sacellum constituerat, idque sanctissime colebat. Ad hanc hominis exellentem bonitatem mirabiles accesserunt casus. Nam prælia maxima natali die suo fecit omnia: quo factum est, ut ejusdem natalem festum haberet universa Sicilia. Huic quidam Lamestius, homo petulans & ingratus, vadimonium

cum vellet imponere, * quod cum illo ſe lege agere diceret, & complures concurriſſent, qui procacitatem hominis manibus còércere conarentur: Timoleon oravit omnes, ne id facerent. Namque id ut Lameſtio, cæteriſque liceret, ſe maximos labores, ſummaque adiiſſe pericula. Hanc enim ſpeciem libertatis eſſe, ſi omnibus, quod quiſque vellet, legibus experiri liceret. Idem, cum quidam Lameſtii ſimilis, nomine Demænetus, in concione populi de rebus geſtis ejus detrahere cœpiſſet, ac nonnulla inveheretur in Timoleonta: dixit, nunc demum ſe voti eſſe damnatum, * namque hæc â diis immortalibus ſemper precatum, ut talem libertatem reſtituerent Syracuſanis, in qua cuivis liceret, de quo vellet, impune dicere. Hic cum diem ſupremum obiiſſet, publice á Syracuſanis in gymnaſio, quod Timoleonteum, appellatur, tota celebrante Sicilia, ſepultus eſt.

XXI.

R E G E S.

SYNOPSIS.

Reges, quorum Nepos facit mentionem, ſunt I. Perſarum. *Cyrus. Darius. Xerxes. Artaxerxes Macrochir. Artaxerxes Mnemon. c. 1.* II. Macedonum. *Philippus. Alexander Magnus c. 2.* III. Epirotarum *Rex Pyrrhus.* IV. Siculorum *Dionyſius prior, tyrannus feliciſſimus. c. 2.* V. Alexandri M. amici Reges. *Antigonus. Demetrius. Lyſimachus. Seleucus. Ptolemæus Ceraunus. c. 3.*

Caput I.

HI fere fuerunt Græciæ gentis duces, qui memoria digni videbantur, præter reges. Namque eos attingere noluimus, quod omnium res geſtæ ſeparatim ſunt relatæ. Neque tamen admodum ſunt multi. Lacedæmonius autem Ageſilaus nomine non poteſtate, fuit rex, ſicut cæteri Spartani. Ex his vero,

* *Adigere, ut vadibus datis in judicio adſit.*
* *Neceſſitate voti perſolvendi obligatum.*

vero, qui dominatum imperio tenuerunt, excellentiſſimi fuerunt (ut nos judicamus) Perſarum Cyrus, & Darius Hyſtaſpis filius: quorum uterque privatus, virtute regnum eſt adeptus. Prior horum apud Maſſagetas in prœlio cecidit. Darius ſenectute diem obiit ſupremum. Tres ſunt præterea ejusdem generis, Xerxes, & duo Artaxerxes, Macrochir, & Mnemon. Xerxi maxime eſt illuſtre, quod maximis, poſt hominum memoriam, exercitibus, terra marique, bellum intulit Græciæ. At Macrochir præcipuam habet laudem ampliſſimæ pulcherrimæque corporis formæ: quam incredibili ornavit virtute belli. Namque illo Perſarum nemo fuit manu fortior. Mnemon autem juſtitiæ fama floruit. Nam cum matris ſuæ ſcelere amiſiſſet uxorem, tantum indulſit dolori, ut eum pietas vinceret. Ex his duo eodem nomine, morbo naturæ debitum reddiderunt: tertius ab Artabano præfecto ferro interemptus eſt.

Cap. II. Ex Macedonum autem genere duo multo cæteros antecesſerunt rerum geſtarum gloria. Philippus Amyntæ filius, & Alexander Magnus. Horum alter Babylone morbo conſumptus eſt. Philippus Ægis á Pauſania, cum ſpectatum ludos iret, juxta theatrum occiſus eſt. Unus Epirotes Pyrrhus, qui cum populo Romano bellavit. Is cum Argos oppidum oppugnaret in Peloponneſo, lapide ictus interiit. Unus item Siculus Dionyſius prior: nam & manu fortis, & belli peritus fuit, & id quod in tyranno non facile reperitur, minime libidinoſus, non luxurioſus, non avarus, nullius rei denique cupidus, niſi ſingularis perpetuique imperii, ob eamque rem crudelis. Nam dum id ſtuduit munire, nullius pepercit vitæ, quem ejus inſidiatorem putaret. Hic cum virtute tyrannidem ſibi peperiſſet, magna retinuit felicitate, majorque annis ſexaginta natus deceſſit florente regno, neque in tam multis

annis cujusquam ex ſua ſtirpe funus vidit, cum ex tribus uxoribus liberos procreaſſet, multique ei nati eſſent nepotes.

Cap. III. Fuerunt præterea multi reges ex amicis Alexandri Magni, qui poſt obitum ejus imperia ceperunt. In his Antigonus, & hujus filius Demetrius, Lyſimachus, Seleucus, Ptolemæus. Ex his Antigonus, cum adverſus Seleucum Lyſimachumque dimicaret in prœlio occiſus eſt. Pari leto affectus eſt Lyſimachus à Seleuco. Nam ſocietate diſſoluta, bellum inter ſe geſſerunt. At Demetrius cum filiam ſuam Seleuco in matrimonium dediſſet, neque eo magis fida inter eos amicitia manere potuiſſet, captus bello, in cuſtodia ſocer generi, periit morbo. Neque ita multo poſt Seleucus á Ptolemæo Cerauno dolo interfectus eſt: quem ille à patre expulſum Alexandria, alienarum opum indigentem receperat, ipſe autem Ptolemæus, cum vivus filio regnum tradidiſſet, ab illo eodem vita privatus dicitur. De quibus quoniam ſatis dictum putamus, non incommodum videtur, non præterire Hamilcarem & Hannibalem: quos & animi magnitudine, & calliditate, omnes in Africa natos præſtitiſſe conſtat.

XXII
H A M I L C A R.
SYNOPSIS.

I. Origo. *Patria, Carthaginenſis. Pater Hannibal.* II. Vita. *A bello Punico. I. exercitui præeſſe cœpit in Sicilia, cum maximo Carthaginenſium commodo. c. 1. Erycen Siciliæ oppidum ſtrenuè defendit. c. 1. Pacem cum Romanis fecit, tranſigente Catulo Conſule c. 1. Inteſtinum bellum ſedavit. c. 2. Haſdrubali, qui poſt eum exercitui præſuit, filiam in matrimonium dedit. c. 3. In Hiſpania maximas res fortunâ ſecundâ geſſit. c. 4.* III. Mors. *In prœlio pugnans adverſus Vettones occiſus eſt. c. 4.*

Caput I.

XXII. HAMILCAR.

Caput I.

HAMILCAR, Hannibalis filius, cognomine Barcas, Carthaginensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adolescentulus in Sicilia præesse cœpit exercitui. Cum ante ejus adventum, & mari & terra male res gererentur Carthaginensium; ipse ubi affuit, nunquam hosti cessit: neque locum nocendi dedit: sæpeque è contrario hostem occasione data lacessivit, semperque superior discessit. Quo facto, cum pæne omnia in Sicilia Pœni amisissent, ille Erycen sic defendit, ut bellum eo loco gestum non videretur. Interim Carthaginenses classe apud Insulas Ægates á C. Lutatio consule Romanorum superati, statuerunt belli finem facere, eamque rem arbitrio permiserunt Halmicaris. Ille etsi flagrabat bellandi cupiditate, tamen paci serviendum putavit, quod patriam exhaustam sumptibus diutius calamitatem belli ferre non posse intelligebat: sed ita, ut statim mente agitaret, si paulo modo res essent refectæ, bellum renovare, Romanosque armis persequi, donec aut virtute vicissent, aut victi manum dedissent. Hoc consilio pacem conciliavit: in qua tantâ fuit ferociâ, ut, cum Catulus negaret se bellum compositurum, nisi ille cum suis, qui Erycem tenuerant, armis relictis, Sicilia decederent: succumbente patria ipse periturum se potius dixerit, quam cum tanto flagitio domum rediret. Non enim suæ esse virtutis, arma â patria accepta adversus hostes, adversariis tradere. Hujus pertinaciæ cessit Catulus.

Cap. II. At ille, ut Carthaginem venit, multo aliter ac sperabat, rempublicam se habentem cognovit. Namque diuturnitate externi mali tantum exarsit intestinum bellum, ut nunquam pari in periculo fuerit Carthago, nisi cum deleta est. Primo mercenarii milites, qui adversus Romanos fuerant, desciverunt, quorum numerus erat viginti millium. Hi

totam

totam abalienarunt Africam, ipsam Carthaginem oppugnarunt. Quibus malis adeo sunt Pœni perterriti, ut auxilia etiam á Romanis petiverint eaque impetrârint. Sed extremo, cum prope jam ad desperationem, pervenissent, Hamilcarem imperatorem fecerunt. Is non solum hostes à muris Carthaginis removit, cum amplius centum millia facta essent armatorum, sed etiam eo compulit, ut locorum angustiis clausi, plures fame, quam ferro, interirent. Omnia oppida alienata, in his Uticam, atque Hipponem, valentissima totius Africæ, restituit patriæ. Neque eo fuit contentus, sed etiam fines imperii propagavit. Totâ Africâ tantum otium reddidit, ut nullum in ea bellum videretur multis annis fuisse.

Cap. III. Rebus his ex sententia peractis, fidenti animo atque infesto Romanis, quo facilius causam bellandi reperiret, effecit, ut imperator cum exercitu in Hispaniam mitteretur: eoque secum duxit filium Hanibalem annorum novem. Erat præterea cum eo adolescens illustris & formosus, Hasdrubal, quem nonnulli diligi turpius, quam par erat, ab Hamilcare loquebantur. Non enim maledici tanto viro deesse poterant. Quo factum est, ut á præfecto morum Hasdrubal eum eo vetaretur esse. Huic ille filiam suam in matrimonium dedit, quod moribus eorum non poterat interdici socero gener. De hoc ideo mentionem fecimus, quod, Hamilcare occiso, ille exercitui præfuit, resque magnas gessit: & princeps largitione vetustos pervertit mores Carthaginensium; ejusdemque post mortem Hannibal ab exercitu accepit imperium.

Cap. IV. At Hamilcar posteaquam mare transiit, in Hispaniamque venit, magnas res secundâ gessit fortunâ: maximas bellicossimasque gentes subegit: equis, armis, viris, pecunia, totam locupletavit Africam. Hic cum in Italiam bellum inferre meditaretur, nono anno post, quam in Hispaniam venerat, in

proelio

prœlio pugnans adverſus Vettones occiſus eſt. Hujus perpetuum odium erga Romanos maxime concitaſſe videtur ſecundum bellum Punicum. Namque Hannibal filius ejus, aſſiduis patris obteſtationibus eo eſt perductus, ut interire, quam non Romanos experiri, mallet.

XXIII.
HANNIBAL
SYNOPSIS.

I. Patriâ. *Carthaginenſis.* *Pater Hamilcar. c. 1.* II. Vitâ *Romanorum hoſtis infenſiſſimus c. 2. Annô ætat. 24. Imperator factus multa feliciter bella geſſit.* I. In Hiſpania. *Quam triennio ſubegit c. 3.* II. In Italia. *Cum P. Cornelio Scipione, & aliis Conſularibus, quos profligavit. c. 4. Romam cum exercitu profectus, inde reverſus Capuam, Qu. Fabii Dictatoris inſidias callidiſſimo ſtratagemate eluſit. c. 5. Minutium Ryſum, Sempronium Gracchum, Claudium Marcellum ſuſtulit & interfecit. ibid.* III. In Africa. *Commiſſô cum P. Scipione apud Zamam infeliciter prœliô, domum revocatus, Prætorq; factus eſt. c. 6. Sed expoſcentibus ſe apud Carthaginenſes Romanorum legatis clam ad Antiochum in Syriam confugit. c. 1.* IV. In Syria. *Antiochum hortabatur ad Romanos opprimendos. c. 8. Cum Rhodiis prœlium navale commiſit; ſed minus proſperè. ib. Itaq; veritus Antiochum, ad Gorthynios in cretam venit: quos callidiſſimô conſiliô decepit. c. 9.* V. In Ponto apud Pruſiam Regem. *Reges finitimos adverſus Romanos concitavit. c. 10. Cum Eumene Perſarum Rege, Romanorum ſocio in mari feliciter conflixit. c. 10. & 11.* III. Mors. *In Ponto á Romanorum legatis propriis in ædibus circumſeſſus, venenô, quod ſemper ſecum habebat, ſemet ipſum interfecit. c. 12.*

Caput I.

HANNIBAL Hamilcaris filius, Carthaginenſis. Si verum

verum eſt, quod nemo dubitat, ut populus Romanus omnes gentes virtute ſuperarit non eſt inficiandum Hannibalem tanto præſtitiſſe cæteros imperatores prudentia, quanto populus Romanus antecedat fortitudine cunctas nationes. Nam quotieſcunque cum eo congreſſus eſt in Italia, ſemper diſceſſit ſuperior, quod niſi domi civium ſuorum invidia debilitatus eſſet, Romanos videtur ſuperare potuiſſe: ſed multorum obtrectatio devicit unius virtutem. Hic autem velut hæreditate relictum odium paternum erga Romanos ſic confirmavit, ut prius animam, quam id depoſuerit: qui quidem cum patria pulſus eſſet, & alienarum opum indigeret, nunquam deſtiterit animo bellare cum Romanis.

Cap. II. Nam ut omittam Philippum, quem abſens hoſtem reddidit Romanis, omnium his temporibus potentiſſimus rex Antiochus fuit. Hunc tanta cupiditate incendit bellandi, ut uſque à rubro mari arma conatus ſit inferre Italiæ. Ad quem cum legati veniſſent Romani, qui de ejus voluntate explorarent, darentque operam conſiliis clandeſtinis, ut Hannibalem in ſuſpicionem regi adducerent, tanquam ab ipſis corruptum, alia, atque antea ſentire: neque id fruſtra feciſſent: idque Hannibal comperiſſet, ſeque ab interioribus conſiliis ſegregari vidiſset: tempore dato adiit regem, eique cum multa de fide ſua, & odio in Romanos commemoraſſet, hoc adjunxit: *Pater,* inquit, *meus Hamilcar, puerulo me, utpote non amplius novem annos nato, in Hiſpaniam imperator proficiſcens Carthagine, Iovi optimo maximo hoſtias immolavit; quæ divina res dum conficiebatur, quæſivit á me, vellemne ſecum in caſtra proficiſci? Id cum libenter accepiſſem, atque ab eo petere cœpiſſem, ne dubitaret ducere: tum ille, faciam, inquit, ſi fidem mihi, quam poſtulo, dederis. Simulque ad aram adduxit, apud quam ſacrificare inſtituerat: eamque cœteris remotis, tenentem jurare juſſit,*

ſit, nunquam me in amicitia cum Romanis fore. Id ego jusjurandum patri datum, uſque ad hanc diem ita ſervavi, ut memini dubium eſſe debeat, quin reliquo tempore eadem mente ſim futurus. Quare ſi quid amicè de Romanis cogitabis, non imprudenter feceris, ſi me celaris; cum quidem bellum parabis, te ipſum fruſtraberis, ſi non me in eo principem poſueris.

Cap. III. Hac igitur ætate cum patre in Hiſpaniam profectus eſt: cujus poſt obitum, Haſdrubale imperatore ſuffecto, equitatui omni præfuit. Hoc quoque interfecto, exercitus ſummam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum, publice comprobatum eſt. Sic Hannibal minor quinque & viginti annis natus, imperator factus proximo triennio omnes gentes Hiſpaniæ bello ſubegit: Saguntum, fœderatam civitatem, vi expugnavit. Tres exercitus maximos comparavit. Ex his unum in Africam miſit, alterum cum Haſdrubale fratre in Hiſpania reliquit, tertium in Italiam ſecum duxit. Saltum Pyrenæum tranſiit. Quacunque iter fecit cum omnibus incolis conflixit, neminem niſi victum dimiſit. Ad Alpes poſteaquam venit, quæ Italiam ab Gallia ſejungunt, quas nemo unquam cum exercitu ante eum, præter Herculem Grajum tranſierat: quo facto is hodie ſaltus Grajus appellatur: Alpicos conantes prohibere tranſitum concidit, loca patefecit, itinera muniit, effecitque, ut ea elephantus oneratus ire poſſet, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Cap. IV. Conflixerat apud Rhodanum cum P. Cornelio Scipione conſule, eumque pepulerat. Cum hoc eodem de Claſtidio apud Padum decernit: ſauciumque inde ac fugatum dimittit. Tertio idem Scipio cum collega Tiberio Longo ad Trebiam adverſus eum venit. Cum his manum conſeruit, utrumque profligavit. Inde per Ligures, Appenninum tranſit, petens Etruriam. Hoc itinere adeo gravi morbo

affici-

afficitur oculorum, ut postea nunquam dextero æque bene usus sit: qua valetudine cum etiam tum premeretur, lecticaque ferretur, C. Flamminium consulem apud Trasimentum cum exercitu insidiis circumventum occidit. Neque multo post C. Centenium Proprætorem, cum delecta manu saltus occupantem. Hinc in Apuliam pervenit. Ibi obviam ei venerunt duo consules, C. Terentius Varro; & L. Æmilius Paulus. Utriusque exercitus uno prælio fugavit: L. Paulum consulem occidit, & aliquot præterea consulares. In his Cn. Servilium Geminum, qui anno superiore fuerat consul.

Cap. V. Hac pugna pugnata, Romam profectus est nullo resistente: in propinquis urbis montibus moratus est. Cum aliquot ibi dies castrahabuisset, & reverteretur Capuam, Qu. Fabius Maximus, dictator Rom. in agro Falerno ei se objecit. Hinc clausus locorum angustiis, noctu, sine ullo detrimento exercitus, se expedivit. Fabio callidissimo imperatori verba dedit. * Namque obducta nocte, sarmenta in cornibus jumentorum deligata incendit, ejusque generis multitudinem magnam dispalatam immisit. Quo repentino objectu viso, tantum terrorem injecit exercitui Romanorum, ut egredi extra vallum nemo sit ausus. Hanc post rem gestam, non ita multis diebus M. Minutium Rufum, magistrum equitum, pari ac dictatorem imperio, dolo perductum in prælium, fugavit. Tiberium Sempronium Gracchum, iterum consulem, in Lucanis absens in insidias inductum sustulit. M. Claudium Marcellum, quinquies consulem, apud Venusiam pari modo interfecit. Longum est enumerare prælia. Quare hoc unum satis erit dictum, ex quo intelligi possit, quantus ille fuerit. Quamdiu in Italia fuit, nemo ei in acie restitit, nemo adversus eum, post Cannen-

* *Verba dedit: eum elusit. Obducta nocte h. e. Obscura.*

Cannensem pugnam, in campo castra posuit.

Cap. VI. Hic invictus patriam defensum revocatus, bellum gessit adversus P. Scipionis filium, quem ipse primum apud Rhodanum, iterum apud Padum, tertio apud Trebiam fugaverat. Cum hoc exhaustis jam patriæ facultatibus, cupivit impræsentiarum bellum componere, quo valentior postea congrederetur. In colloquium convenit, conditiones non convenerunt. Post id factum, paucis diebus apud Zamam cum eo conflixit: pulsus (incredibile dictu) biduo & duabus noctibus Adrumetum pervenit, quod abest à Zama circiter millia passuum trecenta. In hac fuga Numidæ, qui simul cum eo ex acie excesserant, insidiati sunt ei: quos non solum effugit, sed etiam ipsos oppressit. Adrumeti reliquos ex fuga collegit, novis delectibus, paucis diebus, multos contraxit.

Cap. VII. Cum in apparando accerimo esset occupatus, Carthaginenses bellum cum Romanis composuerunt. Ille nihilo secius exercitui postea præfuit, resque in Africa gessit. Itemque Mago frater ejus, usque ad P. Sulpitium, C. Aurelium, consules. His enim magistratibus, legati Carthaginenses Romam venerunt, qui Senatui Populoque Rom. gratias agerent, quod cum his pacem fecissent; ob eamque rem corona aurea eos donarent, simulque peterent, ut obsides eorum Fregellis essent, captivique redderentur. His ex Senatus consulto responsum est: munus eorum gratum acceptumque esse: obsides quo loco rogarent, futuros: captivos non remissuros, quod Hannibalem, cujus opera susceptum bellum foret, inimicissimum nomini Romano, & nunc cum imperio apud exercitum haberent, itemque fratrem ejus Magonem. Hoc responso Carthaginenses cognito, Hannibalem domum, Magonemque revocarunt. Hic, ut rediit, prætor factus est, postquam rex fuerat, anno secundo & vicesimo. Ut

enim

enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. In eo magistratu pari diligentia se Hannibal præbuit, ac fuerat in bello. Namque effecit, ex novis vectigalibus non solum ut esset pecunia, quæ Romanis ex fœdere penderetur, sed etiam superesset, quæ in ærario poneretur. Deinde anno post præturam, M. Claudio L. Furio Coss. Romani legati Carthaginem venerunt. Hos Hannibal sui exposcendi gratia missos ratus, priusquam his senatus daretur, navem conscendit clam, atque in Syriam ad Antiochum profugit. Hac re palam facta, Pœni naves duas, quæ eum prehenderent, si possent consequi, miserunt. Bona ejus publicarunt, domum à fundamentis disjecerunt, ipsum exulem judicarunt.

Cap. VIII. At Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, L. Cornelio, Q. Minucio Coss. cum quinque navibus Africam accessit in finibus Cyrenæorum, si forte Carthaginenses ad bellum, Antiochi spe fiduciaque, inducere posset: cui jam persuaserat, ut cum exercitibus in Italiam proficisceretur. Huc Magonem fratrem excivit. Id ubi Pœni resciverunt, Magonem eadem, qua fratrem absentem, pœna affecerunt. Illi desperatis rebus, cum solvissent, naves, ac vela ventis dedissent, Hannibal ad Antiochum pervenit. De Magonis interitu duplex memoria prodita est: namque alii naufragio, alii à servis ipsius interfectum eum, scriptum reliquerunt. Antiochus autem si tam in agendo bello parere voluisset consiliis ejus, quam in suscipiendo instituerat, propius Tiberi, quam Thermopylis, de summa imperii dimicasset; quem etsi multa stultè conari videbat, tamen nulla deseruit in re. Præfuit paucis navibus, quas ex Syria jussus erat in Asiam ducere, hisque adversus Rhodiorum classem in Pamphylio mari conflixit. Quo cum multitudine adversariorum sui superarentur; ipse, quo cornu rem gessit, fuit superior.

Cap. IX.

Cap. IX. Antiocho fugato, verens ne dederetur, quod ſine dubio accidiſſet, ſi ſui feciſſet poteſtetem, Cretam ad Gortynios venit, ut ibi, quo ſe conferret, conſideraret. Vidit autem vir omnium callidiſſimus, magno ſe fore in periculo, niſi quid providiſſet, propter avaritiam Cretenſium. Magnam enim ſecum pecuniam portabat, de qua ſciebat exiſſe famam. Itaque capit tale conſilium. Amphoras compluꝛes complet plumbo, ſummas operit auro & argento; has Gortyniis præſentibus deponit in templo Dianæ, ſimulans ſe ſuas fortunas illorum fidei credere. His in errorem ductis, ſtatuas æneas, quas ſecum portabat, omnes ſua pecunia complet, eaſque in propatulo domi abijcit. Gortinii templum magna cura cuſtodiunt non tam à cæteris, quam ab Hannibale, ne quid ille, inſcientibus his, tolleret, ſecumque portaret.

Cap. X. Sic conſervatis ſuis rebus Pœnus, illuſis Cretenſibus omnibus, ad Pruſiam in Pontum pervenit: apud quem eodem animo fuit erga Italiam: neque aliud quicquam egit, quam regem armavit, & excitavit adverſus Romanos. Quem cum videret domeſticis rebus minus eſſe robuſtum, conciliabat cæteros reges, adjungebatque bellicoſas nationes. Diſſidebat ab eo Pergamenus rex Eumenes, Romanis amiciſſimus, bellumque inter eos gerebatur & mari & terra: quo magis cupiebat eum Hannibal opprimi. Sed utrobique Eumenes plus valebat propter Romanorum ſocietatem: quem ſi removiſſet, faciliora ſibi cætera fore arbitrabatur. Ad hunc interficiendum talem iniit rationem: Claſſe paucis diebus erant decertaturi, ſuperabatur navium multitudine, dolo erat pugnandum, cum par non eſſet armis. Imperavit quam plurimas venenatas ſerpentes vivas colligi, eaſque in vaſa fictilia conijci. Harum cum confeciſſet magnam multitudinem, die ipſo, quo facturus erat navale prælium, claſſiarios convocat, hiſque

que præcipit, omnes ut in unam Eumenis regis concurrant navem: à ceteris tantum ſatis habeant ſe defendere. Id facile illos ſerpentium multitudine conſecuturos. Rex autem qua nave veheretur, ut ſcirent, ſe facturum: quem ſi aut cepiſſent, aut interfeciſſent, magno his pollicetur id præmio fore.

Cap. XI. Tali cohortatione militum facta claſſis ab utriſque in prælium deducitur, quarum acie conſtituta, priuſquam ſignum pugnæ daretur, Hannibal, ut palam faceret ſuis, quo loco Eumenes eſſet, tabellarium in ſcapha cum caduceo mittit: qui ubi ad naves adverſariorum pervenit, epiſtolam oſtendens, ſe regem profeſſus eſt quærere. Statim ad Eumenem deductus eſt, quod nemo dubitabat, aliquid de pace eſſe ſcriptum. Tabellarius ducis nave declarata ſuis, eodem, unde erat, ſe recepit. At Eumenes ſoluta epiſtola nihil in ea reperit, niſi quod ad irridendum eum pertineret; cujus etſi cauſam mirabatur, neque reperiebatur. tamen prælium ſtatim committere non dubitavit. Horum in concurſu Bythyni, Hannibalis præcepto, univerſi navem Eumenis adoriuntur. Quorum vim cum rex ſuſtinere non poſſet, fuga ſalutem petiit: quam conſecutus non eſſet, niſi intra ſua præſidia ſe recepiſſet, quæ in proximo littore erant collocata. Reliquæ Pergamenæ naves cum adverſarios premerent acrius, repente in eas vaſa fictilia, de quibus ſupra mentionem fecimus, conjici cœpta ſunt: quæ jacta initio riſum pugnantibus excitarunt, neque, quare id fieret, poterat intelligi, poſtquam naves completas conſpexerunt ſerpentibus, nova re perterriti, cum, quid potiſſimum vitarent, non viderent, puppes averterunt, ſeque ad ſua caſtra nautica retulerunt. Sic Hannibal conſilio arma Pergamenorum ſuperavit; neque tum ſolum, ſed ſæpe alias pedeſtribus copiis pari prudentia pepulit adverſarios.

Cap. XII. Quæ dum in Aſia geruntur, accidit caſu, ut

su, ut legati Prusiæ Romæ apud L. Quintium Flaminium consularem cœnarent, atque ibi de Hannibale mentione facta, ex his unus diceret, eum in Prusiæ regno esse. Id postero die Flaminius Senatui detulit. Patres conscripti, qui Hannibale vivo, nunquam se sine insidiis futuros existimabant, legatos in Bithyniam miserunt, in his Flaminium, qui à rege peterent, ne inimicissimum suum secum haberet, sibique ut dederet. His Prusias negare ausus non est: illud recusavit, id ne à se fieri postularent, quod adversus jus hospitii esset: ipsi, si possent, comprehenderent: locum, ubi esset, facile inventuros. Hannibal enim uno loco se tenebat in castello, quod ei ab rege datum erat muneri, idque sic ædificarat, ut in omuibus patribus ædificii exitus haberet, semper verens, ne usu eveniret, quod accidit. Huc cum legati Romanorum venissent, ac multitudine domum ejus circumdedissent, puer ab janua prospiciens Hannibali dixit, plures præter consuetudinem, armatos apparere. Qui imperavit ei, ut omnes fores ædificii circumiret, ac propere sibi renunciaret, num eodem modo undique obsideretur. Puer cum celeriter, quid esset, renuntiasset, omnesque exitus occupatos ostendisset; sensit id non fortuitò factum, sed se peti, neque sibi diutius vitam esse retinendam: quam ne alieno arbitrio dimitteret, memor pristinarum virtutum, venenum, quod semper secum habere consueverat, sumpsit.

Cap. XIII. Sic vir fortissimus, multis variisque perfunctus laboribus, anno acquievit septuagesimo. Quibus Consulibus interierit, non convenit. Namque Atticus M. Claudio Marcello, & Q. Labio Labeone Coss. mortuum in annali suo scriptum reliquit. At Polybius L. Æmilio Paulo, & Cn. Bæbio Tamphilo; Sulpicius autem P. Cornelio Cethego, & M. Bæbio Tamphilo. Atque hic tantus vir, tantisque bellis districtus, nonnihil temporis tribuit litteris.

Namque

Namque aliquot ejus libri sunt Græco sermone confecti: in his ad Rhodios de Cn. Manlii Vulsonis in Asia rebus gestis. Hujus bella gesta multi memoriæ prodiderunt: sed ex his duo, qui cum eo in castris fuerunt, simulque vixerunt, quamdiu fortuna passa est, Philænius, & Sosilus Lacedæmonius: atque hoc Sosilio Hannibal literarum Græcarum usus est doctore. Sed nunc tempus est hujus libri facere finem, & Romanorum explicare Imperatores, quo facilius collatis utrorumque factis, qui viri præferendi sint, possit judicari.

XXIV.
M. PORCIUS CATO.
Ex libro secundo
ÆMILII PROBI,
seu Cornelii Nepotis.

SYNOPSIS.

I. Origo. *Patria Tusculanus. c. 1.* II. Vita, ubi notanda, 1. Vita ejus privata, *& quidem quod Adolescentulus versatus in Sabinis, Hortatu L. Valerij Flacci Romam inagraverit. deinde in foro esse cœperit. c. 1.* 2. Publica, eaque Sagata. Nam militavit *Sub Qu. Fabio Maximo. Tribunus militum fuit in Sicilia. Castra secutus est Cl. Neronis. P. Scipioni Africano Quœstor obtigit c. 1.* Togata. fuit enim *Ædilis pl. Prœtor. ibid. Consul. c. 2. Censor severe ei potestati prœfuit. ibid. Nullas inimicitias Reip. causa suscipere metuit. ibid. In omnibus rebus singulari fuit prudentia & industria c. 3. Literis in senectute deditus historias scribere institu-it. ibid.* III. Mors. Teste Cicerone, annos 85. natus è vita excessit. *ibid.*

Caput I.

CATO ortus municipiô Tusculô, adolescentulus, prius quam honoribus operam daret, versatus est in Sabinis; quod ibi hæredium à patre relictum habe-

habebat. Hortatu L. Valerii Flacci, quem in consulatu censuraque habuit collegam, ut M. Perpernna Censorius narrare solitus est, Romam demigravit: in foro esse cœpit. Primum stipendium meruit * annorum decem septemque, Q. Fabio Maximo, M. Claudio Marcello Coss. Tribunus militum in Sicilia fuit. Inde ut rediit, castra secutus est C. Claudii Neronis: magnique ejus opera æstimata est in prælio apud Senam, quo cecidit Hasdrubal, frater Hannibalis. Quæstor obtigit P. Cornelio Scipioni Africano consuli; cum quo non pro sortis necessitudine vixit; namque ab eo perpetuâ dissensit vitâ. Ædilis pl. factus est cum C. Helvio, Prætor provinciam obtinuit Sardiniam, ex qua Quæstor superiore tempore ex Africa decedens, Q. Ennium poëtam deduxerat: quod non minoris existimamus, quam quemlibet amplissimum Sardiniensem triumphum.

Cap. II. Consulatum gessit cum L. Valerio Flacco, * sorte provinciam nactus Hispaniam citeriorem, exque ea triumphum deportavit. Ibi cum diutius moraretur, P. Scipio Africanus consul iterum, cujus in priore consulatu quæstor fuerat, voluit eum de provincia depellere, & ipse ei succedere: neque hoc per senatum efficere potuit, cum quidem Scipio in civitate principatum obtineret. Quod tum non potentia, sed jure respub. administrabatur. Qua ex re iratus, senatu peracto, * privatus in urbe mansit. At Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe præfuit ei potestati. Nam & in complures nobiles animadvertit, & multas res novas in edictum addidit, qua re luxuria reprimeretur, quæ jam tum incipiebat pellulare. Circiter annos octoginta usque ad extremam ætatem, ab adolescentia, reipub. causa su-

* *Militiæ initium fecit.*

* *Sorte magistratus eligebantur, nominibus Provinciarum in urnam conjectis.*

* *Senatu peracto, h. e. finito consulatu.*

ſcipere inimicitias non deſtitit. A multis tentatus, non modo nullum detrimentum exiſtimationis fecit, ſed quoad vixit, virtutum laude crevit.

Cap. III. In omnibus rebus ſingulari fuit prudentia & induſtria. Nam & agricola ſolers, & reipubl. peritus, & juriſconſultus, & magnus Imperator, & probabilis orator, & cupidiſſimus litterarum fuit. Quarum ſtudium etſi ſenior arripuerat, tamen tantum in eis progreſſum fecit, ut non facile reperire poſſis, neque de Græcis, neque de Italicis rebus, quod ei fuerit incognitum. Ab adoleſcentia confecit orationes. Senex hiſtorias ſcribere inſtituit. quarum ſunt libri ſeptem. Primus continet res geſtas regum Populi Romani: Secundus, & tertius, unde quæque civitas orra ſit Italica: ob quam rem omnes Origines videtur appellaſſe. In quarto autem bellum Punicum primum: in quinto ſecundum. Atque hæc omnia capitulatim ſunt dicta. Reliquaque bella pari modo perſecutus eſt, uſque ad præturam Ser. Galbæ, qui diripuit Luſitanos. Atque horum bellorum duces non nominavit, ſed ſine nominibus res notavit. In iiſdem expoſuit quæ in Italia Hiſpaniiſque viderentur admiranda. In quibus multa induſtria, & diligentia comparet, multa doctrina. Hujus de vita & moribus plura in eo libro perſecuti ſumus, quem ſeperatim de eo fecimus, rogatu T. Pomponij Attici. Quare ſtudioſos Catonis ad illud volumen delegamus.

XXV.
VITA T. POMPONII ATTICI,
ex Cornelio Nepote.

I. Origo. *Patria Romanus.* II. Vita. Ubi conſideranda. 1. Educatio. *Adoleſcens magna cum laude ſtudijs operam dedit. c. 1.* 2, Virtutes, fuit. *Liberalis. c. 2. Eruditus & modeſtus, c. 3. & 4. Admodum pius erga alios. c, 5. Amicus M. & Q. Cicero-*

ceronis & Q. Hortensij c. 5. Abstinens á factionibus, ut in bello Cæsarianio neutri adhæreret parti c. 7. Occiso Cæsare, neque cum Bruto fecit, neque cum Cassio. c. 8. Neque Antonium violavit hostem judicatum c. 9. 10. Pro amicis restituendis sedulo egit apud Antonium c. 11. & 12. Bonus Pater familias. *1. Parum emendo. 2. Nihil ædificando. 3. Familiam tamen alendo. 4, Sumptus nonnisi necessarios faciendo c. 13, & 14. Mendacii inimicus, & contra fidei & veritatis amantissimus. c. 15. Amicitiæ studiosissimus c. 16. Pius erga parentes & propinquos. c. 17. Amans philosophiæ & antiquitatis c. 18.* Affinitas cum Augusto Cæsare, c. 19. Amicitia cum eodem & Antonio. c. 20. Valetudo satis firma c. 21. III. Mors. *Quam cibi abstinentia ultro acceleravit c. 22. Sepultura, elatus est in lectica sine ulla funeris pompa, & in via Appia sepultus. c. 22.*

Caput I.

POMPONIUS Atticus, ab origine ultima stirpis Romanæ generatus, perpetuo á majoribus acceptam equestrem obtinuit dignitatem. Patre usus est diligente, indulgente, &, ut tum erant tempora, diti, inprimisque studioso litterarum. Hic, prout ipse amabat litteras, omnibus doctrinis, quibus puerilis ætas impertiri debet, filium erudivit. Erat autem in puero, præter docilitatem ingenii, summa suavitas oris ac vocis, ut non solum celeriter arriperet, quæ tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Qua ex re in pueritia, nobilis inter æquales ferebatur, clariusque exsplendescebat, quam generosi condiscipuli animo æquo ferre possent. Itaque incitabat omnes studio suo: quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius, C. filius, M. Cicero, quos consuetudine sua sic sibi devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Cap. II. Pater mature decessit. Ipse adolescentulus, propter affinitatem P. Sulpici, qui tribunus plebis

interfectus est, non expers fuit illius periculi. Namque Anicia, Pomponij consobrina, nupserat M. Servio, fratri P. Sulpicii. Itaque interfecto P Sulpicio' posteaquam vidit, Cinnano tumultu civitatem esse turbatam, neq; sibi dari facultatem pro dignitate vivendi, quin alterutram partem offenderet, dissociatis animis civium, cum alij Syllanis, alij Cinnanis faverent partibus: idoneum tempus ratus studiis obsequendi suis, Athenas se contulit: neque eo secius adolescentem Marium, hostem judicatum, juvit opibus suis, cujus fugam pecuniâ sublevavit. Ac ne illa peregrinatio detrimentum aliquod afferret rei familiari, eodem magnam partem fortunarum trajecit suarum. Hic ita vixit, ut universis Atheniensibus merito esset carissimus. Nam, præter gratiam, quæ jam in adolescentulo magna erat, sæpe suis opibus inopiam eorum publicam levavit. Quum enim * versuram facere publice necesse esset, neque ejus conditionem æquam haberent; semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat iis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum æs alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere. Auxit hoc officium alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit, ita ut singulis septem modii tritici darentur. Qui modus mensuræ, medimnus, Athenis appellatur.

Cap. III. Hic autem sic se gerebat, ut communis infimis, par principibus videretur. Quo factum est, ut huic omnes honores, quos possent, publicè haberent, civemque facere studerent: quo beneficio ille uti noluit. Quod nonnulli ita interpretantur, amitti civitatem Romanam, aliâ ascitâ. Quamdiu affuit, ne qua sibi statua poneretur, restitit: absens prohibere non

* *Versuram facere, h. e. mutare Creditores, æsq; alienum solvere.*

re non potuit. Itaque aliquot ipsi & Phidiæ locis sanctissimis posuerunt. Hunc enim in omni procuratione reipubl. actorem auctoremque habebant. Igitur primum illud munus fortunæ, quod in ea potissimum urbe natus est; in qua domicilium orbis terrarum esset imperii, ut eandem & patriam haberet, & dominam: hoc specimen prudentiæ, quod, cum in eam civitatem se contulisset, quæ antiquitate, humanitate, doctrina præstaret omnes, ei unus ante alios fuerit carissimus.

Cap. IV. Huc ex Asia Sylla decedens cum venisset, quam diu ibi fuit, secum habuit Pomponium, captus adolescentis & humanitate, & doctrina. Sic enim Græce loquebatur, ut Athenis natus videretur. Tanta autem suavitas erat sermonis Latini, ut appareret, in eo nativum quendam leporem esse, non ascitum. Idem pöemata pronunciabat & Græcè & Latinè sic ut supra nihil posset addi. Quibus rebus factum est, ut Sylla nusquam eum ab se dimltteret, cuperetque secum deducere. Cui cum persuadere tentaret, *noli, oro te*, (inquit Pomponius) *adversum eos me velle ducere, cum quibus, ne contra te arma ferrem, Italiam reliqui.* At Sylla adolescentis officio collaudato, omnia munera ei, quæ Athenis acceperat, proficiscens jussit deferri. Hic complures annos moratus, cum & rei familiari tantum operæ daret, quantum non indiligens deberet paterfamilias, & omnia reliqua tempora aut litteris, aut Atheniensium reip. tribueret, nihilominus amicis urbana officia præstitit. Nam & ad comitia eorum ventitavit, & si qua res major acta est, non defuit: sicut Ciceroni in omnibus ejus periculis singularem fidem præbuit: cui ex patria fugienti, LLS. ducenta & quinquaginta millia donavit. Tranquillatis autem rebus Romanis, remigravit Romam, ut opinor, L. Cotta & L. Torquato Coss. Quem diem sic universa civitas Atheniensium prosecuta est, ut lacrimis desiderii futuri dolorem indicaret.

Cap. V. Habebat avunculum Qu. Cæcilium, equitem Rom. familiarem L. Luculli, divitem, difficillimâ naturâ: cujus ſic aſperitatem veritus eſt, * ut, quem nemo ferre poſſet, hujus ſine offenſione ad ſummam ſenectutem retinuerit benevolentiam. Quo facto, tulit pietatis fructum. Cæcilius enim moriens, teſtamento adoptavit eum, heredemque fecit ex dodrante; * ex qua hæreditate accepit circiter centies LLS. * Erat nupta ſoror Attici Q. Tullio Ciceroni, eaſque nuptias M. Cicero conciliarat: cum quo à condiſcipulatu vivebat conjunctiſſimè, multo etiam familiariùs, quam cum Q. ut judicari poſſit, plus in amicitia valere ſimilitudinem morum, quam affinitatem. Utebatur autem intimè Q. Hortenſio, qui iis temporibus principatum eloquentiæ tenebat, ut intelligi non poſſet, uter eum plus diligeret Cicero, an Hortenſius: & id quod erat difficillimum, efficiebat, ut inter quos tantæ laudis eſſet æmulatio, nulla intercederet obtrectatio, eſſetque talium virorum copula.

Cap. VI. In republica ita verſatus eſt, ut ſemper optimarum partium & eſſet, & exiſtimaretur: neque tamen ſe civilibus fluctibus committeret, quod non magis eos in ſua poteſtate exiſtimabat eſſe, qui ſe iis dediſſent, quam qui maritimis jactarentur. Honores non petiit, cum ei paterent propter vel gratiam, vel dignitatem: quod neque peti more majorum, neque capi poſſent conſervatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque geri è republca ſine periculo, corruptis civitatis moribus. Ad haſtam publicam nunquam acceſſit. * Nullius rei neque præs, neque manceps factus eſt. Neminem neque ſuo nomine, neque ſubſcribens, accuſavit. In jus de ſua re num-

* *Veneratione & obſequio mitigavit.*
* *Ex dodrante h. e. novem partibus bonorum ex 12.*
* *h. e. Centum millia Seſtertiorum nummûm.*
* *i. e. in Auctione non emit bona publicata.*

numquam iit, judicium nullum habuit. Multorum consulum prætorumque præfecturas delatas sic accepit, ut neminem in provinciam sit secutus, honore fuerit contentus, rei familiaris despexerit fructum. Qui ne cum Q. quidem Cicerone voluerit ire in Asiam, cum apud eum legati locum obtinere posset. Non enim decere se arbitrabatur, cum præturam gerere noluisset, assec1am esse prætoris; qua in re non solum dignitati serviebat, sed etiam tranquillitati, cum suspiciones quoque vitaret criminum. Quo fiebat, ut ejus observantia omnibus esset carior, cum eam officio, non timori, neque spei tribui viderent.

Cap. VII. Incidit Cæsarianum civile bellum, cum haberet annos circiter sexaginta. Usus est ætatis vacatione, neque se quoquam movit ex urbe. Quæ amicis suis opus fuerant, ad Pompejum proficiscentibus, omnia ex sua re familiari dedit. Ipsum Pompejum conjunctum non offendit. Nullum enim ab eo habebat ornamentum, ut cœteri, qui per eum aut honores, aut divitias ceperant: quorum partim invitissimi castra sunt secuti, partim summa cum ejus offensione domi remanserunt. Attici autem quies, tantopere Cæsari fuit grata, ut victor, cùm privatis pecunias per epistolas imperaret, huic non solum molestus non fuerit, sed etiam sororis & Q. Ciceronis filium ex Pompeij castris concesserit. Sic vetere instituto vitæ effugit nova pericula.

Cap. VIII. Secutum est illud, occiso Cæsare, cum respublica penes Brutos videretur esse & Cassium, ac tota civitas se ad eos convertisset: sic M. Bruto usus est, ut nullo ille adolescens æquali familiarius, quam hoc sene; neque solum eum principem consilii haberet, sed etiam in convictu. Excogitatum est á quibusdam, ut privatum ærarium Cæsaris interfectoribus, ab equitibus Romanis constitueretur. Id facile effici posse arbitrati sunt, si & principes illius ordinis pecunias contulissent. Itaque appellatus est á

C. Fla-

C. Flavio Bruti familiari Atticus, ut ejus rei princeps esse vellet. At ille, qui officia amicis præstanda sine factione existimaret, semperque á talibus se consiliis removisset, respondit: si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eæ paterentur: se neque cum quoquam de ea re collocuturum, neque coiturum. Sic ille consensionis globus, hujus unius dissensione disjectus est. Neque multò post superior esse cœpit Antonius, ita ut Brutus & Cassius provinciarum, quæ iis dicis causa * datæ erant à consulibus, desperatis rebus, in exilium proficiscerentur. Atticus, qui pecuniam simul cum cœteris conferre noluerat florenti illi parti, abjecto Bruto, Italiaque cedenti, LLS. centum millia muneri misit: eidem in Epiro, absens trecenta jussit dari. Neque eò magis potenti adulatus est Antonio, neque desperatos reliquit.

Cap. IX. Secutum est bellum gestum apud Mutinam. In quo si tantum eum prudentem dicam, minus quam debeam, prædicem, cum ille potius divinus fuerit: si divinatio appellanda est perpetua naturalis bonitas, quæ nullis casibus neque agitur, neque minuitur. Hostis Antonius judicatus Italia cesserat: spes restituendi nulla erat. Non solum ejus inimici, qui tum erant potentissimi & plurimi, sed etiam amici adversariis ejus se dabant, & in eo lædendo se aliquam consecuturos sperabant commoditatem, ejus familiares insequebantur; uxorem Fulviam omnibus rebus spoliare cupiebant, liberos etiam exstinguere parabant: Atticus, cum Ciceronis intima familiaritate uteretur, amicissimus esset Bruto; non modo nihil iis indulsit ad Antonium violandum, sed è contrario familiares ejus ex urbe profugientes, quantum potuit, texit: quibus rebus indiguerunt, adjuvit. P. verò Volumnio ea tribuit, ut plura à parente proficisci non

* *Dicis causa. h. e. simulanter, non ex animo, ut patrata nece Cœsaris honeste ex urbe discederent.*

non potuerint. Ipsi autem Fulviæ, cum litibus distineretur, magnisque terroribus vexaretur, tanta diligentia officium suum præstitit, ut nullum illa stiterit vadimonium sine Attico, hic sponsor omnium rerum fuerit. Quin etiam, cum illa fundum secunda fortuna emisset in diem, neque post calamitatem versuram facere potuisset: ille se interposuit, pecuniamque sine fœnore, sineque ulla stipulatione ei credidit, maximum existimans quæstum, memorem gratumque cognosci: simulque aperire, se non fortunæ, sed hominibus solere esse amicum. Quæ cum faciebat, nemo eum temporis causa facere poterat existamare. Nemini enim in opinionem veniebat, Antonium rerum potiturum. Sed sensim is à nonnullis optimatibus reprehendebatur, quod parum odisse malos cives videretur.

Cap. X. Ille autem sui judicii, potius quid se facere par esset, intuebatur, quam quid alii laudaturi forent. Conversa subito fortuna est. Ut Antonius rediit in Italiam, nemo non magno in periculo Atticum futurum putarat, propter intimam familiaritatem Ciceronis & Bruti. Itaque ad adventum imperatorum de foro decesserat, timens proscriptionem: latebatque apud P. Volumnium, cui, ut ostendimus paulo ante, opem tulerat: (tanta varietas iis temporibus fuit fortunæ, ut modo hi, modo illi in summo essent aut fastigio, aut periculo) habebatque secum Q. Gellium Canium, æqualem, simillimumque sui. Hoc quoque sit Attici bonitatis exemplum, quod cum eo, quem puerum in ludo cognoverat, adeo conjuncte vixit, ut ad extremam ætatem, amicitia eorum creverit. Antonius autem, etsi tanto odio ferebatur in Ciceronem, ut non solum ei, sed omnibus etiam ejus amicis esset inimicus, eosq; vellet proscribere multis hortantibus tamen Attici memor fuit officii & ei, cum requisisset ubinam esset, sua manu scripsit, ne timeret, statimque ad se veniret: se eum, &

illius

illius caussa Gellium Canium, de proscriptorum numero exemisse. Ac, ne quod in periculum incideret quod noctu fiebat, præsidium ei misit. Sic Atticus in summo timore non solum sibi, sed etiam ei, quem charissimum habebat, præsidio fuit. Neque enim suæ solum à quoquam auxilium petiit salutis, sed conjunctim: ut appareret, nullam sejunctam sibi ab eo velle esse fortunam. Quod si gubernator præcipua laude fertur qui navem ex hyeme marique scopuloso servat; cur non singularis ejus existimetur prudentia, qui ex tot tamque gravibus procellis civilibus, ad incolumitatem pervenit?

Cap. XI. Quibus ex malis ut se emersit, nihil aliud egit, quam ut plurimis, quibus rebus posset, esset auxilio. Cum proscriptos præmiis imperatorum vulgus conquireret, nemo in Epirum venit, cui res ulla defuerit. Nemini non ibi perpetuo manendi potestas facta est. Quin etiam post prælium Philippense, interitumque C. Cassii & M. Bruti, L. Julium Mocillam prætorium, & ejus filium, Aulumque Torquatum, cæterosque pari fortuna perculsos, instituit tueri: atque ex Epiro his omnia Samothraciam supportari jussit. Difficile enim est, omnia persequi, & non necessaria. Illud unum intelligi volumus, illius liberalitatem, neque temporariam, neque callidam fuisse. Id ex ipsis rebus ac temporibus judicari potest, quod non florentibus se venditavit, sed afflictis semper succurrit. Qui quidem Serviliam, Bruti matrem, non minus post mortem ejus, quam florentem, coluerit. Sic liberalitate utens, nullas inimicitias gessit, quod neque lædebat quemquam, neque, si quam injuriam acceperat, non malebat ulcisci, quam oblivisci. Idem immortali memoria percepta retinebat beneficia: quæ autem ipse tribuerat, tamdiu meminerat, quoad ille gratus erat, qui acceperat. Itaque hic fecit, ut vere dictum videatur: SUI CUIQUE MORES FINGUNT FORTUNAM. Neque-

que tamen prius ille fortunam, quam ſe ipſe finxit: qui cavit ne qua in re jure plecteretur.

Cap. XII. His igitur rebus effecit, ut M. Viſpanius Agrippa intima familiaritate conjunctus adoleſcenti Cæſari, cum propter ſuam gratiam, & Cæſaris potentiam, nullius conditionis non haberet poteſtatem, potiſſimum ejus diligeret affinitatem, præoptaretque equitis Romani filiam generoſarum nuptiis. Atque harum nuptiarum conciliator fuit (non enim eſt celandum) M. Antonius triumvir reipublicæ conſtituendæ: cujus gratia cum augere poſſeſſiones poſſet ſuas, tantum abfuit à cupiditate pecuniæ, ut nulla in re uſus ſit eâ, niſi in deprecandis amicorum aut periculis, aut incommodis. Quod quidem ſub ipſa proſcriptione perilluſtre fuit. Nam cum L. Saufeii equitis Romani, æqualis ſui, qui cum eo complures annos ſtudio ductus Philoſophiæ, Athenis habitabat, habebatque in Italia pretioſas poſſeſſiones, triumviri bona vendidiſſent, conſuetudine ea, qua tum res gerebantur: Attici labore atque induſtria factum eſt, ut eodem nuncio Saufeius fieret certior, ſe patrimonium amiſiſſe, & recuperaſſe. Idem L. Julium Calidum, quem poſt Lucretii Catulique mortem, multo elegantiſſimum poëtam noſtram tuliſſe ætatem, vere videor poſſe contendere, neque minus virum bonum, optimiſque artibus eruditum, poſt proſcriptionem equitum, propter magnas ejus Africanas poſſeſſiones, in proſcriptorum numerum à P. Volumnio, præfecto fabrûm Antonii, abſentem relatum, expedivit. Quod in præſenti utrum ei laborioſius, an glorioſius fuerit, difficile fuit judicare: quod in eorum periculis, non ſecus abſentes, quam præſentes amicos Attico eſſe curæ, cognitum eſt.

Cap. XIII. Neque vero minus ille, vir, bonus paterfamilias habitus eſt, quam civis. Nam cum eſſet pecunioſus, nemo illo minus fuit emax, minus ædificator. Neque tamen non in primis bene habitavit, o-

mnibus

omnibusque optimis rebus usus est. Nam domum habuit in colle Quirinali Tamphilanam, ab avunculo hæreditate relictam, cujus amœnitas non ædificio, sed silva constabat. Ipsum enim tectum, antiquitus constitutum, plus salis, quam sumptus habebat: in quo nihil commutavit, nisi si quid vetustate coactus est. Usus est familia, si utilitate judicandum est, optima: si forma, vix mediocri. Namque in ea erant pueri litteratissimi, anagnostæ optimi, * & plurimi librarii, ut ne pedisequus quidem quisquam esset, qui non utrumque horum pulchre facere posset: pari modo, artifices cæteri, quos cultus domesticus desiderat, apprime boni. Neque tamen horum quemquam nisi domi natum, domique factum, habuit: quod est signum non solum continentiæ, sed etiam diligentiæ. Nam & non intemperanter concupiscere, quod à plurimis videas, continentis debet duci: & potius diligentia, quam pretio parare, non mediocris est industriæ. Elegans, non magnificus: splendidus, non sumptuosus, omni diligentia munditiem non affluentem affectabat. Suppellex modica, non multa, ut in neutram partem conspici posset. Nec hoc præteribo, quanquam nonnullis leve visum iri putem. Cum in primis lautus esset eques Rom. & non parum liberaliter domum suam omnium ordinum homines invitaret, scimus non amplius, quam terna millia æris, peræque in singulos menses, ex ephemeride eum expensum sumptui ferre solitum. Atque hoc non auditum, sed cognitum prædicamus. Sæpe enim propter familiaritatem, domesticis rebus interfuimus.

Cap. XIV. Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, * quam anagnosten: quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione

* *Anagnostæ, lectores ad mensam. librarii, qui libros describebant.*

* *Acroama, id quod aures delectat, ut symphoniaci tibicines &c.*

one apud eum cœnatum eſt; ut non minus animo quam ventre, convivæ delectarentur: namque eos vocabat, quorum mores à ſuis non abhorrerent. Cum tanta pecuniæ facta eſſet acceſſio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitæ conſuetudine: tantaque uſus eſt moderatione, ut neque in ſeſtertio vicies, quod á patre acceperat, parum ſe ſplendide geſſerit; neque in ſeſtertio centies affluentius vixerit, quam inſtituerat; parique faſtigio ſteterit in utraque fortuna. Nullos habuit hortos, nullam ſuburbanam, aut maritimam ſumptuoſam villam, neque in Italia, præter Ardeatinum & Nomentanum, ruſticum prædium: omniſque ejus pecuniæ reditus conſtabat in Epiroticis & urbanis poſſeſſionibus. Ex quo cognoſci poteſt, eum, uſum pecuniæ non magnitudine, ſed ratione metiri ſolitum.

Cap. XV. Mendacium neque dicebat, neque pati poterat. Itaque ejus comitas non ſine ſeveritate erat, neque gravitas ſine facilitate: ut difficile eſſet intellectu, utrum eum amici magis vererentut, quam amarent. Quicquid rogabatur, religioſe promittebat: quod non liberalis, ſed levis arbitrabatur, polliceri, quod præſtare non poſſet. Idem in nitendo, quod ſemel adnuiſſet, tanta erat cura, ut non mandatam, ſed ſuam rem videretur agere. Nunquam ſuſcepti negotii eum pertæſum eſt. Suam enim exiſtimationem in ea re agi putabat: qua nihil habebat carius. Quo fiebat ut omnia M. & Q. Ciceronum, Catonis, Marii, Q. Hortenſij, Auli Torquati, multorum præterea equitum Rom. negotia procuraret. Ex quo judicari poterat, non inertia, ſed judicio, fugiſſe reipublicæ procurationem.

Cap. XVI. Humanitatis vero nullum afferre majus teſtimonium poſſum, quam quod adoleſcens idem ſeni Syllæ fuerit jucundiſſimus, ſenex adoleſcenti M. Bruto: cum æqualibus autem ſuis, Qu. Hortenſio & M. Cicerono ſic vixerit, ut judicari diffici-

difficile ſit cui ætati fuerit aptiſſimus. Quamquam eum præcipue dilexit Cicero, ut ne frater quidem ei Quintus carior fuerit, aut familiarior. Ei rei ſunt indicio, præter eos libros, in quibus de eo facit mentionem, qui in vulgus jam ſunt editi, ſexdecim volumina epiſtolarum, ab conſulatu ejus, uſque ad extremum tempus, ad Atticum miſſarum; quæ qui legat, non multum deſideret hiſtoriam contextam illorum temporum. Sic enim omnia de ſtudiis principum, vitiis ducum mutationibus reipublicæ perſcripta ſunt, ut nihil in iis non appareat: & facile exiſtimari poſſit, prudentiam quodammodo eſſe divinationem. Non enim Cicero ea ſolum, quæ vivo ſe acciderunt, futura prædixit, ſed etiam quæ nunc uſu veniunt, cecinit ut vates.

Cap. XVII. De pietate autem Attici quid plura commemorem? cum hoc ipſum vere gloriantem audierim in funere matris ſuæ, quam extulit annorum nonaginta, cum eſſet ſeptem & ſexaginta, ſe nunquam cum matre in gratiam rediiſſe, nunquam cum ſorore fuiſſe in ſimultate quam prope æqualem habebat. Quod eſt ſignum, aut nullam unquam inter eos querimoniam interceſſiſſe, aut hunc ea fuiſſe in ſuos indulgentia, ut, quos amare deberet, iraſci eis nefas duceret. Neque id fecit naturâ ſolum quamquam omnes ei paremus, ſed etiam doctrinâ. Nam & principum Philoſophorum ita percepta habuit præcepta, ut iis ad vitam agendam, non ad oſtentationem, uteretur,

Cap. XVIII. Moris etiam majorum ſummus imitator fuit, antiquitatisque amator: quam adeo diligenter habuit cognitam, ut eam totam in eo volumine expoſuerit, quo magiſtratus ornavit. Nulla enim lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Rom. quæ non in eo ſuo tempore ſit notata: &, quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum viro-

rum propagines possimus cognoscere. Fecit hoc idem separatim in aliis libris, ut M. Bruti rogatu Juniam familiam à stripe ad hanc ætatem, ordine enumeravit, notans qui, à quo ortus, quos honores, quibusque temporibus cepisset: pari modo Marcelli Claudii de Marcellorum: Scipionis Cornelii, & Fabii Maximi, de Corneliorum, & Fabiorum, & Æmilorum quoque: quibus libris nihil potest esse dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum. Attigit quoque poëticen, credimus, ne ejus expers esset suavitatis. Namque versibus, qui honore rerumque gestarum amplitudine cæteros Romani populi præstiterunt, exposuit ita, ut sub singulorum imaginibus, facta magistratusque eorum non amplius quaternis quinisque versibus descripserit, quod vix credendum sit, tantas res tam breviter potuisse declarari. Est etiam liber Græce confectus, de consulatu Ciceronis. Hactenus Attico vivo edita hæc á nobis sunt.

Cap. XIX. Nunc quoniam fortuna nos superstites ei esse voluit, reliqua persequemur: & quantum poterimus, rerum exemplis lectores docebimus, sicut supra significavimus: SUOS CUIQUE MORES PLERUMQUE CONCILIARE FORTUNAM. Namque hic contentus ordine equestri, quo erat ortus, in affiniratem pervenit imperatoris Divi Julij filij, cum jam ante familiaritatem ejus esset consecutus, nulla alia re quam elegantia vitæ, qua ceteros ceperat principes civitatis, dignitate pari, fortuna humiliore. Tanta enim prosperitas Cæsarem est consecuta, ut nihil ei non tribuerit fortuna, quod civis Romanus quivit consequi. Nata est autem Attico neptis, ex Agrippa, cui virginem filiam collocarat. Hanc Cæsar vix anniculam Tiberio Claudio Neroni Drusillâ nato, provigno suo, despondit: quæ conjunctio necessitudinem eorum

sanxit,

ſanxit, familiaritatem reddidit frequentiorem.

Cap. XX. Quamvis ante hæc ſponſalia, non ſolum cum ab urbe abeſſet, nunquam ad ſuorum quemquam litteras miſit, quin Attico mitteret, quid ageret; imprimis quid legeret, quibuſque in locis, & quamdiu, eſſet moraturus: ſed etiam, cum eſſet in urbe, & propter ſuas infinitas occupationes, minus ſæpe, quam vellet, Attico frueretur: nullus dies tamen temere interceſſit, quo non ad eum ſcriberet, quo non aliquid de antiquitate ab eo requireret: modo aliquam ei quæſtionem poëticam proponeret, interdum jocans ejus verboſiores eliceret epiſtolas. Ex quo accidit, cum ædes Jovis Feretrii, in Capitolio ab Romulo conſtituta, vetuſtate atque incuria detecta, prolaberetur, ut Attici admonitu, Cæſar eam reficiendam curaret. Neque vero ab M. Antonio minus abſens litteris colebatur: adeo ut accurate ille exſul tum his terris, quid ageret, quid curæ ſibi haberet, certiorem faceret Atticum. Hoc quale ſit, facilius exiſtimabit is, qui judicare poterit, quantæ ſit ſapientiæ, eorum retinere uſum benevolentiamque, inter quos maximarum rerum non ſolum æmulatio, ſed obtrectatio tanta intercedebat, quantam fuit incidere neceſſe, inter Cæſarem atque Antonium, cum ſe uterque Principem non ſolum urbis Romanæ, ſed orbis terrarum eſſe cuperet.

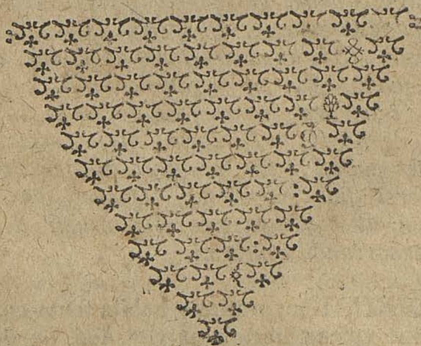
Cap. XXI. Tali modo cum VII. & LXX. annos compleſſet, atque ad extremam ſenectutem non minus dignitate, quam gratia fortunaque creviſſet, (multas enim hereditates nulla alia re, quam bonitate, eſt conſecutus) tantaque proſperitate uſus eſſet valetudinis, ut annos triginta medicina non indiguiſſet: nactus eſt morbum, quem initio & ipſe, & medicici contempſerunt, nam putarunt eſſe teneſmon: cui remedia celeria faciliaque proponebantur. In hoc cum tres menſes ſine ullis dolori-

ri-

ribus præterquam quos ex curatione capiebat, consumpsisset: subito tanta vis morbi in unum intestinum prorupit, ut extremo tempore per lumbos fistula putris eruperit. Atque hoc priusquam accideret, postquam in dies dolores accrescere, febremque accessisse sensit, Agrippam generum ad se accersi jussit, & cum eo L. Cornelium Balbum, Sextumque Peducæum. Hos ut venisse vidit, in cubitum nixus: *Quantam*, inquit, *curam diligentiamque in valetudine mea tuenda hoc tempore adhibuerim, cum vos testes habeam, nihil opus est pluribus verbis commemorare, quibus quoniam, ut spero, satis feci, nihilque reliqui feci, quod ad sanandum me pertineret, reliquum est, ut egomet mihi consulam. Id vos ignorare nolui. Nam mihi stat, alere morbum desinere. Namque his diebus quicquid cibi sumpsi, ita produxi vitam, ut auxerim dolores sine spe salutis. Quare à vobis peto primum, ut consilium probetis meum: deinde ne frustrà dehortando conemini.*

Cap. XXII. Hac oratione habita tanta constantia vocis atque vultus, ut non ex vita, sed ex domo in domum videretur migrare, cum quidem Agrippa eum flens, atque osculans, oraret atque obsecraret, ne id, quod natura cogeret, ipse quoque sibi accelararet: & quoniam tum quoque posset temporibus superesse, se sibi suique reservaret: preces ejus taciturna sua obstinatione compressit. Sic cum biduum cibo se abstinuisset, subito febris decessit, leviorque morbus esse cœpit. Tamen propositum nihilo secius peregit. Itaque die quinto, postquam id consilium inierat, pridie Kal. Aprilis, Cn. Domitio, C. Sosio Coss. decessit. Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa fune-

ris, comitantibus omnibus bonis, maxima vulgi frequentia. Sepultus eſt juxta viam Appiam, ad quintum lapidem in monumento Qu. Cæcilii avunculi ſui.

P. VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS LIBER III.
PRÆFATIO.

Cum liber Aeneidos quartus nihil præter insanum Didonis amorem, quô Æneam deperibat, complectatur: in quinto verò ludi maximè describantur, quos ad Anchisæ Patris tumulum instituit Æneas: itaq; his duobus omissis, operæ pretium duximus, si tertium, ac sextum potissimum librum Juvenibus prælegendum proposuerimus. Nam & amænissimus est, & eruditionis Pòéticæ plenus, utpote in quo Pòéta animorum Originem ac naturam, Campos Ælysios, Inferorum deniq: supplicia curiosè admodum describat.

ARGUMENTUM LIBRI III.

PErgit Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas incensa Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam: ubi cùm urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori: navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: á quo monitus ut antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis á Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non priùs in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere.*

Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi á Diis in Italia paratam: eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte considat, Græcorum metu, qui ventis eò disjecti fuerant: tum ne Siculum trajciat fretum, metu Scyllæ & Charybdis: sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur.

POstquam res Asiæ, Priamique evertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja;
Diversa exsilia, & desertas quærere terras
Auguriis agimur Divûm, classemque sub ipsa
(*a*) Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ,
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur,
Contrahimúsque viros. Vix prima inceperat æstas;
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat:
Littora tum patriæ lacrimans portusque relinquo
Et campos, ubi Troja fuit, feror exul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus, & magnis Dîs.
Terra procul vastis colitur (*b*) Mavortia campis,
(Thra-

(*a*) Antandro. *Oppidum est Phrygiæ, seu Troadis, ad radicem Idæ montis, qui alius est á Cretensi Ida.*

(*b*) Mavortia. *Thracia bellicosa regio, & Marti sacra.*

Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo (c)
Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, & littore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra (d) Dionææ matri, Diviſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum; ſuperoque nitentem
Cælicolûm Regi mactabam in littore taurum.
Fortè fuit juxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus
Acceſſi, viridemque ab humo convellere ſilvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant: mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſanguis.
Rurſus & alterius lentum convellere vimen
Inſequor, & cauſas penitus tentare latentes:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa movens animo Nymphas venerabar agreſtes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet arvis,
Rite ſecundarent viſus, omenque levarent.
Tertia ſed poſtquam majore haſtilia niſu
Adgredior, genibuſque adverſæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures:
Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto:
Parce pias ſcelerare manus, non me tibi Troja
Externum tulit, aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum,
Nam (e) Polydorus ego, hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & jaculis increvit acutis.
Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus

 Obſtupui

(c) Lycurgo. *Severus admodum Thraciæ Rex.*
(d) Dionææ. *Veneri, Jovis ex Dione filiæ.*
(e) Polydorus. *Priami Filius de quo mox.*

Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
Infelix Priamus furtim mandârat alendum
(*f*) Threicio Regi; cum jam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obſidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, & fortuna receſſit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtruncat, & auro
Vi potitur. *Quid non mortalia pectora cogis,*
Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtra Deûm refero; & quæ ſit ſententia poſco.
Omnibus idem animus ſceleratâ excedere terrâ;
Linqui pollutum hoſpitium, & dare claſſibus Auſtros.
Ergo inſtauramus Polydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ,
Cæruleis mœſtæ vittis, atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ.
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animamque ſepulcro
Condimus, & magnâ ſupremùm voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, & lenis crepitans vocat Auſter in altum;
Deducunt ſocii naves, & littora complent.
Provehimur portu: terræque urbeſque recedunt.
Sacra (*a*) mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri, & Neptuno Ægeo,
Quam pius (*b*) Arcitenens, oras & litora circum
Errantem, (*c*) Mycone celſa, Gyaroque revinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.

Huc

(*f*) Threicio. *Polymneſtori Thraciæ Regi, qui & Ilionem Priami filiam in matrimonio habebat.*

(*a*) Sacra *mari medio, Delos Inſula Apollini natalis.*

(*b*) Arcitenens *Apollo.*

(*c*) Errantem. *Erat hæc prius mobilis & natatilis, quam deinde addita Mycono, & Gyaro fixit.*

Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
Vittis & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit: veterem Anchisen agnoscit amicum.
Jungimus hospitio dextras, & tecta subimus.
Templa Dei saxo venerabar structa vetusto.
Da propriam, (*d*) Thymbræe, domum: da mœnia fessis,
Et genus, & mansuram urbem, serva altera Trojæ
Pergama, relliquias Danaûm, atque immitis Achilêi.
Quem sequimur? quoque ire jubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram, tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque Dei, totusque moveri
Mons circum, & mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, & vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos á stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.
Hæc Phæbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia: & cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt;
Quò Phæbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ô proceres, ait, & spes discite vestras.
Creta Jovis magni medio jacet insula ponto;
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula nostræ,
Centum urbes habitabant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater, si rite audita recordor
Teucrus (*e*) Rhœteas (*f*) primum est advectus ad oras
Optavitque locum regno: nondum Ilium, & arces
Per-

(*d*) Thymbræe *Apollo, cui templum in Thymbræo campo propè Trojam.*

(*e*) Teucrus *Trojani generis author.*

(*f*) Rhæteas *Phrygias, á Rhœteo Trojæ Promontorio.*

Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele (g) Coribantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris:
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & Divûm ducunt quá juſſa; ſequamur:
Placemus ventos, & (h) Gnoſſia regna petamus,
Nec longo diſtant curſu: modò Jupiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudum, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea (i) ducem; deſertaque litora Cretæ:
Hoſte vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus (k) Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatamque jugis Naxon (l) viridemque Donyſam,
Olearon, niveamque Paron, (m) ſparſaſque per æquo,
Cycladas (n) & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocii, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens á puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis (o) Curetum adlabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
Pergameamque voco; & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Jamque fere ſicco ſubductæ litore puppes.
Connubiis, arviſque novis operata juventus.
Jura, domoſque dabam: ſubitò cum tabida membris,
Corru-

(g) Cybele, *è Creta venit cum Corybantibus Jovis educatricibus.*
(h) Gnoſia *Cretenſia. Gnoſus nobilis urbs eſt Cretæ.*
(i) Idomeneus *Rex Creta pulſus á ſuis.*
(k) Ortygiæ, *Nomen eſt Deli Inſulæ.*
(l) Naxon, *vitiferis montibus Inſulam.*
(m) Paron, *Albi marmoris feracem.*
(n) Cycladas, *Ægei maris Inſulas.*
(o) Curetum, *Cretenſium.*

Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora, tum ſterilis exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad orâclum Ortygiæ, Phæbumque remenſo,
Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem feſſis finem rebus ferat, unde laborum
Tentare auxilium jubeat: quò vertere curſus.
Nox erat, & terris animalia ſomnus habebat,
Effigies ſacræ Divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum á Troja, mediiſque ex ignibus urbis
Extuleram, viſi ante oculos adſtare jacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine: qua ſe
Plena per inſertas fundebat luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit; & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardaniâ incensâ, tuaque arma ſecuti:
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor:
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus: tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem,
Mutandæ ſedes. Non hæc tibi litora ſuaſit
Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
Eſt locus, Heſperiam (*a*) Graij cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc (*b*) Dardanus ortus,
Iaſiusque pater, genus á quo principe noſtrum.

Sur-

(*a*) Heſperiam, *Italiam.*

(*b*) Dardanus, *Dardanus & Jaſius duo erant fratres, Corythi Hetruriæ Regis filii. Dardanus ab morte Patris in Phrygiam venit, ibique Dardaniam, ſeu Ilium, ſeu Trojam condidit; Jaſio in Hetruria remanente.*

Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terrasque require
Ausonias (c) Dictæa negat tibi Jupiter arva.
Talibus attonitus visis, ac voce Deorum,
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. Perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes,
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra (d) canebat.
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phæbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis
Vela damus, vastumque cavâ trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuêre rates, nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cælum undique & undique pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiemémque ferens; & inhorruit unda tenebris.
Continuò venti volvunt mare, magnaque surgunt
Æquora, dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvêre diem nimbi, & nox humida cælum
Abstulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctémque negat discernere cælo,
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
Tres

(c) Dictæa, *Dicte mons Cretæ.*
(d) *Cassandra, Priami filia, vates insignis, sed cui nemo tum credebat.*

Tres adeò incertos cæcâ caligine ſoles
Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primùm ſe attollere tandem
Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora nautæ
Adnixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis Strophadum me littora primùm
Accipiunt, Strophades Grajo ſtant nomine dictæ,
Inſulæ Jonio in magno: quas dira Cœleno,
Harpyiæque colunt aliæ, (a) Phineia poſtquam
Clauſa domus, menſasque metu liquêre priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
Peſtis, & ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies, uncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus; ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenúmque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
Ingruimus ferro, & Divos, ipſumque vocamus
In prædam partemque Jovem: tum littore curvo
Exſtruimúſque toros, dapibuſque epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ, & magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
Rurſum in ſeceſſu longo ſub rupe cavata,
Arboribus clausi circum, atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas, ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diverſo cæli, cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis:
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capeſſant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſes. & ſcuta latentia condunt.

Ergo

(a) Phineia, *Phineo Arcadiæ Regi Dii irati hæc monſtra immiſerant, dum ei placarentur,*

Ergo ubi dilapsæ sonitum per curva dedere
Littora; dat signum specula (b) Misenus ab alta
Ære cavo, invadunt socii, & nova prœlia tentant,
Obscenas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celerique fugâ sub sidera lapsæ
Semesam prædam, & vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsâ consedit rupe Celæno
Infelix vates, rupitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum. stratisque juvencis,
(c) Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontes pellere regno?
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta!
Quæ Phæbo pater omnipotens, mihi Phæbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis, ventisque vocatis
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in silvam pennis ablata refugit.
At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
Diriguit: cecidere animi, nec jam amplius armis,
Sed votis precibusque jubent exposcere pacem,
Sive Deæ, seu sint diræ, obscænæque volucres.
At pater Anchises, passis de littore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores.
Dî, prohibete minas: Dî, talem avertite casum,
Et placidi servate pios: tum littore funem
Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
Quá cursum ventusque, gubernatorque vocabant.

Jam

(b) Misenus, *Tubicen.*
(c) Laomedontiadæ, *Trojani*, á *Rege Laomedonte.*

Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos (*d*)
Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Làértia regna,
Et terram altricem sævi execramur Ulyssis.
Mox & Leucatæ nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo (*e*)
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus urbi.
Anchora de prora jacitur, stant littore puppes.
Ergo insperatâ tandem tellure potiti
Lustramúrque Jovi, votisque incendimus aras:
Actiaque Iliacis celebramus littora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii, juvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes,
Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clipeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, & rem carmine signo:
Æneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus jubeo, & considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus àérias Phæacum abscondimus arces,
Littoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, & celsam Buthroti ascendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Conjugio Æacidæ (*a*) Pyrrhi, sceptrisque potitum,
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.

Progre-

(*d*) Zacynthos, *nemoribus frequens*, Dulichium & *Ithaca regnum Ulyssis*, *Ithacæ mons* Nerithos *est*, Leucata, *mons Græciæ*

(*e*) Apollo. *Actiacum promontorium, in quo fanum Apollinis, naufragiis erat infame.*

(*a*) Æacidæ, *Pyrrhi seu Neoptolemi, cui parens Achilles. avus Peleus; abavus Æacus.*

Progredior portu, classes & littora linquens.
Solennes tum forte dapes, & tristia dona,
Ante urbem in luco falsi Simoëntis ad undam
Libabat cineri Andromache, manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem cespite inanem,
Et geminas, causam lacrimis, sacraverat aras.
Ut me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monstris
Diriguit visu in medio: calor ossa reliquit.
Labitur & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
Nate Dea? vivisne? aut si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lacrimasque effudit, & omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu quis te casus dejectam conjuge tanto, (*b*)
Excipit, aut quæ digna satis fortuna revisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin connubia servas?
Dejecit vultum & demissâ voce locuta est.
O felix una ante alias (*c*) Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori, quæ sortitus (*d*) non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patriâ incensâ, diversa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
Servitio enixæ tulimus, qui deinde secutus

(*e*) Læ-

(*b*) Conjuge *tanto, Hectore Priami filio.*

(*c*) Priameia, *Polyxena Priami filia á Pyrrho ad placandos patris manes ad tumulum Achillis mactata.*

(*d*) Sortitus, *Priami filiæ captivæ, missis sortibus variis victoribus Ducibus obvenêre, uti ipsa Andromache Pyrrho.*

(*e*) Ledæam Hermionen, Lacedæmoniosque Hymenæos
Me famulam famuloque Heleno transmisit habendam.
Ast illum ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & scelerum Furiis agitatus Orestes,
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Trojano á Chaone dixit,
Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedêre?
Aut quisnam ignarum nostris Deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
Quem tibi jam Troja.
Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
In cassum fletus: cum sese á mœnibus heros
Priamides (*f*) multis Helenus comitantibus adfert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit,
Et multùm lacrimas verba inter singula fundit.
Procedo, & parvam Trojam (g) simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri sociâ simul urbe fruuntur:
Illos porticibus Rex accipiebat in amplis,
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus; paterasque tenebant.

Jam-

(*e*) Pyrrhus. *primum Hermionem, Menelai & Ledœ filiam, ducturus erat Oresti desponsam, nisi ab hoc obtruncatus esset. Cœso verò illo pars regni seu Epiri Heleno cessit, cui captivo captivam Andromachen antea collocarat.*

(*f* Priamides *Helenus Priami filius.*

(g) *Trojam* Trojana, *hœc nomina, urbibus, fluviis, portisque indiderat Helenus.*

Jamque dies, alterque dies processit; & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbasus Austro.
His vatem adgredior dictis, ac talia quæso:
Trojugena interpres Divûm, qui numina Phæbi,
Qui tripodas, (a) Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ:
Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Relligio, & cuncti suaserunt numine Divi
Italiam petere, & terras tentare repostas:
Sola novum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit & tristes denuntiat iras,
Obscænamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve sequens tantos possum superare labores?
Hic Helenus, cæsis primùm de more juvencis,
Exorat pacem Divûm, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phæbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit:
Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
Nate Deâ, (nam te majoribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata Deûm Rex
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hospita lustres
Æquora, & (b) Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Juno.
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinosque ignare paras invadere portus,
Longa procùl longis via dividit invia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in unda.
Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque insula Circes,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus

Tri-

(a) Clarii. *Apollinis, cui sacra Claros urbs.*
(b) Ausonia, *Italia ab Ausonibus incolis.*

Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba (*c*) ſolo recubans, albi circum ubera nati:
Is locus urbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſarum morſus horreſce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc littoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,
Effuge; cuncta malis habitantur mœnia Graijs (*d*)
Hic & Narycii (*e*) poſuerunt mœnia Locri,
Et Salentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus. (*f*) Hic illa ducis Melibœi
Parva Philoctetæ (g) ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori (*h*)
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge litus, & undas.
Hæc loca vi quondam, & vaſtâ convulſa ruinâ
(*Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas*)
Diſſi-

(*c*) Alba. *Ex eo omine urbs Alba poſtmodum condita eſt.*

(*d*) Graijs, *Hæc pars Italiæ Grœcia magna dicebatur.*

(*e*) Narycii. *Græci Narycià urbe Atticâ profecti hic Locros urbem condidere.*

(*f*) Idomeneus *è Lyctio Cretæ oppido pulſus,hic conſedit.*

(g) Philoctetes *ex Melibœa Theſſaliæ oppido pulſus, Petiliam oppidum ædificavit.*

(*h*) Pelori. *Siciliæ promontorium eſt ad fretum Siculum, ubi Scylla & Charybdis.*

Diſſiluiſſe ferunt; cum protinus utraque tellus,
Una foret: venit medio vi pontus, & undis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos,
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat undâ.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, & naves in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore piſtris,
Delphinum caudas utero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrii metas luſtrare Pachyni (*i*)
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia vati,
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate Dea, præque omnibus unum
Prædicam; & repentes iterumque iterumque monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis, ſic denique victor
Trinacria fines Italos mittêre relictâ.
Huc ubi delatus Cumæam acceſſeris urbem,
Divinoſque lacus (*k*) & Averna ſonantia ſilvis;
Inſanam vatem aſpicies: quæ rupe ſub ima
Fata canit, foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcunque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verùm eadem, verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes;

Num-

(*i*) Trinacrij. *Siculi, Pachyni promontorii alterius*

(*k*) Averna, *Cumæ non procul á lacu Averno.*

Numquam deinde cavo volitantia prendere ſaxo,
Nec revocare ſitus, aut jungere carmina curat,
Inconſulti abeunt, ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti:
Quamvis increpitent ſocii, & vi curſus in altum
Vela vocet, poſſiſque ſinus implere ſecundos:
Quin adeas vatem, precibuſque oracula poſcas.
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborem,
Expediet, curſusque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt, quæ noſtrâ liceat te voce moneri.
Vade, age, & ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt.
Dona dehinc auro gravia (*a*) ſectoque elephanto
Imperat ad naves ferri, ſtipatque carinis.
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis, auroque trilicem,
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantes,
Arma Neoptolemi. (*b* Sunt & ſua dona parenti.
Addit equos, additque duces.
Remigium ſupplet: ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare jubebat
Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti,
Quem Phœbi interpres multo compellat honere?
Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo.
Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate, quid ultra
Provehor, & fando ſurgentes demoror Auſtros?
Nec minus Andromache, digreſſu mæſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtes,
Et Phrygiam Aſcanio chlamidem: nec cedit honori,

(*a*) Secto elephanto. *Ebore.*
(*b*) Neoptolemi, *cui in regnum Epiri ſucceſſerat.*

Textribilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum
Sint, puer, & longum Andromachæ testentur amorem
Conjugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum
O mihi sola mei super (*c*) Astyanactis imago.
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
Hos ego digrediens lacrimis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:
Arva neque Ausoniæ semper cedentia retro
Quærenda. Effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam vestræ fecere manus, melioribus (opto)
Auspiciis; & quæ fuerit minus obvia Graijs.
Si quando Tybrim, vicinaque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ data mænia cernam,
Cognatas urbes olim. populosque propinquos
Epiro, Hesperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus; unam faciemus utramque
Trojam animis, maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta:
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos, passimque in littore sicco
Corpora curamus. Fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus (*d*) & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo;
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cælo constare sereno,

Dat

(*c*) Astyanactis. *Filiolus fuerat Andromachæ, ab Ulysse ex alta turri præcipitatus.*

(*d*) Palinurus *navium gubernator.*

Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra movemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,
Cum procul obſcuros colles, humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera coronâ
Induit, implevitque mero; Divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Dì, maris & terræ, tempeſtatùmque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebreſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Jam propior, templumque apparet (*e*) in arce Minervæ
Vela legunt ſocii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum;
Objectæ ſalsâ ſpumant adſpergine cautes,
Ipſe latet. Gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque ab littore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nivali,
Et pater Anchiſes: Bellum, ô terra hoſpita portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frœna jugo concordia ferre.
Spes eſt pacis, ait. Tum Numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Junoni Argivæ juſſos ádolemus honores.
Haud mora: continuò perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Grajugenùmque domos, ſuſpectaque linquimus arva.

(*e*) In arce Minervæ. *In Japygiœ promontorio hodie Caſtro, eminebat arx & templum Minervæ longè aſpectabile.*

Hinc ſinus Herculei, (*a*) ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. Attollit ſe diva Lacinia (*b*) contra,
Caulonifque arces, (*c*) & navifragum Scylaceum.
Tum procul ê fluctu Trinacria cernitur Ætna:
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad littora voces:
Exultantque vada, atque æſtu miſentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite, o ſocii: pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac juſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas.
Lævam cuncta cohors remis ventiſque petivit.
Tollimur in cælum curvato gurgite, & iidem
Subductâ ad manes imos deſedimus undâ.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre:
Ter ſpumam eliſam, & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit;
Ignarique viæ Cyclopum adlabimur oris,
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis juxta tonat Ætna ruinis,
Interdùmque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla;
Attolitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis;
Et feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.
Noctem

(*a*) Herculei. *Tarentum fertur ab Hercule ædificatum.*

(*b*) Lacinia. *Junonis Laciniæ templum prope Crotonem.*

(*c*) Caulon, Scylacæum. *Oppida ſunt in Brutiis*

Noctem illam tecti ſilvis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
Nam neque erant aſtorum ignes, nec lucidus æthrâ
Idereâ polus; obſcuro ſed nubila cælo:
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera jamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram:
Cum ſubitò è ſilvis, macie confecta ſupremâ,
Ignoti nova forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad littora tendit.
Reſpicimus. Dira illuvies, immiſſaque barba:
Conſertum tegumen ſpinis: ac cetera Grajus,
Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
Iſque ubi Dardanios habitus, & Troja vidit
Arma procul; paulûm aſpectu conterritus hæſit,
Continuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu precibuſque tulit. Per ſidera teſtor,
Per Superos, atque hoc cœli ſpirabile lumen;
Tollite me, Teucri: quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. Scio me (*d*) Danais è claſſibus unum
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt injuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto.
Si pereo, manibus hominum periiſſe juvabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. Qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus,
Dat juveni; atque animum præſenti pignore firmat.
Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyſſei,
Nomen Achemenides, Trojam genitore Adamaſto
Paupere (manſiſſetque utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,

Imme-

(*d*) Danais, *Argivis, veſtris inimicis.*

Immemores ſocii vaſto Cyclopis (*e*) in antro
Deſeruêre. Domus ſanie dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens. Ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (Di, talem terris avertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis ulli,
Viſceribus miſerorum, & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
Prenſa manu magnâ, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque aſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem. Nec talia paſſus Ulyſſes,
Oblitusve ſui eſt Ithacus, diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Cervicem inflexam poſuit, jacuitque per antrum
Immenſum, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
Per ſomnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, ſortitique vices, una undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
Sed fugite, ò miſeri, fugite, atque ab littore funem
Rumpite.
Nam qualis quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat,
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgò
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia jam lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſilvis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho, vaſtoſque ab rupe Cyclopas
Proſpicio, ſonitumque pedum, vocemque tremiſco.
Victum infelicem baccas, lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primùm ad littora claſſem
Con-

(*e*) Cyclopes. *Narrat, quid tres ante menſes Ulyſſe factum ſit.*

Conſpexi venientem. Huic me, quæcumque fuiſſet,
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hanc potiùs quocumque abſumite leto.
Vix ea fatus erat: ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem
Paſtorem Polyphemum, & littora nota potentem
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat:
Lanigeræ comitantur oves: ea ſola voluptas,
Solamenque mali: de collo fiſtula pendet.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
Luminis effoſſi fluidum lavat inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu: graditurque per æquor
Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare recepto
Supplice, ſic merito: tacitique incidere funem.
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Jonios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem inmenſum tollit: quo pontus & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſilvis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus adſtantes nequicquam lumine torvo
Ætneos fratres, cælo capita alta ferentes,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aeriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſilva alta Jovis, lucuſve Dianæ.
Præcipites metus acer agit, quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra juſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim
Inter utramque viam, leti diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus, certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori

Miſſus

Miſſus adeſt. Vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ (*a*) Megaroſque ſinus, Tapſumque jacentem
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Littora Achemenides, comes infelicis Ulyſſei.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
Plemmyrium undoſum: nomen dixere priores
Ortygiam, Alpheum (*b*) fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci juſſi veneramur: & inde
Exupero præpingue ſolum ſtagnantis (*c*) Helori.
Hinc altas cautes, projectaque ſaxa Pachyni (*d*)
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moveri.
Apparet Camarina procul, (*e*) campique Geloi (*f*)
Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Agragas, (g) oſtentat maxima longè
Mœnia, magnanimûm quondam generator equorum,
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinis; (*h*)
Et vada tuta lego ſaxis (*i*) Lilybeia cæcis.

Hinc

(*a*) Pantagiæ. *Pantagiœ fluvii.* Megari, *ſinus ad Siciliœ Urbem Megaram.* Tapſus, *Inſula prope Siciliam.* Plemmyrium *Promontorium juxta Syracuſas.* Ortygiam. *Inſula, quam pons Syracuſis annectit.*

(*b*) Alpheum. *Hic fons Arethuſœ, ex quo ferunt per ſubterraneos canales emergere Alpheum flumen Elidis in Peloponneſo.*

(*c*) Helori. *Fluvii latè ſtagnantis.*

(*d*) Pachyni. *Promontorium Siciliœ Auſtrum ſpectans.*

(*e*) Camarina. *Oppidum ſitum prope fœtidam admodum paludem.*

(*f*) Geloi. *Urbs magna á cognomine fluvio dicta.*

(g) Agragas, *Agrigentum in edito monte ſitum, ubi prœſtantes equi.*

(*h*) Selinus. *Urbs apii fertilis & palmarum.*

(*i*) Lilybæja. *Tertium eſt Siciliœ promontorium.* Drepanum. *Urbs ad radicem Erycis montis.*

Hinc Drepani me portus, & illætabilis ora
Accipit: hic pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſusque levamen,
Amitto Anchiſen, hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.
Sic pater Æneas intentis omnibus unus
Fata renarrabat Divûm, curſusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

P. VIRGILII
MARONIS
ÆNEIDOS LIBER VI.
ARGUMENTUM.

CUmas appulſus Æneas Dianæ Triviæ templum ſubit: vota ad Deam concipit, hortante Sibyllâ, quæ ei plurima de inſtantibus periculis, & futuri belli eventu vaticinatur. Rogat Sibyllam Æneas, ut ſe patris Anchiſæ videndi ergo ad inferos deducat. Jubet illa ramum aureum è luco Junonis petere, ac Miſeni cadaver ante humare, quod & exequitur Æneas, Columbarum ductu potitus aureo ramo, ac Miſeno magnifice cremato, ad Sibyllam & lacum Avernum redit, ſacrificat, cæcum iter init. Deſcribitur veſtibulum inferorum, monſtra infera in quæ gladium vibrabat Æneas, ni Sibylla prohibuiſſet; fluvii inferi, Charon, umbræ inhumatorum innumeræ, quas inter Palinurus nuper in mare excuſſus, & à barbaris in ripa cæſus. Transvectus Stygem Æneas, Cerberum medicatâ offâ ſopit; videt in ſtationibus variis

manes

manes infantum, à ſemet occiſorum, amantium; atque has inter Didonem, quam fruſtra alloquitur, & miſeratur. Videt inde manes bellatorum inſignium, cum Trojanorum, tum Græcorum; hos inter Deiphobi Priami Filii, qui ſuæ necis modum narrat. Hujus colloquio abrupto triſtia damnatorum loca adit. Cum verò ima Tartara adire nefas ſit mortali, varia damnatorum genera, ſuppliciaque Æneæ Sibylla denarrat, que in Mythologia de Diis uberius pleraque reperies. In Elyſios campos denique devenit Æneas hic Anchiſam Patrem convenit, qui filium primùm de ſtatu animarum hic detentarum pluribus edocet. Inſtantia Æneæ fata recenſet Anchiſes, futuros Albæ Reges, ex his orituram Romulum, Romanæ urbis magnitudinem, in Auguſti denique laudes multus excurrit. Oſtendit porro Anchiſes Æneæ Romanos Reges poſt Romulum, viroſque deinceps bello & pace claros. Multa denique de Marcello, Auguſti privigno, ingentis ſpei adoleſcente eidem Auguſto blandius commemorat. His viſis & auditis ex inferis redux in Cajetæ portu conſtitit.

SIc fatur lacrymans, claſſique immittit habenas
Et tandem (*a*) Euboicis Cumarum adlabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, & littora curvæ
Prætexunt puppes. Juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit: ſilvas, inventaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane petit: magnam cui mentem animùmque

(*b*) De

(*a*) Euboicis. *Baias appellat, quas in ſinu Puteolano Chalcidenſes ex Eubœa inſula condiderant.*

(*b*) Delius inspirat vates, aperitque futura.
Jam subeunt (*c*) Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus [ut fama est] fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cælo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
[*d*] Chalcidicaque levis tandem superadstitit arce.
Redditus his primùm terris, tibi Phæbe sacravit
Remigium alarum, posuitque immania templa.
In foribus lethum [*e*] Androgeo: tum pendere pœnas
[*f*] Cecropidæ jussi [miserùm] septena quot annis
Corpora natorum: stat ductis sortibus urna:
Contra elata mari respondet Gnossia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphàé, maximúmque genus, prolesque biformis
Minotaurus inest, Veneris monumenta nefandæ:
Hic labor ille domûs, & inextricabilis error.
Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ecce dolos tecti ambagesque resolvit,
Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmissus Achates
Afforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos
[*g*] Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septem mactare juvencos.
Præsti-

[*b*] Delius, *Apollo Deli natus.*
[*c*] Triviæ *Dianæ simul & Phœbi templum.*
[*d*] Chalcidica. *Cumana.*
[*e*] Androgeo *Ab Ænea sociisque captâ jam Troja interfecti ut libro 2.*
[*f*] Cecropidæ *Athenienses, á Rege Cecrope. Fingitur in vestibulo templi affabre excisa fabula nota de Minotauro, Labyrintho, Theseo, Dædalo.*
[*g*] Deiphobe. *Glauci filia. Hoc erat Sibyllæ nomen.*

Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus adfata Ænean [nec ſacra morantur
Juſſa viri] Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo, poſcere fata
Tempus, ait. Deus ecce, Deus! cui talia fanti
Ante fores ſubitò non vultus, non color unus,
Non comptæ manſêre comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale ſonans, adflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. Ceſſas in vota, preceſque
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phæbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis dirêxti tela, manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentes, prætentaque ſyrtibus arva.
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Trojana tenus fuerit fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti.
Dîque Deæque omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingens
Gloria Dardaniæ, tuque o ſanctiſſima vates
Præſcia venturi, da [non indebita poſco]
Regna meis fatis; Latio conſidere Teucros,
Errantesque Deos, agitataque numina Trojæ.
Tum Phæbo & Triviæ ſolido de marmore templum
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris.
Hic ego namque tuas ſortes, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo

Alma

Alma viros: [h] foliis tantùm ne carmina manda:
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum. Tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo
Ostia jamque domûs patuêre ingentia centum
Sponte suâ, vatisque ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terrâ graviora manent, in regna Lavini
Dardanidæ venient [mitte hanc de pectore curam]
Sed non & venisse volent. Bella horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non [i] Simois tibi, nec Xanthus, nec [k] Dorica castra
Defuerint. Alius Latio jam partus [l] Achilles,
Natus & ipse Deâ. Nec Teucris addita Juno
Usquam aberit: cum tu supplex in rebus egenis
Quas gentes Italûm aut quas non oraveris urbes!
Causa mali tanti conjux, iterum hospita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: sed contra audentior ito,
Quàm tua te fortuna sinet. Via prima salutis,
Quod minime reris, Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens, ea frœna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primùm cessit furor; & rabida ora quierunt,
Incipit Æneas heros: non ulla laborum,
O virgo, nova mî facies inopinave surgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum

[h] Foliis *Alias Sibylla foliis vaticinia inscribebat quæ vento difflata non iterum componere curabat.*
[i] Simois, Xanthus. *Trojani fluvii.*
[k] Dorica, *Græcorum.*
[l] Achilles. *Turnum innuit.*

Unum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso:
Ire ad conspectum cari genitoris & ora
Contingat: doceas iter, & sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cælique ferebat
Invalidus, vires ultra, sortemque senectæ.
Quin, ut te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique, patrisque,
Alma, precor, miserere; potes namque omnia, nec te
Nequicquam lucis Hecate (*a*) præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis (*b*) Orpheûs,
Threicia fretus citharâ, fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,
Itque reditque viam toties, quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat;
Cum sic orsa loqui vates: Sate sanguine Divûm,
Tros Anchisiade, *facilis descensus Averni.*
Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit
Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Dîs geniti potuere. Tenent media omnia silvæ,
Cocytusque sinu labens circumfluit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, & insano juvat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda priùs. Latet arbore opacâ
Aureus & foliis, & lento vimine ramus,
Junoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.

Sed

(*a*) Hecate *Triformis Diana.*
(*b*) Orpheus. *Orphei, Thesei, Herculis, Pollucis inferos adeuntium fabulæ alioquin constant.*

Sed non ante datur telluri operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. Primo avulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo altè vestiga oculis, & rite repertum
Carpe manu; namque ipse volens facilisque sequetur
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
Heu nescis. totamque incestat funere classem;
Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis,
Aspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.
Æneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cæcosque volutat
Eventus animo secum, cui fidus Achates
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant:
Quem socium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret. Atque illi Misenum in littore sicco,
Ut venêre, vident indigna morte peremptum,
Misenum Æolidem (*c*) quo non præstantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hastâ.
Postquam illum vitâ victor spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, *non inferiora secutus.*
Sed tum, forte cavâ dum personat æquora conchâ
Demens, & cantu vocat in certamina Divos,
Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosâ immerserat undâ.

Ergo

(*c*) Misenum Æolidem *in Æolia natum, tubicinem olim Hectoris.*

Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipuè pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ
(Haud mora) feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cæloque educere certant.
Itur in antiquam ſilvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſtis cum corde volutat,
Aſpectans ſilvam immenſam, & ſic voce precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia verè
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cælo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo. Tum maximus heros
(*a*) Maternas adgnoſcit aves, lætuſque precatur
Eſte duces, o! ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. Tuque ô dubiis ne deſice rebus,
Diva parens. Sic effatus veſtigia preſſit
Obſervans, quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes, illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſervare ſequentûm.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni,
Tollunt ſe celeres, liquidumque per aera lapſæ
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſilvis brumali frigore viſcum
Fronde virere nova, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos,
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice, ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit Æneas extemplo aviduſque refringit

Cun-

(*a*) Maternas. *Columba Veneri ſacra.*

Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis, & robore ſecto
Ingentem ſtruxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales antè cupreſſos
Conſtituunt, decorantque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & ahena undantia flammis
Expediunt, corpuſque lavant frigentis & ungunt,
Fit gemitus. Tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota,
Conijciunt. Pars ingenti ſubière feretro
Triſte miniſterium, & ſubjectam more parentum
Averſi tenuêre facem. Congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit;
Relliquias vino. & bibulam lavêre favillam:
Oſſaque lecta cado texit Corynæus aheno.
Idem ter ſocios pura circumtulit undâ,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros, dixitque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub àërio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis properè exſequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro, nemorûmque tenebris:
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat:
(Unde locum Graij dixerunt nomine Avernum.)
Quatuor hîc primum nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontique invergit vina ſacerdos;
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque Ereboque potentem.

Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum, magnæque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis.
Pingue superque oleum infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub limina solis & ortûs,
Sub pedibus mugire solum, & juga cœpta moveri
Silvarum, visæque canes ululare per umbram,
Adventante dea. Procul ô, procul este, profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco:
Tuque invade viam, vaginâque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Dî, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte tacentia latè;
Sit mihi fas audita loqui: sit numine vestro
Pandere res altâ terrâ & caligine mersas.
Ibant obscuri solâ sub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna:
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in silvis; ubi cælum condidit umbrâ
Jupiter, & rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci
Luctus, & ultrices posuêre cubilia Curæ:
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, & malesuada Fames, ac turpis Egestas;
Terribiles visu formæ, Lethumque, Laborque:
Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverso in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens: quam sedem Somnia vulgô
Vana

Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum.
Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes.
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum stridens, flammisque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæque, & forma tricorporis umbræ,
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamque aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat, volitare cava sub imagine formæ;
Irruat, & frustra ferro diverberet umbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas:
Turbidus hic cœno, vastaque voragine gurges
Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
Terribili squallore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: stant lumina flammâ;
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferrugineâ subvectat corpora cymbâ,
Jam senior: sed cruda Deo, viridisque senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
Matres atque viri, defunctaque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum:
Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore,
Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos:
Ast alios longe submotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motusque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt? illæ remis vada livida verrunt?

Olli ſic breviter fata eſt longæva ſacerdos:
Anchiſâ generate, Deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dî cujus jurare timent, & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, & rauca fluenta
Tranſportare priùs, quàm ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant(*a*)annos, volitantque hæc littora circum
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſâ ſatus, & veſtigia preſſit
Multa putans, Sortemque animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mæſtos, & mortis honore carentes
Leucaſpim, & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos, ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aqua involvens navemque, viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multa mæſtum cognovit in umbrâ,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, Deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. Namque mihi, fallax haud ante repertus
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſque canebat
Venturum Auſonios. En hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phæbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me Deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multâ vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro;
Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.

Tres

(*a*) Centum errant. *Centum annis expectandum erat umbris, quarum cadavera humata vel cremata non fuerant, dum à Charonte traijcerentur.*

Tres Notus hibernas, immenſa per æquora noctes
Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte gravatum,
Prenſantemque uncis manibus capita aſpera montis
Ferro invaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in littore venti.
Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, namque potes; portuſque require Velinos.
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit, (neque enim credo ſine numine Divûm
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per undas;
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cæpit cum talia vates:
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeverum
Eumenidum aſpicies, ripamve injuſſus adibis?
Deſine fata Deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſûs:
Nam tua finitimi, longe latéque per urbes
Prodigiis acti cæleſtibus, oſſa piabunt;
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſollemnia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſusque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terrâ.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia proſpexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ,
Sic prior adgreditur dictis, atque increpat ultro:
Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jamque iſthinc comprime greſſum,
Umbrarum hic locus eſt, Somni Noctiſque ſoporæ:
Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.

Nec

Nec vero (*a*) Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea, Pirithoumque:
Dîs quamquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit;
Ipſius à ſolio regis, rraxitque trementem:
(*b*) Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hîc inſidiæ tales, abſiſte moveri,
Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
Æternùm latrans exſangues terreat umbras:
Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
Troius Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum, qui veſte latebat)
Agnoſcas. Tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquant.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Ænean. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes, vatemque virumque
Informi limo, glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Objicit. Ille fame rabidâ, tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infan-

(*a*) Alciden. *Herculem.*
(*b*) Dominam Ditis. *Proſerpinam.*

Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, & ab ubere raptos,
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos juxta falſò damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ, ſine judice, ſedes.
Quæſitor Minos urnam movet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mæſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperêre manu, lucemque peroſi
Projecêre animas. Quam vellent æthere in alto,
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fas obſtat, triſtique palus innabilis unda
Alligat, & novies Styx interfuſa coercet.
Nec procul hinc partem fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi, ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silva tegit, curæ non ipſa in morte relinquunt.
His (*c*) Phaedram (*d*) Procrimque locis, mæſtamque
(*e*) Eryphylem
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit:
(*f*) Euadnenque, & (*g*) Paſiphaën: his (*h*) Loadamia,
It comes, & juvenis quondam, nunc fœmina (*i*) Cæneus:
Rurſus & in veterem fato revoluta figuram.

Inter

(*c*) Phædra: *Theſei uxor, ob Hippolitum privignum.*

(*d*) Procrin. *Cephali uxor à marito è zelotypia cæſa.*

(*e*) Eriphylen. *à Filio Alcmæone interfecta.*

(*f*) Evadnen, *quæ ſe auditâ Capanei viri morte in ignem injecerat.*

(*g*) Paſiphaen. *Minois Cretenſis Regis uxor, Minotauri amatrix.*

(*h*) Laodamia. *Quæ optavit, ut Protefilai ad Trojam cæſi umbram videret, & voti compos in ejus complexu animam efflavit.*

(*i*) Cæneus. *à Neptuno violata atque in virum fortem transmutata.*

Inter quas Phœniſſa (*k*) recens à vulnere Dido
Errabat ſilva in magna: quam Trojus heros,
Ut primùm juxta ſtetit, agnovitque per umbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila lunam,
Demiſit lacrimas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam?
Funeris heu tibi cauſa fui? per ſidera juro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt,
Invitus, regina, tuo de littore ceſſi.
Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundam,
Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc eſt.
Talibus Æneas ardentem, & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjunx ubi priſtinus illi
Reſpondet curis. æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longè, & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter. Jamque arva tenebant
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit (*a*) Tydeus, hic inclytus armis
[*b*] Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago,
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardani-

(*k*) Phœniſſa. *Phœnicia Dido.*

[*a*] Tydeus. *Pater Diomedis.*

[*b*] Parthenopæus. *Atalantæ filius. De cæteris hic recenſitis Græcorum & Trojanorum Ducibus conſule hiſtoriam excidii Trojani.*

Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque
Tres Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextrâ lævâque frequentes.
Nec vidiſſe ſemel ſatis eſt: juvat uſque morari,
Et conſerre gradum, & veniendi diſcere cauſas.
At Danaûm proceres, Agamemoniæque phalanges,
Ut vidêre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu, pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam, inceptus clamor fruſtratur hiantes.
Atque hic Priamidem laniatum corpore toto
Deiphobum videt, & lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, & dira tegentem
Supplicia, & notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto à ſanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſupremâ
Nocte tulit. feſſum vaſtâ te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
Conſtitui, & magnâ manes ter voce vocavi.
Nomen & arma locum ſervant. Te, amice, nequivi
Conſpicere, & patriâ decedens ponere terrâ.
Atque hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictum:
Omnia Deiphobo ſolviſti, & funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ (c)
His merſêre malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque, ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti, & nimiùm meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit

Perga-

[c] Lacæna. *Helena Lacedœmonia poſt Paridis mortem Deiphobum ejus fratrem maritum habuit, ac Grecis jam victoribus prodidit.*

Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
Illa chorum simulans ovantes Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me confectum curis, somnoque gravatum
Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Dulcis & alta quies, placidæque simillima morti.
Egregia interea conjux arma omnia tectis
Emovet, & fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit.
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo. Comes additus una
Hortator scelerum (d) Æolides. Dî, talia Graijs
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
Attulerint; pelagine venis erroribus actus,
An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida adires?
Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Jam medium ætherio cursu trajecerat axem:
Et fors omne datum traheret per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterque adfata Sibylla est:
Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas.
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit:
Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra; Ne sævi, magna sacerdos:
Discedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i nostrum, melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subitò, & sub rupe sinistra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro.
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegeton, torquetque sonantia saxa.

Porta,

[d] Æolides *Ulysses, Æoli nepos.*

Porta adverſa, ingens, ſolidoque adamante columnæ:
Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cælicolæ valeant. Stat ferrea turris ad auras,
Tiſiphoneque ſedens, pallâ ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctesque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitumque exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies? ô virgo, effare: quibuſve
Urgentur pœnis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima regna,
Caſtigatque auditque dolos, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuò ſontes ultrix accincta flagello
Tiſiphonè quatit inſultans, torvoſque ſiniſtrâ
Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. Cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem. Tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad ætherium cæli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum Terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & (a) Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cælum
Adgreſſi, ſuperiſve Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,

Per

[a] Aloidas. *Othon & Ephialten Titanes.*

Per Grajum populos, mediæque per Elidis (*b*) urbem
Ibat ovans, divûmque sibi poscebat honorem,
Demens! qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum pulsu simularat equorum.
At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitemque immani turbine adegit.
Nec non & (*c*) Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obunco
Immortale jecur tundens, fœcundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra silex jamjam lapsura, cadentique
Imminet assimilis: lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas:
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis soli incubuêre repertis,
Nec partem posuêre suis, quæ maxima turba est;
Quique ob adulterium cæsi, quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Inclusi pœnam expectant. Ne quære doceri
Quam pænam, aut quæ forma viros fortunave mersit:
Saxum ingens volvunt alii, radiisque rotarum
Districti pendent: sedet, æternumque sedebit
Infelix Theseus (*d*) Phlegiasque (*e*) miserrimus omnes
Admonet, & magnâ testatur voce per umbras:
Discite

[*b*] Elidis. *Pisam.*
[*c*] Tityon. *Cujus jecur à vulture exeditur.*
[*d*] Theseus. *Liberatus quidem ab Hercule sed denuo rupi ardenti alligatus.*
[*e*] Phlegias. *Ixionis filius ab Apolline jaculis confixus*

Discite justitiam moniti, & non temnere divos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit: fixit leges pretio, atque refixit:
Hic thalamum invasit natæ, vetitosque hym næos.
Ausi omnes imane nefas, ausoque potiti.
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos:
Sed jam age, carpe viam, & susceptum perfice munus:
Acceleremus, ait, Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas,
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat, & pariter gressi per opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aquâ, ramumque adverso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos æther, & lumine vestit
Purpureo, solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris,
Contendunt ludo & fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum:
Jamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum, Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Ilusque, Assaracusque, & Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currusque virûm miratur inanes.
Stant terrâ defixæ hastæ, passimque soluti
Per campum pascuntur equi. Quæ gratia currum,
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit ecce alios, dextra lævaque per herbam
Vescen-

Vescentes, lætumque choro Pœana canentes,
Inter odoratum lauri nemus: unde supernè
Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi,
Quique sacerdotes casti; dum vita manebat,
Quique pii vates, & Phæbo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluêre per artes;
Quique sui memores alios fecêre merendo,
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfusos sic est adfata Sibylla;
(a) Musæum ante omnes, medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates,
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus; Lucis habitamus opacis,
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus. Sed vos, si fert ita corde voluntas,
Hoc superare jugum, & facili jam tramite sistam.
Dixit, & ante tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus convalle virenti
Inclusas animas, superumque ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens, omnemque suorum
Forte recensebat numerum, carosque nepotes,
Fataque, fortunasque virûm, moresque, manusque.
Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Ænean, alacris palmas utrasque tetendit:
Effusæque genis lacrimæ, & vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque exspectata parenti
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Nate tua, & notas audire & reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas

[a] Musæum. *Fuit hic Ethicus quidam Theologus Orphei Discipulus.*

Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes: da jungere dextram,
Da, genitor, teque amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat,
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta sonantia silvis.
Letheumque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circum innumeræ gentes, populique volabant
Ac veluti in pratis, ubi apes æstate serenâ
Floribus insidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur, strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, causasque requirit
Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porro,
Quive viri tanto complêrint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices, & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi, atque ostendere coram,
Jam pridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quò magis Italiâ mecum lætêre repertâ,
O pater, anne aliquas ad cælum hinc ire putandum est
Sublimes animas, iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem, nec te suspensum, nate, tenebo:
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantûm

Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus,
Igneus eſt illis vigor, & cæleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant.
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque: dolent, gaudantque: neque auras
Diſpiciunt, clauſæ tenebris & carcere cæco.
Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pænis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur manes: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arva tenemus:
(*b*) Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Ætherium ſenſum, atque aurai ſimplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera ut convexa reviſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchiſes: natumque, unáque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque ſonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine poſſit
Adverſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem, quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides) pura juvenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca: primus ad auras
Ætherias

[*b*] Donec longa dies. *Videtur Metempſychoſeos Doctrinam tangere.*

Ætherias (*a*) Italo commixtus ſanguine ſurget
(*b*) Silvius, Albanum nomen, tua poſthuma proles:
Quem tibi longævo (*c*) ſerum Lavinia conjux
Educet ſilvis regem, regúmque parentem:
Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ,
Proximus ille Procas, Trojanæ gloria gentis,
Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet
Silvius Æneas, pariter pietate, vel armis
Egregius, ſi unquam regnantem acceperit Albam,
Qui juvenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atque umbrata gerunt (*d*) civili tempora quercu.
Hi tibi (*e*) Nomentum, & Gabios, urbémque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Laude pudicitiæ celebres, addentque ſuperbos
Pometios, Caſtrúmque Inui, Bolámque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſinè nomine terræ.
Quin & (*f*) avo comitem ſeſe Mavortius addet
Romulus, (*g*) Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet, viden' ut geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo Superûm jam ſignat honore?
En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septémque una ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm. Qualis Berecynthia mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,

 Læta

[*a*] Italo. *Natus ex Lavinia Latini Regis filia.*

[*b*] Silvius. *In ſilvis natus quó fugerat Lavinia metu Aſcanii poſt mortem Æneæ,*

[*c*] Serum *Nempe poſthumum.*

[*d*] Quercu. *Corona querna ob ſervatos Cives, alias Civica.*

[*e*] Nomentum. *Recenſet variorum oppidorum nomina circa Albam Longam.*

[*f*] Avo. *Romulus Martis ex Ilia filius, Numitori avo regnum reſtituet.*

[*g*] Aſſaraci. *á quo deductum ſtemma, hinc Capyos, Anchiſæ, Æneæ, illinc Priami.*

Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes Cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aſpice gentem,
Romanoſque tuos. Hic Cæſar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cæli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpiùs audis,
Auguſtus Cæſar, Divûm genus, aurea condet
Sæcula, qui rurſus Latio, regnata per arva
Saturno quondam, ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium. Jacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſolíſque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
(*h*) Hujus in adventum jam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent Divûm, & Mæotica tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec verò Alcides tantùm telluris obivit:
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacârit nemora, & lærnam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor juga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis;
Aut metus Auſonia prohibet coſiſtere terra?
(*a*) Quis procul ille autem ramis inſignis olivæ
Sacra ferens? noſco crines, incanàque menta
Regis Romani; primam qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. Cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque movebit
Tullus in arma viros, & jam deſveta triumphis
Agmina. Quem juxta ſequitur jactantior Ancus,
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.
Vis

[*h*] Hujus. *De naſcituro Chriſto Oracula prædixerant, invictum toti orbi Imperatorem naſciturum. Id populi ad Caſpium, Mæotidem paludem, & Nilum ad Auguſtum trahebant.*

[*a*] Quis procul. *Numa è Curibus Sabinorum urbe poſt Romulum ad regnum vocatus.*

Vis & Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus, sævasque secures
Accipiet: natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix; (b) utcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
Aspice Torquatum, & referentem signa Camillum.
(c) Illæ autem; paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, stragemque ciebunt!
Aggeribus (d) socer Alpinis, atque arce Monœci
Descendens, gener adversis instructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis adsuescite bella:
Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, (e) genus, qui ducis Olympo:
Projice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
(f) Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achillei!
Ultus avos Trojæ, templa & temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, (g) Cosse, relinquat?

[b] Utcunque *posteri judicaturi sint de facto Bruti, qui filios ob conspirationem cum Tarquiniis securi percussit.*

[c] Illæ. *Cæsaris & Pompeij.*

[d] Socer. *Cæsar, cujus filia Julia Pompejo nupserat: cum exercitu è Galliis per Alpes & arcem Monœci ad bellum civile profectus, uti Pompejus* Eois *Id est Orientalium auxiliis validus.*

[e] Parce *Tangit clementiam Cæsaris erga hostes.*

[f] Ille *L. Mummius, qui corinthum delevit.*

[g] Cosse. *Qui suâ manu cæso Larte Tolumnio Vejentum rege spolia opima retulit.*

Quis Gracchi genus, aut geminos duo, fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ, parvoque potentem
Fabricium? vel te fulco, (*h*) Serrane, ferentem?
Quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius æra:
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem.
Parcere subjectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises atque hæc mirantibus addit.
Aspice, ut insignis spoliis (*k*) Marcellus opimis
Ingreditur, victorqne, viros supereminet omnes
Hic rem Romanam magno turbante tumultu
Sistet eques: sternet Pœnos, Gallumque rebellem,
(*l*) Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic Æneas; (unà namque ire videbat
Egregium forma juvenem & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Qui strepitus circa comitum? quantum instar in ipso est!
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra.
Tum pater Anchises, lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
(*m*) Ostendent terris hunc tantum fata, nec ultra
Esse

[*h*] Parvoque *Abstinente admodum.*

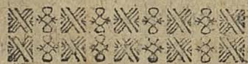
[*i*] Serrane. *Attilius Serranus priscœ frugalitatis vir.*

[*k*] Marcellus. *Cl. Marcellus, qui docuit Annibalem vinci posse.*

[*l*] Tertiaque *Tertius spolia opima Jovi Feretrio suspendit.*

[*m*] Ostendent. *Marcellus Augusti ex Octava sorore nepos, insignis Juvenis, & haud dubiè avo successor destinatus, præmature mortuus.*

Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens, Superi, propria hæc si dona fuissent:
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus jactabit alumno.
Heu pietas, heu prisca fides: invictaque bello
Dextera! non illi se quisquam impune tulisset
Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda,
Laurentesque docet populos, urbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque emittit eburna,
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit,
Tum se ad Cajetæ recto fert littore portum,
Anchora de prora jacitur: stant littore puppes.

Q. HO-

⁂ [o] ✝ [o] ⁂

Q. HORATII FLACCI
ODÆ SELECTÆ

ODE I.

Clades, quibus Romanos vexarunt Superi ob necem Cœſaris: Octavius unus eſt, qui jacentem Rempubl. erigere poſſit.

JAm ſatis terris nivis, atque diræ
Grandinis miſit (*a*) pater, & rubente
Dextera ſacras jaculatus arceis,
(*b*) Terruit urbem:
Terruit genteis, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ nova monſtra queſtæ,
Omne cum (*c*) Proteus pecus egit altos
Viſere monteis.
Piſcium & ſummâ genus hæſit ulmo,
Nota quæ ſedes fuerat columbis:
Et ſuperjecto pavidæ natarunt
Æquora damæ.
Vidimus (*d*) flavum Tiberim, (*e*) retortis
Littore Etruſco violenter undis,
Ire dejectum monumenta regis,
Templaque Veſtæ:
(*f*) Iliæ dum ſe nimiùm querenti
Jactat (*g*) ultorem vagus, & ſiniſtra
Labitur ripa, Iove non probante,
(*h*) Uxorius amnis.
Audiet, civeis acuiſſe ferrum, (*i*)
Quo graves Perſæ meliùs perirent:
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara juventus.
Quem vocet Divûm populus, ruentis

Imperi

Imperî rebus? prece quâ fatigent
(*k*) Virgines ſanctæ minus audientem
Carmina Veſtam?
Cûi dabit partes ſcelus expiandi
Jupiter? tandem venias precamur,
Nube candenteis humeros amictus
Augur (*) Apollo.
Sive tu mavis (*) Erycina ridens,
Quam Jocus circumvolat, & Cupido
(*l*) Sive neglectum genus, & nepotes
Reſpicis auctor,
Heu nimis longo ſatiate ludo:
Quem juvat clamor, galeæque leves,
Acer & Mauri peditis cruentum
Vultus in hoſtem.
(*m*) Sive mutatâ juvenem figurâ
Ales in terris imitaris, almæ
Filius Majæ, patiens vocari
Cæſaris ultor:
(*n*) Serus in cœlum redeas, diuque
Lætus interſis populo Quirini:
Neve te noſtris vitiis iniquum
Ocyor aura
Tollat: hic magnos potius triumphos,
Hic ames dici pater, atque princeps:
Neu ſinas Medos equitare (*o*) inultos
Te duce Ceſar.

[*a*] Pater. *Jupiter fulminans.* [*b*] Terruit. *Fecit, ut timerent, ne rediret diluvium Deucalionis & Pyrrhœ, quœ nova monſtra vidit, piſces in arboribus &c.* [*c*] Porteus. *Marini pecoris cuſtos.* [*d*] Flavum. *Ob arenas turbidas, quas volvebat.* [*e*] Retortis. *Undas ſuas à mari Tyrrheno retro Romam adverſo flumine referentem, ut deiiceretur Numœ ſepulchrum & Veſtœ templum.* [*f*] Ilia. *Ilia, ſeu Rhea, ſeu Sylvia item dicta Romuli mater, Tiberis uxor fuiſſe dicitur quia in Tiberi juſſu Amulii ſubmerſa. Ab ea Julius*

us Cæsar originem duxisse fingitur. [g] Ultorem. *Cædis ejusdem Cæsaris.* [h] Uxorius. *Uxori nimis obsequens, in cujus gratiam Romam destruere parabat.* [i] Ferrum. *Civilia bella innuit à Diis ob cæsum Cæsarem immissa.* [k] Virgines *Vestales. Quis Deûm expiabit hoc scelus?* [*] Apollo. *Apollinem divinationum præsidem primò invocat.* [*] Erycina. *Venus in Eryce Siciliæ monte culta. An hæc juvabit?* [l] Sive. *seu tu Mars auctor & parens Romanorum diutino civili bello jam satiatus.* [m] Sive mutata, *Seu tu ô Mercuri. qui Majæ filius es. exutâ Dei figurâ, quam in Olympo geris, imitaris in terris juvenem Octavium, & sub ejus figurâ nobis appares, & quod ille facit, Cæsaris interfectores ulcisœaris.* [n] Serus. *Mercurium alloquitur, quem sub Augusti specie apparere, ingeniosè, & adulatoriè fingit.* [o] Inultos. *Parthos intelligit, qui Crassum paucos ante annos deleverant.*

ODÆ II.

Optat Virgilio Athenas naviganti prosperum iter, & vacuum navigationis periculis, hinc invehitur in artis nauticæ inventorem.

SIc te (*a*) Diva potens Cypri,
Sic fratres (*b*) Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat (*c*) pater,
Obstrictis aliis, præter (*d*) Japyga:
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.
(*e*) Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristeis (*f*) Hyadas, nec rabiem Noti:

Quo

Quo non arbiter Adriæ
    Major tollere, ſeu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum, (*h*)
    Qui ſiccis oculis monſtra natantia,
Qui vidit mare turgidum, &
    Infameis ſcopulos Acroceraunia? (*i*)
Nequicquam Deus abſcidit
    Prudens Oceano diſſociabili
Terras, ſi tamen impiæ
    Non tangenda rates tranſiliunt vada.
Audax omnia perpeti
    Gens humana, ruit per vetitum nefas.
Audax (*k*) Iapeti genus
    Ignem fraude mala gentibus intulit.
Poſt ignem ætherea domo
    Subductum, macies, & nova febrium
Terris incubuit cohors:
    Semotique priùs tarda neceſſitas
Lethi (*l*) corripuit gradum.
    Expertus vacuum (*m*) Dædalus àéra
Pennis non homini datis.
    Perrupit Acheronta Herculeus labor
Nil mortalibus arduum eſt.
    (*n*) Cœlum ipſum petimus ſtultitiâ: neque
Per noſtrum patimur ſcelus
    Iracunda Jovem ponere fulmina

[*a*] Diva. *Venus Cypri Domina, quam nautæ invocabant.* [*b*] Helena. *Caſtor & Pollux, qui ignium erraticorum ſpecie ſæpe in navibus cernuntur.* [*c*] Pater. *Æolus.* [*d*] Japyga. *Japyx ventus eſt ex Apulia flans opportunus in Græciam navigantibus.* [*e*] Illi. *Invehitur Pòëta in nauticæ inventores.* [*f*] Hyadas. *Stellæ ſunt pluvioſæ admodum.* [g] Noti. *Violentiſſimus in Adriatico ventus.* [*h*] Gradum. *Genus mortis.* [*i*] Acroceraunia. *Scopuli Epiri, naufragiis infames.* [*k*] Japeti *Prometheus Japeti filius è curru ſolis ignem tæda furatus* [*l*] Corripuit.

ripuit. *Jam citiùs moriuntur homines.* [m] Dædalus *aërem, Inferos Hercules penetravit.* [n] Cœlum. *Ut olim gigantes, ita nos ſceleribus noſtris.*

ODE III.

Seſtium hortatur, ut genio indulgeat, propoſitâ veris amœnitate, & moriendi communi neceſſitate.

SOlvitur acris hyems, grata (*a*) vice veris & Favoni:
 (*b*) Trahuntque ſiccas machinæ carinas:
Ac neque jam (*c*) ſtabulis gaudet pecus, aut arator igni:
 (*d*) Nec prata canis albicant pruinis.
Jam Cytherea choros ducit Venus, imminente (*e*) Luna
 Junctæque Nymphis Gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede, dum graveis Cyclopum
 Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
 Aut flore terræ quem ferunt ſolutæ.
Nunc & in umbroſis (*f*) Fauno decet immolare lucis
 Seu poſcat agnam, ſive malit hædum.
Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas,
 Regumque turreis, o beate Seſti.
Vitæ ſumma brevis ſpem nos vetat inchoare longam,
 Jam te premet nox, fabulæque manes,
Et domus exilis Plutonia, quo ſimul meâris,
 Non (g) regna vini ſortiere talis.

[*a*] Vice. *Gratâ viciſſitudine.* Favonii. *Zephyri.* [*b*] Trahuntque. *Naves, quæ hyeme in ſiccum deductæ fuerant jam in mare aguntur.* [*c*] Stabulis. *In paſcua educitur.* [*d*] Cytherea. *Venus in Cytherea Inſula culta.* [*e*] Luna. *Noctu.* [*f*] Fauno. *Agreſti Deo agna vel hœdus ſacrificabatur,* [g] Non regna. *Romani in conviviis quemdam velut Regem moderatorem, idque talorum jactu eligebant.*

ODE IV.

Tiburtinum agrum commendat, ubi Plancus villam habebat amœniſſimam: in quam cum ſe ab Auguſto negligi ratus ſeceſſiſſet, eum Horatius ſolatur.

LAudabunt alii claram (*a*) Rhodon, aut Mitylenen:
Aut Epheſum, bimarisve Corinthi
Mœnia, vel Baccho Thebas, vel Apolline Delphos
Inſigneis, aut Theſſala Tempe.
Sunt, quibus unum opus eſt, intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, &
Undique decerptæ frondi præponere olivam.
Plurimus in Junonis honorem
Aptum dicit equis Argos, diteiſque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon, (*b*)
Nec tam (*c*) Lariſſæ (*d*) percuſſit campus opimæ,
Quam domus (*e*) Albuneæ reſonantis,
Et præceps (*f*) Anio, & Tiburni lucus, & uda
Mobilibus pomaria rivis.
(g) Albus ut obſcuro detergit nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos: ſic tu ſapiens finire memento
Triſtitiam, vitæque labores
Molli, Plance, mero: ſeu te fulgentia ſignis
(*h*) Caſtra tenent, ſeu denſa tenebit
Tiburis umbra tui. (*i*) Teucer Salamina, patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora (*k*) populeâ fertur vinxiſſe coronâ,
Sic triſteis affatus amicos:
Quo nos cumque feret (*l*) melior fortuna parente,
Ibimus ô ſocii, comiteſque,
Nil deſperandum Teucro duce, & auſpice Teucro.
Certus enim promiſit Apollo
Ambiguam tellure nova (*m*) Salamina futuram.
O fortes, pejoraque paſſi
Mecum ſæpe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens (*n*) iterabimus æquor.

[a] Rhodon. *Enumerat urbes claras, situque ac deliciis inclytas, ut* Mitllenen, *Lesbi Insulæ*, Ephesum *Asiæ minoris*, Corinthum *inter duo maria in Isthmo sitam.* Thebas *Baccho*, Delphos *Apollini sacros.* Tempe *Vallem Thessaliæ amœnissimam.* Athenas *Palladi sacram urbem. Ubi Poëtæ oliva Palladi sacrâ coronabantur.* Argos, *ubi generosi equi.* Mycenas *Agamemnonis regnum.* [b] Lacedæmon, *cujus cives ad omnium laborum patientiam instituebantur.* [c] Larissæ. *Patria Achillis, urbs Thessaliæ pulcherrima.* [d] Percussit. *Delectavit, movit.* [e] Albuneæ. *Nomen est fontis & sylvæ prope Anienem.* [f] Anio. *lumen agri Tiburtini, prope quem Tiburni lucus.* [g] Albus. *Cœlum candidum & serenum efficiens.* [h] Castra. *Seu domi agat, seu militiæ.* [i] Teucer *Telamonis filius, Ajacis frater, ab obsidione Trojana redux à patre & Patriâ Salaminâ exclusus Cyprum petiit urbemque ibi condidit, item Salamina dictam.* [k] Populea. *Populus arbor Herculi sacra.* [l] Melior *Amicior & æquior, quam pater, à quo pellitur.* [m] Salamina. *Patriæ urbi cognominem.* [n] Iterabimus. *Bibamus hodie, cras navigabimus.*

ODE V.

Hyeme esse indulgendum genio.

VIdes, ut altâ stet nive candidum
(a) Soracte, nec jam sustineant onus
Sylvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto.
Dissolve frigus, ligna super foco
Largè reponens: atque benignius
Deprome (b) quadrimum (c) Sabinâ
O Thaliarche (d) merum (e) diotâ.
Permitte Divis cætera, (f) qui simul
Stravêre ventos æquore fervido
Deprœlianteis, nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.

Quid

Quid ſit futurum cras, fuge quærere: &
Quem (*g*) ſors dierum cumque dabit, lucro
Appone, nec dulceis camænas
Sperne puer, neque tu choreas.
Donec virenti canities abeſt
Moroſa: nunc & campus, (*h*) & areæ,
Leneſque ſub noctem (*i*) ſuſurri
Compoſitâ repetantur horâ.

(*a*) Soracte. *Mons eſt non procul Roma, hodie S. Sylveſtri.* [*b*] Quadrimum. *Vinum 4. annorum.* [*c*] Sabina. *Vaſa fictilia apud Sabinos fiebant.* [*d*] Thaliarche. *Nomen pocillatoris.* [*e*] Diota. *Vas duarum aurium ſeu anſarum.* [*f*] Qui ſimul. *Qui ſtatim, ac compoſuêre ventos, ne folium quidem in arbore ullâ movetur.* [*g*] Sors. *Sors fortuna.* [*h*] Areæ *Urbis plateæ.* [*i*] Suſurri. *Confabulationes veſpertinæ.*

ODE VI.

Laudes Mercurii.

MErcuri, facunde nepos (*a*) Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentûm
(*b*) Voce formaſti cantus, & decoræ
More (*c*) palæſtræ:
Te canam magni Jovis, & Deorum
Nuntium, curvæque lyræ parentem:
Callidum, quidquid placuit, jocoſo
Condere furto.
Te, (*d*) boves olim niſi reddidiſſes
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetrâ
Riſit Apollo.
Quin & (*e*) Atridas duce te ſuperbos
(*f*) Ilio dives Priamus relicto,
Theſſaloſque igneis, & iniqua Trojæ
Caſtra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus: (*g*) virgaque levem coërces

Aureâ turbam, ſuperis Deorum
Gratus, & imis.

[a] Atlantis. *Fuit filius Majæ Atlantis filiæ.* [b] Voce. *De eloquentiæ arte.* [c] Palæſtræ. *Velut in ludo.* [d] Boves. *Exul cœlo Apollo cum Admeti oves paſceret, ac ob boves furto ſurreptos acrioribus verbis reprehendiſſet Mercurium, cum ſe pharetra item & ſagittis privatum vidiſſet, riſit.* [e] Atridas. *Menelaum & Agamemnonem Atrei filios.* [f] Ilio. *Priamus Mercurio Duce, nebula tectus per media Græcorum caſtra ad Achillis tentorium penetrans, corpus Hectoris filii precibus obtinuit* [g] Virgâ. *Caduceo.*

ODE VII.

Priſcos Heroas, maximè Romanos laudat, quibus Cæſarem Auguſtum anteponit.

QUem virum, aut heroa lyrâ, vel (*a*) acri
Tibia, ſumes celebrare Clio?
Quem Deum? cujus recinet (*b*) jocoſa
Nomen imago,
Aut in umbroſis (*c*) Heliconis oris,
Aut ſuper Pindo, gelidove in Hæmo?
(*d*) Unde vocalem temere inſecutæ
Orphea ſylvæ,
Arte (*e*) materna rapidos morantem
Fluminum lapſus, celereiſque ventos,
Blandùm & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam ſolitis (*f*) parentis
Laudibus, qui res hominum, ac Deorum,
Qui mare & terras, variiſque mundum
Temperat horis?
(g) Unde nil majus generatur ipſo:
Nec viget quicquam ſimile, aut ſecundum:
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Præliis audax neque te ſilebo

Liber,

Liber, (*h*) & ſævis inimica Virgo
Belluis: (*i*) nec te metuende certâ
Phæbe ſagittâ.
Dicam & (*k*) Alcidon, pueroſque (*l*) Ledæ,
Hunc equis, illum ſuperare pugnis
Nobilem: quorum ſimul (*m*) alba nautis
Stella refulſit,
Defluit ſaxis agitatus humor:
Concidunt venti, fugiuntque nubes:
Et minax (ſic Dîi voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum poſt hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an ſuperbos
Tarquini faſceis, dubito, an Catonis
Nobile lethum?
Regulum, & Scauros, animæque magnæ
Prodigum (*n*) Paulum, ſuperante Pœno,
Gratus inſigni referam camœna,
Fabriciumque:
Hunc & incomptis Curium capillis
Utilem bello tulit, & Camillum
Sæva paupertas, & avitus apto
Cum lare fundus
Creſcit occulto velut arbor ævo
Fama (*o*) Marcelli: micat inter omneis
(*p*) Julium ſidus, velut inter igneis
Luna minores.
Gentis humanæ (*q*) pater, atque cuſtos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæſaris fatis data: tu ſecundo (*r*)
Cæſare regnes.
Ille, ſeu Parthos Latio imminentes
Egerit juſto domitos triumpho,
Sive ſubjectos Orientis oræ
Seras & Indos;
Te minor latum reget æquus orbem:
Tu gravi curru quaties Olympum:

Tu parum castis inimica mittes
Fulmina lucis.

[*a*] Acri. *Cujus tonus est acutior.* [*b*] Jocosa imago. *Echo quasi ludibunda vocis imago.* [*c*] Heliconis. *Montes sunt Musis sacri.* [*d*] Unde. *Quo ex Hæmo suaviter canentem Orpheum Sylvæ sunt secutæ.* [*e*] Materna *Fuit filius Calliopes.* (*f*] Parentis *Jovis, á cujus laudibus incipiebant Poëtæ.* [*g*] Unde *Ex quo Jove nata est Pallas.* [*h*] Liber *Bacchus usque ád Indias victor.* [*i*] Belluis. *Diana.* [*k*] Alciden *Herculem.* [*l*] Ledæ. *Castorem & Pollucem.* [*m*] Alba *ignes fatui, qui si navibus adhæreant, malaciam & serenitatem portendunt.* [*n*] Paullum. *Qui ad Cannas oppetere maluit, quam fugere.* [*o*] Marcelli *Ejus familiæ.* [*p*] Julium. *Cœsarem significat, sub cujus mortem apparuit in cœlo stella crinita.* [*q*] Pater *Jovem pro Cœsare invocat.* [*r*] Secundo. *Secundum á te locum habeat,*

ODE VIII.

Sub allegoria navis Remp. alloquitur, eamque á bello civili reparando deterret.

O Navis! referent in mare te novi
[*a*] Fluctus, ô quid agis! fortiter occupa
Portum; nonne vides, ut
[*b*] Nudum remigio latus,
Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant, ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint [*c*] imperiosius
Æquor? non tibi sunt integra lintea:
Non Dî [*e*] quos iterum pressa voces malo:
Quamvis [*e*] Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
Jactes & genus & nomen inutile:
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit; tu, nisi ventis

Debes

Debes ludibrium, cave.
(*f*) Nuper ſollicitum quæ mihi tædium,
Nunc deſiderium, curaque non levis,
Interfuſa nitenteis
Vites æquora Cycladas.

[*a*] Fluctus. *Nova bella civilia, cæſis jam Bruto & Caſſio.* [*b*] Nudum. *Deſtituti eſtis militibus, ut remigibus navis.* [*c*] Imperioſius. *Majorem vim perferre non poteſtis, ita fracta ſunt omnia.* [*d*] Non Dii. *Duces exercituum, & Principes intelligit, qui omnes ſublati ſunt.* [*e*] Pontica. *In Ponto optimæ erant pro navigiis arbores. Senſus eſt: quamvis ſis optima navis, nihil tamen contra vim Auguſti efficies.* [*f*] Nuper. *O Roma, quæ mihi partes Pompeij contra Auguſtum ſecuto tædio eras, nunc mihi curæ es, ne iterum in ſcopulos eoſdem incidas.*

ODE IX.

Vir probus ubique tutus.

INteger vitæ ſceleriſque purus
Non eget (*a*) Mauri jaculis, neque arcu,
Nec venenatis gravidâ ſagittis,
(*b*) Fuſce, pharetra;
Sive per (*c*) Syrteis iter æſtuoſas,
Sive facturus per inhoſpitalem
Caucaſum, vel, quæ loca fabuloſus (*d*)
Lambit Hydaſpes.
Namque me ſilva lupus in Sabina,
Dum ſequor calles dubios, & ultra
(*e*) Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem:
Quale (*f*) portentum neque militaris
Dannia in latis alit eſculetis,
Nec (g) Jubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix:
Pone me, (*h*) pigris ubi nulla campis
Arbor æſtivâ recreatur aurâ,

Quod latus mundi nebulæ, malusque
Jupiter urget:
Pone (i) sub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata;
Sola me virtus dabit usque tutum,
Sola beatum.

[a] Mauri. *Maurorum jaculis. Ubique inermis esse potest.* [b] Fusce. *Scribit ad Aristium fuscum amicum.* [c] Syrtes. *Quocunque terrarum eat.* [d] Fabulosum. *De hoc Indiæ fluvio multæ fabulæ narrantur.* [e] Terminum. *Solitæ ambulationis.* [f] Portentum. *Qualem lupum nec Daunia, quæ est Apuliæ pars, in quernis suis sylvis alit.* [g] Jubæ. *Affrica, ubi Jubæ regnum.* [h] Pigris. *Sim in regione frigida, ubi ne levis quidem aura calidior aspiret.* [i] Sub curru. *Sive sim in Zona torrida, ubi ob calores nullæ domus.*

ODE X.

Poëtæ ad Apollinem preces

QUid (a) dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat, de patera novum
Fundens (b) liquorem? non opimæ
(c) Sardiniæ segetes feracis:
Non æstuosæ grata (d) Calabriæ
Armenta: non aurum, aut ebur Indicum:
Non rura, quæ (e) Liris quietâ
Mordet aquâ taciturnus amnis.
Premant (f) Calenâ falce, quibus dedit
Fortuna vitem: dives & aureis
Mercator exsiccet culullis (g)
Vina, Syrâ reparata merce,
Dis carus ipsis, puppe ter & quater
Anno revisens æquor Atlanticum
Impune. Me pascant olivæ
Me cichorea, levesque malvæ.
Frui paratis & valido mihi

(b) Latoe

(*b*) Latòé dones, &, precor, integra
Cum mente: nec turpem senectam
Degere, (*i*) nec citharâ carentem.

[*a*] Dedicatum. *Statuam consecratam.* [*b*] Liquorem *Vinum sacrificantes in aras effundebant.* [*c*] Sardiniæ, *Regio est admodum frumentifera.* [*d*] Calabriæ, *Pascuorum ferax est.* [*e*] Liris. *Companiœ felicis fluvius.* [*f*] Calenâ *Optimœ notœ vinum.* [*g*] Culullis. *Cyathis.* [*h*] Latòé. *Apollo Latonœ filius.* [*i*] Nec cythara. *In qua Lyricis versibus faciundis me possim oblectare.*

ODE XI,

Lyram suam alloquitur, & laudat.

(*a*) POscimus, si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod & hunc in annum
Vivat, & plureis: age, dic Latinum
Barbité carmen,
(*b*) Lesbio primum (*c*) modulate civi,
(*d*) Qui ferox bello, tamen inter arma,
Sive jactatam religarat udo
Littore navim:
Liberum, & Musas, Veneremque, & illi
Semper hærentem puerum canebat,
Et (*e*) Lycum nigris oculis, nigroque
Crine decorum.
O decus Phæbi, & dapibus supremi
Grata testudo Jovis, ô laborum
Dulce lenimen, mihi (*f*) cunque salve
Rite vocanti,

[*a*] Psocimus. *Peto á te barbite, si unquam, nunc Latinum carmen in hunc & plures annos victurum cane.* (*b*) Lesbio. *Alcœo Lyrico.* [*c*] Modulate *Tu barbite, qui modulatus es primùm Alcœo.* [*d*] Qui ferox *Qui sive militiœ esset, seu post longam navigationem Venerem, Cupidinem, Bacchum versibus celebrabat* [*e*] Et Lycum. *Alcœi amicum.* [*f*] Cunque *Quandocunque, ubicunque, mihi adesto.*

ODE XII.

Impietatem suam pristinam detestatur.

PArcus Deorum cultor, & infrequens,
(*a*) Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Namque (*b*) Diespiter
Igni corusco nubila dividens,
Plerumque per purum tonanteis
Egit equos, volucremque currum:
Quo bruta tellus, & vaga flumina,
Quo (*c*) Styx, & invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. (*d*) Valet ima summis
Mutare, & insignem attenuat Deus.
Obscura promens: (*e*) hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit: hic posuisse gaudet,

[*a*] Insanientis. *Philosophiæ Epicureæ sectator, quæ cum à Diis humana curari neget, eos parum colebat* [*b*] Diespiter. *Jupiter qui aliàs nubilo cœlo tonat jam sæpe puro & sereno cœlo intonuit, quod pro sinistro omine erat antiquis.* [*c*] Styx. *Quo tonitru totus mundus contremiscit.* [*d*] Valet. *Est aliquis Deus, qui potest premere magnos, & humiles attollere.* [*e*] Hinc apicem. *Ex hoc regno, hàc domo, apicem seu opes, & dignitatem aufert fortuna, & aliò transfert.*

ODE XII.

Preces ad Fortunam, pro Cœsare ad bellum Britannicum proficiscente.

O Diva, gratum quæ regis Antium, (*a*)
Præsens (*b*) vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit sollicitâ prece
Ruris colonus: te dominam æquoris,

Qui-

Quicunque (c) Bithynâ laceſſit
(d) Carpathium pelagus carinâ:
Te Dacus aſper, te profugi Scythæ,
Urbeſque, genteſque, & Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, &
(e) Purpurei metuunt tyranni;
Injurioſo ne pede proruas
Stantem (f) columnam: neu populus frequens
Ad arma ceſſanteis (g) ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te ſemper anteit ſæva (h) Neceſſitas,
(i) Clavos trabaleis, & cuneos manu
Geſtans ahenâ: nec ſeverus
Uncus abeſt, liquidumque plumbum.
(k) Te Spes, & (l) albo rara Fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat,
(m) Utcumque (n) mutatâ potenteis
Veſte domos inimica linquis.
(o) At vulgus infidum, & meretrix retro
Perjura cedit, diffugiunt cadis
Cum fæce ſiccatis amici,
Ferre (p) jugum pariter doloſi,
Serves iturum Cæſarem in ultimos
Orbis Britannos, (q) & juvenum recens
Examen (r) Eois timendum
Partibus, Oceanoque rubro.
(s) Eheu! cicatricum, & ſceleris pudet,
Fratrumque. (t) Quid nos dura refugimus
Ætas? quid intactum nefaſti
Liquimus? unde manus juventus
Metu Deorum continuit? quibus
Pepercit aris? ô utinam nova
Incude (u) diffingas retuſum in
Maſſagetas, Arabaſque ferrum.

[a] Antium. *Urbs maritima Latii, ubi celeberrimum Fortunæ templum.* [b] Præſens *Potens.* [c] Bithyna *Mercatoris Bithyni. Pro qualibet navi.* [d]

Carpathium *Mare pro quolibet.* [e] Purpurei *Purpurâ vestiti.* [f] Columnam. *Imperium instar columnæ firmum.* [g] Cessantes. *Ne seditio ulla oriatur.* [h] Necessitas. *Necessarium Fortunæ parêre, nec ejus imperium excuti potest,* [i] Clavos &c. *Ita Antii depicta erat Fortuna ad ejus vim ineluctabilem exprimendam.* [k] Te Spes, *Spes fortunæ additur, quæ etiam miseris manet, at amicorum rara in adversis fides.* [l] Albo. *Candido in vestitu comitatur.* [m] Utcunque. *Quandocunque.* [n] Mutatâ. *Per Fortunam nigris indutam, abeuntem, avolantem, adversa; per albatam & manentem secunda significatur.* [o] At vulgus. *Quod solam utilitatem spectat, cum siccatis vini cadis nil superesse videt.* [p] Jugum. *Bonarum rerum, non item malarum socii esse volunt & participes.* [q] Juvenum. *Exercitum è recenti Juventute collectum.* [r] Eois. *Orientalibus & Arabibus maris rubri accolis, quibus Cæsar triennio post bellum intulit.* [s] Eheu, *Ex occasione Britannici belli, quod laudat, digreditur ad deflendum civile.* [t] Quid nos *Quod sceleris non susceptum?* [u] Diffingas. *Recudas ferrum fraternis cædibus hebetatum contra externos hostes.*

ODE XIII.

Plautio Numidæ felicem ex Hispania reditum gratulatur.

ET thure, & (*a*) fidibus juvat
 Placare, & vituli sanguine debito
Custodes Numidæ Deos:
 Qui nunc (*b*) Hesperia sospes ab ultima
Caris multa sodalibus,
 Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiæ, memor
 Actæ non alio (*c*) rege puertiæ,
Mutatæque simul togæ, (*d*)
 (*e*) Cressâ ne careat pulchra dies notâ:
Neu promptæ (*f*) modus amphoræ,

Neu

Neu morem in (g) Salium ſit requies pedum:
Neu multi (h) Damalis meri
(i) Baſſum Threicia vincat amyſtide:
Neu deſint epulis roſæ:
Neu vivax apium, neu breve lilium.

[a] Fidibus. *Carminibus Lyricis.* [b] Heſperia *Hiſpania,* [c] Rege. *Sub eodem moderatore & quaſi Rege condiſcipulus fuit Lamiæ Plautius,* [d] Togæ. *Simul prœtextam poſuere.* [e] Creſſâ. *Cretenſi, id eſt creta, vel albo lapillo.* [f] Modus *Bibatur ſine modo largé.* [g] Salium. *Salii Martis in honorem certis diebus ſaltabant.* [h] Damalis. *Ebrioſa mulier.* [i] Baſſum. *Egregium potorem, Thracio ingenti poculo exhauriendo parem.*

ODE XIV.

Ob victoriam Actiacam Genio indulgendum.

NUnc eſt bibendum: nunc pede libero
Pulſanda tellus: nunc Saliaribus
Ornare (a) pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, ſodales.
(b) Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis, dum (c) Capitolio
(d) Regina dementeis ruinas,
Funus & imperio parabat,
Contaminato cum grege (e) turpium
Morbo virorum (f) quidlibet impotens
Sperare, fortunâque dulci
Ebria. Sed (g) minuit furorem
Vix una ſoſpes navis ab ignibus:
Mentemque lymphatam (h) Mareotico
Redegit in veros timores
Cæſar, ab Italia volantem
Remis (i) adurgens: accipiter velut
Molleis columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
(k) Æmoniæ, daret ut catenis
Fatale monſtrum: quæ generoſius

Perire

Perire quærens, nec muliebriter
Expavit ensem, nec (*l*) latenteis
Classe citâ reparavit oras.
Ausa & jacentem visere regiam
Vultu sereno fortis, & asperas
Tractare serpenteis, ut atrum
Corpore combiberet venenum
Deliberata morte ferocior:
Sævis (*m*) Liburnis scilicet invidens
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

[*a*] Pulvinar. *Post victoriam Romani Diis lectulos struebant in templis, & epulas apponebant.* [*b*] Ante hac. *Non conveniebat generosius vinum ex avorum cellis promere.* [*c*] Capitolio. *Romæ.* [*d*] Regina, *Cleopatra.* [*e*] Turpium. *Fœdis morbis laborantium Eunuchorum.* [*f*] Quidlibet. *Adeò vecors, ut speraret se posse Rom. Imperium evertere.* [*g*] Minuit *Ferme omnes Antonii & Cleopatræ naves Actiaco prælio combustæ.* [*h*] Mareotico, *Vino dulci.* [*i*] Adurgens. *Celerrimè insequens.* [*k*] Æmoniæ. *Thessaliæ ab Rege Æmone,* [*l*] Latentes. *Ægypti recessus. & urbes interiores.* [*m*] Sævis Liburnis, *Sensus est, invidens hanc Cœsari gloriam, ut in Liburnicis navibus tamquam privata ad triumphum abduceretur.*

ODE XV.

Tenui se apparatu gaudere.

(*a*) PErsicos odi, puer, apparatus:
Displicent nexæ (*b*) philyrâ coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur,
Simplici (*c*) myrto nihil allabores
Sedulus curo, neque te ministrum
Dedecet myrtus, neque me sub (*d*) arcta
Vite bibentem.

[*a*] Persicos. *Convivia magnifica, odores, unguenta &c.*

ta &c. Persis usitata. [*b*] Philyrâ. *Philyra est interior ac tenuissimus cortex tiliæ qui floribus serto innectendis serviebat.* [*c*] Myrto. *Huic nihil addere labora.* [*d*] Arcta. *Densâ, umbrosa.*

ODE XVI.

C. Asinium Pollionem monet, ne belli civilis historiam vel tragœdiam scribat. In Remp. potius incumbat. Describit belli civilis mala.

MOtum ex (*a*) Metello consule civicum,
Bellique causas, & vitia, & modos,
Ludumque Fortunæ, graveisque
(*b*) Principum amicitias, & arma
Nondum expiatis (*c*) uncta cruoribus,
Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas, & incedis per igneis
Suppositos cineri doloso.
(*d*) Paulum severæ Musa tragœdiæ
Desit theatris: mox, ubi (*e*) publicas
Res ordinaris, (*f*) grande munus
(*g*) Cecropio repetes cothurno,
Insigne mæstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ,
Cui (*h*) laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.
(*i*) Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt:
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.
Audire magnos jam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos,
Et cuncta terrarum subacta,
Præter atrocem animum (*k*) Catonis.
(*l*) Juno, & Deorum quisquis amicior
Afris, inulta cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Rettulit inferias Jugurthæ.

Quis

Quis non Latino ſanguine pinguior
Campus ſepulchris impia prœlia
Teſtatur, auditumque (*m*) Medis
Heſperiæ ſonitum ruinæ?

Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare (*n*) Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore noſtro

Sed ne relictis Muſa procax jocis
(*o*) Ceæ retractes munera næniæ,
Mecum (*p*) Dionæo ſub antro
Quære modos (*q*) leviore plectro.

[*a*] Metello. *Belli civilis initium illud eſt, quo Cæſar, Pompejus, Craſſus primum Triumviratum inter ſe coivêre, quod factum eſt A. U. C.* 694. *Q. Cæcilio Metello Celere Conſ. decem annis, antequam Cæſar Rubiconem tranſiret.* [*b*] Principum. *Horum Triumvirorum.* [*c*] Uncta. *Adhuc ſtillantia civium cruore* [*d*] Paulum. *Omitte paululum res adeò tragicas ſcenæ committere. Erat enim Pollio Poeta optimus* [*e*] Publicas. *Conſul tum erat Pollio.* [*f*] Grande munus *Tragœdiæ faciendæ,* [*g*] Cecropio. *Athenienſes à Rege Cecrope. Athenis maximè tragœdia viguit, cujus actores cothurno calceamenti genere utebantur.* [*h*] Laurus. *Triumphaverat de Dalmatis Pollio.* [*i*] Jam nunc. *Laudat Horatius Pollionis de bello civili carmina tam graphicè ſcripta, ut in iis res ipſæ cerni & audiri, non narrari viderentur.* [*k*] Catonis *Qui ſibi Uticæ manus intulit, victis in Affrica Pompejanis.* [*l*] Juno. *Senſus eſt Strophæ. Juno Affris ſemper addicta, aliique his amiciores Dii, qui illatas bello Jugurthino clades fato ulciſci non poterant, nunc illorum poſteros, qui Jugurtham vicerant, tamquam victimas placandis illius manibus immolarunt, atque Romanis pœnas retulere* [*m*] Medis. *Clades & ruinas Reipub. fama ad extrema terrarum diſtulit.* [*n*] Dauniæ. *Italiæ ab ejus olim Rege Dauno.* [*o*] Ceæ

Simonidet

Simonides Lyricus in Cea inſula natus maximè excelluit næniis, ſeu verſibus lugubribus ad funera canendis. [p] Dionæo. *Venus etiam dicta eſt Dionæa.* [q] Leviore. *Leviora argumenta & jucundiora ſumenda.*

ODE XVII.

Contemptus pecuniæ, laus liberalitatis.

(a) NUllus argento (b) color eſt avaris
Abditæ terris, inimice (c) lamnæ
(d) Criſpe Salluſti, niſi temperato
Splendeat uſu.
Vivet (e) extento (f) Proculejus ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget pennâ (g) metuente ſolvi
Fama ſuperſtes.
Latiùs (h) regnes avidum domando
Spiritum, quam ſi (i) Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.
Creſcit indulgens ſibi dirus (k) hydrops:
Nec ſitim pellit. niſi cauſa morbi
Fugerit venis, & aquoſus albo
Corpore languor.
(l) Redditum Cyri ſolio (m) Phraaten
Diſſidens plebi, numero beato-
rum eximit virtus: populumque falſis
Dedocet uti
Vocibus, (n) regnum & diadema tutum
Deferens uni, propiamque laurum,
Quiſquis ingenteis oculo irretorto
Spectat acervos.

[a] Nullus. *Strophæ ſenſus eſt: O Criſpe Salluſti, qui es inimicus lamnæ abditæ in avaris terris, argento nullus color eſt, niſi uſu & expenſis moderatis ſplendeat.* [b] Color. *Dignitas. Nihil juvat pecunia, ni utaris.* [c] Abditæ lamnæ. *Laminæ argenti in*

terram defessæ, quod ab avaris fit. [d] Crispe Sallusti. *Nepos & hæres hujus nominis Historici, vir summis opibus & modestiâ.* [e] Extento. *Immortalis erit fama Proculeij* [f] Proculejus: *Fuit is Eques Romanus, qui amplam hæreditatem cum fratribus bello civili eversis ultro divisit.* [g] Metuente solvi. *Semper volante & vigente.* [h] Regnes. *Rex est, qui sibi imperat.* [i] Lybiæ. *Quam si Africæ & Hispaniæ, imperes.* [k] Hydrops. *Avaritia, & habendi cupiditas.* [l] Redditum, *Ordo est: virtus dissidens plebi eximit numero beatorum Phraatem redditum Cyri solio. Sensus est: Homines virtute præditi ab stolida vulgi opinione dissidentes excerpunt è numero beatorum, nec ideò felicem putant Phraatem, quod in solium Persicum, olim Cyro possessum sit restitutus.* [m] Phraaten. *Hic ob crudelitatem à suis Parthis pulsus, substituto Tiridate, postea tamen Scytharum ope regno restitutus fuit,* [n] Regnum. *Sapientes viri regnum, coronam, laurum ei deferunt, qui magnos auri acervos ita prætereundo aspiciat, ut nec oculos retorqueat, nullâque cupiditate commoveatur.*

ODE XVIII.

Mentis æquabilitas ubique servanda. Mortis necessitas.

(a) ÆQuam memento rebus in arduis
Servare mentem: non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitia, moriture (b) Deli,
(c) Seu mœstus omni tempore vixeris:
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota (d) Falerni,
(e) Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, qua obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo:

(f) Huc

(*f*) Huc vina. & unguenta, & nimium breveis
Flores amœnæ ferre jube rosæ:
Dum res, & ætas, & sororum
(g) Fila trium patiuntur atra.
(*h*) Cedes coemptis saltibus, & domo,
Villâque, flavus (*i*) quam Tiberis lavat:
Cedes, & exstructis in altum
Divitiis potietur hæres.
(*k* Divésne prisco natus ab Inacho.
Nil interest, an pauper, & infima
De gente sub dio moreris.
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna: serius, ocyus,
(*l*) Sors exitura: & nos in æter-
num exsilium, impositura cymbæ.

(*a*) Æquam. *Eandem mentem servato in aspĕris rebus moderatam & œquabilem, ut in secundis ab insolente lœtitia temperatam.* [*b*] Deli. *Delius fuit, insignis Historicus & Orator.* [*c*] Seu mœstus. *Sensus est, seu semper tristis, seu jucundus vixeris morieris.* [*d*] Falerni. *Meliore vino te exhilăraris.*. [*e*] Qua pinus. *in deliciis villœ tuœ, vel horti umbrosi & irrigui.* [*f*] Huc vina, *Indulge genio.* [g] Fila. *Dum vivis.* [*h*] Cedes. *Cedendum erit bonis his omnibus.* [*i*] Flavus. *Lutulentus.* [*k*] Divesne. *Seu nobilis fueris, & ab ipso Inacho genus ducens, seu sub dio pauper, Orcum subibis.* [*l*] Sors. *Cum tres inferni Judices urnam fatalem movent, iis statim moriendum est, quorum nomina prima educta fuerint.*

O D E XIX.

Tiburtinœ & Tarentinœ regionis amœninitatem commendat.

(*a*) SEptimi Gadeis aditure mecum, &
(*b*) Cantabrum indoctum juga ferre nostra, &
(*c*) Barbaras Syrteis, ubi Maura semper
Æstuat unda,

(*d*) Tibur

(*d*) Tibur Argeo positum colono
Sit meæ sedes utinam senectæ.
Sit modus lasso maris, & viarum,
Militiæque.
(*e*) Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen, & regnata petam (*f*) Laconi
Rura Phalantho
Ille terrarum mihi præter omneis
Angulus ridet, ubi non (g) Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro. (*h*)
Ver ubi longum, tepidasque præbet
Jupiter brumas; & amicus Aulon (*i*)
Fertilis Baccho (*k*) minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus, & beatæ
Postulant arces: ubi tu calentem (*l*)
Debita sparges lachryma favillam
Vatis amici.

[*a*] Septimi. *Fuit Septimius Eques Ro. Bonus Poeta, Augusto & Horatio charus: & tum cum Augusto A. U. C. 728, ad bellum Cantabricum in Hispaniam abiturus.* [*b*] Cantabrum. *Nunc Biscaya. Ultimi à Romanis domiti A. U. C. 741.* [*c*] Barbaras. *Mauritanicas.* [*d*] Tibur. *ab Argeo quodam conditum fertur.* [*e*] Unde. *Si fata nolint, Tibure Tarentum me conferam prope Galesum flumen Calabriæ, ubi laudatissimæ lanæ oves,* [*f*] Laconi. *Phalanthus Lacedæmonius cum Spartanis Italiam petens Tarentum occupavit.* [g] Hymetto. *Mons Græciæ penes Athenas, ubi mel optimum, apes optimæ.* [*h*] Venafro. *Baccæ olivarum non cedunt Venafranis, ubi alioqui laudatissimum oleum provenit.* [*i*] Aulon. *Mons vitifer in Calabria.* [*k*] Minimum. *Uvas Falernis nihil deteriores fert.* [*l*] Calentem. *Mortui mei calentem cinerem lachrymis rigabis.*

ODE

ODE XX.

Pompejo Varo in patriam poſt bellum Civile redeunti gratulatur,

O Sæpe mecum (*a*) tempus in ultimum
Deducte, Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit (*b*) Quiritum
Dis patriis, Italoque cælo;
Pompei meorum prime ſodalium?
Cum quo (*c*) morantem ſæpe diem (*d*) mero
Fregi coronatus nitenteis
(*e*) Malobathro Syrio capillos.
Tecum (*f*) Philippos, & celerem fugam
Senſi, relicta non bene parmula:
Cum fracta virtus, & (*g*) minaces
Turpe ſolum tetigêre mento.
Sed me per hoſteis (*h*) Mercurius celer
Denſo paventem ſuſtulit aere:
(*i*) Te rurſus in bellum reſorbens
Unda fretis tulit æſtuoſis.
Ergo obligatam redde Jovi (*k*) dapem:
Longaque feſſum militia (*l*) latus
Depone ſub (*m*) lauru mea: nec
Parce cadis tibi deſtinatis.
Obliviosſo levia (*n*) Maſſico
(*o*) Ciboria exple: funde capacibus
Unguenta de (*p*) conchis. Quis udo
(*q*) Deproperare apio coronas,
Curatve myrto? quem Venus (*r*) arbitrum
Dicet bibendi? non ego ſanius
Bacchabor (*s*) Edonis recepto
Dulce mihi furere (*t*) eſt amico.

[*a*] Tempus. *Qui ſæpe mecum in ultimum vitæ periculum adductus es, cùm Bruto Duce contra Auguſtum arma ferremus.* [*b*] Quiritum. *Veniâ ab Auguſto impetratâ, jus civitatis recuperaverat.* [*c*] Morantem. *Longiorem, ut æſtivi dies ſunt.* [*d*] Mero fregi. *Potando exegi.* [*e*] Malobathro. *Frutex quidam*

eſt

est nardi odore, cujus magna copia in Syria. [f] Philippos. *Interfui tecum in prœlio Philippensi, & fugi clypeo turpiter abjecto.* [g] Minaces. *Cum Duces nostri cœsi humum momordêre.* [h] Mercurius *Doctorum hominum patronus nube tectum me servavit* [i] Te, *Tu jam cœsis Bruto & Cassio filios Pompeii in Siciliam secutus es, & in novos fluctus te conjecisti.* [k] Dapem. *Epulum Jovi, si redires in patriam, promissum in sacrificium.* [l] Latus *Pars pro toto.* [m] Lauru. *Arborem aliquam sui horti indicat, vel patrocinium Mecœnatis.* [n] Levia. *Sæpe bibendo attrita.* [o] Ciboria. *Majoris modi pocula.* [p] Conchis. *Vascula è conchis.* [q] Deproperare *Quis cito nobis coronam ex apio vel myrto contexet? Quæ herbœ vini calorem temperant.* [r] Venus. *Aleis eligebatur arbiter, Rex & Modimperator convivii. Felicissimus alearum jactus Venus dicebatur,* [s] Edonis *Thracibus bibacissimis populis è monte Edone.* [t] Furere. *Largius potare.*

ODE XXI.

Monet amicum Valgium, ut mortem filii sui deflere aliquando desinat.

NOn semper imbres nubibus hispidos
(*a*) Manant in agros, aut mare (*b*) Caspium
Vexant (*c*) inæquales procellæ
(*d*) Usque: nec Armeniis in oris,
Amice Valgi, stat glacies iners
Menseis per omneis, aut Aquilonibus
Querceta (*e*) Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.
Tu semper urges flebilibus modis
(*f*) Mysten ademptum: nec tibi (*g*) vespere
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente solem.
At non (*h*) ter ævo functus amabilem
Ploravit omneis Antilochum senex

Annos.

Annos: nec impubem parentes
(*i*) Troilon, aut Phrygiæ (*k*) Sorores
Flevere ſemper, deſine mollium
Tandem querelarum: & potius nova
Cantemus Auguſti tropæa
Cæſaris, & rigidum (*l*) Niphaten,
(*m*) Medumque flumen gentibus additum
Victis, (*n*) minores volvere vortices,
Intraque præſcriptum (*o*) Gelonos
Exiguis equitare campis,

(*a*) Manant. *è nubibus funduntur.* (*b*) Caſpium. *Mare pro genere.* (*c*) Inæquales. *Jam atrociores, jam leniores.* (*d*) Uſque. *Nec ſemper.* (*e*) Gargani. *Mons eſt Apuliæ.* (*f*) Myſten. *Nomen eſt pueri.* (*g*) Veſpero. *Veſperus seu Heſperus ſtella eſt ſolem cadentem ſequens, orientem antecedens. Fles á mane ad Veſperum, Tantus erat amor mortui.* (*h*) Ter ævo *Neſtor, qui 300 annos vixit, non ſemper deploravit Antilochum ſuum filium, á Memnone ad Trojam occiſum.* (*i*) Troilon. *Parentes Priamus & Hecuba.* (*k*) Caſſandra. *Polyxena, Sorores Troili.* (*l*) Nyphaten. *Armeniæ fluvium.* (*m*) Medum. *Euphratem Perſidi contiguum.* (*n*) Minores. *Quaſi pudore Cladis & dolore affectum leniùs fluere gaudeamus.* (*o*) Gelonos. *Populi Scythiæ ſunt, intra certos limites ab Auguſto redacti.*

ODÆ XXII.

Diligentiæ mediocritas; animi æquitas ubique retinenda.

REctius vives (*a*) Licini, neque (*b*) altum
Semper urgendo: neque, dum procellas
Cautus horreſcis, nimium premendo
(*c*) Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret (*d*) obſoleti

Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus, & celsæ graviore casu
Decidunt turreis, feriuntque summos
Fulmina montes.
(e) Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus, informeis hyemes reducit
Jupiter: idem
Summovet. Non, si male nunc, & olim
Sic erit, (f) Quondam cithara tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus, atque
Fortis appare, sapienter idem
(g) Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

[a] Licini. *Licinius Varro Murœna Pompeium secutus, ab avunculo Mecœnate postea gratiam obtinuit.* [b] Altum. *Nimios honores, opesque consectando,* [c] Littus. *Nec nimis humiliter te gerendo* [d] Obsoleti *Nec nimis sordidam, nec magnificam domum habet, & extra invidiam est.* [e] Sperat. *Animus in utramque fortunam bene comparatus in rebus adversis sperat meliora; in secundis metuit adversa.* [f] Quondam. *Apollo non semper arcum tendit ad interficiendos homines; subinde cytharâ canens cum Musis feriatur.* [g] Contrahes. *Non intumesce, nec insolentior esto.*

ODE XXIII.

Omittendæ curæ inutiles de publicis; genio tantisper indulgendum.

QUid bellicosus (a) Cantaber, & Scythes,
Hirpine Quincti, (b) cogitet, (c) Adria
Divisus objecto, remittas

Quære-

Quærere: nec trepides (*d*) in uſum
Poſcentis ævi pauca: fugit retro
Levis Juventus, & decor, arida
Pellente laſcivos amores
Canitie, facilemque (*e*) ſomnum.
Non ſemper idem floribus eſt honos
Vernis: neque uno Luna rubens nitet
Vultu; quid (*f*) æternis minorem
Conſiliis animum fatigas?
Cur non ſub alta vel platano, vel hac
Pinu jacentes ſic temere, & roſa
(g) Canos (*h*) odorati capillos,
Dum licet, Aſſyriaque nardo,
Potamus uncti? diſſipat (*i*) Evius
Curas edaceis. Quis puer ocyus
(*k*) Reſtinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lympha?

[*a*] Cantaber. *Cantabri & Scythæ tum Romanorum hoſtes erant.* [*b*] Cogitet. *Moliatur in Romanos.* (*c*) Adriâ, *Adriatico velut vallo ab Scythia diviſus omitte quærere.* (*d*) In uſum. *Breve ſpatium vitæ, & natura paucis contenta eſt.* [*e*] Somnum. *Juvenes ob humorum copiam facilius dormiunt, ac ſicci ſenes.* [*f*] Æternis. *Nimis in longum proſpicientibus, quaſi ſemper victurus.* [g] Canos. *Jam ſenior erat Horatius.* [*h*] Odorati. *Habentes capillos roſis odoratis coronatos.* [*i*] Evius *Bacchus.* [*k*] Reſtinguet. *Falernum temperabit, recente frigidâ admixta.*

ODE XXIV.

Diræ in arborem, cujus lapſu pene oppreſſus fuerat.

(*a*) ILle nefaſto te poſuit die
Quicumque primum, & ſacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi,

(*b*) Illum & parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, & (*c*) penetralia
Sparsisse nocturno cruore.
Hospitis: ille venena (*d*) Colchica:
Et, quidquid usquam concipitur, nefas
Tractavit, agro qui statuit meo
Te triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, numquam homini satis
Cautum est in horas: navita (*e*) Bosphorum
(*f*) Pœnus perhorrescit, neque (*g*) ultra
Cæca timet aliunde fata.
Miles sagittas, & celerem fugam
Parthi: catenas Parthus, & Italum
Robur. Sed improvisa lethi
Vis rapuit, rapietque genteis.
Quam pene furvæ regna (*h*) Proserpinæ,
Et judicantem vidimus Æacum,
Sedeisque descriptas piorum, &
(*i*) Æolijs fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus!
(*k*) Et te sonantem plenius aureo,
Alcæe, plectro, dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli:
(*l*) Utrumque sacro digna silentio
Mirantur umbræ dicere: sed magis
Pugnas, & (*m*) exactos tyrannos
(*n*) Densum humeris bibit aure vulgus.
(*o*) Quid mirum, ubi illis carminibus stupens
Demittit atras bellua centiceps
Aureis? & intorti capillis
Eumenidum recreantur angues?
Quin & (*p*) Prometheus, & (*q*) Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono:
Nec curat (*r*) Orion leones,
Aut timidos agitare lyncas.

[a] Ille. *O Arbor, is qui te plantavit manu sacrilega, in exitium & opprobrium pagi, die infausto te posuit.* [b] Illum. *&c. Ille haud dubie occiderit paptrem.* [c] Penetralia. *Et hospitem tuum necaverit.* [d] Et Colchica. *Veneficus fuerit. In Colchide sunt venena præsentissima.* [e] Pœnus. *Pro quovis nauta.* [f] Bosphorum. *Pro quovis freto.* [g] Ultra. *Nihilque prœterea aliud timet.* [h] Proserpinæ. *Quam prope mortem fuit, & inferos.* [i] Æoliis. *Sapho fuit oriunda ex Lesbo Insula, quondam ab Æolibus Græcis habitatâ. Hœc multa queritur, de popularibus puellis, à quibus multa in illam contumeliosè dicta fuerant.* [k] Et te. *Alcœus Lyricus item Lesbius stylo grandiore, quàm Sappho, qui de rebus bellicis agit, multaque cum tyrannis mari terrâque bella gesserat.* [l] Utrumque. *Saphonam & Alcœum.* [m] Exactos. *Attentiùs audiunt Alcœum depulsis è Lesbo tyrannis canentem.* [n] Densum humeris. *Ut in stipatâ multitudine.* [o] Quid mirum, *Canente Alcœo ipse triceps Cerberus atratum continet, & furiarum angues sibilum.* [p] Prometheus. *Cujus jecur ob furtum è Sole á vulture eroditur.* [q] Pelopis parens *Tantalus usque in aquis sitiens. Hi minus sentiunt suas pœnas.* [r] Orion. *Insignis dum viveret venator eandem artem apud inferos agitare creditur; quam tamen omittit, ut Alcœum audiat.*

ODE XXV.

Brevitas vitœ. Mortis necessitas.

EHeu, fugaces, Posthume, Posthume,
Labuntur anni: (a) nec pietas moram
Rugis, & instanti senectæ
Afferet, indomitæque morti.
Non, si (b) trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris: qui ter amplum
(c) Geryonem (d) Tityonque tristi

Com-

Compescit (e) unda: scilicet omnibus,
Quicunque terræ munere vescimur,
Enaviganda, sive reges,
Sive inopes erimus (f) coloni.
Frustra cruento (g) Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Adriæ.
Frustra per autumnos nocentem
Corporibus (h) metuemus Austrum.
(i) Visendus ater flumine languido
Cocytus errans, & Danai genus
Infame, damnatusque longi
Sisyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, & domus, & placens
Uxor: neque harum, quas colis, arborum
Te, præter invisas (k) cupressos,
Ulla (l) brevem dominum sequetur.
Absumet hæres Cæcubo (m) dignior
Servata centum clavibus: & mero
(n) Tinget pavimentum superbum
(o) Pontificum potiore cænis.

[a] Nec pietas. *Mortem retardabit.* [b] Tricenis. *Si plutonem trecentis bobus quotidie immolatis placare velis, mortem non effugies.* [c] Geryonem. *Tricorporem olim Hispaniæ regem ab Hercule cæsum.* [d] Tityon, *Unum è Gigantibus ab aquila lancinatum.* [e] Unda. *Styx & alii fluvii inferi exitum prohibent.* [f] Coloni. *Rustici.* [g] Marte. *Frustra bello abstinebimus, & à navigatione.* [h] Metuemus. *Cavebimus, ne autumnalis humida aura frebres noxis creet.* [i] Visendus. *Frustra est omnis cura. Videre tandem oportebit Cocytum & Danaidum pœnas & Sisyphi, qui fuit Æoli filius.* [k] Cupressos, *Infuneribus adhiberi solitas.* [l] Brevem. *Brevi tempore viventem.* [m] Dignior. *Quia utetur bonis, quibus tu sordide parcis.* [n] Tinget. *Effundet & disperdet.* [o] Potiore. *Præstantiore vino, quàm in lautissimis Pontificum cænis apponatur.*

ODE

ODE XXVI.

In sæculi sui luxum.

(*a*) JAm pauca aratro jugera regiæ
Moles relinquent; undique latius
Extenta visentur (*b*) Lucrino
Stagna lacu: platanusque cælebs
(*c*) Evincet ulmos. Tum (*d*) violaria,
(*e*) Myrtusque, & omnis copia narium
Spargent olivetis odorem,
Fertilibus domino priori.
Tum spissa ramis (*f*) laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Præscriptum, & (*g*) intonsi Catonis
(*h*) Auspiciis, veterumque norma.
Privatus illis census erat brevis,
(*i*) Commune magnum. (*k*) Nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton:
Nec (*l*) fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant: oppida publico
Sumptu jubentes, & Deorum
Templa novo decorare saxo.

[*a*] Jam pauca. *Superba & magnis molibus extructa regia ædificia, pauca, quæ arari possint, jugera relinquens.* [*b*] Lucrino. *Hic lacus in Bajano sinu, quia optimorum ostreorum ferax semper latius effodiebatur.* [*c*] Evincet. *Cedere coget vites ulmis hærentes; quod platani plus umbræ præbeant.* [*d*] Violaria. *Loco violis consita.* [*e*] Myrtusque *Herbæ odoratæ, & omnis generis flores plantabuntur, ubi prius lætissima Domino fructuosa oliveta steterant.* [*f*] Laurea. *Olearum utilium loco, lauri ad delicias plantantur.* [g] Intonsi. *Barbati, ab omni luxu remoti.*[*h*] Auspiciis. *Legibus, quæ non nisi captis auspiciis ferebantur.* [*i*] Commune. *Publicæ ædes, opesque magnæ.* [*k*] Nulla decempedis. *Sensus est: Olim privatis nulla porticus erat ad septentrionem sita, quam Sol*

nunquam

nunquam videret, ad ambulandum æstate, tam lata, ut eam decempedis, seu decem pedum pertica dimetiri oporteret. [*l*] Fortuitum. *Quem fors tulisset agellum vel locum, in quo soluti negotiis quiescerent sine sumptuosis adeo ambulationibus.*

ODE XXVII.

Animi tranquillitatem non opibus, aut honoribus, sed eorum contemptu quæri.

OTium Divos rogat in patenti
(*a*) Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit Lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis

Otium bello furiosa (*b*) Thrace,
Otium Medi pharetra decori,
Grosphe, non gemmis, neque purpura venale, nec auro:

Non enim gazæ, neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, & curas (*c*) laqueata circum
Tecta volanteis.

Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui (*d*) salinum,
Nec leveis somnos timor, aut Cupido
(*e*) Sordidus aufert.

(*f*) Quid brevi fortes jaculamur ævo
Multa? (g) quid terras alio calenteis
Sole mutamus? patriæ quis exul
(*h*) Se quoque fugit?

Scandit (*i*) æratas vitiosa naveis
Cura, nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, & agente nimbos
Ocyor Euro.

Lætus in præsens animus, (*i*) quod ultra est,
Oderit curare, & amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.

Abstu-

Abſtulit clarum cita mors Achillem,
Longa (*k*) Tithonum minuit ſenectus:
Et mihi forſan, tibi quod negarit,
Porriget hora. (*l*)

Te greges centum, Siculæque circum
Mugiunt vaccæ; tibi tollit hinni-
tum apta quadrigis equa, te bis Afro
Murice tinctæ

Veſtiunt lanæ. Mihi parva rura, &
(*m*) Spiritum Grajæ tenuem Camœnæ
(*n*) Parca non mendax dedit, & malignum
Spernere vulgus.

[*a*] Prenſus. *Nauta in vaſto mari, & tempeſtuoſo cælo.* [*b*] Thrace. *Otium rogat Thracia & Media, quod tamen pretio comparari nequit.* [*c*] Laqueata. *In divitum domibus.* [*d*] Salinum. *Parva & nitidâ ſupellectile bene vivitur.* [*e*] Sordibus. *Avaritia.* [*f*] Quid brevi. *Quid, cum tam brevi vitâ ſimus, tanta nobis proponimus?* [*f*] Quid terras. *Cur lucri causâ in remotas oras migramus?* [*g*] Se quoque. *Etſi ſponte exulet, quis à ſeipſo ita exulat, quin ſe & ſuas curas unà circumferat?* [*h*] Æratas. *Roſtra ære præmunita.* [*i*] Quod ultra. *De futuris ne curet.* [*k*] Tithonum. *Adeò ſenem, ut in cicadam mutari peteret.* [*l*] Hora. *Mihi tempus & occaſio forte dabit, quæ tu fruſtra ſperas.* [*l*] Greges centum. *Tibi tot bona, tot ovium & vaccarum greges, tot generoſi equi. tantum purpuræ veſtis eſt.* [*m*] Spiritum. *Ingenium aptum lyriis verſibus, à Græcis ad Romanos translatum.* [*n*] Parca. *Fatum certum omnibus, neminem fallens.*

ODE XXVIII.

Negat ſe Mecœnati ſuperſtitem eſſe velle.

CUr me (*a*) querelis exanimas tuis?
Nec Dîs (*b*) amicum eſt, nec mihi, te prius
Obire, Mœcenas, mearum

Grande

Grande decus, columenque rerum.
Ah, te meæ si partem animæ rapit
Maturior (c) vis, quid moror (d) altera,
Nec carus æque, nec superstes
Integer? ille dies utramque
Ducet (e) ruinam: non ego (f) perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcumque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec (g) Chimæræ spiritus igneæ;
Nec, si resurgat centimanus (h) Gyas,
Divellet umquam, sic potenti
(i) Iustitiæ, placitumque Parcis.
Seu (k) Libra, seu me Scorpius aspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ:
Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum, (l) te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, (m) cum populus frequens
Lætum theatris ter crepuit sonum:
(n) Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi (o) Faunus ictum
Dextrâ levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas,
(p) Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus (q) agnam.

[a] Querelis. *Mecœnas jam morbis divexatus querebatur de vitæ jam miseræ diuturnitate.* [b] Amicum. *Gratum.* [c] Vis. *Mors.* [d] Altera. *Quid vivere diutius amem, cum te extincto non amplius futurus sim integer.* [e] Ruinam. *Tecum moriar.* [f] Perfidum. *Non temere, sed ex animo juravi, nos una ituros ad tumulum.* [g] Chymæræ. *Nullum me monstrum retinebit, quin te sequar.* [h] Gyas. *Unus è Giganti-*

Gigantibus. [*i*] Juſtitiæ. *Æquum eſt, tot à te beneficiis affectus, nec in morte à te divellar.* [*k*] Seu libra. *Senſus eſt: ſive ego ſub Libræ ſigno, ſeu Scorpionis, ſeu Capricorni natus ſim, horoſcopus noſter, ſeu aſtra, quæ nativitati noſtræ præfuerunt, incredibiliter conſentiunt. Id probat gemino eventu.* [*l*] Te Jovis *Te Jovis Saturno oppoſiti beneficium morti eripuit, cui è gravi morbo tam propinquus eras.* [*m*] Cum populus. *Cum valentior jam Mecœnas in theatrum prodiiſſet, læta civium acclamatione acceptus eſt* [*n*] Me truncus. *Vide Oden. 29.* [*o*] Faunus. *à Fauno eruditorum amico ſervatum ſe fingit.* [*p*] Ædem. *Templum voverat Mecœnas.* [*q*] Agnam. *Quæ Fauno ſacrificabatur.*

ODE XXIX.

Se parvo contentum vivere, alios mortis oblitos nullum œdificandi &c. finem facere.

NOn ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar:
Non trabes (*a*) Hymettiæ
Premunt columnas ultimâ reciſas
(*b*) Africâ: neque (*c*) Attali
Ignotus hæres regiam occupavi:
Nec (*d*) Laconicas mihi
[*e*] Trahunt honeſtæ purpuras clientæ,
At fides, & ingenî
Benigna [*f*] vena eſt: pauperemque dives
Me [*g*] petit. Nihil ſupra
Deos [*h*] laceſſo: nec potentem [*i*] amicum
Largiora flagito;
Satis Beatus unicis [*k*] Sabinis.
Truditur dies die,
Novæque pergunt interire [*l*] Lunæ,
Tu ſecanda marmora
Locas ſub ipſum funus, & ſepulchri
Immemor ſtruis domos:

Mariſque

Mariſque (*m*) Baijs obſtrepentis urges
Summovere littora,
Parum locuples continente ripâ.
Quid, quod uſque proximos
Revellis agri (*n*) terminos? & ultra
Limites clientium
Salis avarus? (*o*) pellitur paternos
In ſinu ferens Deos
Et uxor, & vir, ſordidoſque natos;
(*p*) Nulla certior tamen
Rapacis Orci ſede deſtinata
Aula divitem manet
Herum. Quid (*q*) ultra tendis? æqua tellus
Pauperi (*r*) recluditur,
Regumque pueris: nec (*s*) ſatelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus. Hic ſuperbum
Tantalum, atque Tantali
Genus coércet. Hic levare functum
Pauperem laboribus
Vocatus, atque non vocatus (*t*) audit

[*a*] Hymettiæ. *Trabes in Hymetto monte cæſæ.* [*b*] Affrica. *In Numidia, ubi marmor eximium.* [*c*] Attali. *Rex Pergami opulentiſſimus populum Rom. hæredem ſcripſit.* [*d*] Laconicas, *Lanas tinctas apud Tœnarum Laconicæ promontorium, ubi eximius capiebatur murex.* [*e*] Trahunt, *nent, ducunt honeſtæ fœminæ.* [*f*] Vena. *Copia non penitenda.* [*g*] Petit. *Ambit, colit, ob ingenium in pretio habet.* [*h*] Laceſſo. *Flagito.* [*i*] Amicum. *Mecœnatem.* [*k*] Sabinis. *Tenui mea villâ.* [*l*] Luna. *Labitur tempus.* [*m*] Baiis Obſtrepentis. *Molibus in ipſum ſinum Bajanum jactis ob amœnitatem loci ædes nobilium extruebantur.* [*n*] Terminos. *De vicini agro decerpis.* [*o*] Pellitur. *Cliens pauper & pannoſus, omnibus rebus à te injuſtè ſpoliatus, præter Deos Lares, & filios nihil effert.* [*p*] Nulla. *Senſus eſt: etſi omnia rapias, &*

insanum ædifices, nulla tibi domus certius obventura est, quam domus Orci, quæ omnes ad se rapuit, [q] Ultra. *Quid moliris* [r] Recluditur. *Tumulus pauperes & divites accipit.* [s] Satelles. *Charon.* [t] Audit. *Prompta mors & parata est, ad pauperes ab ærumnis vitæ liberandos seu vocetur, seu non vocetur.*

ODE XXX.

Horatii in Cygnum Metamorphosis & immortalitas.

(*a*) NOn usitatâ, nec tenui ferar
Pennâ (*b*) biformis per liquidum æthera
Vates: neque in terris morabor
Longiùs: invidiaque major
Urbeis (*c*) relinquam. Non ego pauperum
Sanguis parentum: non ego, quem vocas,
Dilecte Mecœnas, obibo,
Nec [*d*] Stygiâ cohibebor undâ.
Jam jam residunt cruribus asperæ
Pelles: & (*e*) album mutor in alitem
Supernè: nascunturque leves
Per digitos humerosque plumæ.
Jam Dædaleo ocyor Icaro,
(*f*) Visam gementis littora Bosphori,
Syrteisque Getulas canorus
Ales, Hyperboreosque campos.
Me (*g*) Colchus, & qui dissimulat metum
(*h*) Marsæ cohortis, Dacus, & ultimi
Noscent (*i*) Geloni. Me peritus
Discet Iber, (*k*) Rhodanique potor.
(*l*) Absint inani funere næniæ,
Luctusque turpes, & querimoniæ.
Compesce clamorem, ac sepulchri
Mitte supervacuos honores.

[*a*] Non usitata. *Non mutabor in cygnum vulgarem, ut plebeii Poëtæ, quos supero.* [*b*] Biformis *Ex homine in cygnum mutatus.* [*c*] Relinquam. *Æthere sublimè*

sublimè petens. [d] Stygiæ. *Non moriar.* [e] Album *Cygnum.* [f] Visam. *Volando procellosum Bosphorum, & regiones septemtrioni subjectas.* [g] Colchus *Mea fama ultimas gentes pervagabitur, ut Colchidem.* [h] Marsæ. *Romanum militem se nihil timere simulans Dacus.* [i] Geloni. *Scythis ad Septentrionem contermini. ubi nunc Valachia, Moldavia &c.* [k] Iber. *Hispani, & Galli ad Rhodanum,* [l] Absint *Nolo meum funus, velut mortui, solitis ceremoniis celebrari.*

ODE XXXI.

Varia morum præcepta; imprimis vitam beatam non opibus, aut honoribus, sed solâ virtute parari

ODi (*a*) profanum vulgus, & arceo.
Favete linguis. (*b*) Carmina non prius
Audita Musarum sacerdos
(*c*) Virginibus, puerisque canto.
(*d*) Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos, imperium est Jovis,
(*e*) Clari Giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
(*f*) Est, ut viro vir latiùs ordinet
Arbusta sulcis: hic generosior
Descendat in (*g*) campum petitor:
Moribus hic, meliorque famâ
Contendat: illi turba clientium
Sit major. (*h*) ÆQUA lege necessitas
Sortitur insigneis, & imos:
Omne capax movet urna (*i*) nomen.
(*k*) Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem:
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent. (*l*) Somnus agrestium

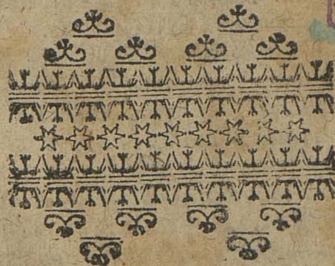
Lenis

Lenis virorum (*m*) non humileis domos
Faſtidit, umbroſamque (*n*) ripam
Non Zephyris agitata (*o*) Tempe.
Deſiderantem quod ſatis eſt, neque
Tumultuoſum (*p*) ſollicitat mare,
Nec ſævus (*q*) Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis (*r*) Hædi:
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundufque (*s*) mendax (*t*) arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hiemes iniquas.
(*u*) Contracta piſces æquora ſentiunt,
Jactis in altum molibus, huc frequens
(*x*) Cæmenta demittit (*y*) redemptor
Cum famulis, dominuſque terræ
(*z*) Faſtidioſus. Sed timor, & minæ
Scandunt eodem, quò dominus: neque
Decedit æratâ triremi, &
(*aa*) Poſt equitem ſedet atra cura.
Quod ſi (*bb*) dolentem nec (*cc*) Phrygius lapis,
Nec (*dd*) purpurarum ſidere clarior
(*ee*) Delinit uſus, nec Falerna
Vitis, (*ff*) Achæmeniumque coſtum;
Cur (gg) invidendis poſtibus, & novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem (*hh*) Sabina
Divitias operoſiores?

[*a*] Profanum. *Nullis Philoſophiæ, aut veræ virtutis præceptis imbutum.* [*b*] Carmina. *Præcepta.* [*c*] Virginibus. *Caſtis animis excipienda.* [*d*] Regum. *Reges ſuis gregibus, ſeu populis, Jupiter ipſis regibus imperat.* [*e*] Clari. *Victoris gigantum* (*f*) Eſt ut. *Contingit, ut alter altero lautiores agros & plures poſſideat.* (g) Campum. *Fit, ut alter altero nobilior in campo Martio candidatus Magiſtratum petat; alter vero moribus & virtute præſtet.* [*h*] Æqua lege. *Stulte opibus aut honoribus inhiatur, cum ſummis & i-*

mis moriendum ſit. [i] Nomen. *Et omnium nomina è fatali Minois ſeu Parcarum urnâ extrahenda ſint.* [k] Diſtinctus. *Alluditur ad hiſtoriam notam Damoclis* [l] Somnus. *Suavius in tuguriis ruſticis, quam in palatiis reges dormiunt.* [m] Non humiles. *Non faſtidit humiles caſas.* [n] Ripam. *Ad quam velut in junceis cubilibus ſecuri jacent.* [o] Tempe. *Amœnam Theſſaliæ vallem.* [p] Sollicitat. *Non navigabit, ut rem augeat.* [q] Arcturi. *Urſæ cuſtos.* [r] Hædi. *Duo ſidera perquam procelloſa.* [s] Mendax. *Fallens expectationem agricolæ.* [t] Arbore. *Nimias aquas pro cauſa ſterilitatis afferente; nunc nimium calorem, aut frigus.* [u] Contracta. *Ob moles in mare jactas anguſtiora ſunt.* [x] Cæmenta. *Rudium lapidum fragmenta.* [y] Redemptor, *Qui opus aliquod certa pacta mercede ſuo periculo in ſe recipit.* [z] Faſtidioſus. *Qui terris non contentus, in ipſo maris littore ædificat.* [aa] Poſt equitem. *Quaſi in dorſo ejus inſidens.* [bb] Dolentem. *Aliquo animi vel corporis dolore affectum.* [cc] Phrygius. *Marmoreæ columnæ è Phrygia.* [dd] Purpurarum. *Sideribus micantiorum.* [ee] Delinit. *Dolorem levat.* [ff] Achæmenium coſtum. *Aromatis genus è Perſia.* [gg] Invidendis. *Sumptuoſis.* [hh] Sabina. *Mea villula.*

u panu Derektorowi podniosie się aczby ły
omiem pamięton

